

Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego

mgr Agnieszka Oleksyn-Wajda

Implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w Unii Europejskiej
Studium przypadku branży tekstylno-odzieżowej

Rozprawa doktorska napisana
pod kierunkiem naukowym
prof. dr. hab. Jerzego Menkesa

Warszawa, 27 września 2023 r.

Spis treści

WYKAZ SKRÓTÓW	5
WSTĘP	9
1. Wskazanie i uzasadnienie wyboru problemu badawczego	9
2. Cele badawcze	16
3. Teza i założenia wstępne	17
4. Podstawy wyboru i krytycznego przeglądu źródeł	20
5. Metody badawcze	24
6. Uwagi terminologiczne	28
7. Struktura pracy	39
Rozdział I	
TWORZENIE, KSZTAŁTOWANIE TREŚCI, NADANIE STATUSU ZASADY PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO I MOCY WIĄŻĄCEJ ZASADZIE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W SYSTEMIE PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO	43
1. Wprowadzenie	43
2. Kamienie milowe w kształtowaniu zasady zrównoważonego rozwoju	51
3. Agenda 2030 jako istotny element rozwoju zasady zrównoważonego rozwoju	66
4. Zasada zrównoważonego rozwoju jako zasada prawa międzynarodowego	70
5. Podsumowanie	76
Rozdział II	
ZASADA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W PRAWIE EUROPEJSKIM	79
1. Wprowadzenie	79
2. Poszerzenie kompetencji Unii Europejskiej o domenę „środowisko”	80
3. Zasady ustrojowe w prawie Unii Europejskiej	89
4. Włączenie zasady zrównoważonego rozwoju do katalogu europejskich wartości ustrojowych	92
5. Zasada zrównoważonego rozwoju w prawie polskim	96
6. Podsumowanie	103
Rozdział III	
WPLYW PRODUKCJI I KONSUMPCJI TEKSTYLIÓW ORAZ ODZIEŻY NA ŚRODOWISKO I KLIMAT	106
1. Wprowadzenie	106
2. Wpływ działalności gospodarczej na środowisko – cena rozwoju gospodarczego	108
3. Rozwój branży tekstylno-odzieżowej: od rzemiosła do zjawiska „szybkiej mody”	114
4. Wpływ przedsiębiorców branży tekstylno-odzieżowej na środowisko i klimat ..	117
5. Wpływ konsumpcji tekstyliów i odzieży na środowisko i klimat	122
6. Zmiany zachowań i oczekiwań konsumentów	126
7. Podsumowanie	131
Rozdział IV	
ODDOLNE INICJATYWY KONSUMENTÓW, INICJATYWY BRANŻOWE ORAZ INSTRUMENTY SAMOREGULACYJNE W PROCESIE TWORZENIA,	

WYKONYWANIA I EGZEKOWANIA ZASADY ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W BRANŻY TEKSTYLNO-ODZIEŻOWEJ 133

1.	Wprowadzenie.....	133
2.	Oddolne inicjatywy konsumentów – geneza i kierunki rozwoju.....	136
3.	Inicjatywy branżowe i samoregulacje.....	140
3.1.	Normy ISO 14 000 i 26 000.....	143
3.2.	Wytyczne OECD dla branży tekstylno-odzieżowej.....	145
3.3.	Karta Branży Mody na rzecz Klimatu.....	147
3.4.	Pakt Mody – Szczyt G7.....	151
3.5.	Inne inicjatywy branżowe.....	153
3.6.	Indywidualne kodeksy etyki.....	156
4.	Podsumowanie.....	157

Rozdział V

ACQUIS W PROCESIE ZMIAN I POSTULTY DE LEGE FERENDA W BRANŻY TEKSTYLNO-ODZIEŻOWEJ 160

1.	Wprowadzenie – <i>acquis</i> unijne.....	160
2.	Regulacje horyzontalne.....	161
2.1.	Oceny oddziaływania na środowisko.....	162
2.2.	Dostęp do informacji o środowisku.....	165
2.3.	Ekologiczne zarządzanie – EMAS.....	168
2.4.	Oznakowanie ekologiczne.....	170
3.	Regulacje sektorowe.....	175
3.1.	Ochrona powietrza.....	175
3.2.	Postępowanie z odpadami.....	177
3.3.	Wprowadzanie ścieków do wód lub do ziemi.....	180
3.4.	Emisje przemysłowe – podejście zintegrowane.....	183
3.5.	Niebezpieczne substancje chemiczne – REACH.....	188
4.	Europejski Zielony Ład.....	191
4.1.	Działania Komisji Europejskiej wdrażające Europejski Zielony Ład.....	196
4.2.	Rozporządzenie w sprawie neutralności klimatycznej (Europejskie prawo o klimacie).....	198
4.3.	Pakiet Fit for 55.....	201
4.4.	Nowy Plan Unii Europejskiej dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym.....	203
4.5.	Nowa strategia przemysłowa dla Europy.....	207
4.6.	Europejski Pakt na rzecz Klimatu.....	208
5.	Strategia Komisji Europejskiej dla zrównoważonych tekstyliów.....	210
5.1.	Ekoprojektowanie.....	212
5.2.	Wymogi informacyjne i cyfrowy paszport produktu.....	217
5.3.	Przeciwdziałanie nieuczciwej komunikacji marketingowej (<i>greenwashingowi</i>).....	219
5.4.	Rozszerzona odpowiedzialność producenta oraz wspieranie ponownego użycia i recyklingu odpadów tekstylnych.....	223
5.5.	Odpowiedzialność w łańcuchach dostaw.....	224
5.6.	Raporty zrównoważonego rozwoju, taksonomia oraz wskaźniki raportowania.....	226
6.	Implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylno-odzieżowej w praktyce.....	228
7.	Podsumowanie.....	236

ZAKOŃCZENIE	237
ANEKS – PEŁNE ODPOWIEDZI MAREK TEKSTYLNO-ODZIEŻOWYCH DO SEKCJI V.6. DYSERTACJI	241
BIBLIOGRAFIA	265
STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ W JĘZYKU ANGIELSKIM.....	298
OŚWIADCZENIE.....	304

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

dyrektywa 91/271/EWG – dyrektywa Rady z dnia 21 maja 1991 r. dotycząca oczyszczania ścieków komunalnych (91/271/EWG) (Dz.Urz. UE L 135, s. 40)

dyrektywa 2000/60/WE – dyrektywa 2000/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej (Dz.Urz. UE L 327, s. 1)

dyrektywa 2003/4/WE – dyrektywa 2003/4/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 28 stycznia 2003 r. w sprawie publicznego dostępu do informacji dotyczących środowiska i uchylająca dyrektywę Rady 90/313/EWG (Dz.Urz. UE L 41, s. 26)

dyrektywa 2008/50/WE – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/50/WE z dnia 21 maja 2008 r. w sprawie jakości powietrza i czystszej powietrza dla Europy (Dz.Urz. UE L 152, s. 1)

dyrektywa 2008/98/WE – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/98/WE z dnia 19 listopada 2008 r. w sprawie odpadów oraz uchylająca niektóre dyrektywy (Dz.Urz. UE L 312, s. 3)

dyrektywa 2009/125/WE – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/125/WE z dnia 21 października 2009 r. ustanawiająca ogólne zasady ustalania wymogów dotyczących ekoprojektu dla produktów związanych z energią (Dz.Urz. UE L 285, s. 10)

dyrektywa IED, dyrektywa 2010/75/UE – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/75/UE z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie emisji przemysłowych (zintegrowane zapobieganie zanieczyszczeniom i ich kontrola) (Dz.Urz. UE L 334, s. 17)

dyrektywa 2011/92/UE – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko (Dz.Urz. UE L 26 z 2012 r., s. 1)

dyrektywa 2018/851 – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/851 z dnia 30 maja 2018 r. zmieniająca dyrektywę 2008/98/WE w sprawie odpadów (Dz.Urz. UE L 150, s. 109)

dyrektywa niefinansowa – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/95/UE z dnia 22 października 2014 r. zmieniająca dyrektywę 2013/34/UE w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże jednostki oraz grupy (Dz.Urz. UE L 330, s. 1)

dyrektywa sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju, CSRD – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/2464 z dnia 14 grudnia 2022 r. w sprawie zmiany rozporządzenia (UE) nr 537/2014, dyrektywy 2004/109/WE, dyrektywy 2006/43/WE oraz dyrektywy 2013/34/UE w odniesieniu do sprawozdawczości przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju (*Corporate Sustainability Reporting Directive*) (Dz.Urz. UE L 322, s. 15)

JAE – Jednolity Akt Europejski z 28 dnia lutego 1986 r. (Dz.U. z 2004 r., Nr 90, poz. 864/5)

Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U., Nr 78, poz. 483)

p.o.ś. – ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2022 r., poz. 2556 z późn. zm.)

pr.wod. – ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne (Dz.U. z 2023 r., poz. 1478)

rozporządzenie nr 1221/2009 – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1221/2009 z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie dobrowolnego udziału organizacji w systemie ekzarządzania i audytu we Wspólnocie (Dz.Urz. UE L 342, s. 1)

rozporządzenie nr 66/2010 – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 66/2010 z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie oznakowania ekologicznego UE (Dz.Urz. UE L 27, s. 1)

rozporządzenie nr 2023/956 – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/956 ustanawiające mechanizm dostosowywania cen na granicach z uwzględnieniem emisji CO₂ (Dz.Urz. UE L 130, s. 52)

rozporządzenie REACH – rozporządzenie (WE) nr 1907/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie rejestracji, oceny, udzielania zezwoleń i stosowanych ograniczeń w zakresie chemikaliów (REACH) i utworzenia Europejskiej Agencji Chemikaliów, zmieniające dyrektywę 1999/45/WE oraz uchylające rozporządzenie Rady (EWG) nr 793/93 i rozporządzenie Komisji (WE) nr 1488/94, jak również dyrektywę Rady 76/769/EWG i dyrektywy Komisji 91/155/EWG, 93/67/EWG, 93/105/WE i 2000/21/WE (Dz.Urz. UE L 396, s. 1)

rozporządzenie w sprawie neutralności klimatycznej – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1119 z dnia 30 czerwca 2021 r. w sprawie ustanowienia ram na potrzeby osiągnięcia neutralności klimatycznej i zmiany rozporządzeń (WE) nr 401/2009 i (UE) 2018/1999 (Europejskie prawo o klimacie) (Dz.Urz. UE L 243, s. 1)

taksonomia – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/852 z dnia 18 czerwca 2020 r. w sprawie ustanowienia ram ułatwiających zrównoważone inwestycje, zmieniające rozporządzenie (UE) 2019/2088 (Dz.Urz. UE L 198, s. 13)

TUE – Traktat o Unii Europejskiej z dnia 7 lutego 1992 r. (Dz.U. z 2004 r., Nr 90, poz. 864/30)

TWE – Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską z dnia 13 grudnia 2007 r. (Dz.U. z 2009 r. nr 203, poz. 1569)

Publikatory

Dz.U. – Dziennik Ustaw

Dz.Urz. UE – Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej

Legalis – System Informacji Prawnej Legalis

LEX – System Informacji Prawnej LEX

M.P. – Monitor Polski

OTK-A – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Seria A

Inicjatywy branżowe, instytucje, organizacje i organy wymiaru sprawiedliwości

CEPR – Center for Economic and Policy Research

CMW – Centralne Muzeum Włókiennictwa w Łodzi

ECAP – European Clothing Action Plan

EEA – Europejska Agencja Środowiska (European Environment Agency)

EFA – Europejski Sojusz Mody (European Fashion Alliance)

EFTA – Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu (European Free Trade Association)

GDOŚ – Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska

GFA – Globalna Agenda Mody (Global Fashion Agenda)

ILA – Stowarzyszenie Prawa Międzynarodowego (International Law Association)

IPCC – Międzyrządowy Zespół ds. Zmian Klimatu (Intergovernmental Panel on Climate Change)

ISO – Międzynarodowa Organizacja Normalizacyjna (International Organization for Standardization)

KE – Komisja Europejska

KUEOE – Komitet Unii Europejskiej ds. Oznakowania Ekologicznego

NSA – Naczelny Sąd Administracyjny

OECD – Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (Organisation for Economic Cooperation and Development)

ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych

PCBC – Polskie Centrum Badań i Certyfikacji

SAC – Koalicja Zrównoważonej Odzieży (Sustainable Apparel Coalition)

SBTI – Science Based Targets Initiative

TK – Trybunał Konstytucyjny

WRI – World Resources Institute

WSA – Wojewódzki Sąd Administracyjny

Inne

BAT – najlepsze dostępne techniki (*Best Available Techniques*)

CBAM – mechanizm dostosowywania cen na granicach z uwzględnieniem emisji CO₂ (*Carbon Border Adjustment Mechanism*)

CMR – substancje rakotwórcze, mutagenne lub działające szkodliwie na rozrodczość

COP – szczyt klimatyczny (*Conference of Parties*)

CSR – społeczna odpowiedzialność biznesu (*corporate social responsibility*)

EMAS – system ekozarządzania i audytu (*Eco-Management and Audit Scheme*)

ESG – środowisko naturalne, społeczeństwo i ład korporacyjny (*environmental, social and governance*)

ESRS – standardy sprawozdawczości w zakresie zrównoważonego rozwoju (*European Sustainability Reporting Standards*)

ETS – system handlu uprawnieniami do emisji

EZŁ – Europejski Zielony Ład

GOZ – gospodarka obiegu zamkniętego

NGO – organizacje pozarządowe

SDG – cele Agendy 2030 (*Sustainable Development Goals*)

SFC – Sustainable Fashion Consumption

UE – Unia Europejska

UNEP – Program Środowiskowy Organizacji Narodów Zjednoczonych (*United Nations Environment Programme*)

WSTĘP

1. Wskazanie i uzasadnienie wyboru problemu badawczego

Lipiec 2023 r. był najgorętszym miesiącem, jakiego kiedykolwiek doświadczyła ludzkość. Magazyn Forbes¹, Reuters², BBC³, The New York Times⁴, NBC News⁵, The Guardian⁶ to tylko niektóre z masowych mediów, które upubliczniły badania naukowców z Uniwersytetu w Lipsku oraz Światowej Organizacji Meteorologicznej, zgodnie z którymi miesiąc ten zapisał się jako rekordowo ciepły w skali globalnej, odkąd prowadzi się pomiary. Jak donosił Forbes, Karsten Haustein, klimatolog z Uniwersytetu w Lipsku, powiedział, że planeta nie doznała tak wysokich temperatur od 120 tys. lat⁷. W odpowiedzi na te dane António Guterres, sekretarz generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ), oświadczył, że skończyła się era globalnego ocieplenia, a nadeszła era globalnego wrzenia⁸. Dodał jednak, że zmiany klimatu, które są wynikiem działalności człowieka, wciąż można powstrzymać dzięki wspólnym działaniom decydentów politycznych, biznesu, miast, regionów oraz instytucji finansowych.

W dobie rosnących wyzwań, takich jak zmiana klimatu, zanieczyszczenie środowiska, a także dążenie do sprawiedliwości społecznej i gospodarczej, coraz istotniejsze jest podejmowanie działań zgodnych z zasadą zrównoważonego rozwoju. Takie podejście zdobywa zwolenników, którzy wyrażają ogromną potrzebę odnalezienia równowagi pomiędzy postępowaniem gospodarczo-społecznym a ochroną planety. A. Rieu-Clarke wskazuje wyraźnie, że zrównoważony rozwój jest słusznym kierunkiem, dzięki któremu rozwój gospodarczy i

---

¹ D. Vetter, *July 2023 „Virtually Certain” to be Hottest Month in Human History*, <https://www.forbes.com/sites/davidrvetter/2023/07/27/july-2023-virtually-certain-to-be-hottest-month-in-human-history/> (dostęp: 18.08.2023 r.).

² G. Dickie, *July 2023 set to be world's hottest month on record*, <https://www.reuters.com/business/environment/july-2023-set-be-worlds-hottest-month-record-scientists-2023-07-27/> (dostęp: 18.08.2023 r.).

³ *Why July is the „world's hottest month”... in 61 seconds*, <https://www.bbc.com/news/av/world-66332670> (dostęp: 18.08.2023 r.).

⁴ *This Looks Like Earth's Warmest Month. Hotter Ones Appear to Be in Store*, <https://www.nytimes.com/2023/07/27/climate/july-heat-hottest-month.html> (dostęp: 18.08.2023 r.).

⁵ E. Bush, *July was so hot that scientists think it has already been the hottest month ever*, <https://www.nbcnews.com/science/environment/july-hottest-month-record-scientist-rcna96475> (dostęp: 18.08.2023 r.).

⁶ *Leading NASA climate expert says July likely to be hottest month on record*, <https://www.theguardian.com/environment/2023/jul/20/nasa-climate-crisis-july-hottest-month> (dostęp: 18.08.2023 r.).

⁷ D. Vetter, *July 2023...*

⁸ *„The era of global boiling has arrived” warns the UN*, <https://www.youtube.com/watch?v=xyacrd1d-cU> (dostęp: 18.08.2023 r.).

społeczny nie tylko nie wpływa negatywnie na środowisko naturalne, ale też zapewnia zdrową przyszłość kolejnym pokoleniom⁹. Już w 1991 r. J. Menkes podkreślał, że „Środowisko naturalne skupia obecnie na sobie szczególne zainteresowanie społeczności międzynarodowej” oraz że zagadnienia związane ze środowiskiem naturalnym zostały przez wiele społeczeństw uznane za najważniejsze problemy współczesnego świata¹⁰.

Wzrost gospodarczy ostatnich dekad przyniósł wprawdzie korzyści w postaci podwyższenia standardu życia wielu ludzi, większego dobrobytu, rozwoju sektorów gospodarczych, nowych miejsc pracy, lecz ceną za taki stan rzeczy jest coraz większe zanieczyszczenie środowiska, wyczerpywanie zasobów naturalnych i zmiana klimatu. To wszystko oddziałuje z kolei na gospodarkę, zaburzając funkcjonowanie przemysłu i rolnictwa, a także destabilizując ceny. Całokształt tych zjawisk pogłębia nierówność i rozdzwięk pomiędzy krajami wysoko rozwiniętymi¹¹ a rozwijającymi się¹² oraz ich interesami. Era polikryzysu¹³, czyli towarzyszących zmianie klimatu i degradacji środowiska wojen, inflacji, problemów zdrowotnych (w tym pandemii COVID-19) wzmacnia niepokoje społeczne, niosąc zagrożenie dla globalnej stabilności.

---

⁹ A. Rieu-Clarke, *International Law and Sustainable Development: Lessons from the Law of International Watercourses*, London 2005, s. 2, <https://www.perlego.com/book/572157/international-law-and-sustainable-development-pdf> (dostęp: 25.09.2023 r.).

¹⁰ J. Menkes, *Środowisko naturalne w świetle prawa międzynarodowego – aspekty teoretyczne*, [w:] J. Gilas (red.), *Prawnomiędzynarodowa ochrona środowiska naturalnego*, Warszawa 1991, s. 48.

¹¹ Zwanymi najczęściej krajami Północy, co znajduje wyraz w rezolucjach przyjmowanych na szczytach i konferencjach ONZ. Warto jednak w tym miejscu zaznaczyć, że określenie dotyczące podziału gospodarek i polityk Północy i Południa jest pewnego rodzaju umownym uogólnieniem. Australia i Nowa Zelandia leżą bowiem na półkuli południowej, jednak pod względem gospodarczo-społecznym spełniają kryteria tzw. bogatej Północy. Z kolei Kazachstan czy Uzbekistan, które leżą na półkuli północnej, często uznawane są za kraje tzw. globalnego Południa.

¹² Kraje „globalnego południa”.

¹³ Pojęcie „polikryzysu” pojawiło się w dyskusjach panelowych podczas Światowego Forum Ekonomicznego w Davos. Oceniając w raporcie *Global Risks Report 2023* ogólne wyzwania dla ludzkości, eksperci zauważyli, że rośnie ryzyko polikryzysów, tj. sytuacji, w której różnego rodzaju kryzysy oddziałują na siebie w taki sposób, że ich łączny wpływ znacząco przekracza sumę każdego kryzysu z osobna. J.A. Tooze, angielski historyk i profesor Uniwersytetu Columbia, jeden z ekspertów uczestniczących w Światowym Forum Ekonomicznym w Davos, wyjaśniał, że koncepcja polikryzysu została zapoczątkowana przez francuskiego filozofa E. Morina, który również alarmował o stanie środowiska. Por. *This is why „polycrisis” is a useful way of looking at the world right now*, <https://www.weforum.org/agenda/2023/03/polycrisis-adam-tooze-historian-explains> (dostęp: 18.08.2023 r.). Genezę pojęcia „polikryzysu” doprecyzowują S. Janzwood i T. Homer-Dixon w publikacji *What is a Global Policrisis? And how is it different from a systemic risk?*, Cascade Institute, Discussion Paper, s. 2, <https://cascadeinstitute.org/wp-content/uploads/2022/04/What-is-a-global-polycrisis-version-1.1-27April2022.pdf> (dostęp: 18.08.2023 r.), wskazując: „Koncepcja »polikryzysu« została po raz pierwszy i bardzo krótko wprowadzona przez francuskiego filozofa, socjologa i teoretyka złożoności Edgara Morina oraz współautorkę Anne Brigitte Kern w ich książce z 1999 r. *Homeland Earth: A Manifesto for a New Millennium*. Autorzy pisali o »splątanych i nakładających się kryzysach« dotykających ludzkości i argumentowali, że najbardziej »istotnym problemem dnia nie było żadne pojedyncze zagrożenie, ale »złożona wzajemna solidarność problemów, antagonizmów, kryzysów, niekontrolowanych procesów i ogólnego kryzysu planety« – zjawisko, które nazwali polikryzysem”.

W obliczu konieczności redefinicji wzorców rozwoju gospodarczego społeczności międzynarodowe uznają za priorytet przejście na model zrównoważony, który nie prowadzi do degradacji środowiska i klimatu, a jednocześnie uwzględnia dobro przyszłych pokoleń. Ambicją państw członkowskich Unii Europejskiej (UE) jest bycie pionierami w implementacji tego modelu społeczno-gospodarczego, aspirującymi do miana pierwszego kontynentu funkcjonującego zgodnie z tym paradygmatem. Należy w tym miejscu przywołać spostrzeżenie J. van Zeben i A. Rowella, zgodnie z którym sfera „środowiska” ewoluowała z marginalnego zagadnienia do kluczowego celu w całościach działań Unii Europejskiej¹⁴.

W tym kontekście zasadne jest zbadanie m.in. sposobu, skuteczności i tempa wdrożenia zasady zrównoważonego rozwoju w sektorze prywatnym, a przede wszystkim w jego poszczególnych branżach. Jak wskazują A. Rashed i A. Shah, już „Agenda 2030 uznała, że sektor prywatny jest istotnym interesariuszem i ma ogromne znaczenie w postępie celów zrównoważonego rozwoju (SDG), ponieważ jest on kluczowym graczem w inwestycjach gospodarczych. [...] Dlatego sektor prywatny powinien odgrywać główną rolę w zrównoważeniu nie tylko z perspektywy postępu gospodarczego, ale także ze względu na kwestie społeczne i środowiskowe”¹⁵. Według autorów raportu z 2018 r., „Realizacja Celów Zrównoważonego Rozwoju w Polsce”, to właśnie cele zrównoważonego rozwoju wyznaczają kierunki efektywnej współpracy wewnątrz branż i pomiędzy różnymi sektorami gospodarki¹⁶. W 2012 r. E. Mazur-Wierzbicka zwróciła uwagę, że przy rozpatrywaniu w praktyce badawczej zrównoważonego funkcjonowania przedsiębiorstw zbyt mało uwagi poświęca się ujęciu branżowemu¹⁷.

Również Komisja Europejska (KE), nie odchodząc od całościowego podejścia do zrównoważonego rozwoju, dostrzega konieczność opracowywania rozwiązań branżowych i uznaje, że każda branża ma swoją unikalną specyfikę i wyzwania, które wymagają indywidualnego traktowania. W związku z tym KE zwraca uwagę na konieczność opracowania zrównoważonych strategii dostosowanych do specyficznych potrzeb i możliwości różnych sektorów gospodarki. Ma to na celu nie tylko wspieranie zrównoważonego rozwoju w ogólnym kontekście, ale też zapewnienie, że poszczególne branże będą się skutecznie przyczyniać do

---

¹⁴ J. van Zeben, A. Rowell, *A Guide to EU Environmental Law*, Oakland, CA 2021, s. 15.

¹⁵ A. Rashed, A. Shah, *The role of private sector in the implementation of sustainable development goals*, Environment, Development and Sustainability 2021, vol. 23, s. 3.

¹⁶ Realizacja Celów Zrównoważonego Rozwoju w Polsce. Raport 2018, s. 20, <https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/monitoring-realizacji-agendy-2030> (dostęp: 27.09.2023 r.).

¹⁷ E. Mazur-Wierzbicka, *Zrównoważony rozwój przedsiębiorstw*, [w:] P. Bartkowiak, T. Bernat (red.), *Wzrost zrównoważony a procesy restrukturyzacji*, Poznań 2012, s. 33, <https://bazekon.uek.krakow.pl/zeszyty/171238253> (dostęp: 7.12.2023 r.).

osiągania globalnych celów zrównoważonego rozwoju, jednocześnie rozwijając się i innowując w sposób zrównoważony. Oprócz ogólnych strategii Komisja Europejska koncentruje się zatem na stworzeniu specyficznych branżowych rozwiązań, które będą wspierać zrównoważony rozwój, biorąc pod uwagę unikalne warunki i wyzwania każdej z nich. Już w Europejskim Zielonym Ładzie (EZŁ) KE podkreśliła konieczność „wprowadzenia mechanizmu dostosowywania cen na granicach z uwzględnieniem emisji CO₂ w wybranych sektorach, aby zmniejszyć ryzyko ucieczki emisji”¹⁸. Jak wskazała dalej, „Plan działania dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym będzie wprawdzie wytyczał kierunek transformacji wszystkich sektorów, ale skupi się przede wszystkim na sektorach zasobochłonnych, takich jak przemysł odzieżowy, budownictwo, elektronika i tworzywa sztuczne”¹⁹.

W niniejszej pracy przeprowadzono analizę procesu wdrażania zasady zrównoważonego rozwoju w Unii Europejskiej, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony środowiska i klimatu. Chociaż takie podejście może się wydawać dość wąsko zakreślone, to jednak ze względu na różnorodność i złożoność zagadnień środowiskowych temat ten okazuje się niezwykle obszerny i wielowymiarowy. Szczególnie dużo uwagi poświęcono zglobalizowanej branży tekstylno-odzieżowej, wybranej ze względu na jej unikalne cechy oraz znaczący wpływ na środowisko. Branża ta, ze względu na swoje rozmiary, światowy zasięg oraz intensywne wykorzystanie zasobów naturalnych, stanowi istotne wyzwanie w kontekście zrównoważonego rozwoju.

Przekształcenie tej branży na działającą zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju wymaga zmiany sposobu produkcji i konsumpcji, co poszerza, z jednej strony, grupę aktorów zaangażowanych w implementację tej zasady, z drugiej zaś – katalog działań tych podmiotów.

Na arenie międzynarodowej zasada zrównoważonego rozwoju, przede wszystkim dzięki konferencjom międzynarodowym (zgromadzeniom i szczytom środowiskowo-klimatycznym) oraz przyjmowanym podczas nich rezolucjom i innym dokumentom, w tym wytycznym ONZ, wybrzmiewa od lat 70. ubiegłego wieku, zyskując rangę jednej z zasad prawa międzynarodowego. Z kolei UE i jej państwa członkowskie dokonały transpozycji tej zasady do prawa europejskiego i systemów prawa krajowego, czyniąc z niej zasadę ustrojową. Sama

---

¹⁸ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Europejski Zielony Ład, 11.12.2019, COM(2019) 640 final, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0016.02/DOC_1&format=PDF (dostęp: 27.09.2023 r.), pkt 2.1.1. Bardziej ambitne cele klimatyczne na lata 2030 i 2050.

¹⁹ *Tamże*, pkt 2.1.3. Zmobilizowanie sektora przemysłu na rzecz czystej gospodarki o obiegu zamkniętym.

jednak transpozycja czy nawet przypisana normie ranga nie gwarantują automatycznej implementacji ani wysokiego poziomu implementacji tej zasady.

Warunkiem implementacji zasady zrównoważonego rozwoju – tak samo jak wielu innych norm prawa ochrony środowiska – jest bez wątpienia uczestnictwo w tym procesie zarówno podmiotów prawa międzynarodowego, jak i w coraz większym stopniu czynników społecznych. Implementacja zasady zrównoważonego rozwoju nie jest ponadto możliwa bez zaangażowania na wszystkich poziomach współpracy: globalnym, regionalnym i lokalnym.

Jak wskazuje praktyka, poziom implementacji jest zróżnicowany, m.in. geograficznie, społecznie i branżowo. Stanowiło to argument za realizacją badania ograniczonego geograficznie – do Unii Europejskiej i jej państw członkowskich – oraz branżowo. Wniosków z tego badania nie można uogólniać, jest ono bowiem wyłącznie przypadkiem implementacji zasady zrównoważonego rozwoju. Jednocześnie to badanie – tak jak każde badanie cząstkowe – jest elementem, dzięki któremu można stworzyć kompletny obraz implementacji. Cechą charakterystyczną wybranego przypadku jest stopień zaangażowania w proces czynników niepaństwowych: jednostek, grup społecznych, organizacji pozarządowych, mediów, producentów i sprzedawców branżowych. Dla potrzeb rozprawy przeprowadzono badania wśród wybranych podmiotów, aby zweryfikować poziom zaangażowania branży tekstylno-odzieżowej w Europie w implementację zasady zrównoważonego rozwoju. Wyniki tej analizy zostały przedstawione w sekcji V.6.

O wyborze do badania branży tekstylno-odzieżowej przesądziło kilka czynników.

Po pierwsze, intensywność i zaawansowanie procesu implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w przestrzeni uniwersalnej, regionalnej i krajowej oraz znaczne nasycenie tego procesu regulacjami prawnymi.. Zaawansowanie tego procesu pozwoliło na zbadanie wycinka implementacji. Zależność pomiędzy częścią a całością jest jednostronna, tzn. z jednej strony stwierdzenie implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylno-odzieżowej nie oznacza, że jest ona implementowana w każdej innej branży i w innym obszarze w tym samym tempie i wymiarze, z drugiej zaś, stwierdzenie braku jej w jednej branży świadczy o tym, że nie jest ona implementowana we wszystkich branżach.

Po drugie, wybór badanego przypadku wynikał z czynników pozaprawnych, tj. znaczącego negatywnego wpływu branży tekstylno-odzieżowej na środowisko, przy jednoczesnym wzroście świadomości społecznej. Masowe media przyczyniają się do popularyzacji wiedzy w zakresie oddziaływania analizowanej branży na środowisko. Jednakże,

pomimo licznych, powszechnie dostępnych publikacji dotyczących wpływu tej branży na środowisko i klimat oraz potrzeby jej transformacji na zrównoważoną, brak jest opracowań w dziedzinie nauk prawnych, które traktowałyby kwestię implementacji zasady zrównoważonego rozwoju właśnie w tej branży w sposób kompleksowy. Intencją autorki dysertacji jest wypełnienie luki w tym obszarze.

Po trzecie, argumentem (prawniczym) przemawiającym za wyborem branży tekstylna-odzieżowej jako przedmiotu dysertacji z zakresu nauk prawnych jest fakt, że branża ta charakteryzuje się relatywnie nowym – z punktu widzenia jej uczestników – sposobem implementacji zasady zrównoważonego rozwoju. Uczestnikami procesu implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylna-odzieżowej, oprócz tradycyjnych podmiotów prawa międzynarodowego (państw i organizacji międzynarodowych), są organizacje pozarządowe, a także producenci oraz nabywcy tekstyliów i odzieży. Badanie implementacji tej zasady pozwoliło stwierdzić, że w przestrzeni międzynarodowej i krajowej poszerza się zbiór podmiotów uczestniczących w tym procesie. Dotyczy to w szczególności podmiotów indywidualnych, takich jak konsumenci, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia producentów. Zmiana ta ma dużą doniosłość prawną i obejmuje etapy tworzenia prawa (zarówno w formule samoregulacji, jak i aktów prawnych), jego stosowania i wykonywania, a także egzekwowania.

Po czwarte, branża tekstylna-odzieżowa awansowała obecnie do grona priorytetowych branż europejskiego prawodawcy w implementacji zasady zrównoważonego rozwoju. Branża, która do tej pory była jedną z najslabiej regulowanych²⁰, stała się pod koniec pierwszego kwartału 2022 r. przedmiotem kompleksowej Strategii Komisji Europejskiej dla cyrkularnych tekstyliów²¹. Strategia otwiera dla tej branży nowy rozdział w procesie zmiany na odpowiedzialną środowiskowo i społecznie, będący zarazem urzeczywistnieniem katalogu coraz bardziej konkretnych norm w ramach zasady zrównoważonego rozwoju. Celem Strategii Komisji Europejskiej dla cyrkularnych tekstyliów jest stworzenie spójnych ram i wizji transformacji w omawianej branży. Kształt i treść Strategii jest wynikiem długotrwałych konsultacji, a także inicjatyw oddolnych. W ostatniej dekadzie były bowiem podejmowane zarówno inicjatywy konsumenckie, które przyspieszyły wdrażanie zasady zrównoważonego

---

²⁰ Obecnie obowiązujące regulacje wąsko i jedynie fragmentarycznie adresują problemy środowiskowe i klimatyczne w branży tekstylna-odzieżowej.

²¹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Strategia UE na rzecz zrównoważonych wyrobów włókienniczych w obiegu zamkniętym, 30.3.2022, COM(2022) 141 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/DOC/?uri=CELEX:52022DC0141> (dostęp: 18.08.2023 r.).

rozwoju przez przedstawicieli branży tekstylno-odzieżowej, jak i (dobrowolne) inicjatywy branżowe, motywujące przedsiębiorców do prowadzenia biznesu zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Dla przykładu, inicjatywa Fashion Industry Charter for Climate Action (dalej Karta Przemysłu Mody na rzecz Klimatu)²², pod egidą Sekretariatu ONZ ds. Zmiany Klimatu, zapoczątkowała proces integrowania się branży tekstylno-odzieżowej wokół koncepcji ochrony środowiska i klimatu. Inicjatywa ta skonkretyzowała dyskusję o zmianie charakteru branży tekstylno-odzieżowej na zrównoważoną, czyli cyrkularną, niskoemisyjną, ograniczającą zapotrzebowanie na zasoby naturalne.

Ograniczenie badania do Unii Europejskiej oraz jej państw członkowskich pozbawiło dysertację waloru uniwersalności, lecz zostało to zrekompensowane koncentracją materii – wyników. Chociaż implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylno-odzieżowej w UE jest tematem wąskim, to jednak zglobalizowany łańcuch produkcji w tej branży – i w związku z tym wielość zaangażowanych podmiotów, ich wpływ na środowisko na każdym etapie łańcucha dostaw oraz wielowątkowość samej zasady zrównoważonego rozwoju – czynią temat przekrojowym.

Wybór Unii Europejskiej i jej państw członkowskich uzasadniony jest m.in. faktem, że popyt na tekstylia i odzież w Europie cechuje się znaczną elastycznością. Skala i charakter konsumpcji świadczą o tym, że tekstylia i odzież przestały być już dobrem podstawowym, a konsumpcja znacznie przekracza poziom konieczny. Elastyczność popytu na tekstylia i odzież decyduje o tym, że czynnikiem uwzględnianym przez kupujących może być postrzeganie wpływu konsumpcji na zrównoważony rozwój, a w efekcie – wola włączenia się w krąg podmiotów uczestniczących w implementacji tej zasady. Zasadą zrównoważonego rozwoju mogą się kierować w prowadzonej działalności również producenci, chociażby ze względu na fakt, że może to być istotny element kształtowania wizerunku firmy.

Zdaniem autorki dysertacji zaprezentowana powyżej argumentacja dowodzi istotności naukowej zagadnienia oraz jego niewątpliwych walorów prawniczych. Z tego punktu widzenia zagadnienie to zdaje się wypełniać warunki konieczne do uznania go za materię rozprawy doktorskiej. W pracy został zbadany wpływ tak postrzeganego sposobu implementacji omawianej zasady na jej faktyczne implementowanie, a istotne znaczenie zostało przypisane

---

²² https://unfccc.int/climate-action/sectoral-engagement/global-climate-action-in-fashion/about-the-fashion-industry-charter-for-climate-action?gclid=CjwKCAiArY2fBhB9EiwAWqHK6h2vltQ7ThPebV9XpZr5MRx4zq0QKj7mefvpDnC006mT1gZKeqsMZxoCYjsQAvD_BwE (dostęp: 18.08.2023 r.).

analizie wprowadzania zasady zrównoważonego rozwoju jako zasady prawa międzynarodowego w branży tekstylno-odzieżowej.

2. Cele badawcze

Celem pracy jest zbadanie relacji pomiędzy ogólną transpozycją zasady zrównoważonego rozwoju w Unii Europejskiej a stopniem oraz sposobem implementacji tej zasady w branży tekstylno-odzieżowej na terenie UE.

Transpozycja szeroko rozumianej zasady zrównoważonego rozwoju trwa z różnym natężeniem od ponad półwiecza, dopiero jednak w ostatnich latach proces ten wręcz zdominował strategię rozwojową na poziomie międzynarodowym i unijnym. W tym kontekście pojawiła się pilna potrzeba implementacji przedmiotowej zasady, szczególnie w branżach zasobochłonnych, w tym – w branży tekstylno-odzieżowej. Jak wynika z preambuły do Strategii UE na rzecz zrównoważonych wyrobów włókienniczych w obiegu zamkniętym, „wyzwania i możliwości wymagają bardziej systemowych rozwiązań zgodnych z ambicjami Europejskiego Zielonego Ładu, by wzrost gospodarczy był zrównoważony, neutralny dla klimatu, energo- i zasobooszczędny oraz przyjazny przyrodzie, a także oparty na czystej gospodarce o obiegu zamkniętym. W Planie działania dotyczącym gospodarki o obiegu zamkniętym²³ z 2020 r. oraz w aktualizacji strategii przemysłowej UE²⁴ z 2021 r. wyroby włókiennicze wskazano jako kluczowy łańcuch wartości produktów, w którym istnieje pilna potrzeba i duży potencjał przejścia na zrównoważoną produkcję, konsumpcję i modele biznesowe o obiegu zamkniętym. Przedsiębiorstwa, konsumenci i organy publiczne w UE już teraz koncentrują się na zwiększaniu zrównoważonego rozwoju i obiegu zamkniętego tego sektora, ale przejście następuje powoli, a jego ślad środowiskowy i klimatyczny jest nadal duży”²⁵. Zgodnie z przywołaną wyżej Strategią „UE może stać się światowym pionierem w zakresie łańcuchów wartości zrównoważonych wyrobów włókienniczych w obiegu

---

²³ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Nowy plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym na rzecz czystszej i bardziej konkurencyjnej Europy, 11.3.2020, COM(2020) 98 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0098> (dostęp: 27.09.2023 r.).

²⁴ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Aktualizacja nowej strategii przemysłowej z 2020 r. – tworzenie silniejszego jednolitego rynku sprzyjającego odbudowie Europy, 5.5.2021, COM(2021) 350 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0350>, (dostęp: 27.09.2023 r.).

²⁵ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Strategia UE na rzecz zrównoważonych wyrobów włókienniczych w obiegu zamkniętym, 30.3.2022, COM(2022) 141 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/DOC/?uri=CELEX:52022DC0141> (dostęp: 18.08.2023 r.), preambuła, s. 3.

zamkniętym, nowych rozwiązań technologicznych i innowacyjnych modeli biznesowych. Pozwoliłoby to zmniejszyć ślad środowiskowy wyrobów włókienniczych w całym cyklu życia, zwiększyć odporność i konkurencyjność sektora, poprawić warunki pracy zgodnie z międzynarodowymi normami pracy oraz zapewnić jak najdłuższe utrzymanie wartości wyrobów włókienniczych w gospodarce, zmniejszając zależności od surowców pierwotnych”²⁶. Celem Strategii jest stworzenie spójnych ram i wizji transformacji w branży tekstylna-odzieżowej, zgodnie z którymi do 2030 r. „wyroby włókiennicze wprowadzane na rynek UE będą trwałe i nadające się do recyklingu, w znacznym stopniu wykonane z włókien wtórnych, wolne od substancji niebezpiecznych i produkowane z poszanowaniem praw socjalnych i środowiska. Konsumenci będą dłużej korzystali z wysokiej jakości wyrobów włókienniczych po przystępnej cenie, szybka moda wyjdzie z mody, a opłacalne ekonomicznie usługi w zakresie ponownego użycia i naprawy będą powszechnie dostępne. W konkurencyjnym, odpornym i innowacyjnym sektorze włókienniczym producenci będą ponosili odpowiedzialność za swoje produkty w całym łańcuchu wartości, także wtedy, gdy staną się one odpadami. Ekosystemem włókienniczym o obiegu zamkniętym będzie się rozwijał dzięki wystarczającym zdolnościom w zakresie innowacyjnego recyklingu włókien, natomiast spalanie i składowanie wyrobów włókienniczych zostanie ograniczone do minimum”²⁷.

Analizie zostały poddane również praktyki i inicjatywy już podjęte w branży w zakresie implementacji zasady zrównoważonego rozwoju. Nie sposób uchwycić w badaniu całości tych praktyk, jednak te, które opisano w dysertacji, stanowią punkt wyjścia do dyskusji i działań w tym zakresie. Praca obejmuje ponadto analizę projektowanych regulacji, które mają usprawnić implementację zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylna-odzieżowej.

Badany proces może stanowić punkt odniesienia do analizy implementacji zasady zrównoważonego rozwoju również w innych branżach, które są w procesie transformacji na zrównoważone, bez względu na stopień zaawansowania tego procesu.

3. Teza i założenia wstępne

W Unii Europejskiej i jej państwach członkowskich proces implementacji zasady zrównoważonego rozwoju przebiega po części w formule samoregulacji, w której ważnymi uczestnikami są producenci i konsumenci. Jak zauważa A. Rudnicka, „Dostosowanie do

---

²⁶ *Tamże.*

²⁷ *Tamże.*

oczekiwań rynku oraz rosnących wymogów prawa powiązanych ze zrównoważonym rozwojem widoczne jest szczególnie w tych obszarach biznesowych, w których oddziaływanie na środowisko i społeczeństwo jest największe (przykładem może być branża wydobywcza, odzieżowa czy transport), oraz tam, gdzie konsumenci stają się coraz bardziej świadomi i wrażliwi na kwestie bezpieczeństwa (przemysł spożywczy, farmaceutyczny). Wynikiem tego jest wiele inicjatyw i standardów, zadaniem których jest uporządkowanie tego obszaru zarówno na poziomie pojedynczej organizacji, jak i w całym łańcuchu dostaw²⁸. Rosnąca świadomość konsumentów oraz ich wybory rynkowe w branży tekstylna-odzieżowej w sposób znaczący napędzają zmiany w kierunku zrównoważonego rozwoju. Takie podejście obejmuje nie tylko zmiany w produkcji, ale także promowanie odpowiedzialnej konsumpcji i zwiększanie świadomości na temat wpływu wyborów konsumenckich na środowisko i społeczeństwo.

Dlatego też teza rozprawy brzmi następująco: implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w Unii Europejskiej, zwłaszcza w przypadku branży tekstylna-odzieżowej, nie sprowadza się jedynie do prostego przeniesienia tej zasady w ramach ogólnych wytycznych i przepisów. Jest to proces złożony, zależny od zaangażowania różnorodnych aktorów tej branży, w tym producentów i konsumentów. Istotne są również działania dobrowolne podejmowane przez różnych interesariuszy w łańcuchu wartości, a także szczegółowe rozwiązania regulacyjne na poziomie europejskim, które muszą uwzględniać globalną specyfikę tej branży, np. międzynarodowe łańcuchy dostaw oraz różnice w standardach środowiskowych w różnych regionach świata. W kontekście branży tekstylna-odzieżowej zrównoważony rozwój wymaga zatem holistycznego podejścia, które łączy zarówno polityki regulacyjne, jak i inicjatywy oddolne, mające na celu zmniejszenie negatywnego wpływu tej branży na środowisko. A zatem implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w UE w przypadku branży tekstylna-odzieżowej nie jest tożsama z ogólną transpozycją tej zasady.

Przeanalizowany został sposób implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylna-odzieżowej, stanowiący znaczący przypadek nowoczesnego procesu normotwórczego, w którym legislator przewiduje możliwość koregulacji, a głos i działania czynników społecznych mają istotne, a przy tym realne znaczenie.

W pracy starano się też odpowiedzieć na pytanie, w jakim stopniu inicjatywy oddolne, branżowe oraz samoregulacje w branży tekstylna-odzieżowej są przydatne w implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w tej branży w Unii Europejskiej i jak się mają do obecnego

---

²⁸ A. Rudnicka, *Zrównoważony rozwój w modelach biznesowych firm z branży TSL. Założenia i praktyka*, Studia Ekonomiczne. Zarządzanie 2018, nr 15, s. 98.

etapu rozwoju prawa międzynarodowego, w tym prac kodyfikacyjnych w dziedzinie ochrony środowiska oraz zrównoważonego rozwoju, a także – prawa europejskiego w tym samym zakresie. W dysertacji przyjęto za innymi badaczami, m.in. S. Wajdą, że za prace noszące cechy kodyfikacji i postępowego rozwoju prawa międzynarodowego, a dotyczące bezpośrednio lub pośrednio ochrony środowiska, uznaje się szczególnie te, które są prowadzone przez agendy Narodów Zjednoczonych²⁹.

Kwestia ta, mimo swojej istotności, nie była do tej pory przedmiotem szczegółowych badań w ramach dyscypliny nauk prawnych. Dlatego zagadnienie to pozostaje niezbadanym obszarem, który wymaga pogłębionych analiz i dowodzenia, aby można było w pełni zrozumieć jego znaczenie i konsekwencje dla nauk prawnych.

Założenia wstępne w niniejszej pracy są następujące:

1. Produkcja i konsumpcja tekstyliów i odzieży nie jest neutralna dla środowiska. Poziom konsumpcji tekstyliów i odzieży, szczególnie tzw. szybka moda (*fast fashion*), podnosi znacząco poziom zagrożenia ekologicznego, co prowadzi do konstatacji, że niezbędne jest ograniczenie konsumpcji, bez uszczerbku dla obiektywnego dobrostanu konsumenta.

2. W Unii Europejskiej realizowany jest proces uzupełniania regulacji całościowych odnoszących się do zasady zrównoważonego rozwoju o regulacje branżowe.

3. Przyspieszono też (w porównaniu z innymi branżami) tworzenie norm implementujących zasadę zrównoważonego rozwoju w branży tekstylno-odzieżowej. Wybór tej branży wynika z faktu, że zmiany w niej mogą przynieść znaczące korzyści w relacji do kosztów ich dokonania. Możliwy jest znaczący efekt w postaci ograniczenia degradacji środowiska przy relatywnie niskim ograniczeniu dobrostanu ludzi³⁰.

4. W swojej strategii biznesowej europejscy i sprzedający na rynku europejskim producenci tekstyliów i odzieży w coraz większym stopniu uwzględniają zasadę zrównoważonego rozwoju oraz postulat ograniczenia szkód dla środowiska.

5. Poszczególni przedsiębiorcy zaangażowani w obrót (hurtowy i detaliczny) produktami tekstylno-odzieżowymi w UE prowadzą dobrowolne działania na rzecz implementacji zasady zrównoważonego rozwoju, wyprzedzając regulacje prawne w tym obszarze.

---

²⁹ S. Wajda, *Zobowiązania międzynarodowe Polski w dziedzinie ochrony środowiska*, [w:] J. Gilas (red.), *Prawnomiędzynarodowa ochrona...*, s. 11.

³⁰ Szacowanie wpływu uwzględnia również jego brak.

6. Rosnąca liczba konsumentów europejskich uwzględnia w swoich decyzjach o zakupie odzieży wpływ towaru/producenta na środowisko.

7. Konieczne jest wprowadzenie klarownych branżowych regulacji prawnych, mających na celu eliminację nierówności w ramach wdrażania zasady zrównoważonego rozwoju. Branża tekstylna-odzieżowa stanowi interesujący przypadek takiego procesu. Tego rodzaju przepisy są kluczowe dla zagwarantowania spójnego podejścia do implementacji omawianej zasady.

Mimo że założenia wstępne mogłyby być uznane za truizmy, wypływające z nich wnioski mają ogromne znaczenie zarówno dla teorii, jak i praktyki, co stanowi kluczowy element analizy w ramach dysertacji. Wnioski te podkreślają, jak wielowymiarowe mogą być podstawy i konsekwencje prawne, wykraczające poza czysto prawnicze ramy interpretacji. J. Menkes podkreśla tę złożoność, zwracając uwagę na czynniki pozaprawne kształtujące prawo. W ocenie tego autora „System prawa jest wynikiem oddziaływania różnych czynników ekonomicznych, społecznych i kulturalnych zarówno co do czasu jego tworzenia zastosowanych metod legislacyjnych, jak i treści norm prawnych”³¹. Stwierdzenie to rzuca światło na fakt, że prawo nie istnieje w próżni, lecz jest głęboko zakorzenione w kontekście ekonomicznym, społecznym i kulturowym. W pracy podjęto próbę pokazania, jak pozaprawne czynniki wpływają na kształtowanie prawa, z naciskiem na to, jak te dynamiki znajdują odzwierciedlenie w aktualnych prawnych ramach regulacyjnych.

4. Podstawy wyboru i krytycznego przeglądu źródeł

W dysertacji przedstawiono dotychczasowy stan wiedzy i badań w zakresie wdrażania zasady zrównoważonego rozwoju, a także antropogenicznego wpływu na środowisko, również w branży tekstylna-odzieżowej. O ile ogólnie rozumiana działalność człowieka stała się przedmiotem analiz już w latach 60. ubiegłego wieku, a badania publikowane przez międzynarodowe grupy naukowców w tym obszarze nie są nowością i stanowią istotny element dyskursu na temat implementacji zasady zrównoważonego rozwoju³², o tyle wpływ branży

---

³¹ J. Menkes, *Środowisko naturalne...*, s. 49.

³² Szczególnie dużą odegrały tu raporty: U Thanta (por. „Człowiek i jego środowisko”. Raport sekretarza generalnego ONZ U Thanta z dn. 26. V. 1969 r., http://web.archive.org/web/20080401001208/www.kwik.kapkap.pl/www/raport_u_thanta.html (dostęp: 27.09.2023 r.)), Klubu Rzymskiego (por. D.H. Meadows, D.L. Meadows, J. Randers, W.W. Behrens, *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*, New York 1972) czy organizacji IPCC.

tekstylno-odzieżowej na środowisko i klimat został nagłośniony dopiero w ostatniej dekadzie, w pierwszej kolejności przez masowe media. Artykuł zamieszczony 27 czerwca 2022 r. w magazynie Forbes wskazuje, że „po żywności, mieszkaniach i transporcie to branża odzieżowa ma największy wpływ na środowisko. Jest w czołówce najbardziej szkodliwych sektorów gospodarki pod względem wykorzystania gruntów, surowców nieodnawialnych i emisji gazów cieplarnianych”³³. Innym przykładem jest tekst w Wysokich Obcasach z 16 października 2020 r., zgodnie z którym „przemysł odzieżowy to druga po petrochemii branża najbardziej szkodliwa dla środowiska”³⁴. Publikacja w dzienniku Rzeczpospolita z 9 kwietnia 2020 r. wskazuje, że „Przemysł mody jest [...] drugim pod względem wielkości światowym konsumentem wody, odpowiada za 20% przemysłowych zanieczyszczeń wód i aż 35% mikroplastiku trafiającego co roku do oceanów. Najwięcej szkód powoduje segment *fast fashion*, który rośnie w siłę między innymi za sprawą »instagramowej«, jednorazowej mody”³⁵. To przykłady tylko kilku polskich publikacji dotyczących branży tekstylno-odzieżowej w ostatnich latach. Podobny dyskurs trwa w mediach zagranicznych. Przykładowo, The New York Times w tekście z 3 września 2019 r. obszernie omawia kwestię negatywnego wpływu *fast fashion* na środowisko³⁶. Z publikacji z 29 lipca 2022 r. na stronie BBC News wynika, że branża mody odpowiada za 8–10% globalnych emisji gazów cieplarnianych³⁷. Natomiast w artykule opublikowanym 18 lipca 2023 r. w British Vogue A. Wicker alarmuje, że przeprowadzone w ostatnich latach badania wybranych produktów odzieżowych wykazały, iż zawierały one szkodliwe dla zdrowia, rakotwórcze substancje. A według *Fashion Revolution Transparency Index 2023* tylko połowa z 250 największych marek modowych publikuje listę substancji podlegających ograniczeniom³⁸. Zastosowanie niebezpiecznych substancji chemicznych w branży tekstylno-odzieżowej jest zresztą przedmiotem rozważań tej samej autorki w książce *To Dye For: How Toxic Fashion is Making Us Sick* wydanej w czerwcu 2023 r.

---

³³ Branża modowa to jeden z największych szkodników. Pomoże nowa technologia?, <https://www.forbes.pl/biznes/branza-modowa-zagrozeniem-dla-srodowiska-czy-traceability-jest-rozwiazaniem/bd5r857> (dostęp: 18.08.2023 r.).

³⁴ A. Mijakoska-Siemion, *Tylko przemysł paliwowy truje bardziej niż moda. Co sekundę na wysypisko trafia śmieciarka pełna ubrań*, <https://www.wysokieobcasy.pl/Instytut/7,175750,24398133,co-sekunde-na-wysypisko-trafia-smieciarka-pelna-ubran-jak-kupowac.html?disableRedirects=true> (dostęp: 18.08.2023 r.).

³⁵ Ł. Łachecki, *Nowy raport potwierdza: „szybka moda” niszczy planetę*, <https://sukces.rp.pl/styl/art17704591-nowy-raport-potwierdza-szybka-moda-niszczy-planete> (dostęp: 18.08.2023 r.).

³⁶ *How Fast Fashion Is Destroying the Planet*, <https://www.nytimes.com/2019/09/03/books/review/how-fast-fashion-is-destroying-the-planet.html> (dostęp: 18.08.2023 r.).

³⁷ E. Stallard, *Fast fashion: How clothes are linked to climate change*, <https://www.bbc.com/news/science-environment-60382624> (dostęp: 18.08.2023 r.).

³⁸ A. Wicker, *Your Clothes Could Be Toxic. Fashion Urgently Needs To Address This*, <https://www.vogue.co.uk/article/chemicals-clothes> (dostęp: 18.08.2023 r.).

Jest to zaledwie mikroskopijny wycinek ogólnodostępnych i na ogół publicystycznych tekstów, które w ostatnich latach pojawiły się w prasie w zakresie wpływu branży tekstylnoodzieżowej na środowisko i klimat. Media przyczyniły się również do popularyzacji badań różnych podmiotów w tym zakresie. Najlepszym przykładem przedmiotowych analiz są raporty takich organizacji, jak Ellen MacArthur Foundation³⁹ czy Changing Markets Foundation⁴⁰, instytutów – jak chociażby UNESCO Institute for Water Education⁴¹, firm konsultingowych – np. Boston Consulting Group⁴² lub McKinsey⁴³, bądź kolektywów tworzonych dzięki współpracy firmy McKinsey z organizacją Global Fashion Agenda⁴⁴ czy wreszcie Europejskiej Agencji Środowiska⁴⁵ i European Parliamentary Research Service⁴⁶. Raporty te, często w formie infografik, sugestywnie wpływają na budowanie świadomości społecznej w zakresie oddziaływania branży na środowisko, stanowiąc jednocześnie materiał źródłowy dla alarmujących publikacji prasowych. Kolejna grupa badań i analiz, która została poddana gruntownej analizie na potrzeby dysertacji, dotyczy ewolucji zachowań społeczno-konsumenckich w branży tekstylnoodzieżowej. Badania takie zostały przeprowadzone przez wszystkie firmy tzw. Wielkiej Czwórki, tj. EY⁴⁷, PWC⁴⁸, KPMG⁴⁹ oraz Deloitte⁵⁰. Źródłem

---

³⁹ *A New Textile Economy: Redesigning fashion's future*, s. 19, https://emf.thirdlight.com/file/24/uiwtaHvud8YIG_uiSTauTIJH74/A%20New%20Textiles%20Economy%3A%20Redesigning%20fashion%E2%80%99s%20future.pdf (dostęp: 18.08.2023 r.).

⁴⁰ *Fossil Fashion: The hidden reliance of fast fashion on fossil fuels*, https://changingmarkets.org/wp-content/uploads/2021/01/FOSSIL-FASHION_Web-compressed.pdf (dostęp: 18.08.2023 r.).

⁴¹ Por. *The water footprint of cotton consumption*, <https://www.waterfootprint.org/resources/Report18.pdf> (dostęp: 18.08.2023 r.).

⁴² Por. *Pulse of the Fashion Industry 2017*, <https://globalfashionagenda.org/product/pulse-of-the-fashion-industry-2017/> (dostęp: 18.08.2023 r.).

⁴³ Por. *Biodiversity: The next frontier in sustainable fashion*, <https://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/biodiversity-the-next-frontier-in-sustainable-fashion> (dostęp: 18.08.2023 r.).

⁴⁴ Por. *Fashion on Climate. How the Fashion Industry can Urgently Act to Reduce its Greenhouse Gas Emissions*, <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries/Retail/Our%20Insights/Fashion%20on%20climate/Fashion-on-climate-Full-report.pdf> (dostęp: 18.08.2023 r.).

⁴⁵ Por. *Textiles and the environment in a circular economy*, file:///C:/Users/Administrator/Downloads/ETC-WMGE_report_final%20for%20website_rev20221118.pdf (dostęp: 18.08.2023 r.).

⁴⁶ Por. *Environmental impact of the textile and clothing industry. What consumers need to know*, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI\(2019\)633143_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI(2019)633143_EN.pdf) (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁴⁷ Por. *EY Future Consumer Index*, https://www.ey.com/en_gl/future-consumer-index (dostęp: 8.09.2023 r.).

⁴⁸ *Skromniej i mniej, czyli życie polskiego konsumenta. Transformacja konsumentów w Polsce – 2022*, <https://www.strategyand.pwc.com/pl/pl/publikacje/2022/transformatcja-polskiego-konsumenta.html> (dostęp: 8.09.2023 r.).

⁴⁹ Por. *Consumer Pulse: 2023 Outlook*, <https://kpmg.com/uk/en/home/insights/2023/01/consumer-pulse.html> (dostęp: 8.09.2023 r.).

⁵⁰ Por. *Global State of the Consumer Tracker*, <https://www.deloitte.com/an/en/Industries/consumer/research/global-state-of-the-consumer-tracker.html> (dostęp: 8.09.2023 r.).

rzetelnych informacji są raporty firm McKinsey⁵¹, Kantar⁵², Open Research⁵³ oraz Mintel⁵⁴. Serię badań dotyczących ewolucji zachowań konsumentów, szczególnie po pandemii, przeprowadziła także firma Accenture⁵⁵. Bardzo istotny jest raport sporządzony w 2023 r. przez organizację Fashion Revolution Poland, który koncentruje się wokół zachowań konsumentów branży tekstylno-odzieżowej w kontekście implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w krajach Grupy Wyszehradzkiej⁵⁶. Z analizy tych opracowań klaruje się obraz współczesnego konsumenta, który zaczyna oczekiwać od firm odpowiedzialności środowiskowo-społecznej. Badania te stanowią jednocześnie punkt wyjścia do dyskusji o potrzebie zmiany obecnego paradygmatu, a ich wyniki zostały przedstawione w sekcjach III.5. i III.6 tej pracy.

W rozprawie dokonano też pogłębionej analizy literatury przedmiotu w zakresie genezy, kształtowania się i ugruntowywania zasady zrównoważonego rozwoju w prawie międzynarodowym, europejskim i polskim. Szczegółowej analizie poddana została treść opracowań stanowiących punkt zwrotny w debacie na temat relacji człowieka ze środowiskiem, tj. raporty U Thanta⁵⁷, Klubu Rzymskiego⁵⁸ czy Międzyrządowego Zespołu ds. Zmian Klimatu⁵⁹. Dokonano ponadto przeglądu wybranych opracowań naukowych, zarówno polskich, jak i zagranicznych, z zakresu prawa międzynarodowego oraz europejskiego, przede wszystkim w dziedzinie ochrony środowiska. W celu przedstawienia szerszego kontekstu zagadnienia przeanalizowane zostały opracowania przedstawicieli nauk filozoficznych, społecznych i humanistycznych. Przeprowadzono dogłębne badanie różnego rodzaju dokumentów, w tym raportów, deklaracji, rezolucji, konwencji, a także sprawozdań

---

⁵¹ Por. *Jak aktualne wydarzenia w Europie kształtują zachowania konsumentów w Polsce (How current events in Europe are shaping consumer behavior in Poland)*, badanie przeprowadzone przez firmę doradztwa strategicznego McKinsey w 13 krajach Europy, w październiku 2022 r. i w styczniu 2023 r.

⁵² Por. *Ziemia nie atakuje?*, <https://ziemianieatakuj.pl/> (dostęp: 8.09.2023 r.); *Sustainability Sector Index 2022*, <https://www.kantar.com/campaigns/sustainability-sector-index> (dostęp: 8.09.2023 r.).

⁵³ Por. *Nastroje konsumentów 2022*, <https://openresearch.pl/raport-nastroje-i-postawy-konsumentow-2022/> (dostęp: 8.09.2023 r.).

⁵⁴ Por. *Trendy na globalnym rynku konsumenckim w roku 2023*, <https://polska.mintel.com/swiatowe-trendy-konsumentenckie> (dostęp: 8.09.2023 r.).

⁵⁵ Por. *Świadomy Konsument*, <https://www.accenture.com/pl-pl/insights/retail/report-consumers-behavior-poland-2020-part2> (dostęp: 8.09.2023 r.); *Raport Accenture: Konsument w nowej rzeczywistości*, <https://ccnews.pl/2020/05/20/raport-accenture-konsument-w-nowej-rzeczywistosci/> (dostęp: 8.09.2023 r.); *Drugie życie ubrań*, <https://www.accenture.com/pl-pl/insights/retail/drugie-zycie-ubran> (dostęp: 8.09.2023 r.).

⁵⁶ *Habits and Priorities of Contemporary Fashion Consumers in Czechia Slovakia, Hungary and Poland*, <https://poland.fashionrevolution.org/visegrad-fashion-consumption/> (dostęp: 10.09.2023 r.).

⁵⁷ „Człowiek i jego środowisko”. Raport sekretarza generalnego ONZ U Thanta z dn. 26.V.1969 r., http://web.archive.org/web/20080401001208/www.kwik.kapkap.pl/www/raport_u_thanta.html (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁵⁸ D.H. Meadows, D.L. Meadows, J. Randers, W.W. Behrens, *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*, New York 1972, <https://www.donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf> (dostęp: 16.08.2023 r.).

⁵⁹ Baza raportów Międzyrządowego Zespołu ds. Zmian Klimatu, <https://www.ipcc.ch/> (dostęp: 27.09.2023 r.).

z przebiegu szczytów środowiskowych ONZ. Zbadano też informacje dotyczące odbioru społecznego tych dokumentów w momencie ich ogłoszenia, biorąc pod uwagę materiały ukazujące ówczesny kontekst społeczno-gospodarczy oraz opinie przedstawione w mediach. Gruntownej analizie poddano oczywiście akty prawa pierwotnego i wtórnego Unii Europejskiej oraz prawa polskiego w zakresie kształtowania i umiejscowienia zasady zrównoważonego rozwoju w systemie prawnym.

Z uwagi na to, że implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylna-odzieżowej jest zjawiskiem względnie nowym, analizie zostały poddane opracowania popularnonaukowe i publicystyczne, ponieważ to one najczęściej adresują problem będący przedmiotem niniejszej dysertacji. Dla potrzeb tej pracy istotne były opinie uczestników dyskusji i przedstawicieli branży tekstylna-odzieżowej w zakresie implementacji zasady zrównoważonego rozwoju.

Tak szeroki przegląd dostępnej literatury przedmiotu miał za zadanie podkreślenie zarówno społecznego, jak i naukowego znaczenia problemu poruszanego w tej pracy. Kolejnym celem było zbadanie, w jakim kontekście zrównoważony rozwój pojawiał się w piśmiennictwie w ostatnich latach. O ile kwestia genezy zasady zrównoważonego rozwoju w prawie międzynarodowym i europejskim, uznania jej za zasadę prawa międzynarodowego czy zasadę ustrojową UE oraz krajów członkowskich jest przedmiotem pogłębionych już badań i dyskusji naukowych, o tyle implementacja tej zasady w branży tekstylna-odzieżowej nie była poddana – jak dotychczas – kompleksowej analizie w obszarze nauk prawnych. Taki stan rzeczy nie jest oczywiście zaskakujący, zważywszy na fakt, że jest to wciąż kształtujący się, nowy obszar.

5. Metody badawcze

Dysertacja została opracowana w ramach dyscypliny nauk prawnych. Analizy prawnej dokonano jednak na tle społeczno-gospodarczym. Jak zauważają S. Kingston, V. Heyvaert i A. Čavoški, „środowisko jest postrzegane jako klasyczny przykład złożonego systemu, w sensie systemu składającego się z wielu oddziałujących na siebie zmiennych, gdzie nie jest możliwe wyróżnienie prostych związków przyczynowo-skutkowych między tymi zmiennymi. Ta poli- lub wielocentryczna natura problemów środowiskowych oznacza, że zgodnie

z metaforą Fullera środowisko jest jak pajęczyna, pociągnięcie za jedną nić rozprowadzi napięcia według skomplikowanego wzorca na całą sieć”⁶⁰.

Takie interdyscyplinarne podejście musiało mieć oczywiście wpływ na wybór metod badawczych⁶¹.

W pracy posłużono się przede wszystkim metodą formalno-dogmatyczną, która polega na analizie tekstów prawa⁶². Akty prawne będące przedmiotem badania można podzielić ze względu na ich zakres terytorialny, tj. źródła prawa międzynarodowego, regionalnego (europejskiego) oraz krajowego, także ze względu na zakres (uniwersalny i branżowy), status obowiązywania (akty obowiązujące oraz projektowane), proces tworzenia prawa (*soft law* oraz twarde prawo). Przeprowadzono również analizę inicjatyw samoregulacyjnych w branży tekstylna-odzieżowej. Połączenie tych analiz pozwoliło spojrzeć kompleksowo na proces tworzenia norm w obszarze implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylna-odzieżowej. Metodzie formalno-dogmatycznej towarzyszyła analiza piśmiennictwa oraz orzecznictwa. Objęła ona orzeczenia sądów i organów administracji publicznej, a także literaturę w zakresie kodeksów dobrych praktyk oraz dobrowolnych inicjatyw branżowych.

Aby zaś ocenić inicjatywy dobrowolne i oddolne, procesy i skutki samoregulacji, zastosowano metodę funkcjonalną. Jest ona skoncentrowana na badaniu celów, jakie mają być osiągnięte dzięki normom prawnym, oraz potencjalnych skutków wdrożenia tych norm⁶³. Takie podejście umożliwiło analizę wpływów społecznych i rynkowych na kształtowanie się regulacji prawnych mających na celu implementację zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylna-odzieżowej, a także relacji pomiędzy stanem faktycznym, trendami i zjawiskami gospodarczymi oraz społecznymi a konstrukcjami prawnymi. Zastosowanie tej metody pozwoliło na szersze spojrzenie, nieograniczające się tylko do treści prawnej, ale osadzające ją w wydarzeniach i zjawiskach społecznych⁶⁴.

---

⁶⁰ S. Kingston, V. Heyvaert, A. Čavoški, *European Environmental Law*, Cambridge 2017, str. 53.

⁶¹ Por. H. Izdebski, A. Łazarska (red.), *Metodologia dysertacji doktorskiej dla prawników. Teoria i praktyka*, Warszawa 2022, s. 102.

⁶² Por. D. Van Kędzierski, *Metodologia i paradygmat polskich szczegółowych nauk prawnych*, *Transformacje Prawa Prywatnego* 2018, nr 3, s. 9, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/84509/kedzierski_metodologia_i_paradygmat_polskich_szczegolowych_nauk_prawnych_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y (dostęp: 17.08.2023 r.).

⁶³ W doktrynie metoda funkcjonalna nazwana jest również metodą socjologiczną. Por. D. Van Kędzierski, *Metodologia i paradygmat...*, s. 34; H. Kelsen, *The Function of the Pure Theory of Law*, [w:] A. Reppy (ed.), *Law: A century of progress, 1835–1935. Contributions in Celebration of the 100th Anniversary of the Founding of the School of Law of New York University*, vol. 2, *Public Law and Jurisprudence*, New York 1937, s. 233; G.L. Seidler, H. Groszyk, A. Pieniążek, *Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie*, Lublin 2009, s. 21; T. Barankiewicz, *Współczesne metody badania prawa*, *Studia Prawnicze KUL* 2010, nr 1, s. 124.

⁶⁴ D. van Kędzierski, *Metodologia i paradygmat...*, s. 34.

Połączenie metody funkcjonalnej z metodą formalno-dogmatyczną umożliwiło dokonanie kompleksowej analizy procesu implementacji zasady zrównoważonego rozwoju i tworzenia nowych regulacji w branży tekstylno-odzieżowej, które mają na względzie jej transformację na zrównoważoną⁶⁵.

W literaturze wskazuje się, że „Szeroko rozumiany proces tworzenia prawa związany jest z otoczeniem społecznym, oddziaływaniem społecznym na prawo, jak i oddziaływaniem samego prawa na kształt i funkcjonowanie stosunków społecznych. [...] skoro prawo jest zjawiskiem społecznym, to podejście socjologiczne jest szczególnie uprawomocnione w badaniu prawa”⁶⁶. Dlatego w tym opracowaniu zostały zastosowane następujące metody socjologiczno-prawne:

1. Badanie branży tekstylno-odzieżowej, opis jej rozwoju i sposobu działania, roli różnych podmiotów w łańcuchu wartości, wpływu na środowisko i klimat⁶⁷.

2. Badanie rozwoju strategii, polityk, dobrowolnych inicjatyw i samoregulacji oraz – w konsekwencji – projektowanych regulacji.

3. Pozyskanie informacji za pomocą ankiety przeprowadzonej wśród wybranych przedstawicieli małych, średnich oraz dużych przedsiębiorstw branży tekstylno-odzieżowej, firm i start-upów zajmujących się wdrażaniem rozwiązań z zakresu cyrkularności w omawianej branży, organizacji pozarządowych działających na rzecz implementacji zasady zrównoważonego rozwoju oraz przedstawicieli mediów branżowych. Pytania zostały skierowane do firm: Zalando, MODIVO, LPP (Reserved), OTCF (4F), Freudenberg, Vive Textile Recykling, Local Heros, Monika Surowiec (projektantka), woshwosh, Viola Śpiechowicz, AgaZi. Zaprezentowane niżej pytania skierowane do reprezentantów branży tekstylno-odzieżowej dotyczą metody i efektywności implementacji zasady zrównoważonego rozwoju.

- Co Państwa zdaniem oznacza zasada zrównoważonego rozwoju?
- Co Państwa zdaniem oznacza implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylno-odzieżowej?
- Jaką rolę Państwa zdaniem odgrywają dobrowolne inicjatywy branżowe w procesie przejścia przez przedsiębiorców branży tekstylno-odzieżowej na zrównoważoną?

---

⁶⁵ Tamże, s. 50.

⁶⁶ Por. H. Izdebski, A. Łazarska (red.), *Metodologia dysertacji doktorskiej...*, s. 115. Por. W. Jedlecka, *O metodzie socjologicznej w badaniu prawa*, Studia Erasmiana Wratislaviensia 2014, nr 8, https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/64498/PDF/11_Jedlecka_W_O_metodzie_socjologicznej_w_badaniu_prawa.pdf (dostęp: 15.09.2023 r.).

⁶⁷ Por. H. Izdebski, A. Łazarska (red.), *Metodologia dysertacji doktorskiej...*, s. 120; J. Apanowicz, *Metodologia ogólna*, Gdynia 2002, s. 80–93.

- Jaką rolę Państwa zdaniem odgrywają konsumenci i podejmowane przez nich działania jednostkowe i grupowe w procesie transformacji branży tekstylna-odzieżowej na zrównoważoną?
- Jakie działania już dziś podejmuje Państwa firma w zakresie implementacji zasady zrównoważonego rozwoju? Czy działania komunikacyjne mają w tym procesie znaczenie?
- Czy ogłoszona Strategia dla zrównoważonych tekstyliów Państwa zdaniem jest potrzebna, czy branża tekstylna-odzieżowa mogłaby samodzielnie przejść na zgodną z zasadą zrównoważonego rozwoju?

Wyniki tej ankiety zostały wykorzystane szczególnie w sekcji V.6.

W dysertacji przypisano istotne znaczenie czynnikowi społecznemu obejmującemu jednostki i grupy, które wpływają na zmianę paradygmatów. Jak zauważa się w literaturze przedmiotu, „Współcześnie przyjmuje się określony standard wartości uniwersalnych, wynikających z godności osoby ludzkiej, dobra, sprawiedliwości, prawdy, praw i wolności należnych każdemu człowiekowi”⁶⁸. Zważywszy, że tematem pracy jest implementacja zasady zrównoważonego rozwoju, jednym z obszarów poddanych w niej analizie jest związek pomiędzy prawem a wartościami związanymi z człowiekiem, środowiskiem i planetą. W pracy zostały przybliżone zjawiska społeczno-gospodarcze uzasadniające określone rozwiązania normatywne.

Ostatnia z zastosowanych w toku badań metod to metoda empiryczna. Wnioski wypracowane podczas badań bazują na własnych obserwacjach autorki i refleksjach na ten temat. Zastosowanie tej metody było możliwe dzięki zaangażowaniu autorki w prace grupy roboczej ds. legislacji w branży tekstylna-odzieżowej przy UN Global Compact Polska⁶⁹, a także w dobrowolne inicjatywy ustanawiające standardy dobrych praktyk, z uwzględnieniem inicjatywy unijnej promującej Europejski Pakt na rzecz Klimatu⁷⁰. Aktywność ta umożliwiła dogłębne zrozumienie procesu implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylna-odzieżowej z udziałem społeczeństwa oraz przedstawicieli branży.

---

⁶⁸ Por. H. Izdebski, A. Łazarska, *Metodologia dysertacji doktorskiej...*, s. 118; J. Nowacki, Z. Tobor, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2016, s. 326–339.

⁶⁹ Prace i znaczenie tej grupy roboczej zostały umówione w sekcji III.3.5.

⁷⁰ Inicjatywa Paktu klimatycznego została szczegółowo omówiona w sekcji V.4.6.

6. Uwagi terminologiczne

Opisanie zrównoważonego rozwoju w branży tekstylno-odzieżowej jest zadaniem dość skomplikowanym, przede wszystkim ze względów terminologicznych. Wiele używanych określeń nie ma legalnych definicji lub znajduje się w fazie projektowania regulacyjnego, często też brak jest oddającego w pełni ich znaczenie odpowiednika w języku polskim. Istnieje ponadto wiele potocznych określeń i skrótów używanych dla omawianych zjawisk. Celem przedstawionych rozważań jest usystematyzowanie używanych terminów. Ich precyzyjne zdefiniowanie i wyjaśnienie, a także klasyfikacja tematyczna są nieodzowne dla utrzymania spójności wywodu w tej rozprawie.

Pierwszą grupą wymagającą wyjaśnienia są terminy „zrównoważony rozwój”, „społeczna odpowiedzialność biznesu” oraz ESG, czyli „środowisko naturalne, społeczeństwo i ład korporacyjny”.

„Zrównoważony rozwój” (*sustainable development*) jest terminem używanym często na wyrost, przy różnych okazjach i w różnym celu, co w pewnym stopniu doprowadziło do jego „rozwodnienia” i osłabienia jego koncepcyjnej powagi. Przykładowo – jak podaje A. Graczyk – w samej literaturze ekonomicznej doszukano się ponad stu definicji tego terminu⁷¹. Gruntowna analiza genezy, rozwoju, a także krystalizowania się zasady zrównoważonego rozwoju w prawie międzynarodowym, europejskim i polskim została przeprowadzona w rozdziałach pierwszym i drugim niniejszej pracy. Trafnie zauważa C. Wodzikowski, że „Koncepcja zrównoważonego rozwoju jest trudna do precyzyjnego określenia przez normy prawne. Wynika to przede wszystkim z tego, iż nie jest to koncepcja sektorowa, lecz holistyczna, o bardzo szerokim zakresie przedmiotowym, ujmująca całość stosunków między społeczeństwem, gospodarką a środowiskiem. Zrównoważony rozwój jako nowa koncepcja rozwoju cywilizacyjnego obejmuje ponadto bardzo szeroki zakres podmiotowy, gdyż dotyczy obecnych oraz przyszłych pokoleń”⁷². Pierwszą i wciąż najczęściej używaną definicją zrównoważonego rozwoju jest koncepcja zawarta w Raplocie Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju z 1987 r., „Nasza wspólna przyszłość”: „zrównoważony rozwój to taki rozwój, w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na ich zaspokojenie”.

---

⁷¹ A. Graczyk, *Gospodarka rynkowa*, [w:] P. Trzepacz (red.), *Zrównoważony rozwój – wyzwania globalne. Podręcznik dla uczestników studiów doktoranckich*, Kraków 2012, s. 71.

⁷² C. Wodzikowski, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju w polityce państwa*, Świat Idei i Polityki 2012, nr 11, s. 140, file:///C:/Users/Administrator/Downloads/articles-2196198.pdf%20(2).pdf (dostęp: 8.09.2023 r.).

W niniejszej pracy zrównoważony rozwój analizowany jest przede wszystkim przez pryzmat ochrony środowiska. Podejście to koncentruje się wokół takich kwestii, jak dążenie do osiągnięcia neutralności klimatycznej, minimalizacji ilości generowanych odpadów, przechodzenia na model gospodarki opartej na obiegu zamkniętym, gdzie zasoby są w pełni wykorzystane, a odpady stają się na nowo zasobami. Choć kontekst społeczny zrównoważonego rozwoju, zwłaszcza w branży tekstylno-odzieżowej, jest niezaprzeczalnie ważny, jego głębokie zrozumienie stanowi wyzwanie samo w sobie. I właśnie przez wzgląd na wielowymiarowość tego aspektu jego gruntowna analiza powinna zostać przeprowadzona w ramach odrębnego badania lub publikacji.

Terminem ściśle powiązany z zasadą zrównoważonego rozwoju jest „społeczna odpowiedzialność biznesu” (*corporate social responsibility – CSR*). Zgodnie z najbardziej popularną definicją zawartą w Wikipedii oznacza ona „koncepcję, według której przedsiębiorstwa na etapie budowania strategii uwzględniają interesy społeczne i ochronę środowiska, a także relacje z różnymi grupami interesariuszy. Według tego podejścia, bycie odpowiedzialnym nie oznacza tylko spełniania przez organizacje biznesowe (przedsiębiorstwa) wszystkich wymogów formalnych i prawnych, ale oprócz tego również zwiększone inwestycje w zasoby ludzkie, w ochronę środowiska i relacje z interesariuszami, którzy mogą mieć faktyczny wpływ na efektywność działalności gospodarczej tych organizacji oraz ich innowacyjność. Zatem wydatki tego rodzaju należy traktować jako inwestycję i źródło innowacji, a nie jako koszt, podobnie jak w przypadku zarządzania jakością”⁷³. Z kolei Strategia UE na lata 2011–2014 na rzecz społecznej odpowiedzialności biznesu⁷⁴ definiuje ten termin jako „koncepcję, według której firmy dobrowolnie integrują kwestie społeczne i środowiskowe w swojej działalności biznesowej oraz w interakcji ze swoimi interesariuszami”⁷⁵.

Norma ISO 26 000, opracowana przez Grupę Roboczą ISO i ogłoszona przez Międzynarodową Organizację Normalizacyjną (International Organization for Standardization – ISO), zawiera wytyczne dotyczące podstawowych zasad społecznej odpowiedzialności.

---

⁷³ *Społeczna odpowiedzialność biznesu*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Spo%C5%82eczna_odpowiedzialno%C5%9B%C4%87_biznesu (dostęp: 8.09.2023 r.).

⁷⁴ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Odnowiona strategia UE na lata 2011–2014 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, 25.10.2011, COM(2011) 681 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52011DC0681> (dostęp: 8.09.2023 r.).

⁷⁵ *A concept whereby companies integrate social and environmental concerns in their business operations and in their interaction with their stakeholders on a voluntary basis.*

Norma ta definiuje społeczną odpowiedzialność jako wpływ podejmowanych przez organizacje decyzji i działań na społeczeństwo i środowisko, poprzez przejrzyste i etyczne zachowanie w siedmiu obszarach: (i) ład organizacyjny; (ii) prawa człowieka; (iii) praktyki z zakresu pracy, (iv) środowisko; (v) uczciwe praktyki operacyjne; (vi) zagadnienia konsumenckie; (vii) zaangażowanie społeczne i rozwój społeczności lokalnej.

Dekadę temu uwagę na CSR w branży tekstylno-odzieżowej zwróciła jako jedna z pierwszych osób w Polsce M. Płonka, według której „społeczna odpowiedzialność biznesu oznacza w strategii firmy więcej działań altruistycznych wobec innych ludzi, przyrody, zwierząt, niż przewidują to wymogi prawne i warunki ekonomiczne w danym państwie. Koncepcja ta uwzględnia poza tradycyjnym zwiększaniem zysków, interesy wszystkich grup będących częścią łańcucha produkcji. CSR jest uczestnictwem w budowaniu etycznej polityki przedsiębiorstw, m.in. poprzez zrozumienie swojego negatywnego oddziaływania na społeczeństwo, inne istoty odczuwające czy środowisko naturalne. CSR to świadoma redukcja wpływów finansowych kosztem inwestycji w ochronę praw podmiotów zewnętrznych”⁷⁶. Ze względu na uznanie dla tej autorki, a także na jej przełomowe wówczas podejście do branży tekstylno-odzieżowej, omawiana w dysertacji społeczna odpowiedzialność biznesu w tej branży opiera się na przedstawionej przez nią koncepcji.

Obecnie termin CSR jest coraz częściej wypierany przez określenie ESG (*environmental, social and governance*), oznaczające środowisko naturalne, społeczeństwo i ład korporacyjny. Skrót ten nie posiada jeszcze powszechnie akceptowanego polskiego odpowiednika. O ile jednak społeczna odpowiedzialność biznesu, czyli CSR, obejmuje dobrowolne działania przedsiębiorstw, o tyle ESG odnosi się do zbioru czynników, na podstawie których tworzone są oceny niefinansowe przedsiębiorstw, co w rezultacie umożliwia ocenę i kwantyfikowanie działalności biznesowej. Po raz pierwszy skrót ten został użyty w raporcie opublikowanym w 2004 r. przez UN Global Compact, *Who Cares Wins. Connecting Financial Markets to a Changing World*⁷⁷. Raport ten został opracowany we współpracy z 20 instytucjami finansowymi, co wskazuje na silne powiązanie koncepcji ESG z sektorem finansowym. Obecnie przepisy dotyczące ESG zaczynają nabierać konkretnych kształtów. Dyrektywa w sprawie raportowania w zakresie zrównoważonego rozwoju (*Corporate*

---

⁷⁶ Więcej M. Płonka, *Etyka w modzie, czyli CSR w przemyśle odzieżowym*, Warszawa 2013.

⁷⁷ *Who Cares Wins. Connecting Financial Markets to a Changing World*, https://www.unepfi.org/fileadmin/events/2004/stocks/who_cares_wins_global_compact_2004.pdf (dostęp: 8.09.2023 r.).

Sustainability Reporting Directive)⁷⁸ nakłada na określone podmioty obowiązek informowania o ESG. Kwestie te zostały szczegółowo omówione w sekcji V.5.6.

Dla jasności wywodów, w szczególności w celu określenia zakresu tej pracy, kluczowe jest zdefiniowanie terminów „branży tekstylno-odzieżowej”, „branży odzieżowej”, „branży tekstylnej” i „branży mody”. Powyższe terminy często bywają używane zamiennie, mimo że ich zakresy niejednokrotnie różnią się znacząco między sobą, w zależności od celu i kontekstu opracowania, raportu czy analizy. Przy czym używanie zamiennie powyższych określeń skutkuje różnymi wynikami badań, analiz bądź statystyk podawanych dla wskazanych sektorów. Branża mody dość często uważana jest za część branży tekstylnej czy odzieżowej, ale bywa również i odwrotnie. Bliskość wymienionych wyżej terminów obrazuje raport Centralnego Muzeum Włókiennictwa w Łodzi (CMW), *Branża modowa – znaczenie gospodarcze, analiza czynników sukcesu i dalszych możliwości rozwoju*⁷⁹. Z raportu tego wynika, że „przemysł odzieżowy” jest terminem zbiorczym dla „tekstyliów” oraz „mody”. Zdaniem autorów tego opracowania „przemysł odzieżowy (*clothing industry/garment industry*) łączy w sobie produkcję, handel i dystrybucję składające się na łańcuch produkcyjny. W jego skład wchodzi przemysł tekstylny, przemysł modowy, sprzedawcy detaliczni, handel odzieżą używaną i recykling tekstyliów. Istnieją znaczne pokrewieństwa między terminami: przemysł odzieżowy, tekstylny i modowy. Sektor odzieżowy zajmuje się wszelkimi rodzajami ubrań, od mody po uniformy i odzież roboczą. Przemysł tekstylny mniej interesuje się aspektem mody, ale wytwarza tkaniny i włókna, które są potrzebne do szycia”⁸⁰.

Przemysł mody, według wspomnianego raportu CMW, „ściśle śledzi – i wyznacza – trendy w modzie, aby zawsze dostarczać najnowsze ubrania, nie zawsze funkcjonalne. Przemysł modowy często bazuje na krótkich seriach odzieży, szytych bądź zdobionych ręcznie. Bazuje na unikatowości i prestiżu produktu. Związany jest z kreatorami mody (projektanci i domy mody). W dzisiejszych czasach przemysł modowy, podobnie jak odzieżowy, uległ globalizacji, co oznacza, że projektowanie, produkcja i sprzedaż odbywają się w różnych krajach (dotyczy to głównie wielkich domów mody)”⁸¹. Raport wskazuje dalej, że „przemysł

---

⁷⁸ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/2464 z dnia 14 grudnia 2022 r. w sprawie zmiany rozporządzenia (UE) nr 537/2014, dyrektywy 2004/109/WE, dyrektywy 2006/43/WE oraz dyrektywy 2013/34/UE w odniesieniu do sprawozdawczości przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju (Dz.Urz. UE L 322, s. 15).

⁷⁹ *Branża modowa – znaczenie gospodarcze, analiza czynników sukcesu i dalszych możliwości rozwoju*, http://www.muzeumwlokiennictwa.pl/public/uploads/files/Bran%C5%BCa_modowa_raport_badawczy.pdf (dostęp: 8.09.2023 r.).

⁸⁰ *Tamże*, s. 7.

⁸¹ *Tamże*.

modowy stanowi część przemysłu odzieżowego, chociażby w sensie logicznym i gospodarczym. Mimo że pozostaje on jego częścią, to charakteryzuje się pewnymi wyróżniającymi cechami. Czynnikiem wyróżniającym przemysł modowy/branżę modową jest zindywidualizowany sposób produkcji, w przeciwieństwie do produkcji typu masowego, charakteryzującego tzw. sieciówki. Każda kolekcja składa się z projektów, które wytwarzane są w relatywnie niewielkiej liczbie, co nadaje im cech unikatowości. Cechą odróżniającą sektor mody, według przyjętych założeń, jest również miejsce produkcji – bazowanie na rodzimym rynku usług, ograniczanie łańcucha dostaw do rodzimych dostawców. To z kolei przekłada się na różnice w cenach pomiędzy finalnym produktem. Ceny wyrobów przemysłu modowego są kilka lub kilkanaście razy droższe od produktów wytwarzanych przez przemysł odzieżowy. Nastawiony jest, w związku z tym, na pozyskanie innego klienta”⁸². Takie podejście do przemysłu modowego, z zaakcentowaniem jego elitarności i bariery cenowej, stanowi w praktyce opowiedzenie się za jego wąskim, można rzec, tradycyjnym rozumieniem. Autorzy przytoczonego wyżej raportu CMW korzystają konsekwentnie z określeń „przemysł modowy/branża modowa”, a także „sektor mody”, traktując je jako synonimy. To samo dotyczy terminów „moda”, „odzież” i „tekstylna” oraz określeń „branża”, „przemysł” i „sektor”. Co więcej, podobna praktyka widoczna jest nie tylko w omawianym opracowaniu, ale też w szeroko pojmowanym dyskursie na temat branży tekstylno-odzieżowej. Traktowanie tych terminów jako synonimów jest dość powszechne w literaturze przedmiotu, a także w dokumentach i opracowaniach branżowych, co może wpływać na odbiór i zrozumienie omawianych tutaj problemów i kwestii.

Dla usystematyzowania i ujednolicenia terminów pojawiających się w niniejszym opracowaniu przez „branżę tekstylno-odzieżową” należy rozumieć dział gospodarki, który zajmuje się projektowaniem, produkcją, dystrybucją, reklamą oraz sprzedażą odzieży⁸³ i tekstyliów⁸⁴. Termin ten jest kluczowym określeniem odnoszącym się do analizowanej branży w kontekście wdrażania zasady zrównoważonego rozwoju.

Takie podejście wydaje się być odzwierciedleniem intencji europejskiego prawodawcy, który w preambule Strategii UE dla cyrkularnych tekstyliów wskazuje, że

---

⁸² *Tamże*.

⁸³ Zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności produkcja odzieży obejmuje produkcję odzieży skórzanej, roboczej, pozostałej wierzchniej, bielizny, pozostałej odzieży i dodatków do odzieży, produkcję wyrobów futrzarskich oraz odzieży dzianej. Por. rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) (Dz.U. z 2007 r., Nr 251, poz. 1885 z późn. zm.).

⁸⁴ Według PKD produkcja tekstyliów obejmuje przygotowanie i przędzenie włókien tekstylnych, produkcję tkanin, wykończanie wyrobów włókienniczych, produkcję pozostałych wyrobów tekstylnych. Parlament Europejski wskazuje natomiast, że przez branżę tekstylną należy rozumieć produkcję przędzy, tkanin i materiałów.

tekstylią będącym przedmiotem regulacji obejmują zarówno odzież, jak i powszechnie używane wyroby włókiennicze: „Wyroby włókiennicze są obecne w codziennym życiu każdego człowieka. Wykorzystuje się je w odzieży, artykułach włókienniczych do użytku domowego i w meblach, a także w produktach takich jak sprzęt medyczny i ochronny, budynki i pojazdy. Wyroby włókiennicze zapewniają funkcjonalność i wydajność produktów, ale są również wybierane ze względu na estetykę i wygodę”⁸⁵. Wiodącym zatem określeniem w preambule Strategii UE dla cyrkularnych tekstyliów jest termin *textiles*, czyli szeroko rozumiane „tekstylią”.

„Branża mody” jest natomiast terminem używanym zarówno potocznie, jak i przez europejskiego prawodawcę⁸⁶, a także w inicjatywach branżowych⁸⁷. Sygnatariusze Karty Branży Mody na rzecz Klimatu⁸⁸, nie wdając się w szczegółowe dyskusje odnośnie do linii podziału pomiędzy branżą mody a tekstylną, wezwali „wszystkie podmioty w globalnym łańcuchu wartości z branży mody, handlu detalicznego, tekstyliów – niezależnie od wielkości i położenia geograficznego” do działań mających na celu realizację celów Porozumienia paryskiego z 2015 r.⁸⁹, czyli osiągnięcia tzw. neutralności klimatycznej do 2050 r.⁹⁰ Nie dziwi zatem fakt, że wśród sygnatariuszy Karty Branży Mody na rzecz Klimatu obok firm odzieżowych i producentów tekstyliów znalazły się również przedsiębiorstwa transportowe.

Powszechnie stosowana definicja „branży mody” zawarta w *Encyclopaedia Britannica*⁹¹ opisuje ten sektor jako część gospodarki, która skupia się na produkcji i sprzedaży odzieży, obejmując przy tym procesy projektowania, produkcji, dystrybucji i marketingu,

---

⁸⁵ *Textiles are in the fabrics of everyone's daily lives. They are used as apparel, household textiles and in furniture, and also in products such as medical and protective equipment, buildings and vehicles. Textiles enable products' functionalities and performance but are also chosen for aesthetics and comfort purposes.*

⁸⁶ W Strategii dla cyrkularnych tekstyliów europejski legislator wyraźnie wskazuje jej cel: „Konsumenci będą dłużej korzystali z wysokiej jakości wyrobów włókienniczych po przystępnej cenie, szybka moda wyjdzie z mody, a opłacalne ekonomicznie usługi w zakresie ponownego użycia i naprawy będą powszechnie dostępne (*Consumers benefit longer from high quality affordable textiles, fast fashion is out of fashion, and economically profitable re-use and repair services are widely available*).

⁸⁷ Inicjatywa branżowa pod egidą ONZ mająca na celu ograniczenie emisji CO₂ w branży tekstylno-odzieżowej nosi nazwę Fashion Industry Charter for Climate Action (Karta Branży Mody na rzecz Klimatu). Jest to inicjatywa zarówno firm odzieżowych, jak i jej podwykonawców, dostawców (firmy transportowe, tekstylne).

⁸⁸ Fashion Industry Charter for Climate Action, zawarta pod patronatem ONZ podczas COP 24 w Katowicach 10 grudnia 2018 r., <https://unfccc.int/climate-action/sectoral-engagement/global-climate-action-in-fashion/about-the-fashion-industry-charter-for-climate-action> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁸⁹ Porozumienie paryskie – Ramowa konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, <https://eur-lex.europa.eu/content/paris-agreement/paris-agreement.html?locale=pl> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁹⁰ *All companies, within fashion, retail and textile global value chain, regardless of size and geography, have opportunities to take actions that will result in a measurable reduction in greenhouse gas (GHG) emissions*, Fashion Industry Charter for Climate Action, s. 2, <https://unfccc.int/climate-action/sectoral-engagement/global-climate-action-in-fashion/about-the-fashion-industry-charter-for-climate-action>, s. 2 (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁹¹ *Fashion industry*, <https://www.britannica.com/art/fashion-industry> (dostęp: 27.09.2023 r.).

sprzedaży detalicznej, reklamy i promocji, począwszy od tzw. *fast fashion*⁹² po *haute couture*⁹³. W tym kontekście należy przybliżyć termin *fast fashion*, czyli mody dostępnej dla szerokiego grona konsumentów. Zjawisko to narodziło się w latach 90. XX w. i charakteryzuje się niskimi cenami produktów, łatwą dostępnością oraz dynamiczną zmianą trendów. To właśnie ten model, oparty na gospodarce liniowej, znacząco zwiększył wpływ branży tekstylna-odzieżowej na środowisko. Zjawisko to jest przedmiotem analizy w sekcji III.3. pracy.

Istotne dla tej rozprawy będzie zbadanie branży tekstylna-odzieżowej przez pryzmat „łańcucha dostaw”, „łańcucha wartości” oraz „cyklu życia produktu”, co pozwoli na dogłębne i całościowe zrozumienie oddziaływania na środowisko powiązanych w taki sposób podmiotów. Jest to kolejna grupa terminów, których zdefiniowanie jest konieczne. Jak podkreśla M. Frankowska, „badania wskazują na coraz większą względną koncepcji łańcucha dostaw i łańcucha wartości oraz coraz większą trudność w zdefiniowaniu granicy pomiędzy tymi pojęciami”⁹⁴. W ostatnim czasie wszystkie te terminy zostały zdefiniowane w projekcie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającego ramy ustalania wymogów dotyczących ekoprojektu dla zrównoważonych produktów i uchylających dyrektywę 2009/125/WE⁹⁵. Przez „łańcuch dostaw” (*supply chain*) należy rozumieć, zgodnie z owym projektem, wszelkie działania i procesy prowadzone na wcześniejszych etapach łańcucha wartości produktu, aż do punktu, w którym produkt dociera do użytkownika końcowego. Natomiast „łańcuch wartości” (*value chain*) oznacza wszelkie działania i procesy, które stanowią część cyklu życia produktu, a także jego ewentualnej regeneracji. Bardziej szczegółowa definicja została zawarta w projekcie dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie należytej staranności przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju oraz zmieniającej dyrektywę (UE) 2019/1937⁹⁶. W projekcie tym legislator wskazuje, że „łańcuch wartości” oznacza „działalność związaną z produkcją towarów lub świadczeniem

---

⁹² Moda charakteryzująca się szybką zmianą trendów oraz masową produkcją.

⁹³ Moda najdroższych domów mody, dosłownie „szycie na wysokim poziomie”.

⁹⁴ M. Frankowska, *Łańcuch logistyczny, łańcuch dostaw i łańcuch wartości – próba usystematyzowania koncepcji*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Problemy Transportu i Logistyki 2015, nr 31, s. 77, ResearchGate,

https://www.researchgate.net/publication/314243140_LANCUCH_LOGISTYCZNY_LANCUCH_DOSTAW_I_LANCUCH_WARTOSCI_-_PROBA_USYSTEMATYZOWANIA_KONCEPCJI (dostęp: 17.08.2023 r.).

⁹⁵ Wniosek, Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające ramy ustalania wymogów dotyczących ekoprojektu dla zrównoważonych produktów i uchylające dyrektywę 2009/125/WE, 30.3.2022, COM(2022) 142 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/DOC/?uri=CELEX:52022PC0142> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁹⁶ Wniosek, Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie należytej staranności przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju oraz zmieniająca dyrektywę (UE) 2019/1937, 23.2.2022, COM(2022) 71 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022PC0071> (dostęp: 27.09.2023 r.).

usług przez przedsiębiorstwo, w tym opracowywanie produktu lub usługi oraz użytkowanie i usuwanie produktu, a także powiązaną działalność w ramach stałych relacji biznesowych przedsiębiorstwa na wyższym i niższym szczeblu łańcucha dostaw⁹⁷.

Z terminami „łańcuch dostaw” oraz „łańcuch wartości” silnie związane jest określenie „cykl życia produktu”. Zgodnie ze wspomnianym wyżej projektem rozporządzenia dotyczącego ekoprojektowania cykl życia produktu oznacza następujące po sobie i wzajemnie powiązane etapy istnienia produktu, na które składają się: pozyskanie surowców lub ich wytworzenie z zasobów naturalnych, przetworzenie wstępne, produkcja, przechowywanie, dystrybucja, instalacja, użytkowanie, konserwacja, naprawa, ulepszenie, odnowienie i ponowne użycie oraz koniec przydatności do użycia.

Kolejnym zestawem terminów, które są niezbędne do zbadania zagadnień stanowiących przedmiot tej pracy, są określenia „model linearny”, „od kołyski po grób”, „gospodarka cyrkularna”, „gospodarka obiegu zamkniętego”, „obieg zamknięty” oraz „od kołyski do kołyski”. Obecnie cykl życia produktów jest krótki i oparty na modelu linearnym, czyli dużych ilościach tanich i łatwo dostępnych materiałów, które szybko stają się odpadem w myśl zasady „kup-użyj-wyrzuć”. Takie podejście określane jest też mianem „od kołyski po grób” (*cradle to grave*). Tymczasem celem europejskiego prawodawcy jest zmiana modelu liniowego na cyrkularny, czyli na gospodarkę cyrkularną lub gospodarkę obiegu zamkniętego. Gospodarka o obiegu zamkniętym to model produkcji oraz konsumpcji polegający m.in na dzieleniu się, pożyczaniu, ponownym użyciu, naprawie, odnawianiu i recyklingu istniejących materiałów i produktów tak długo, jak to możliwe. W ten sposób wydłuża się cykl życia produktów, co w praktyce oznacza ograniczenie ilości odpadów do minimum. Kiedy cykl życia produktu dobiega końca, surowce i odpady, które z niego pochodzą, powinny pozostać w gospodarce, dzięki recyklingowi. Można je z powodzeniem wykorzystać ponownie, tworząc tym samym dodatkową wartość. W ten sposób powstaje obieg zamknięty, a cykl życia produktu zmienia się z formuły „od kołyski po grób” na „od kołyski do kołyski” (*cradle to cradle*).

W kontekście aspiracji Unii Europejskiej do działania zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, jak to określono w Europejskim Zielonym Ładzie⁹⁸, Europa dąży do bycia pierwszym kontynentem neutralnym klimatycznie. Istotne jest zatem wyjaśnienie w

---

⁹⁷ Tamże, art. 3 pkt g.

⁹⁸ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Europejski Zielony Ład, 11.12.2019, COM(2019) 640 final, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0016.02/DOC_1&format=PDF (dostęp: 27.09.2023 r.).

tym miejscu terminów „neutralności klimatycznej”, „ślądu węglowego”, „ślądu środowiskowego”, „redukcji ślądu węglowego”, „dekarbonizacji”. Punktem wyjścia w tym obszarze terminologicznym jest zdefiniowanie „ślądu węglowego”. Terminem tym określa się całkowitą ilość gazów cieplarnianych wyemitowanych podczas całego cyklu życia produktu (ale również świadczonej usługi czy zorganizowanego wydarzenia), państwa, przedsiębiorstwa lub organizacji. Obejmuje on emisje bezpośrednie, wynikające ze spalania paliw kopalnych w trakcie produkcji, a także emisje pośrednie wymagane do produkcji energii elektrycznej, która jest związana z użytkowaniem towarów i usług. Najbardziej znany i rozpowszechniony standard do liczenia ślądu węglowego dla przedsiębiorstw to *Greenhouse Gas Protocol*⁹⁹. Śląd węglowy według tego standardu obejmuje emisję następujących gazów cieplarnianych: dwutlenek węgla (CO₂), metan (CH₄), podtlenek azotu (N₂O), sześćfluorek siarki (SF₆), perfluorowęglowodory (PFC), hydrofluorowęglowodory (HFC), trójfluorek azotu (NF₃). Gazy cieplarniane, ulatniając się do atmosfery, wpływają na klimat, co z kolei generuje wiele problemów środowiskowych.

Śląd węglowy wyrażany jest w ekwiwalencie CO₂ na jednostkę danego podmiotu. Pojęcie takie potwierdza wspomniany wyżej projekt rozporządzenia ws. ekoprojektowania, zgodnie z którym śląd węglowy oznacza sumę emisji gazów cieplarnianych oraz usuwania gazów cieplarnianych w systemie produktowym, wyrażoną jako ekwiwalenty dwutlenku węgla i opierającą się na ocenie cyklu życia wykorzystującej jedną kategorię wpływu, jaką jest zmiana klimatu¹⁰⁰.

Dla kwestii rozważanych w niniejszej rozprawie równie ważna jest definicja „ślądu środowiskowego”. Podobnie jak w przypadku definicji ślądu węglowego, w opracowaniu tym oparto się na definicji zawartej we wspomnianym już projekcie rozporządzenia ws. ekoprojektowania, zgodnie z którym śląd środowiskowy oznacza ilościowe określenie wpływu produktu na środowisko, zarówno w odniesieniu do jednej kategorii wpływu na środowisko, jak i zagregowanego zbioru kategorii wpływu na środowisko, w oparciu o metodę odnoszącą się do ślądu środowiskowego produktu¹⁰¹.

---

⁹⁹ *Greenhouse Gas Protocol*, <https://ghgprotocol.org/> (dostęp: 27.09.2023 r.).

¹⁰⁰ Wniosek, Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające ramy ustalania wymogów dotyczących ekoprojektu dla zrównoważonych produktów i uchylające dyrektywę 2009/125/WE, 30.3.2022, COM(2022) 142 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/DOC/?uri=CELEX:52022PC0142> (dostęp: 27.09.2023 r.).

¹⁰¹ *Tamże*, art. 2 pkt 23.

Innym istotnym określeniem jest „neutralność klimatyczna”, czyli równowaga pomiędzy emitowanymi gazami cieplarnianymi a ich składowaniem lub pochłanianiem przez zbiorniki wodne, lasy czy gleby. Dążenie do neutralności klimatycznej to jedno z najbardziej wymagających wyzwań związanych z ochroną klimatu.

Termin „dekarbonizacja” lub „redukcja śladu węglowego” odnosi się do zmniejszenia lub całkowitej eliminacji produkcji CO₂ – dotyczy to głównie emisji gazów powstających poprzez intensywną eksploatację paliw kopalnych, takich jak ropa naftowa, węgiel kamienny i brunatny.

Równie ważne jest wyjaśnienie zjawiska *greenwashingu*. *Greenwashing* nie miał dotąd ustawowej definicji, choć konsumenci są od wielu lat narażeni na tę praktykę w codziennych wyborach zakupowych. Jako jeden z pierwszych zdefiniował *greenwashing* biolog J. Westerveld, odnosząc się do organizacji, które więcej czasu i pieniędzy poświęcają na reklamę wskazującą, że są firmami ekologicznymi, niż na rzeczywiste działania w tym obszarze¹⁰². Dziś twierdzenie to jest wciąż aktualne, wskazuje się bowiem, że *greenwashing* stanowi zjawisko, które polega na tworzeniu wrażenia, że produkt, usługa lub przedsiębiorstwo pozostają w zgodzie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Mimo że pierwotnie termin ten funkcjonował przede wszystkim w obszarze *public relations*, to od pewnego czasu pojawia się w szerszym znaczeniu na rynkach finansowych i kapitałowych, jako praktyka dostarczania fragmentarycznych i niekompletnych informacji, koncentrowania się na mało istotnych danych, pomijania kluczowych wskaźników, wrywania informacji z kontekstu – wszystko po to, aby ukazać działania firmy w bardziej korzystnym świetle.

Aktualne studia dotyczące *greenwashingu* ujawniają konkretne działania i specyficzne strategie. Organizacja *non-profit* Planet Tracker w raporcie *Greenwashing Hydra* ze stycznia 2023 r. wykazała, że praktyka ta staje się coraz bardziej wyrafinowana i przybiera różne formy. Zjawisko *greenwashingu* obejmuje zarówno nieszkodliwe na pozór komunikaty, jak i taktyki odwracające uwagę od szkodliwych działań na szeroką skalę. Według tego raportu można wyróżnić 6 typów *greenwashingu*¹⁰³:

- *Greencrowding*, czyli angażowanie się w deklaracje i działania grupowe, które mają za zadanie zasłonić osobistą odpowiedzialność.

---

¹⁰² M. Jedlińska, *Greenwashing jako nieetyczna praktyka w świetle finansów*, LEX/el. 2022.

¹⁰³ Sześć określeń wyodrębnionych w raporcie nie ma swoich odpowiedników w języku polskim, dlatego każdy z terminów został przytoczony w języku angielskim i zawiera polski opis danego działania.

- *Greenlighting* ma miejsce wówczas, gdy komunikacja korporacyjna firmy (w tym reklamy) podkreśla szczególnie ekologiczną cechę działalności lub produktów, nawet drobną, w celu odwrócenia uwagi od działań szkodliwych dla środowiska, prowadzonych w ramach danej działalności gospodarczej.
- *Greenshifting* polega na tym, że przedsiębiorstwa przerzucają odpowiedzialność za obciążenie środowiska na konsumentów.
- *Greenrinsing* sprowadza się do zmiany i modyfikowania celów ESG przez dane przedsiębiorstwo, zanim zostaną one spełnione, co prowadzi do uniknięcia odpowiedzialności za realizację tych celów.
- *Greenhushing* to działanie mające na celu ukrycie pewnych osiągnięć czy obniżenie referencji, aby uchronić się przed nadzorem ze strony inwestorów.
- *Greenlabelling* jest praktyką, która ma na celu wywołanie wrażenia działania ekologicznego potwierdzonego etykietami, podczas gdy bardziej szczegółowe badania ujawniają, że jest to zwodzenie i wprowadzenie odbiorcy w błąd.

Ta ostatnia praktyka może być przede wszystkim efektem obfitości certyfikatów promujących zrównoważony rozwój. Jak wskazano w raporcie z marca 2022 r., *Licence to Greenwash – how certification schemes and voluntary initiatives are fuelling fossil fashion*¹⁰⁴, opracowanym przez Changing Market Foundation, system certyfikacji w tej branży stanowi często kamuflaż dla działań nieekologicznych. Z tego też względu Komisja Europejska we wstępie do Strategii KE dla zrównoważonych tekstyliów podkreśla, że „konsumentów, którzy chcą kupować bardziej zrównoważone produkty, często zniechęcają do ich zakupu niewiarygodne twierdzenia: niedawna kontrola twierdzeń dotyczących zrównoważonego rozwoju w sektorze włókienniczym, odzieżowym i obuwniczym wykazała, że 39% z nich może być fałszywych lub wprowadzać w błąd”¹⁰⁵.

Biorąc powyższe pod uwagę, *greenwashing* powinien być rozważany w możliwie najszerszym zakresie, obejmującym zarówno komunikację, jak i konkretne działania, które na pozór są zrównoważone. Poczynania europejskiego prawodawcy mające na celu zwalczanie tego zjawiska zostały szczegółowo omówione w sekcji V.5.3.

¹⁰⁴ *Licence to Greenwash*, <http://changingmarkets.org/wp-content/uploads/2022/03/LICENCE-TO-GREENWASH-FULL-REPORT.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).

¹⁰⁵ Strategia KE dla zrównoważonych tekstyliów w zw. z informacjami podanymi na stronie Komisji Europejskiej: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/consumer-rights-and-complaints/enforcement-consumer-protection/sweeps_en (dostęp: 27.09.2023 r.).

7. Struktura pracy

Rozprawa składa się z pięciu rozdziałów.

Rozdział pierwszy obejmuje swoim zakresem kwestię zrównoważonego rozwoju i jego teoretycznych oraz praktycznych i prawnych aspektów w wymiarze międzynarodowym. Zagadnienie to zaprezentowano w perspektywie historycznej i współczesnej, począwszy od zbadania genezy i ewolucji zasady zrównoważonego rozwoju w prawie międzynarodowym, ze wskazaniem kluczowych etapów rozwoju tej zasady, a także sposobów jej interpretacji i implementacji na arenie międzynarodowej. Pierwsze sekcje tego rozdziału przedstawiają wczesne dokumenty dotyczące relacji pomiędzy człowiekiem a środowiskiem, takie jak Raport U Thanta czy Raport Klubu Rzymskiego, które podnosiły ważne kwestie związane z antropogenicznymi zmianami w środowisku. Dokumenty te stały się inspiracją dla późniejszego dyskursu o zrównoważonym rozwoju, który zaczął zyskiwać na znaczeniu wraz z rosnącą świadomością ekologiczną społeczeństw. W dalszej części rozdziału przedstawiono wyniki badań dotyczących debaty na forum międzynarodowym, której skutkiem było wypracowanie przez Komisję Brundtland pierwszej definicji zrównoważonego rozwoju. Był to przełomowy moment, gdyż skłonił on narody do uznania znaczenia zrównoważonego rozwoju, co wpłynęło na kształtowanie prawa międzynarodowego w tym zakresie. W rozdziale pierwszym szczegółowo omówione zostały szczyty ONZ dotyczące środowiska, zmian klimatu oraz różnorodności biologicznej pod kątem kształtowania i ewolucji zasady zrównoważonego rozwoju. Każde z tych wydarzeń, począwszy od 1972 r. w Sztokholmie przez kluczowe w 2015 r.: szczyt w Nowym Jorku (jego efektem jest Agenda 2030) i szczyt klimatyczny w Paryżu (jego efektem jest Porozumienie paryskie) aż po ostatni Szczyt w Sztokholmie w 2022 r., przyczyniło się do umocnienia zrównoważonego rozwoju na szczeblu międzynarodowym. Odrębnej analizie została poddana Agenda 2030 r. i jej cele, które są obecnie szeroko realizowane na całym świecie. Sekcja ta pokazuje, w jaki sposób zasada zrównoważonego rozwoju została zintegrowana z międzynarodowymi celami politycznymi i jak jest wdrażana. W końcowej części rozdziału przeprowadzono analizę dotyczącą uznania zrównoważonego rozwoju za jedną z zasad prawa międzynarodowego, ukazując jego ewolucję od terminu teoretycznego do kluczowego elementu praktyki prawnej. Jest to kwestia niezwykle istotna dla zrozumienia roli zrównoważonego rozwoju w kształtowaniu prawa międzynarodowego, wskazująca na rosnące znaczenie tej zasady.

W rozdziale drugim przedstawiona została analiza zasady zrównoważonego rozwoju w kontekście pierwotnego prawa europejskiego, stanowiącego „kręgosłup” UE. Zbadano sposób, w jaki zasada zrównoważonego rozwoju została wpisana i realizowana na poziomie traktatów, co pozwoliło wskazać, że zrównoważony rozwój ewoluował z celu Unii Europejskiej do jej zasady ustrojowej. Omówione zostały interpretacje tej zasady, jej rola w kształtowaniu polityk unijnych oraz wpływ na prawo i praktykę państw członkowskich. Rozdział ten kończy się omówieniem zastosowania zasady zrównoważonego rozwoju w kontekście prawa polskiego. Analizie poddano kluczowe przepisy prawa krajowego, jak Konstytucja RP, która w art. 5 mówi o zobowiązaniu Polski do zapewnienia zrównoważonego rozwoju, czy też ustawa – Prawo ochrony środowiska, która definiując samą zasadę, wpływa na jej implementację na terytorium państwa. Rozdział ten nie obejmuje swoim zakresem analizy europejskiego prawa wtórnego.

Rozdziały trzeci, czwarty i piąty stanowią studium zrównoważonego rozwoju z perspektywy branżowej oraz regionalnej, gdyż praca w tej części koncentruje się wokół kwestii branży tekstylno-odzieżowej w Unii Europejskiej. W rozdziale trzecim skupiono się na rozwoju branży tekstylno-odzieżowej z uwzględnieniem trendów i procesów kształtujących tę branżę, w tym – jej wpływ na środowisko i klimat w całym łańcuchu wartości. Rozdział zaczyna się od przeglądu historycznego, który pokazuje ewolucję branży od produkcji ręcznej do masowej, zdominowanej w ostatnich latach przez zjawisko „szybkiej mody”. To właśnie ten trend wpłynął na sposób produkcji, konsumpcji oraz generowanie odpadów. Rozdział zawiera też szczegółową analizę problemu zanieczyszczenia środowiska i zmian klimatycznych związanych z branżą tekstylno-odzieżową. Ponadto omówiono w nim wpływ konsumpcji produktów tekstylno-odzieżowych na środowisko i klimat, a także ewolucję zachowań konsumentów i wzrost ich świadomości oraz oczekiwań w zakresie odpowiedzialności środowiskowo-społecznej firm branży tekstylno-odzieżowej. Oparto się na badaniach i raportach ukazujących skalę wpływu branży na środowisko i klimat, a także wyzwania z tym związane.

Rozdział czwarty koncentruje się wokół inicjatyw podejmowanych w branży tekstylno-odzieżowej w zakresie implementacji zasady zrównoważonego rozwoju. Z jednej strony badaniu poddano oddolne inicjatywy konsumentencko-społeczne, z drugiej zaś – branżowe inicjatywy przedsiębiorców. W obliczu coraz większej presji społecznej branża rozpoczęła procesy mające na celu ograniczenie jej negatywnego wpływu na środowisko i klimat. Wśród analizowanych inicjatyw konsumenckich wymieniono m.in. ruch Fashion Revolution, który

został zainicjowany w odpowiedzi na problem „szybkiej mody”. Ruch ten ma na celu mobilizację konsumentów do żądania większej transparentności w łańcuchach dostaw, uczciwych i godnych warunków pracy oraz ograniczenia wpływu na środowisko. Ważnym aspektem tego rozdziału są inicjatywy, które skupiają podmioty branży tekstylno-odzieżowej na poziomie międzynarodowym oraz lokalnym. Przykładem takich inicjatyw jest Karta Przemysłu Mody na rzecz Klimatu pod egidą ONZ, Pakt Mody (Fashion Pact) zawarty podczas Szczytu G7 w Biarritz, Sustainable Apparel Coalition, Global Fashion Agenda, European Fashion Alliance czy Zespół ds. Legislacji dla Branży Tekstylno-Odzieżowej pod egidą UN Global Compact Network Polska. Te dobrowolne inicjatywy i prace grup roboczych sprzyjają ewolucji branży w zakresie implementacji zasady zrównoważonego rozwoju, przyczyniając się ponadto do tworzenia rozwiązań normatywnych w zakresie ochrony środowiska i klimatu. Stanowią one ważną platformę dla wymiany dobrych praktyk, informacji i doświadczeń, które mogą służyć popularyzacji rozwiązań w zakresie zrównoważonego rozwoju. Rozdział ten zawiera ponadto analizę norm ISO oraz wytycznych Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (Organisation for Economic Cooperation and Development – OECD) dla branży tekstylno-odzieżowej, odgrywających kluczową rolę w promowaniu, ale i egzekwowaniu zrównoważonych praktyk. W rozdziale tym zawarto odniesienia do nowego paradygmatu konsumpcji, produkcji i komunikacji pomiędzy biznesem a konsumentami.

W rozdziale piątym poddano krytycznej analizie obowiązujące i projektowane regulacje Unii Europejskiej, a także strategię unijną mającą na celu wprowadzenie zasady zrównoważonego rozwoju w przedmiotowej branży. Badaniu poddano regulacje *de lege ferenda*, które stanowią podstawę przekształcenia tej branży w cyrkularną, zasobooszczędną i neutralną klimatycznie. Te rozwiązania normatywne wpisują się w szerszy kontekst długoterminowych celów UE w dziedzinie klimatu i środowiska. Do najważniejszych zadań należy osiągnięcie neutralności klimatycznej do 2050 r., co oznacza, że emisje gazów cieplarnianych powinny być równoważone przez ich absorpcję przez środowisko. Jest to kluczowy cel Europejskiego Zielonego Ładu, którego ambicją jest zintegrowanie zrównoważonego rozwoju we wszystkich sektorach gospodarki, również w branży tekstylno-odzieżowej. Gruntowną zmianę w zakresie regulacji dla omawianej branży zapowiedziano w Strategii KE dla zrównoważonych tekstyliów z 2022 r., zgodnie z którą do 2030 r. wszystkie wyroby włókiennicze wprowadzane na rynek europejski mają być trwałe, nadające się do recyklingu, wolne od substancji niebezpiecznych, a ich produkcja odpowiedzialna środowiskowo. Realizacja tego zamierzenia wymaga znaczących zmian w całym łańcuchu

dostaw – od projektowania przez produkcję, dystrybucję aż po sposób konsumpcji i gospodarowania odpadami. W tym kontekście w rozdziale piątym dokonano analizy, w jaki sposób UE próbuje zintegrować w rozwiązaniach regulacyjnych te cele, które dotyczą transformacji branży tekstylna-odzieżowej na zrównoważoną.

Zamierzeniem autorki rozprawy było nie tylko dogłębne zbadanie procesu implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylna-odzieżowej, ale też aktywne przyczynienie się do rozpowszechniania wiedzy w tym zakresie. Dlatego w rozprawie doktorskiej położono szczególny nacisk na aktualność i relewantność przeprowadzonych badań, analizowanych regulacji, literatury fachowej oraz obserwowanych praktyk, które odnoszą się do zasady zrównoważonego rozwoju w kontekście europejskim, ze szczególnym uwzględnieniem branży tekstylna-odzieżowej. Branża ta charakteryzuje się dynamicznymi zmianami, co sprawia, że informacje szybko stają się przestarzałe. W związku z tym dysertacja odzwierciedla stan wiedzy na dzień 27 września 2023 roku, co oznacza, że wszystkie przytoczone w niej źródła, badania i przykłady praktyk uwzględniają najnowsze trendy, wydarzenia oraz zmiany regulacyjne do tej daty. Praca ta ma na celu nie tylko przedstawienie aktualnego stanu wiedzy, ale również wskazanie kierunków, w jakich branża i regulacje prawne mogą się rozwijać, stając się tym samym punktem wyjścia dla dalszych badań i działań praktycznych w obszarze zrównoważonego rozwoju.

Rozdział I

TWORZENIE, KSZTAŁTOWANIE TREŚCI, NADANIE STATUSU ZASADY PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO I MOCY WIĄŻĄCEJ ZASADZIE ZRÓNOWAŻONEGO ROZWOJU W SYSTEMIE PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

1. Wprowadzenie

„Człowiek żył niegdyś z naturą i w naturze. Obecnie żyje z natury, bo ją posiadał i eksploatuje. Natura nazwana środowiskiem, traktowana jest jako miejsce do deponowania odpadów oraz »magazyn z surowcami do produkcji«. Można zaryzykować twierdzenie, że istota natury została zagubiona, a jej mechanizm samoregulacji i odtwarzania – zniszczony. Logistyka czystego wzrostu gospodarczego, często określana w literaturze jako BaU – »Business as Usually« – czyli »Gospodarka jak zwykle« prowadzi do korzystania z natury w nadmiernym stopniu” – wskazuje E. Gończ¹⁰⁶. Prawdziwym wyzwaniem staje się zatem odnalezienie równowagi pomiędzy rozwojem gospodarczym a ochroną środowiska, co wymaga transformacji dotychczasowych praktyk ekonomicznych i społecznych. Jak zauważają S. Kingston, V. Heyvaert i A. Čavoški, „W czasach gdy świat stoi w obliczu poważnych globalnych problemów środowiskowych, takich jak zanikanie zasobów naturalnych, zmiany klimatyczne i zmniejszanie się bioróżnorodności, pytania dotyczące filozofii środowiskowej i etyki stają się coraz bardziej istotne. Jasne jest, że ludzka działalność miała negatywny wpływ na środowisko i naturalne ekosystemy, zwłaszcza w ciągu ostatnich dwóch wieków. Twierdzenie, że Ziemia jest samoregulującym się systemem lub że człowiek może jej używać instrumentalnie, nie jest już podejściem zrównoważonym”¹⁰⁷.

W tym kontekście rodzi się fundamentalne pytanie, jak stawić czoła wielu ekonomicznym, społecznym i środowiskowym problemom, które utrudniają zdolność Ziemi do zaspokajania potrzeb obecnych i przyszłych pokoleń. A. Rieu-Clarke wskazuje, że „jednym z rozwiązań, które zyskało niemal powszechne poparcie, jest wdrożenie zrównoważonego rozwoju”¹⁰⁸.

„Zrównoważony rozwój” to tłumaczenie terminu międzynarodowego pochodzącego z angielskiego języka prawniczego – *sustainable development*¹⁰⁹. W literaturze spotyka się

---

¹⁰⁶ E. Gończ, *Zrozumieć Unię Europejską?*, [w:], Z. Brodecki (red.), *Ochrona środowiska*, Warszawa 2005, s. 30.

¹⁰⁷ S. Kingston, V. Heyvaert, A. Čavoški, *European Environmental Law*, str. 53.

¹⁰⁸ A. Rieu-Clarke, *International Law...*, s. 2.

¹⁰⁹ Nie jest terminem języka naturalnego.

również tłumaczenia: „ekorozwój”, „rozwój ekologiczny”, „stały rozwój”, „trwały rozwój” czy „zrównoważony wzrost”, niemniej żadne z nich nie oddaje wiernie znaczenia terminu w języku angielskim. Co więcej, zarówno określenie „zrównoważony rozwój”, jak i *sustainable development* posiada wiele definicji, również na gruncie różnych dziedzin nauk. Według D. Pyć „zrównoważony rozwój w ujęciu ekonomicznym polega na zachowaniu zasobów naturalnych niezbędnych do utrzymania lub wzrostu dobrobytu, w ujęciu socjokulturowym odwołuje się do etyki w celu niedopuszczenia do destrukcyjnych zachowań *homo economicusa*. W ujęciu prawnym dotyczy zasad, procesów oraz celów i działań, które odnoszą się do ochrony środowiska i problematyki rozwoju społeczno-gospodarczego”¹¹⁰.

Jak zauważa K. Kociszewski, „Pojęcie trwałości w gospodarowaniu pojawiało się już kilkaset lat temu. W 1713 r. posługiwał się nim H.C. Carlowitz w odniesieniu do gospodarki leśnej, a w XIX w. G.P. Marsh w relacji do niekorzystnych skutków rozwoju gospodarczego”¹¹¹. Rozwijając tę myśl, warto doprecyzować, że H.C. Carlowitz wskazywał na eksploatację lasów w taki sposób, który pozwoli na ich odtworzenie i utrzymanie na stałym poziomie, z kolei G.P. Marsh argumentował, że działania człowieka prowadzą do degradacji środowiska, co w konsekwencji może mieć szkodliwy wpływ na społeczeństwo.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju pojawiła się w odpowiedzi na narastającą presję człowieka na środowisko, które nie było w stanie jej udźwignąć. Chociaż, jak wskazuje A. Przyborowska-Klimczak, „Dla współczesnego człowieka apele na rzecz ochrony przyrody wydają się truizmem, jednak różnorodność postaw i poglądów protekcyjnych sprawia, że usystematyzowanie przesłanek (uwarunkowań) ochrony nie jest zabiegiem prostym. Stosunek człowieka do świata przyrody obejmuje bowiem relacje o charakterze religijnym, filozoficznym, gospodarczym, ekologicznym, zmieniające się w perspektywie historycznej i przestrzennej, uwydatniając różne aksjologiczne przesłanki tej ochrony”¹¹². Według J. Menkesa „Przez wieki człowiek traktował swoje środowisko naturalne jako rzecz daną raz na zawsze i w pełni odnawialną. Stale więc zapewniającą człowiekowi niezbędne warunki do życia i rozwoju”¹¹³. Już w tekstach biblijnych wyrażano przedmiotowe traktowanie środowiska przez człowieka oraz nieograniczone prawo do eksploatacji zasobów naturalnych¹¹⁴. Myśl

---

¹¹⁰ D. Pyć, *Prawo zrównoważonego rozwoju*, Gdańsk 2006, s. 37.

¹¹¹ K. Kociszewski, *Wstęp*, [w:] K. Kociszewski (red.), *Rozwój trwały i zrównoważony*, Wrocław 2016, s. 7, https://www.dbc.wroc.pl/Content/36135/Ziemblicki_Zrownowazony_Rozwoj_z_Perspektywy_Prawa_Miedzynarodowego_2016.pdf (dostęp: 15.08.2023 r.).

¹¹² A. Przyborowska-Klimczak, *Ochrona przyrody. Studium prawnomiędzynarodowe*, Lublin 2004, s. 16.

¹¹³ J. Menkes, *Środowisko naturalne...*, s. 56.

¹¹⁴ Przykładem jest fragment biblijnej *Księgi Rodzaju* 9, 2–3: „Wszelkie zaś zwierzę na ziemi i wszelkie ptactwo podniebne niechaj się was boi i lęka. Wszystko, co się porusza na ziemi i wszystkie ryby morskie zostały oddane

filozoficzna na przestrzeni tysiącleci również odzwierciedla relację człowieka ze środowiskiem. Arystoteles twierdził, że zwierzęta służą wyłącznie zaspokajaniu potrzeb ludzi. Według stoików życie powinno być zgodne z naturą. W filozofii średniowiecznej środowisko i przyroda nie stanowiły przedmiotu zainteresowań badawczych i dopiero w epoce odrodzenia filozofowie zwrócili się w tym kierunku, lecz przekonanie o konieczności ochrony przyrody, w tym świata zwierząt, upowszechnił się w XIX w., m.in. dzięki J. Millowi czy H. Spencerowi¹¹⁵. „Analiza różnych aspektów stosunku człowieka do przyrody i idei jej ochrony prowadzi do stwierdzenia, że na treść tej relacji, zmieniającej się w ciągu wieków, oddziaływały wierzenia religijne, poglądy filozoficzne, poziom wiedzy, postęp cywilizacyjny. Ludzie, uświadamiając sobie współzależność pomiędzy nimi a światem przyrody, przede wszystkim jednak dążyli do wykorzystywania zasobów przyrodniczych w celu zaspokojenia własnych potrzeb” – podsumowuje A. Przyborowska-Klimczak¹¹⁶, zaś J. Menkes dodaje, że wskutek działalności człowieka i jego przewagi, poprzez możliwość oddziaływania na środowisko, nad zdolnością Ziemi do odnawiania zasobów nastąpiło zachwianie równowagi i pojawienie się kryzysu ekologicznego. Autor ten zauważa ponadto, że „Ludzkość stanęła wobec konieczności zmiany swojego sposobu widzenia świata, czyli »najważniejszej zmiany, jakiej można dokonać«”¹¹⁷.

W ciągu kilku ostatnich dziesięcioleci koncepcja zrównoważonego rozwoju ewoluowała i zyskiwała na znaczeniu. Obecnie powszechnie uznaje się, że rozwój technologii, intensyfikacja działalności gospodarczej oraz proces urbanizacji, szczególnie po „rewolucji technicznej” w XX w., oddziaływały negatywnie na środowisko naturalne¹¹⁸. Już ponad pół wieku temu prowadzono badania wpływu człowieka na środowisko. K. Wolfke w 1979 r. podkreślał, że pomimo różnic w poglądach na temat rozmiarów i terminów grożących światu katastrof ekologicznych nikt nie kwestionuje już faktu, że przyszłe pokolenia stoją przed poważnym zagrożeniem¹¹⁹. Zaznaczył ponadto, że „Ochrona środowiska człowieka staje się także coraz bardziej złożonym i wielopłaszczyznowym zadaniem. W miarę postępu badań ujawnia się coraz silniej współzależność zjawisk i kompleksowość elementarnych potrzeb człowieka, co powoduje, iż samo pojęcie środowiska wymagającego ochrony stale się

---

wam we władanie. Wszystko, co się porusza i żyje, jest przeznaczone dla was na pokarm, tak jak rośliny zielone, daję wam wszystko” (cyt. za *Biblią Tysiąclecia*).

¹¹⁵ Szerzej o religijnych przesłankach ochrony przyrody oraz filozoficznych aspektach stosunku człowieka do przyrody w: A. Przyborowska-Klimczak, *Ochrona przyrody...*, s. 16–24.

¹¹⁶ *Tamże*, s. 34.

¹¹⁷ J. Menkes, *Środowisko naturalne...*, s. 57.

¹¹⁸ B. Suchodolski, *Wychowanie i strategia życia*, Warszawa 1987, s. 116–117.

¹¹⁹ K. Wolfke, *Międzynarodowe prawo środowiska (tworzenie i egzekwowanie)*, Wrocław 1979, s. 5.

rozszerza. Obejmuje ono już nie tylko powietrze, wodę i glebę, ale także np. warunki mieszkaniowe, ochronę przed hałasem czy środowisko kulturalne. Nie jest więc dziś przesadą rozumienie pod środowiskiem człowieka po prostu ogółu warunków niezbędnych do normalnego życia jednostki i społeczeństwa”¹²⁰.

Jak wskazuje J. Trzewik, „Na przestrzeni dziejów relacje człowieka i środowiska kształtowały się w dość różnorodny sposób. Wystarczy jednak stwierdzić, że początkowy lęk człowieka pierwotnego przed żywiołami przyrodniczymi, a następnie fascynacja pięknem środowiska naturalnego, przerodziły się w rabunkową gospodarkę zasobami naturalnymi i degradację środowiska aż do chwili obecnej, gdy człowiek musi zastanowić się nad koniecznością odnalezienia kompromisu między rozwojem gospodarczym a zachowaniem środowiska we właściwym stanie”¹²¹. W wielu przypadkach człowiek zniszczył środowisko w sposób nieodwracalny, degradując nie tylko sam ekosystem, ale w ogóle poczucie więzi z przyrodą. Tymczasem przedstawiciele nauk filozoficznych podkreślają właśnie, „że brak poczucia więzi człowieka z przyrodą rodzi dziś nie tylko zagrożenie harmonijnego rozwoju jego osobowości, ale stanowi również przeszkodę w makrosocjalnym ekorozwoju”¹²².

Zrównoważony rozwój jawi się zatem jako antidotum na naruszenie równowagi pomiędzy środowiskiem naturalnym a działaniami człowieka. Jak podkreśla D. Pyć, „Zasada zrównoważonego rozwoju opiera się na założeniu, że zasoby przyrody są ograniczone, co wiąże się z ciągłym wzrostem liczby ludności. Zakłada też racjonalne wykorzystanie zasobów przyrody, co oznacza powstrzymanie się od ich degradacji”¹²³. W tym duchu również J. Menkes wskazuje na potrzebę zmiany: „W interesie zachowania ludzkości i globu niezbędne jest zbudowanie nowego porządku światowego opartego na nowej aksjologii i zasadach, służącego wspólnocie międzynarodowej, a nie egoistycznym interesom państw narodowych. Niezbędne jest zbudowanie nowego ładu, nie zaś bezowocne usiłowanie reformowania dotychczasowego, w złudnym mniemaniu, że to wystarczy, że uda się »oszukać« wyzwania”¹²⁴.

---

¹²⁰ *Tamże*, s. 6.

¹²¹ J. Trzewik, *Człowiek na tle społeczno-gospodarczych uwarunkowań ochrony środowiska*, *Studia Ecologiae et Bioethicae* 2017, nr 2, s. 64, <https://czasopisma.uksw.edu.pl/index.php/seb/article/view/6222/5691> (dostęp: 15.08.2023 r.).

¹²² A. Żywczok, *Więź człowieka ze środowiskiem naturalnym. Rekonstrukcja i interpretacja dorobku naukowego Bogdana Suchodolskiego*, *Przegląd Pedagogiczny* 2020, nr 1, s. 69, <https://przegladpedagogiczny.ukw.edu.pl/archive/article/284/wiez-czlowieka-ze-srodowiskiem-naturalnym-rekonstrukcja-i-interpretacja-dorobku-naukowego-bogdana-suchodolskiego/article.pdf> (dostęp: 15.08.2023 r.). Por. B. Suchodolski, *Wychowanie...*, s. 118.

¹²³ D. Pyć, *Prawo zrównoważonego rozwoju*, s. 42.

¹²⁴ J. Menkes, *Kształtowanie prawa międzynarodowego zasobów wodnych*, Warszawa 2000, s. 68.

Równie wyraźnie znaczenie zrównoważonego rozwoju zaznacza B. Ziemblicki, wskazując, że „w dobie obecnego kryzysu środowiska naturalnego na świecie waga powszechnego wdrażania zasady zrównoważonego rozwoju jest nie do przecenienia”¹²⁵. Zdaniem A. Kuzior „Trwały i zrównoważony rozwój to szansa dla człowieka i planety, na której przyszło mu żyć”¹²⁶. S. Kozłowski nazywa zrównoważony rozwój „jedyną racjonalną koncepcją pokazującą, w jaki sposób człowiek powinien postępować, aby przetrwać”¹²⁷, zaś Z. Piątek wskazuje, że w historii życia na Ziemi koncepcja zrównoważonego rozwoju jest pierwszą świadomie określoną próbą uniknięcia samozagłady¹²⁸. Koncepcja zrównoważonego rozwoju spotyka się również, lecz coraz rzadziej, z głosami krytycznymi. Choćby W. Szumski określa zrównoważony rozwój mitem, argumentując, że jego kreowanie „ma na celu rozładowanie napięć [...] wynikających z nierównowagi, nierówności i niesprawiedliwości ekonomicznej i politycznej”¹²⁹. Krytycznych głosów w dyskusji o zrównoważonym rozwoju nie można ignorować, trzeba jednak podkreślić, że stanowią one zdecydowaną mniejszość w dyskursie publicznym, szczególnie w ostatnich latach.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju stała się bezsprzecznie ważnym elementem międzynarodowej debaty i nie można pomijać jej kluczowego znaczenia w kształtowaniu współczesnego podejścia w relacji człowieka ze środowiskiem. Aby dogłębnie pojąć jej istotę i znaczenie w dzisiejszym świecie, konieczne jest przyjrzenie się jego korzeniom, a także prześledzenie jego ewolucji i interakcji człowieka ze środowiskiem w ciągu ostatnich dekad w kontekście międzynarodowym.

Problem ukształtowania związków pomiędzy działalnością człowieka, w szczególności o charakterze gospodarczym, a środowiskiem i jego zasobami aż do lat 60. ubiegłego wieku nie był wystarczająco głośno komunikowany ani poddany badaniom. Pojawiały się co prawda głosy mające na celu zwrócenie uwagi na tę kwestię, jednak dopiero ogłoszenie raportu sekretarza generalnego ONZ, Sithu U Thanta, w 1969 r. (Raport U Thanta)

---

¹²⁵ B. Ziemblicki, *Zrównoważony rozwój z perspektywy prawa międzynarodowego i europejskiego*, [w:] K. Kociszewski (red.), *Rozwój trwały i zrównoważony*, s. 149, https://www.dbc.wroc.pl/Content/36135/Ziemblicki_Zrownowazony_Rozwoj_z_Perspektywy_Prawa_Miedzyna_rodowego_2016.pdf (dostęp: 15.08.2023 r.).

¹²⁶ A. Kuzior, *Człowiek jako racjonalny podmiot działań w świetle założeń koncepcji zrównoważonego rozwoju*, *Problemy Ekorozwoju* 2006, nr 2, s. 71, file:///C:/Users/Administrator/Downloads/Kuzior.pdf (dostęp: 15.08.2023 r.).

¹²⁷ S. Kozłowski, *Strategie zrównoważonego rozwoju: gospodarki wodą, gospodarki przestrzennej i naukowa*, [w:] A. Papuziński (red.), *Zrównoważony rozwój. Od utopii do praw człowieka*, Bydgoszcz 2005, s. 270.

¹⁰² Z. Piątek, *Człowiek jako podmiot zrównoważonego rozwoju: konsekwencje filozoficzno-społeczne*, [w:] A. Papuziński (red.), *Zrównoważony rozwój. Od utopii do praw człowieka*, Bydgoszcz 2005, s. 16.

¹²⁹ W. Sztumski, *Idea zrównoważonego rozwoju a możliwości jej urzeczywistnienia*, *Problemy Ekorozwoju* 2006, nr 2, s. 75, file:///C:/Users/Administrator/Downloads/Sztumski.pdf (dostęp: 15.08.2023 r.).

stało się punktem zwrotnym w postrzeganiu wpływu człowieka na środowisko¹³⁰. Raport U Thanta został przygotowany na podstawie opinii i ekspertyz 2200 naukowców i specjalistów z całego świata i jako pierwsze zbiorowe opracowanie ukazał ogrom zniszczenia środowiska naturalnego, a także jego katastrofalne konsekwencje dla rodzaju ludzkiego. Autorzy Raportu U Thanta, zwracając uwagę na skalę kryzysu, wezwali jednocześnie wszystkie kraje świata do racjonalnego korzystania z zasobów Ziemi i do wspólnych wysiłków na rzecz ochrony ekosystemu. Raport U Thanta ukazał wielowymiarowo problem relacji człowieka ze środowiskiem, co znalazło odbicie w dyskursie publicznym. Dokument ten został pozytywnie oceniony przez A. Papuzińskiego, który stwierdził, że „Istotnym *novum* podejścia U Thanta do kryzysu środowiskowego było zerwanie z dotychczasową regułą traktowania tego kryzysu w kategoriach *stricte* przyrodniczych i uznanie go za kryzys o wszelkich znamionach kryzysu społecznego i gospodarczego”¹³¹.

Autorzy Raportu U Thanta stwierdzili w jego preambule, że stosunek człowieka do środowiska jest źródłem kryzysu o zasięgu ogólnoświatowym, obejmującego zarówno kraje rozwinięte, jak i te rozwijające się. Zaznaczyli ponadto, że oznaki zapowiadające kryzys (wzrost liczby ludności, niszczenie ziem uprawnych, rozwój stref miejskich bez długoterminowej strategii) widoczne były od lat, i nie ulega wątpliwości, że proces ten będzie ewoluował, niosąc zagrożenie dla życia na Ziemi¹³². Tak duża skala problemu wynika z faktu, że jeszcze w XVII w. ludzie, których liczba nie przekraczała wtedy pół miliarda, zamieszkiwali niewielką część planety. W momencie ogłoszenia Raportu U Thanta liczba ludności na Ziemi wzrosła siedmiokrotnie, a znaczna część obszarów powierzchni globu uległa zmianie pod wpływem działalności człowieka. Wzrostowi liczby ludności towarzyszą urbanizacja, industrializacja oraz rozwój techniki. Według autorów omawianego dokumentu źle zaplanowane i niekontrolowane uprzemysłowienie, i takie samo zastosowanie zdobyczy techniki, stanowią bezpośrednią przyczynę wielu poważnych problemów dotyczących

---

¹³⁰ Por. „Człowiek i jego środowisko”. Raport sekretarza generalnego ONZ U Thanta z dn. 26.V.1969 r., http://web.archive.org/web/20080401001208/www.kwik.kapkap.pl/www/raport_u_thanta.html (dostęp: 27.09.2023 r.).

¹³¹ A. Papuziński, *Międzynarodowa polityka zrównoważonego rozwoju: między współpracą a konfliktem*, [w:] J.W. Czartoszewski (red.), *Nauki humanistyczne i socjologia. Księga jubileuszowa dedykowana księdzu profesorowi zwyczajnemu doktorowi habilitowanemu Józefowi M. Dołędze*, Warszawa 2010, s. 357, https://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/item/7434/Papuzinski_Międzynarodowa_001.pdf?sequence=1&isAllowed=y (dostęp: 15.08.2023 r.).

¹³² „Człowiek i jego środowisko”. Raport sekretarza generalnego ONZ U Thanta z dn. 26.V.1969 r., http://web.archive.org/web/20080401001208/www.kwik.kapkap.pl/www/raport_u_thanta.html (dostęp: 27.09.2023 r.).

środowiska. Degradacja środowiska naturalnego jest zatem skutkiem trzech czynników: przyspieszonego wzrostu liczby ludzi, urbanizacji oraz rozwoju nowoczesnej techniki, którym towarzyszy zwiększone zapotrzebowanie na zasoby naturalne. Obecnie jest to już okoliczność notoryjna, jednak w czasie publikacji Raportu U Thanta wymagała ona podkreślenia: mimo że zasoby naturalne Ziemi wydają się olbrzymie, nie są jednak nieograniczone.

Raport U Thanta został zgodnie uznany za impuls do powstania ogólnoswiatowego ruchu na rzecz ochrony środowiska, przez co stał się jednocześnie wielkim wyzwaniem dla prawodawstwa¹³³.

Nie mniej istotny był utworzony mniej więcej w tym samym czasie Klub Rzymski oraz jego prace, w szczególności pierwszy raport. Choć początki Klubu Rzymskiego były w dużej mierze dziełem przypadku, to właśnie on stał się jednym z najważniejszych uczestników debaty publicznej o relacji człowieka ze środowiskiem¹³⁴. Pierwszym opracowaniem Klubu Rzymskiego był raport ogłoszony w 1972 r. pod tytułem *The Limits to Growth* (Raport Klubu Rzymskiego). Jak wskazuje Komitet Wykonawczy Klubu Rzymskiego, dokument ten został opracowany w celu zbadania korelacji pomiędzy wzrostem demograficznym, gospodarczym a kosztem takiego wzrostu poniesionym przez środowisko i planetę¹³⁵. Jego autorzy przytoczyli we wstępie wypowiedź U Thanta, według którego wyścig zbrojeń, degradacja środowiska, eksplozja demograficzna i stagnacja gospodarcza to główne, długoterminowe problemy współczesnego człowieka, a na ich rozwiązanie pozostało w jego opinii dziesięć lat¹³⁶. Teza ta stała się punktem wyjścia dla autorów Raportu Klubu Rzymskiego do zbadania pięciu głównych trendów globalnych: przyspieszenia industrializacji, szybkiego wzrostu liczby ludności, powszechnego niedożywienia, wyczerpywania się zasobów nieodnawialnych i pogarszającego się stanu środowiska. Wnioski płynące z tego dokumentu były alarmujące, gdyż jego autorzy stwierdzili, że jeśli wpływ człowieka na środowisko nie ulegnie zmianie, granice wzrostu na Ziemi zostaną osiągnięte w ciągu najbliższych stu lat, co będzie skutkować nagłym i niekontrolowanym spadkiem zarówno liczby ludności, jak

---

¹³³ A. Habuda, W. Radecki, *Stan polskiej nauki prawa ochrony środowiska w 40 lat po Raporcie U Thanta*, Studia Prawnicze 2009, nr 3, s. 145, <https://czasopisma.inp.pan.pl/index.php/sp/article/view/3221/2627> (dostęp: 15.08.2023 r.).

¹³⁴ L.W. Zyblikiewicz, *Klub Rzymski – po 45 latach*, [w:] R. Kłosowicz, B. Szlachta, J.J. Węc (red.), *Dylematy strategiczne XXI wieku. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Michałowi Chorośnickiemu z okazji czterdziestolecia pracy naukowej*, Kraków 2013, s. 465, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/385/zyblikiewicz_klub_rzymski_po_45_latach_2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y (dostęp: 15.08.2023).

¹³⁵ D.H. Meadows, D.L. Meadows, J. Randers, W.W. Behrens, *The Limits to Growth...*

¹³⁶ Wypowiedź U Thanta z 1969 r., przywołana *tamże*, s. 17.

i potencjału przemysłowego¹³⁷. Komitet Wykonawczy Klubu Rzymskiego postawił dobitną diagnozę dla analizowanego stanu, wzywając do zupełnie nowego podejścia – równowagi zamiast wzrostu¹³⁸. Zdając sobie jednak sprawę ze złożoności procesu przejścia, autorzy omawianego dokumentu wskazali, że przekucie idei w czyn jest zadaniem pełnym przytłaczających trudności i złożoności, wymagającym kopernikańskiego przewrotu w myśleniu¹³⁹. Sukcesu takiej transformacji upatrywali tylko w przypadku ogólnego przekonania, że nie ma innej drogi przetrwania, co mogłoby wyzwolić moralne, intelektualne i twórcze siły potrzebne do zainicjowania tego bezprecedensowego ludzkiego przedsięwzięcia.

Co ciekawe, autorami Raportu Klubu Rzymskiego, który często – tak jak Raport U Thanta – określany jest jako fundamentalny dla publicznej dyskusji na temat ochrony środowiska, byli wówczas bardzo młodzi eksperci. Małżeństwo D.H. Meadows i D.L. Meadows byli przed 30. rokiem życia, J. Randers miał 25 lat, a W.W. Behrens zaledwie 21¹⁴⁰. Ta informacja wskazuje, że nierzadko to właśnie bardzo młodzi ludzie podejmują z dużym zaangażowaniem sprawy dotyczące przyszłości naszej planety i ludzkości. Bez względu na to, czy mówimy o czasach sprzed 50 lat, czy dzisiejszych, to właśnie młode pokolenia odgrywają kluczową rolę w podejmowaniu wyzwań związanych z ochroną środowiska i zrównoważonym rozwojem. W tym kontekście wydaje się jak najbardziej zrozumiałe, że w Agendzie 21, przyjętej w 1992 r. podczas Szczytu Ziemi w Rio de Janeiro w Brazylii, wskazano, iż szczególnie istotny w implementacji zasady zrównoważonego rozwoju jest właśnie udział młodych ludzi¹⁴¹.

Dzisiaj nie ulega już wątpliwości, że zarówno Raport U Thanta, jak i Raport Klubu Rzymskiego odegrały ogromną rolę w kształtowaniu publicznej debaty na temat związku pomiędzy rozwojem gospodarczym a wyczerpywaniem zasobów naturalnych. Stały się one punktem zwrotnym, wnoszącym wkład w zrozumienie konieczności ochrony zasobów naturalnych. „Dostrzeżono w nich współzależność między stopniem rozwoju społeczno-gospodarczego a intensywnością zmian zachodzących w środowisku i wysokością nakładów ponoszonych na ten cel. Im wyższy bowiem stopień rozwoju gospodarczego, tym bardziej intensywne zmiany zachodzą w środowisku. Wynika to m.in. z okoliczności, iż w procesach gospodarczych zużywane są przede wszystkim zasoby naturalne”¹⁴². Wspomniane raporty

---

¹³⁷ *Tamże*, s. 23.

¹³⁸ *Tamże*, s. 187.

¹³⁹ *Tamże*, s. 190.

¹⁴⁰ L.W. Zyblikiewicz, *Klub Rzymski...*, s. 474.

¹⁴¹ Por. sekcja I.2. tej pracy.

¹⁴² J. Trzewik, *Człowiek na tle...*, s. 65.

miały zatem na celu zwrócenie uwagi na konieczność stworzenia nowego modelu gospodarczego opartego na poszanowaniu środowiska. Z perspektywy czasu widać, że cele te zostały osiągnięte. Raporty stały się punktem wyjścia dla dyskusji na forum międzynarodowym. A. Rieu-Clarke podkreśla, że właśnie w latach 70. ochrona środowiska zaczęła być postrzegana jako istotny element dla rozwoju gospodarczego i społecznego. W ocenie tego autora to m.in. Raport Klubu Rzymskiego przyczynił się do uwypuklenia negatywnego oddziaływania industrializacji na środowisko naturalne. A. Rieu-Clarke akcentuje, że to właśnie powaga globalnych problemów środowiskowych stała się katalizatorem dla działań międzynarodowych, skłaniając ONZ do zorganizowania Konferencji na temat Środowiska Człowieka w 1972 roku w Sztokholmie¹⁴³. Wydarzenie to, jak wskazuje A. Rieu-Clarke, było przełomowym momentem w międzynarodowym uznaniu znaczenia ochrony środowiska. Jego wpływ oraz znaczenie są przedmiotem szczegółowych badań w kolejnej części dysertacji, zawartej w sekcji I.2.

2. Kamienie milowe w kształtowaniu zasady zrównoważonego rozwoju

Ważną rolę w kształtowaniu zasady zrównoważonego rozwoju na arenie międzynarodowej odegrała Organizacja Narodów Zjednoczonych, która została utworzona w celu opracowania i wdrożenia stałego i powszechnego systemu bezpieczeństwa w powojennym świecie, a także do rozwiązywania w drodze współpracy międzynarodowej kwestii o charakterze gospodarczym, społecznym, kulturalnym i humanitarnym. I to właśnie ona musiała zainicjować i rozwijać politykę na miarę problemów globalnych poprzez inspirowanie państw do podejmowania wspólnych wysiłków w celu ochrony środowiska w skali całego globu¹⁴⁴. Warto jednak podkreślić, za J. Menkesem, że „Narody Zjednoczone w katalogu zagrożeń, którym ludzkość musi sprostać umieściły wojnę, prawa człowieka i problemy gospodarcze, zaś pominęły wyzwania środowiskowe. [...] Brak bezpośredniego wskazania »środowiska« jako ważnej domeny działań Narodów Zjednoczonych, ważnego interesu chronionego ludzkości wynikał jedynie z ówczesnego stanu świadomości ekologicznej zarówno zwykłych ludzi, jak i polityków”¹⁴⁵.

W ocenie K. Wolfkego „można powiedzieć, że międzynarodowa akcja na rzecz ochrony środowiska znajduje się już w dużej mierze w rękach organizacji międzynarodowych

---

¹⁴³ A. Rieu-Clarke, *International Law...*, s. 37.

¹⁴⁴ A. Papuziński, *Międzynarodowa polityka...*, s. 354.

¹⁴⁵ J. Menkes, *Kształtowanie prawa międzynarodowego...*, s. 66.

i różnego rodzaju innych organów wspólnych państw na szczeblu uniwersalnym, regionalnym czy nawet dwustronnych stosunków sąsiedzkich. Wystarczy tu wymienić Organizację Narodów Zjednoczonych, która wszczęła szerokie badania, zorganizowała konferencję sztokholmską, a następnie utworzyła specjalny organ, Program Narodów Zjednoczonych do Spraw Środowiska, którego Rada Zarządzająca i Dyrektor Wykonawczy realizują uchwalone zasady i plan akcji oraz koordynują poczynania wszystkich innych organów międzynarodowych”¹⁴⁶.

Podczas wspomnianej Światowej Konferencji ONZ w sprawie Środowiska Człowieka „Mamy tylko jedną Ziemię” (Konferencja sztokholmska) w 1972 r.¹⁴⁷ debata koncentrowała się wokół konieczności powstrzymania zagrożeń i poprawy stanu środowiska, a punktem wyjścia był Raport U Thanta oraz działania Klubu Rzymskiego. W konferencji tej wzięli udział przedstawiciele 113 państw, delegacje instytucji rządowych oraz obserwatorzy z organizacji pozarządowych. Była to pierwsza światowa konferencja, podczas której środowisko stanowiło wiodące zagadnienie, a jej uczestnicy przyjęli szereg zasad należytego zarządzania środowiskiem, w tym Deklarację zasad (Deklaracja sztokholmska) oraz Plan Działań na rzecz Środowiska¹⁴⁸. Deklaracja sztokholmska rozpoczyna się słowami: „W długim i żmudnym procesie ewolucji ludzkiej rasy na Ziemi osiągnięto etap, w którym człowiek dzięki szybkiemu rozwojowi nauki i technologii zyskał moc przekształcania swojego otoczenia na niezliczone sposoby i na niespotykaną dotąd skalę. Oba aspekty otoczenia człowieka – zarówno naturalne, jak i stworzone przez człowieka, są niezbędne dla jego dobrobytu i cieszenia się podstawowymi prawami człowieka, w tym prawem do życia. Ochrona i poprawa środowiska człowieka są istotnym problemem, który wpływa na dobrobyt ludzi i rozwój gospodarczy na całym świecie”¹⁴⁹. W preambule do Deklaracji sztokholmskiej podkreślono jednocześnie potrzebę przyjęcia wspólnej koncepcji i zasad, które wskazywałyby kierunki działań zmierzających do zachowania i poprawy stanu środowiska. Zasady te zostały ujęte w Deklaracji sztokholmskiej w 26 punktach – wytycznych działań na rzecz środowiska. Zdaniem M.M. Kenig-Witkowskiej

---

¹⁴⁶ K. Wolfke, *Międzynarodowe prawo środowiska...*, s. 52.

¹⁴⁷ *United Nations Conference on the Human Environment, 5–16 June 1972, Stockholm*, <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972> (dostęp: 27.09.2023 r.).

¹⁴⁸ *Report of the United Nations Conference On The Human Environment, Stockholm 5–16 June 1972*, <https://digitallibrary.un.org/record/523249> (dostęp: 27.09.2023 r.).

¹⁴⁹ *In the long and tortuous evolution of the human race on this planet a stage has been reached when, through the rapid acceleration of science and technology, man has acquired the power to transform his environment in countless ways and on an unprecedented scale. Both aspects of man's environment, the natural and the man-made, are essential to his well-being and to the enjoyment of basic human rights-even the right to life itself. The protection and improvement of the human environment is a major issue which affects the well-being of peoples and economic development throughout the world.*

„Deklaracja Sztokholmska uznała istnienie bezpośrednich związków między środowiskiem człowieka i jego podstawowymi prawami”¹⁵⁰. W Deklaracji sztokholmskiej wyeksponowano prawo do wolności, równości i odpowiednich warunków życia w środowisku o jakości pozwalającej na godne życie i dobrobyt. Zaakcentowana została potrzeba ochrony zasobów naturalnych oraz zapobiegania zanieczyszczeniom środowiska lądowego i morskiego, a także opracowania odpowiednich polityk w odniesieniu do środowiska na poziomie krajowym i w ramach współpracy międzynarodowej, z uwzględnieniem warunków i potrzeb krajów rozwijających się. Dokument ten miał dać impuls dla rozwoju prawa międzynarodowego regulującego kwestię odpowiedzialności za zanieczyszczenia środowiska oraz skutecznego reagowania na wyzwania związane z jego ochroną.

Z formalnego punktu widzenia Deklaracja sztokholmska nie jest wiążąca jako akt prawa międzynarodowego. Jak jednak wskazuje Z. Bukowski, „w literaturze uznawana jest za fundament wszelkich form międzynarodowej działalności [...]. Do jej postanowień odwołuje się sporo konwencji międzynarodowych z zakresu ochrony środowiska”. Według słów owego autora są one wręcz, „potomkami tego aktu”¹⁵¹.

Podczas Konferencji sztokholmskiej nie sprecyzowano co prawda terminu „zrównoważony rozwój”, dokonano wtedy jednak trwałego włączenia zagadnień ochrony środowiska oraz relacji człowieka ze środowiskiem do agendy międzynarodowej, również w zakresie rozwoju prawa ochrony środowiska¹⁵². Konferencja sztokholmska, jak zauważa A. Papuziński, „zainicjowała nowy styl myślenia o politycznym sposobie rozwiązywania globalnych problemów, który dopiero z czasem, pod wpływem wielu innych czynników okrzepł w postaci koncepcji i polityki zrównoważonego rozwoju”¹⁵³. K. Wolfke uznaje Konferencję sztokholmską za początek wyodrębnienia nowego działu prawa międzynarodowego, jakim jest międzynarodowe prawo środowiska. Jak twierdzi, „Od tego czasu termin »międzynarodowe prawo środowiska« zyskał sobie już obywatelstwo w teorii i praktyce”¹⁵⁴. Z kolei S. Wajda dodaje, że „Rok 1972 uważany jest za przełomowy dla rozwoju tzw. międzynarodowego prawa ekologicznego. Ogłoszona wówczas »Deklaracja sztokholmska w sprawie środowiska człowieka« zapowiadała gruntowną zmianę postawy społeczności

---

¹⁵⁰ M.M. Kenig-Witkowska, *Międzynarodowe prawo środowiska. Wybrane zagadnienia systemowe*, Warszawa 2011, s. 46.

¹⁵¹ Z. Bukowski, *Prawo międzynarodowe a ochrona środowiska*, Toruń 2005, s. 25.

¹⁵² M. Pietraś (red.), *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Lublin 2007, s. 445.

¹⁵³ A. Papuziński, *Międzynarodowa polityka...*, s. 352.

¹⁵⁴ K. Wolfke, *Międzynarodowe prawo środowiska...*, s. 7.

międzynarodowej wobec wielu kwestii, w tym także odpowiedzialności za zanieczyszczenia transgraniczne”¹⁵⁵.

Działania podjęte w trakcie Konferencji sztokholmskiej stanowiły dopiero pierwszy krok na drodze do powstrzymania zagrożenia i poprawy stanu środowiska. Kolejnym krokiem było wdrożenie 15 grudnia 1972 r. Programu Środowiskowego Organizacji Narodów Zjednoczonych (*United Nations Environment Programme – UNEP*)¹⁵⁶, którego celem było trwałe i instytucjonalne rozwijanie problematyki środowiskowej w agendzie ONZ poprzez monitorowanie stanu środowiska, kształtowanie polityki wraz z nauką i zapewnienie, że pojawiające się problemy środowiskowe będą uwzględniane i rozpatrywane przez rządy. Od początku UNEP działa na rzecz ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju poprzez współpracę ze swoimi 193 państwami członkowskimi i innymi zainteresowanymi stronami, aby pobudzić światowe zobowiązania i skoordynować działania mające na celu sprostanie najpilniejszym wyzwaniom środowiskowym na świecie.

O ile zrównoważony rozwój był wskazywany jako potrzeba zarówno podczas Konferencji sztokholmskiej, jak i w działaniach UNEP, o tyle przełom w konceptualizacji tego terminu został dokonany w 1983 r. przez Światową Komisję Środowiska i Rozwoju (*The World Commission on Environment and Development*) pod przewodnictwem premier Norwegii, Gro Harlem Brundtland¹⁵⁷. Wtedy też, w raporcie „Nasza wspólna przyszłość” (*Raport Brundtland*)¹⁵⁸, zrównoważony rozwój został zdefiniowany po raz pierwszy. Według autorów Raportu Brundtland jest to rozwój zaspokajający potrzeby obecnych pokoleń, który nie naraża zdolności przyszłych pokoleń do zaspokajania własnych potrzeb. Do realizacji tego celu Raport Brundtland wskazał jako konieczność integrację działań w trzech obszarach: (i) wzrostu gospodarczego, w którym będą uczestniczyły wszystkie narody i społeczności; (ii) ochrony zasobów naturalnych i środowiska, aby mogły z nich korzystać również przyszłe pokolenia; (iii) rozwoju społecznego, związanego z polepszeniem jakości życia.

Koncepcja zaproponowana w Raporcie Brundtland wyznaczyła nowy paradygmat rozwoju społeczno-gospodarczego, stanowiącego alternatywę dla dotychczasowego

---

¹⁵⁵ S. Wajda, *Zobowiązania międzynarodowe Polski...*, s. 35.

¹⁵⁶ 5 Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 2997 (XXVII) z 15 grudnia 1972 r.

¹⁵⁷ J. Zdanukiewicz, [w:] E. Kornberger-Sokołowska (red.), *Jednostki samorządu terytorialnego jako beneficjenci środków europejskich*, Warszawa 2012.

¹⁵⁸ Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).

niestabilnego i opartego na nadmiernej eksploatacji zasobów naturalnych modelu wzrostu¹⁵⁹. Choć definicja zrównoważonego rozwoju w Raporcie Brundtland jest dość ogólna, to została uznana za przełomową, gdyż opracowanie to wysunęło na czoło problematyki ekologicznej procesy społeczne, zwłaszcza gospodarcze, które wywierają negatywny wpływ w sferze przyrodniczych podstaw ludzkiej egzystencji¹⁶⁰. Takie podejście zostało ocenione w doktrynie jako kompleksowe. Dla przykładu, M.M. Kenig-Witkowska uważa, że Raport Brundtland był pierwszą dojrzałą propozycją integralnego podejścia do środowiska oraz szeroko pojętego rozwoju społeczno-gospodarczego¹⁶¹. Mimo upływu lat to właśnie ten dokument uważany jest powszechnie za fundament dzisiejszego rozumienia koncepcji zrównoważonego rozwoju. A jak wskazuje Z. Bukowski, Raport Brundtland stworzył podwaliny pod wiarę, że istnieje realna szansa zmiany sposobu rozwoju Ziemi. W raporcie nazwano to „nową erą polityki zrównoważonego harmonijnego rozwoju”¹⁶². Niemniej w celu pełnego zrozumienia koncepcji zrównoważonego rozwoju przedstawionej w Raporcie Brundtland należy – jak wskazuje A. Papuziński – spojrzeć na nią w aspekcie historycznym, rekonstruując założenia tego dokumentu. Taka perspektywa dostarcza narzędzi analitycznych niezbędnych dla zrozumienia podstawowych problemów dzisiejszej debaty o zrównoważonym rozwoju¹⁶³.

Warto w tym miejscu przytoczyć opinię J. Kielin-Maziarz dotyczącą „bezpieczeństwa ekologicznego dla przyszłych pokoleń”, o którym mówi Raport Brundtland. Autorka ta zwraca uwagę na trudności związane z wdrażaniem zasady zrównoważonego rozwoju w kontekście ochrony środowiska dla obecnych i przyszłych pokoleń. Wskazuje, że jest to jeden z największych problemów, z jakimi zetknęła się ludzkość, co „wynika przede wszystkim z pogarszającego się stanu środowiska naturalnego. Natomiast działania, które służą jego poprawie, nie stanowią odpowiedzi na potrzeby tak obecnego, jak – zapewne – przyszłych pokoleń”¹⁶⁴. S. Kingston, V. Heyvaert i A. Čavoški puentują, że Raport Brundtland zdefiniował trudny związek pomiędzy ochroną środowiska a rozwojem gospodarczym, wyraźnie

---

¹⁵⁹ M. Łuszczczyk, *Kazimierza Górki niedźwiedź brunatny, czyli rzecz o terminologii rozwoju trwałego*, Studia i Prace WNEiZ US 2016, nr 2, s. 345.

¹⁶⁰ E. Kośmicki, *Geneza koncepcji trwałego i zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Uwarunkowania i mechanizmy zrównoważonego rozwoju*, Białystok 2007, s. 195–196.

¹⁶¹ M.M. Kenig-Witkowska, *Koncepcja „sustainable development” w prawie międzynarodowym*, Państwo i Prawo 1998, nr 8, s. 45, [http://cl.uw.edu.pl/dok/M._Kenig-Witkowska_Koncepcja_sustainable_development_w_prawie_mi_dzynarodowym_Pa_stwo_i_Prawo_1988_z._8%20\(1\).pdf](http://cl.uw.edu.pl/dok/M._Kenig-Witkowska_Koncepcja_sustainable_development_w_prawie_mi_dzynarodowym_Pa_stwo_i_Prawo_1988_z._8%20(1).pdf) (dostęp: 19.07.2023 r.).

¹⁶² Z. Bukowski, *Prawo międzynarodowe...*, s. 26.

¹⁶³ A. Papuziński, *The Enlightenment Assumptions of the Brundtland Report*, Problemy Ekorozwoju 2018, nr 1, s. 8, <https://ekorozwoj.pollub.pl/no25/c.pdf> (dostęp: 15.08.2023 r.).

¹⁶⁴ J. Kielin-Maziarz, *Zasada zrównoważonego rozwoju – uwagi na tle jej miejsca w Konstytucji RP*, Krytyka Prawa 2020, nr 1, s. 218, <https://repozytorium.kozminski.edu.pl/pl/pub/5836> (dostęp: 27.09.2023 r.).

podkreślając antropocentryczną definicję, która koncentruje się na „zaspokajaniu ludzkich potrzeb jako głównym celu rozwoju”¹⁶⁵.

Chociaż ocena potrzeb przyszłych pokoleń nie jest łatwa, to w sprawie *Minors Oposa vs Departament Środowiska i Zasobów Naturalnych Filipin*¹⁶⁶ z 1993 r. podjęto próbę zdefiniowania praw przyszłych pokoleń w zakresie korzystania z zasobów naturalnych. Pozew w tej sprawie wniesiony został przez grupę dzieci oraz Antonio Oposę (znanego działacza na rzecz ochrony środowiska), których celem było powstrzymanie niszczenia szybko znikających lasów deszczowych w ich kraju. Dzieci Oposy oparły swoje roszczenia na Konstytucji Filipin z 1987 r., zgodnie z którą uznaje się prawo ludzi do zrównoważonego i zdrowego środowiska naturalnego. Sąd Najwyższy orzekł na korzyść dzieci, stwierdzając, że prawo do czystego środowiska, do istnienia na Ziemi i zapewnienia utrzymania przyszłych pokoleń ma fundamentalne znaczenie. Podkreślił ponadto, że istnieje międzypokoleniowa odpowiedzialność za utrzymanie czystego środowiska, co oznacza, że każda generacja ma obowiązek zachowania tego środowiska wobec następnej, a dzieci mogą egzekwować to prawo w imieniu zarówno swojego, jak i przyszłych pokoleń. Wyrok Sądu Najwyższego Filipin w tej sprawie był przełomowy w kontekście zrównoważonego rozwoju, gdyż podkreślił prawa obecnych i przyszłych pokoleń do środowiska. Dzięki temu – jak zauważa J. Kielin-Maziarz – można mówić o wpływie wyroku na rozwój charakteru prawnego zrównoważonego rozwoju¹⁶⁷. Tym samym koncepcja ta zyskała nową perspektywę i znaczenie. W tym kontekście również interesująca jest sprawa *Duarte Agostinho i inni przeciwko Portugalii i 32 innym państwom*, 39371/20¹⁶⁸, rozpatrywana 27 września 2023 r. przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu, a dotycząca bierności klimatycznej państw. Pozew został wniesiony 2 września 2020 r. przez 6 młodych Portugalczyków przeciwko 33 krajom europejskim (w tym wszystkim krajom członkowskim UE), wskazując że naruszyły one prawa człowieka, gdyż nie zmniejszyły emisji gazów cieplarnianych zgodnie z celem Porozumienia paryskiego. Sprawa jest doniosła, ponieważ nigdy wcześniej tak wiele państw nie zostało wezwanych do odpowiedzialności. Skarżący wskazują, że bierność pozwanych zagraża zdrowiu i życiu obecnych i przyszłych pokoleń, a jak donosi Reuters, w mediach społecznościowych wskazują oni, że będą bronić

---

¹⁶⁵ S. Kingston, V. Heyvaert, A. Čavoški, *European Environmental Law*, s. 53.

¹⁶⁶ *Minors Oposa v. Secretary of the Department of Environmental and Natural Resources*, 30 July 1993, 33 ILM 173 (1994), <https://archive.crin.org/en/library/legal-database/minors-oposa-v-secretary-department-environmental-and-natural-resources.html> (dostęp: 27.09.2023 r.).

¹⁶⁷ J. Kielin-Maziarz, *Zasada zrównoważonego rozwoju...*, s. 218.

¹⁶⁸ <https://climatecasechart.com/non-us-case/youth-for-climate-justice-v-austria-et-al/> (dostęp: 27.09.2023 r.).

swoich praw i swojej przyszłości¹⁶⁹. Orzeczenie w sprawie spodziewane jest w pierwszej połowie 2024 r. Pozytywny wynik byłby precedensem, gdyż sąd nigdy dotąd nie stwierdził naruszenia tego konkretnego prawa człowieka w sprawie dotyczącej środowiska.

Na kolejne fazy rozwoju zasady zrównoważonego rozwoju składały się debaty międzynarodowe w ramach kolejnych konferencji Narodów Zjednoczonych, tzw. Szczyty Ziemi w Rio de Janeiro, Nowym Jorku i Johannesburgu.

W 20. rocznicę Konferencji sztokholmskiej, w dniach 3–14 czerwca 1992 r., odbyła się w Rio de Janeiro w Brazylii Konferencja Narodów Zjednoczonych w sprawie Środowiska i Rozwoju (The United Nations Conference on Environment and Development, dalej Szczyt Ziemi lub Konferencja w Rio). Konferencja w Rio pokazała, że koncepcja zrównoważonego rozwoju oparta na harmonijnym zintegrowaniu aspektów ekonomicznych, społecznych i środowiskowych jest osiągalnym celem dla wszystkich, niezależnie od tego, czy działają na poziomie lokalnym, regionalnym, czy międzynarodowym. Jednym z jej głównych rezultatów było opracowanie dokumentu Agenda 21¹⁷⁰, czyli programu działań w celu osiągnięcia zrównoważonego rozwoju. Jego zalecenia dotyczyły nie tylko nowych sposobów zachowania zasobów naturalnych czy uczestnictwa w zrównoważonej gospodarce, ale przede wszystkim wyeksponowały fakt, że kluczowym elementem skutecznej implementacji zasady zrównoważonego rozwoju jest zaangażowanie wszystkich grup społecznych. Dotyczy to uczestnictwa jednostek, grup i organizacji w procedurach oceny oddziaływania na środowisko, zapoznawania się z decyzjami i udziału w procesie ich wydawania czy dostępu do informacji dotyczących środowiska. Jako newralgiczny w kontekście implementacji zasady zrównoważonego rozwoju wskazano udział kobiet w krajowym i międzynarodowym zarządzaniu ekosystemami i kontroli degradacji środowiska, młodzieży stanowiącej wówczas 30% światowej populacji, ludów tubylczych i potomków pierwotnych mieszkańców Ziemi, organizacji pozarządowych, formalnych i nieformalnych, oraz ruchów społecznych, które są gwarancją niezależności, władz lokalnych budujących infrastrukturę gospodarczą, społeczną

---

¹⁶⁹ C. Demony, *Youth vs Europe: „Unprecedented” climat trial unfolds at rights court*, <https://www.reuters.com/world/europe/youth-vs-europe-unprecedented-climate-trial-kick-off-rights-court-2023-09-27/> (dostęp: 27.09.2023 r.).

¹⁷⁰ United Nations Conference on Environment & Development, Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992. Agenda 21, https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf?_gl=1*1j9mzxs*_ga*NzI3MTM5NTIuMTY4ODgwNjE4NA..*_ga_TK9BQL5X7Z*MTY4ODg5ODI0NS42LjAuMTY4ODg5ODI0NS4wLjAuMA (dostęp: 27.09.2023 r.).

i środowiskową, pracowników oraz związków zawodowych, biznesu, społeczności naukowej i technologicznej¹⁷¹.

Poza Agendą 21, Szczyt Ziemi zaowocował przyjęciem tzw. Deklaracji z Rio¹⁷², Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu¹⁷³ i Konwencji o różnorodności biologicznej¹⁷⁴ oraz powołaniem Komisji ds. Zrównoważonego Rozwoju. Zadaniem tej komisji miało być zapewnienie skutecznej kontynuacji i realizacji celów Szczytu Ziemi¹⁷⁵.

Już w pierwszej zasadzie Deklaracji z Rio zawarto stwierdzenie, że ludzie stanowią centrum zainteresowania w procesie trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz mają prawo do zdrowego, twórczego życia w harmonii z przyrodą¹⁷⁶. Tym samym zasada ta eksponuje rolę człowieka w zrównoważonym rozwoju. Deklaracja z Rio wprowadza nie tylko potrzebę implementacji zasady zrównoważonego rozwoju, ale także jej wykonania, określonego w zasadzie numer 3, która brzmi następująco: prawo do rozwoju musi być egzekwowane tak, aby sprawiedliwie uwzględniać rozwojowe i środowiskowe potrzeby obecnych i przyszłych pokoleń. O holistycznym podejściu wobec zależnych od siebie elementów spójnego ekosystemu, który powinien być rozpatrywany jako całość, świadczy zasada numer 4. Zgodnie z nią do osiągnięcia trwałego i zrównoważonego rozwoju konieczne jest, aby ochrona środowiska stanowiła nieodłączną część procesów rozwojowych i nie była rozpatrywana niezależnie od nich¹⁷⁷. Deklaracja z Rio stanowi zbiór zasad zrównoważonego rozwoju i syntetyzuje osiągnięcia ekofilozofii, wiążąc ludzką działalność z dbałością o środowisko¹⁷⁸.

Szczyt Ziemi i Konferencja sztokholmska zostały uznane za programową i normatywną podstawę prawa ochrony środowiska¹⁷⁹, niemniej Konferencja w Rio spotkała

---

¹⁷¹ *Tamże*, sect. III.

¹⁷² Report of the United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro 3–14 June 1992, vol. I, Resolutions Adopted by the Conference.

¹⁷³ United Nations Framework Convention On Climate Change https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

¹⁷⁴ Convention on Biological Diversity, <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).

¹⁷⁵ *Commission on Sustainable Development (CSD)*, https://sustainabledevelopment.un.org/csd.html?_gl=1*479yrb*_ga*NzI3MTM5NTIuMTY4ODgwNjE4NA..*_ga_TK9BQL5X7Z*MTY4ODkwMTUxNC43LjEuMTY4ODkwMTc5OS4wLjAuMA (dostęp: 27.09.2023 r.).

¹⁷⁶ Deklaracja z Rio w sprawie środowiska i rozwoju, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/inne/1992.html> (dostęp: 27.09.2023 r.), zasada 1.

¹⁷⁷ *Tamże*, Zasada 3 i 4.

¹⁷⁸ S. Kozłowski, *Deklaracja z Rio – początkiem ery przemysłowej*, *Ekologia i Zdrowie* 1992, nr 11, s. 1–5. Por. Z. Bukowski, *Prawo międzynarodowe...*, s. 27.

¹⁷⁹ D.A. Wirth, *The Rio Declaration on Environment and Development: Two Steps Forward and One Back, or Vice Versa*, *Georgia Law Review* 1995, nr 3, s. 599. Por. M. Muchel, *Ocena oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym jako instrument prawa ochrony środowiska Unii Europejskiej*, rozprawa doktorska

się z krytyką. Osiągnięcia Szczytu Ziemi, treść Agendy 21 i Deklaracji z Rio ocenia sceptycznie m.in. A. Papuziński, określając je jako „zgniły kompromis” bogatej Północy i biednego Południa¹⁸⁰. Powodem takiego stanu rzeczy są, według tego autora, słowa ówczesnego prezydenta USA George’a Busha, który przed odlotem do Rio, na schodach samolotu, miał powiedzieć: *American way of life* nie jest przedmiotem negocjacji, wskazując tym samym obszary, w których państwa Północy nie powinny ustąpić. Obrady potwierdziły, że ten sygnał został właściwie zrozumiany przez jego adresatów¹⁸¹. Dla wzmocnienia swojej opinii A. Papuziński przytacza słowa S. Kozłowskiego, ministra właściwego ds. środowiska w okresie Szczytu Ziemi w Rio de Janeiro i przewodniczącego polskiej delegacji na tę konferencję: „Konferencja w Rio wykazała bezradność ONZ wobec świata wielkiej polityki. Odrzucono wszelkie ostrzeżenia i nie zgodzono się na poważniejsze zmiany i ustępstwa. Szczególnie charakterystyczne było nieustępliwe stanowisko delegacji amerykańskiej w kwestiach finansowych [...]. Tak więc największa potęga gospodarcza świata zablokowała szanse na realizację »Agendy 21« w zakreślonym rozmiarze”¹⁸².

Kontrast pomiędzy interesami a polityką i gospodarką Północy i Południa został przeanalizowany i opisany w opracowaniu dotyczącym Raportu Klubu Rzymskiego, *Mnożnik cztery. Podwojony dobrobyt – dwukrotnie mniejsze zużycie zasobów naturalnych*¹⁸³. Wynika z niego, że dużo mniej liczna populacja krajów bogatej Północy jest znacznie większym obciążeniem dla przyrody niż liczniejsza populacja Południa. Jego autorzy odwołują się do przykładu Niemiec, wskazując, że kraj ten ma ponad 15 razy wyższy wskaźnik konsumpcji *per capita* w porównaniu z Indiami, co powoduje, że obciążenie środowiska przez 80 mln Niemców jest wyższe niż to, którego przyczyną jest 900 mln Hindusów. Według raportu jeden Niemiec zużywa 10-krotnie więcej zasobów niż jeden Filipińczyk, Egipcjanin lub Argentyńczyk¹⁸⁴. Oczywiście w miejscu wskazanych w raporcie Niemiec można by umieścić

---

napisana pod kier. nauk. R. Grzeszczaka i J. Jendrośki, Warszawa, grudzień 2021 r., s. 34, <https://depotuw.ceon.pl/bitstream/handle/item/4172/0000-DR-231268-praca.pdf?sequence=1> (dostęp: 16.08.2023 r.).

¹⁸⁰ Jak podkreślano wcześniej w dysertacji, określenie dotyczące podziału gospodarek i polityk Północy i Południa jest pewnego rodzaju umownym uogólnieniem. Australia i Nowa Zelandia leżą na półkuli południowej, jednak pod względem gospodarczo-społecznym spełniają kryteria tzw. bogatej Północy. Z kolei Kazachstan czy Uzbekistan, które leżą na półkuli północnej często uznawane są za kraje Południa.

¹⁸¹ A. Papuziński, *Międzynarodowa polityka...*, s. 359.

¹⁸² *Tamże*, s. 363. Por. S. Kozłowski, *Ekorozwój. Wyzwanie XXI wieku*, Warszawa 2000, s. 71.

¹⁸³ E.U. von Weizsäcker, A.B. Lovins, L.H. Lovins, *Mnożnik cztery. Podwojony dobrobyt – dwukrotnie mniejsze zużycie zasobów naturalnych*, Toruń 1999.

¹⁸⁴ *Tamże*, s. 199–200.

inne państwo Północy, choćby Francję, Stany Zjednoczone, a nawet Polskę, by pokazać różnicę w obciążeniu środowiska pomiędzy Północą a Południem.

K. Wolfke słusznie zauważa, że konfrontacja stanowisk tych dwóch obszarów ostatecznie doprowadziła do zintegrowania działań na rzecz ochrony środowiska z działaniami na rzecz rozwoju krajów, które dopiero dorabiają się podstaw egzystencji politycznej i gospodarczej. Uświadomiono sobie, że problemy związane z przeludnieniem, ubóstwem czy brakiem edukacji mogą mieć równie negatywny wpływ na środowisko naturalne, co intensywna industrializacja i wysoki poziom konsumpcji energii i dóbr. Zagadnienia te stały się nieodłącznym elementem globalnej dyskusji o zrównoważonym rozwoju¹⁸⁵.

Pomimo pojawiających się negatywnych opinii w kwestii Konferencji w Rio właśnie to wydarzenie ugruntowało międzynarodowe dokonania w dziedzinie polityki ochrony środowiska i – co ważniejsze – wytyczyło dalsze kierunki rozwoju legislacji środowiskowej na całym świecie¹⁸⁶. W ocenie B. Ziemblickiego „dzięki Deklaracji z Rio rozwinęły się podstawowe zasady proceduralne, takie jak zasada ostrożności, zasada oceny środowiskowej, prawo do informacji czy udziału społecznego”¹⁸⁷. Jak wskazuje bowiem Z. Bukowski, wyniki Konferencji w Rio zostały zaakceptowane przez 44. sesję Zgromadzenia Ogólnego ONZ, czego efektem były zmiany programowe i instytucjonalne w działalności organizacji międzynarodowych. Z kolei w zakresie instytucjonalnym wzmocnieniu uległa rola UNEP i pojawił się nowy organ – Komisja Zrównoważonego Rozwoju ONZ¹⁸⁸.

W 2000 r. wręcz symboliczne znaczenie w związku z przełomem tysiącleci miała nowa strategia zrównoważonego rozwoju dla zmieniających się potrzeb i realiów świata XXI w. ogłoszona przez ONZ w dniach 6–8 września w siedzibie organizacji w Nowym Jorku (Szczyt Milenijny). Jako kluczowe cele zrównoważonego rozwoju (Cele Milenijne)¹⁸⁹ w Deklaracji ze Szczytu Milenijnego (Deklaracja Milenijna), poza zapewnieniem równowagi ekologicznej i rozwoju globalnych partnerstw na rzecz zrównoważonego rozwoju, wskazano

---

¹⁸⁵ K. Wolfke, *Międzynarodowe prawo środowiska...*, s. 103.

¹⁸⁶ P.H. Sand, *International Environmental Law After Rio*, *European Journal of International Law* 1993, vol. 4, nr 3, s. 382, https://www.researchgate.net/profile/Peter-Sand-2/publication/287826230_International_Environmental_Law_After_Rio/links/56978cff08aea2d74375ad29/International-Environmental-Law-After-Rio.pdf (dostęp: 17.08.2023 r.). Por. M. Muchel, *Ocena oddziaływania...*

¹⁸⁷ B. Ziemblicki, *Zrównoważony rozwój...*, s. 155.

¹⁸⁸ Z. Bukowski, *Prawo międzynarodowe...*, s. 31.

¹⁸⁹ Resolution adopted by the General Assembly, 55/2 United Nations Millennium Declaration, 18 September 2000, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_55_2.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

również wolność, równość, solidarność i tolerancję¹⁹⁰. Deklaracja Milenijna przedstawiła konkretne rozwiązania dotyczące zrównoważonego rozwoju w kontekście środowiskowym, kładąc nacisk m.in. na potrzebę dyskusji oraz przeciwdziałania ociepleniu klimatycznemu (a tym samym – wejścia w życie tzw. Protokołu z Kioto)¹⁹¹, wzmocnienie zrównoważonego rozwoju lasów i zasobów wodnych oraz dbanie o różnorodność biologiczną (a tym samym – wdrożenie Konwencji o różnorodności biologicznej, przyjętej podczas Szczytu Ziemi).

Kolejny Światowy Szczyt Zrównoważonego Rozwoju odbył się w Johannesburgu w dniach 26 sierpnia–4 września 2002 r. (Szczyt w Johannesburgu)¹⁹². Przyjęto wówczas tzw. Deklarację Polityczną oraz Plan Wdrożeniowy (Rezolucja z Johannesburga)¹⁹³, wskazując działania, które należy podjąć, by osiągnąć cele w zakresie ochrony środowiska. W Rezolucji z Johannesburga znalazło się podsumowanie działań ONZ na rzecz zrównoważonego rozwoju, poczynając od Konferencji sztokholmskiej: „Trzydzieści lat temu w Sztokholmie zgodziliśmy się na pilną potrzebę reagowania na problem pogarszającego się stanu środowiska. Dziesięć lat temu, podczas Konferencji w Rio uzgodniliśmy, że ochrona środowiska oraz społeczny i gospodarczy rozwój są fundamentem zrównoważonego rozwoju. [...] W celu osiągnięcia takiego rozwoju przyjęliśmy globalny program Agenda 21 oraz Deklarację z Rio, do których ponownie potwierdzamy nasze zobowiązanie. Konferencja w Rio była kamieniem milowym, który wyznaczył nową agendę dla zrównoważonego rozwoju”¹⁹⁴. Rezolucja z Johannesburga dość szczegółowo wskazuje obszary koniecznych zmian. Za niezbędny warunek zrównoważonego rozwoju uznaje m.in. zmianę wzorców konsumpcji i produkcji. W tym celu zasugerowano działanie w oparciu o zasadę „zanieczyszczający płaci”, poprawę oferowanych produktów i usług przy jednoczesnej redukcji wpływu na środowisko i zdrowie, opracowanie programów podnoszących świadomość na temat znaczenia zrównoważonych wzorców produkcji i konsumpcji, zwiększenie inwestycji w „czystą” produkcję i efektywność ekologiczną. Zaakcentowano potrzebę wymiany najlepszych praktyk i *know-how* w dziedzinie technologii mającej na celu wsparcie zrównoważonej produkcji, wzmocnienie małych i średnich przedsiębiorstw w odpowiedzialności środowiskowej i społecznej, zachęcanie przedsiębiorców do poprawy wyników społecznych i środowiskowych poprzez dobrowolne

---

¹⁹⁰ *Tamże*, s. 1–2.

¹⁹¹ Protokół z Kioto, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM:kyoto_protocol (dostęp: 27.09.2023 r.).

¹⁹² World Summit on Sustainable Development, 26 August–4 September 2002, Johannesburg.

¹⁹³ Report of the World Summit on Sustainable Development, Johannesburg, South Africa, 26 August–4 September 2002.

¹⁹⁴ *Tamże*, s. 2.

inicjatywy, w tym systemy zarządzania środowiskowego, kodeksy postępowania, certyfikacje i publikowanie informacji dotyczących kwestii środowiskowych i społecznych, z uwzględnieniem takich inicjatyw, jak normy Międzynarodowej Organizacji Normalizacyjnej¹⁹⁵ i wytyczne Global Reporting Initiative¹⁹⁶ w zakresie raportowania zrównoważonego rozwoju.

Do dziś postulaty te pozostają aktualne, a rozwiązania są stosowane przede wszystkim w sektorze prywatnym, który ma znaczący wpływ na kierunki rozwoju gospodarki światowej. I to właśnie ten sektor brał aktywny udział w Szczycie w Johannesburgu, pokazując swoją rolę w rozwoju zasady zrównoważonego rozwoju¹⁹⁷.

Konferencja w Johannesburgu, podobnie jak efekty wcześniejszych szczytów ONZ, spotkała się ze skrajnymi ocenami. Z jednej strony sekretarz generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych Kofi Annan jako Przewodniczący Konferencji uznał ją za sukces. Z drugiej zaś – zarzucono jej brak konkretnego dokumentu końcowego¹⁹⁸ czy też zbyt wiele deklaracji bez konkretnych zobowiązań¹⁹⁹. Konferencja w Johannesburgu pozostawiła też niedosyt w implementacji zasady zrównoważonego rozwoju. Dlatego podczas kolejnych konferencji ONZ w Nowym Jorku oraz w Rio de Janeiro w latach 2005²⁰⁰, 2008²⁰¹, 2010²⁰², 2012²⁰³

---

¹⁹⁵ *The International Organization for Standardization*, <https://www.iso.org/about-us.html> (dostęp: 27.09.2023 r.).

¹⁹⁶ *Global Reporting Initiative*, <https://www.globalreporting.org/> (dostęp: 27.09.2023 r.).

¹⁹⁷ A. Papuziński, *Międzynarodowa polityka...*, s. 364. Por. C. Śleziak, *Szczyt Ziemi w Johannesburgu – ocena wyników i wyzwania dla Polski*, [w:] T. Borys (red.), *Zarządzanie zrównoważonym rozwojem. Agenda 21 w Polsce – 10 lat po Rio*, Białystok 2003, s. 15.

¹⁹⁸ A. Papuziński, *Międzynarodowa polityka...*, s. 368. Por. K. Forowicz, *Przywódcy świata jednak przespali*, Rzeczpospolita z 23.09.2002.

¹⁹⁹ A. Papuziński, *Międzynarodowa polityka...*, s. 364. Por. J. Rzymelka, *Ekologiczna wieża Babel*, Rzeczpospolita z 23.09.2002.

²⁰⁰ Światowy Szczyt, 14–16 września 2005 r., Nowy Jork oparty o propozycje przedstawione przez sekretarza generalnego Kofiego Annana w raporcie *In larger freedom: towards development, security and human rights for all*, <https://digitallibrary.un.org/record/550204> (dostęp: 27.09.2023 r.).

²⁰¹ Konferencja w dniach 22–25 września 2008 r. w Nowym Jorku przeprowadzona w celu oceny realizacji tzw. Milenijnych celów rozwoju zakończona raportem oceniającym, *Millennium Development Goals Report 2008*.

²⁰² Szczyt Milenijnych Celów Rozwoju, 20–22 września 2010 r., Nowy Jork, podczas którego przyjęto Globalny Plan Działania „Dotrzymanie obietnicy: Zjednoczeni w osiągnięciu Milenijnych Celów Zrównoważonego Rozwoju”. Por. Resolution adopted by the General Assembly on 22 September 2010. *Keeping the Promise: United to Achieve the Millennium Development Goals*.

²⁰³ Konferencja Narodów Zjednoczonych w Sprawie Zrównoważonego Rozwoju, 20–22 czerwca 2012 r. w Rio de Janeiro, podczas której przyjęto innowacyjne wytyczne dotyczące polityki zielonej gospodarki oraz wdrożono strategię finansowania zrównoważonego rozwoju w Rezolucji. Por. Resolution adopted by the General Assembly on 27 July 2012, 66/288 *The future we want*.

²⁰³ Ówczesny sekretarz generalny Konferencji podkreślił: „Zrównoważony rozwój nie jest jedną z możliwości. To jedyna droga, która pozwoli całej ludzkości wieść godne życie na tej planecie, jedynej, jaką mamy. Rio +20 daje naszemu pokoleniu szansę wyboru tej właśnie drogi”.

i 2013²⁰⁴ dokonywano przeglądu postępów, identyfikowano luki i wskazywano konkretne działania naprawcze w zakresie rozwoju i implementacji omawianej zasady.

Kolejna konferencja ONZ w Nowym Jorku z 2015 r. ze względu na jej doniosłość oraz wkład w rozwój zasady zrównoważonego rozwoju wymaga odrębnego omówienia w kolejnej sekcji tego rozdziału.

Realizacji zasady zrównoważonego rozwoju nie sposób sobie wyobrazić bez rozwiązania problemu zmian klimatu.

W 1988 r. pod auspicjami UNEP i Światowej Organizacji Meteorologicznej utworzono Międzyrządowy Zespół ds. Zmian Klimatu (Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC), który zrzesza naukowców z całego świata. Powstał on w celu dostarczenia decydującej wiedzy naukowej w zakresie zmian klimatu i składa się z trzech grup roboczych: zajmującej się badaniem fizycznych zasad zmian klimatycznych, badającej wpływ i adaptację do zmian klimatu oraz badającej metody łagodzenia tych zmian. Pierwszy raport IPCC, który zawiera wyniki badań nad zmianami klimatycznymi, został opublikowany w 1990 r. Autorzy tego opracowania potwierdzili wpływ emisji gazów cieplarnianych związanych z działalnością człowieka na zmiany klimatu. S. Kingston, V. Heyvaert i A. Čavoški podkreślają, że „Zmiana klimatu jest największym środowiskowym wyzwaniem na świecie. Zagroza długoterminowej stabilności ekonomicznej i politycznej na całym globie. Jest to najbardziej wszechogarniające i zakłócające zagrożenie stworzone przez człowieka, z jakim kiedykolwiek zmierzyły się społeczeństwa, zarówno obecne, jak i przeszłe”. Dodają przy tym, że „Ludzie mogą nie zgadzać się co do intensywności i rozkładu wpływów zmian klimatycznych, ale (przynajmniej w Europie) niektóre rzeczy są teraz powszechnie akceptowane jako fakty. Jak potwierdzono w 5. raporcie Międzyrządowego Zespołu ds. Zmian Klimatu (IPCC), istnieje 95-procentowy konsensus naukowy, że emisje gazów cieplarnianych powodowane przez człowieka doprowadzą do wzrostu temperatury na globie. W warunkach »business as usual« planeta może się ogrzać o ponad 5 stopni Celsjusza do końca wieku. Aby powtórzyć tylko kilka z bardziej katastroficznych przewidywanych konsekwencji scenariusza »business as usual«: lodowce polarne się roztopią; wiele państw wyspiarskich zostanie wymazanych z powierzchni Ziemi; jeszcze więcej krajów straci znaczące obszary lądowe z powodu wzrostu poziomu morza”²⁰⁵.

---

²⁰⁴ Wydarzenie z 25 września 2013 r. w Nowym Jorku w celu potwierdzenia przez państwa członkowskie zaangażowania w osiągnięcie celów zrównoważonego rozwoju.

²⁰⁵ S. Kingston, V. Heyvaert, A. Čavoški, *European Environmental Law*, s. 340.

Opracowanie IPCC stanowiło podstawę dla uchwalenia Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Zmian Klimatu²⁰⁶. Konwencja ta została przyjęta podczas Szczytu Ziemi w Rio de Janeiro w Brazylii w 1992 r. i weszła w życie 21 marca 1994 r., po ratyfikowaniu jej przez 50 państw. Obejmuje obecnie 197 stron (196 państw i jedną regionalną organizację integracji gospodarczej) i posługuje się terminami „zrównoważonego wzrostu”, „zrównoważonego rozwoju” i „zrównoważonego zarządzania”, nie definiując ich co prawda, ale plasując w swoich celach. Celem Konwencji jest ponadto określenie założeń międzynarodowej współpracy dotyczącej ograniczenia emisji gazów cieplarnianych. Początkowo Konwencja nie zawierała wiążących nakazów ograniczenia emisji gazów cieplarnianych, zostały one jednak określone w Protokole z Kioto²⁰⁷ z 1997 r. oraz w Porozumieniu paryskim z 2015 r.²⁰⁸. Protokół z Kioto wprowadził prawnie wiążące cele redukcji emisji przez kraje rozwinięte. Z kolei Porozumienie paryskie nakreśliło nowe ambitne cele w walce ze zmianami klimatycznymi, choć formalnie nie miało statusu protokołu. Najważniejsze zobowiązanie stron Porozumienia paryskiego stanowi redukcja emisji: cel długoterminowy – zatrzymanie wzrostu średniej globalnej temperatury na poziomie dużo poniżej 2°C względem poziomu z czasów przedprzemysłowych i staranie się, by nie było to więcej niż 1,5°C. Rewizja postępów w realizacji celów redukcji emisji gazów cieplarnianych dokonywana jest corocznie w trakcie szczytów klimatycznych (*Conference of Parties – COP*). Decyzje podejmowane podczas COP przykuwają szczególną uwagę ze względu na ich niejednoznaczny charakter prawny. Chociaż uznaje się, że decyzje te nie są wiążące, to jednak mają one duże znaczenie prawne, ponieważ – jak wskazuje C. Mik – „wzbogacają i rozwijają treść normatywną reżimu klimatycznego przez wspieranie postanowień traktatowych, przegląd adekwatności istniejących zobowiązań i uruchamianie rokowań zmierzających do przyjęcia nowych porozumień”²⁰⁹. Autor ten podkreśla dalej, że „na mocy decyzji COP powstały też mechanizmy nadzoru nad wykonywaniem zobowiązań. Ustalenia Konferencji są też niekiedy przejmowane później do tekstów prawnych lub są przez nie cytowane bądź też odsyłają one do

---

²⁰⁶ United Nations Framework Convention on Climate Change, https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

²⁰⁷ Protokół z Kioto do Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzony w Kioto dnia 11 grudnia 1997 r. (Dz.U. z 2005 r., Nr 203, poz. 1684).

²⁰⁸ Porozumienie paryskie do Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 9 maja 1992 r., przyjęte w Paryżu dnia 12 grudnia 2015 r. (Dz.U. z 2017 r., poz. 36).

²⁰⁹ C. Mik, *Związanie Unii Europejskiej prawem międzynarodowym zmiany klimatycznej*, [w:] C. Mik, A. Borek (red.), *Zmiany klimatu w świetle prawa Unii Europejskiej i prawa polskiego na tle porównawczym. Monografia*, Warszawa 2021, s. 21–22, <https://ios.edu.pl/wp-content/uploads/2021/12/Zmiany-klimatu-w-swietle-prawa-Unii-Europejskiej-i-prawa-polskiego-na-tle-porownawczym.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).

nich (tak na poziomie reżimu traktatowego, jak zwłaszcza w ramach implementacji traktatów przez ich strony)²¹⁰.

Poza ustrukturyzowaną wymianą poglądów – debatami międzynarodowymi, instytucjonalizacją forów debaty w postaci szczytów klimatycznych COP oraz wyników badań IPCC – na uwagę zasługuje również przyjęta w 1992 r. Konwencja Narodów Zjednoczonych o biologicznej różnorodności²¹¹. Nie posługuje się ona co prawda terminem „zrównowazy rozwój”, wprowadza jednak określenie „zrównoważone użytkowanie”, definiowane jako „użytkowanie elementów różnorodności biologicznej w taki sposób i z taką intensywnością, żeby nie prowadziło ono do jej zmniejszenia w długim czasie i tym samym pozwoliło utrzymać jej potencjał w stanie odpowiadającym potrzebom i aspiracjom obecnych oraz przyszłych pokoleń”.

Ważną rolę w rozwoju zasady zrównoważonego rozwoju odegrała Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju. W 2002 r., równoległe do Szczytu w Johannesburgu, przyjęła ona dokument zatytułowany „Improving Policy Coherence and Integration for Sustainable Development: A Checklist” („Poprawa spójności i integracji polityki na rzecz zrównoważonego rozwoju”). Ogłoszenie tego dokumentu przez OECD obrazuje, jak ważna jest integracja różnych obszarów dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju. Ponadto jednoczesne działania OECD oraz ONZ w tym zakresie potwierdzają znaczenie zrównoważonego rozwoju na arenie międzynarodowej.

Natomiast na rolę prawników w rozwoju komponentu środowiskowego w zrównoważonym rozwoju już w 1979 r. zwracał uwagę K. Wolfke: „Inaczej sprawa przedstawia się, gdy idzie o rolę uczonych prawników. Wprawdzie głównym motorem idei ochrony środowiska byli i siłą rzeczy są nadal uczeni przyrodnicy, to jednak akcja na rzecz prawnego-międzynarodowego uregulowania tej ochrony jest udziałem przede wszystkim prawników internacjonalistów różnych narodów. Aby nie ograniczać się do ogólnikowego stwierdzenia, wystarczy wskazać np. na tzw. Reguły Helsińskie, uchwalone w 1966 r. przez Stowarzyszenie Prawa Międzynarodowego jako wkład do międzynarodowego prawa ochrony jakości wody będący ukoronowaniem dziesięcioletnich prac”²¹². Z kolei J. Menkes podkreślał w 1991 r., że środowisko naturalne w prawie międzynarodowym „znajduje się *in statu nascendi*, liczne już opracowania naukowe mają bardzo istotne znaczenie, tworząc

---

²¹⁰ Tamże, s. 22.

²¹¹ Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r. (Dz.U. z 2002 r., Nr 184, poz. 1532).

²¹² K. Wolfke, *Międzynarodowe prawo środowiska...*, s. 97.

intelektualne ramy przyszłego procesu prawotwórczego. Wyrażają one jednocześnie stan świadomości ich autorów, opowiadając się za nadaniem pojęciu środowiska naturalnego mocy wiążącej poprzez włączenie go do systemu prawa międzynarodowego”²¹³.

Co więcej, jak wskazuje B. Ziemblicki, „w roku 2002 Stowarzyszenie Prawa Międzynarodowego (ILA) po dziesięciu latach pracy wypracowało ramy normatywne dla zrównoważonego rozwoju w postaci następujących czterech podstawowych zasad : 1. państwa prawa (*rule of law*) w stosunkach międzynarodowych, 2. obowiązku współpracy w celu urzeczywistnienia globalnego zrównoważonego rozwoju, 3. przestrzegania praw człowieka oraz 4. integracji. Uzupełnione one zostały o dziewięć szczegółowych zasad, takich jak równość między- i wewnątrzpokoleniowa, wspólna troska ludzkości, wspólna, lecz zróżnicowana odpowiedzialność, zasada ostrożności, udział społeczny”²¹⁴. Prace ILA pokazują, że zrównoważony rozwój jest zagadnieniem nie tylko ekonomicznym czy środowiskowym, ale też kwestią państwa prawa. To z kolei świadczy o złożoności i wielowymiarowości tej zasady również w prawie międzynarodowym.

3. Agenda 2030 jako istotny element rozwoju zasady zrównoważonego rozwoju

Jak zostało wspomniane wcześniej, na szczególną uwagę zasługuje Szczyt Zrównoważonego Rozwoju, który odbył się w dniach 25–27 września 2015 r. w Nowym Jorku. Wtedy to została jednogłośnie przyjęta przez 193 państwa członkowskie ONZ Agenda na rzecz Zrównoważonego Rozwoju (Agenda 2030)²¹⁵. Dokument ten obejmuje 17 globalnych celów zrównoważonego rozwoju (*Sustainable Development Goals*, SDGs – dalej cele Agendy 2030 lub SDG)²¹⁶. Z owymi zasadami powiązanych jest 169 zadań, które mają zostać osiągnięte na

²¹³ J. Menkes, *Środowisko naturalne...*, s. 56.

²¹⁴ B. Ziemblicki, *Zrównoważony rozwój...*, s. 156.

²¹⁵ Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 25 września 2015 r. Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030, https://www.unic.un.org.pl/files/164/Agenda%202030_pl_2016_ostateczna.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

²¹⁶ Nowe cele i zadania weszły w życie 1 stycznia 2016 r. i stały się wyznacznikiem kierunku decyzji podejmowanych w kolejnych 15 latach (tj. do 2030 r.). Cele Agendy dotyczą 5 obszarów: ludzie, planeta, dobrobyt, pokój oraz partnerstwo i są następujące: Cel 1. Wyeliminować ubóstwo we wszystkich jego formach na całym świecie. Cel 2. Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo. Cel 3. Zapewnić wszystkim ludziom w każdym wieku zdrowe życie oraz promować dobrobyt. Cel 4. Zapewnić wszystkim edukację wysokiej jakości oraz promować uczenie się przez całe życie. Cel 5. Osiągnąć równość płci oraz wzmocnić pozycję kobiet i dziewcząt. Cel 6. Zapewnić wszystkim ludziom dostęp do wody i warunków sanitarnych poprzez zrównoważoną gospodarkę zasobami wodnymi. Cel 7. Zapewnić wszystkim dostęp do stabilnej, zrównoważonej i nowoczesnej energii po przystępnej cenie. Cel 8. Promować stabilny, zrównoważony i inkluzywny wzrost gospodarczy, pełne i produktywnie zatrudnienie oraz godną pracę dla wszystkich ludzi. Cel 9. Budować stabilną infrastrukturę, promować zrównoważone uprzemysłowienie oraz wspierać innowacyjność. Cel 10. Zmniejszyć nierówności w krajach i między krajami. Cel 11. Uczynić miasta i osiedla ludzkie bezpiecznymi, stabilnymi, zrównoważonymi oraz sprzyjającymi włączeniu

poziomie globalnym do 2030 r. Natomiast do każdego z zadań przyporządkowano wskaźniki (łącznie 231) mierzące postępy ich realizacji²¹⁷. Co istotne, za raportowanie wskaźników odpowiadają rządy. Dzięki temu na całym świecie stale monitoruje się postępy w osiągnięciu SDG²¹⁸.

Aby wskazane wyżej cele oraz związane z nimi zadania nie okazały się jedynie pustymi deklaracjami i utopijnymi ideami, niezbędne stało się wyposażenie ich w wielopoziomowy mechanizm realizacji, uwzględniający również fakt, iż poszczególne regiony różnią się od siebie w mniejszym lub większym stopniu. Nadzór nad realizacją SDG przez poszczególne państwa sprawuje Organizacja Narodów Zjednoczonych. Zgodnie z treścią Agendy 2030 ważną rolę w procesie monitorowania i oceny na poziomie globalnym osiągnięcia SDG odgrywa Forum Polityczne Wysokiego Szczebla współpracujące w tym zakresie ze Zgromadzeniem Ogólnym ONZ, a także z Radą Gospodarczą i Społeczną.

Agenda 2030 jest wynikiem i zarazem kontynuacją wcześniejszych szczytów i konferencji ONZ, bo jak wskazuje się w jej tekście, bazuje m.in. na Deklaracji Milenijnej (Rezolucja 55/2) i dokumencie końcowym Światowego Szczytu z 2005 r. (Rezolucja 60/1). Potwierdza ona także wyniki głównych konferencji ONZ i szczytów, które przyczyniły się do rozwoju zasady zrównoważonego rozwoju, m.in. Deklaracji z Rio i Milenijnych Celów Rozwoju.

Jak wskazują M. Gruchelski i J. Niemczyk, Agenda 2030 jest programem/planem zrównoważonego rozwoju po encyklice *Laudato Si* papieża Franciszka, która jednak w porównaniu z Agendą 2030 jest bardziej ideogramem zrównoważonego rozwoju niż

---

społecznemu. Cel 12. Zapewnić wzorce zrównoważonej konsumpcji i produkcji. Cel 13. Podjąć pilne działania w celu przeciwdziałania zmianom klimatu i ich skutkom. Cel 14. Chronić oceany, morza i zasoby morskie oraz wykorzystywać je w sposób zrównoważony. Cel 15. Chronić, przywrócić oraz promować zrównoważone użytkowanie ekosystemów lądowych, zrównoważone gospodarowanie lasami, zwalczać pustynnienie, powstrzymać i odwracać proces degradacji gleby oraz powstrzymać utratę różnorodności biologicznej. Cel 16. Promować pokojowe i inkluzywne społeczeństwa, zapewnić wszystkim ludziom dostęp do wymiaru sprawiedliwości oraz budować na wszystkich szczeblach skuteczne i odpowiedzialne instytucje, sprzyjające włączeniu społecznemu. Cel 17. Wzmocnić środki wdrażania i ożywić globalne partnerstwo na rzecz zrównoważonego rozwoju.

²¹⁷ Globalne ramy wskaźników dla Celów Zrównoważonego Rozwoju zostały opracowane przez Międzyagencyjną Grupę Ekspertów ds. Wskaźników Zrównoważonego Rozwoju (IAEG-SDGs) i uzgodnione na 48. sesji Komisji Statystycznej ONZ, która odbyła się w marcu 2017 r. Zgodnie z uchwałą ramy wskaźników mają być corocznie udoskonalane i poddawane kompleksowemu przeglądowi przez Komisję Statystyczną na jej 51. posiedzeniu w marcu 2020 r. oraz na 56. sesji, która odbędzie się w 2025 r. Uzupełnieniem globalnych ram wskaźników będą wskaźniki na szczeblu regionalnym i krajowym, które zostaną opracowane przez państwa członkowskie.

²¹⁸ Na marginesie warto zaznaczyć, że Unia Europejska również przygotowała własny uniijny zestaw wskaźników Agendy 2030 dla krajów UE, które raportuje Eurostat. Lecz jak wskazują raporty, mamy jeszcze długą drogę do osiągnięcia tych celów.

programem jego realizacji. Kompleksowość Agendy 2030 ma pozwolić na zrównoważoną konsumpcję oraz produkcję, które warunkują realizację zasady zrównoważonego rozwoju²¹⁹.

Agenda 2030 stanowi przełom w podejściu społeczności międzynarodowej, o czym świadczy zawarte w niej stwierdzenie, że nigdy wcześniej światowi przywódcy nie zobowiązali się do podejmowania wspólnych działań i wysiłków w ramach tak szerokiego i powszechnego programu. Zwrócono uwagę na rolę państw – które zgodnie z tym dokumentem mają swobodnie sprawować stałą, pełną i niezależną kontrolę nad całym swoim bogactwem, zasobami naturalnymi i działalnością gospodarczą – podkreślając jednocześnie zobowiązanie do przestrzegania prawa międzynarodowego i fakt, że Agenda 2030 ma być wdrażana w sposób zgodny z prawami oraz zobowiązaniami państw wynikającymi z prawa międzynarodowego.

Już w preambule Agendy 2030 wskazuje się, że będzie ona wdrażana przez wszystkie kraje i wszystkich interesariuszy poprzez działania w ramach partnerskiej współpracy. Dodaje się ponadto, że Agenda 2030 „ma bezprecedensowy zakres i znaczenie. Została przyjęta przez wszystkie kraje i ma zastosowanie do wszystkich krajów, z uwzględnieniem różnych realiów, możliwości i poziomów rozwoju każdego z nich, a także z poszanowaniem polityki i priorytetów przyjętych w poszczególnych krajach. Są to powszechne cele i zadania, które obejmują cały świat, zarówno kraje rozwinięte, jak i rozwijające się. Są one spójne oraz niepodzielne i zapewniają równowagę między trzema wymiarami zrównoważonego rozwoju”²²⁰.

W realizację celów zrównoważonego rozwoju ujętych w Agendzie 2030 zaangażowały się Komisja Europejska oraz OECD. Włączając się w globalną inicjatywę Agendy 2030, KE ogłosiła w 2016 r. komunikat „Kolejne kroki w kierunku zrównoważonej przyszłości Europy. Europejskie działania na rzecz zrównoważonego rozwoju”²²¹. W dokumencie tym zadeklarowano uwzględnienie celów SDG w unijnych politykach oraz regularne raportowanie postępów. W UE monitorowanie realizacji celów Agendy 2030 jest

---

²¹⁹ M. Gruchelski, J. Niemczyk, *Agenda Narodów Zjednoczonych na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030 i cele zrównoważonego rozwoju – szanse realizacji celów*, Postępy Techniki Przetwórstwa Spożywczego 2016, nr 1, s. 22, file:///C:/Users/Administrator/Downloads/gruchelski.pdf (dostęp: 15.08.2023 r.).

²²⁰ Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 25 września 2015 r. Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030, https://www.unic.un.org.pl/files/164/Agenda%202030_pl_2016_ostateczna.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.), wstęp pkt 5.

²²¹ Komunikat Komisji Do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Kolejne kroki w kierunku zrównoważonej przyszłości Europy. Europejskie działania na rzecz zrównoważonego rozwoju, 12.11.2016, COM(2016) 739 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0739&from=PL> (dostęp: 27.09.2023 r.).

prowadzone za pomocą zestawu wskaźników zrównoważonego rozwoju²²². Wskaźniki monitorujące unijne priorytety SDG są wykorzystywane m.in. w corocznych raportach Eurostatu²²³ dotyczących postępów Unii Europejskiej w realizacji celów Agendy 2030. Z kolei OECD przyjęła w 2016 r. „Plan działań na rzecz Celów Zrównoważonego Rozwoju”²²⁴, określający obszary aktywności organizacji w tym zakresie. Należy do nich przede wszystkim wspieranie krajów członkowskich we wdrażaniu SDG, m.in. poprzez dokonywanie przeglądów polityk i wyzwań krajowych oraz dopasowywanie ich do określonych celów Agendy 2030. Wnioski z przeglądów OECD prezentowane są w publikacjach z serii *Better Policies*²²⁵. Dodatkowo OECD wspiera kraje, aby zapewnić im większą spójność z Agendą 2030, a w rezultacie skoordynować podejście do wdrażania SDG. W tym celu opracowała rekomendacje ws. spójności polityk na rzecz zrównoważonego rozwoju – *OECD Recommendation on Policy Coherence for Sustainable Development*²²⁶.

Jak wskazuje A. Gurría, sekretarz generalny OECD, Agenda 2030 ma uniwersalny, inkluzywny i niepodzielny charakter oraz stanowi wezwanie do działania skierowane do wszystkich państw, niezależnie od poziomu ich rozwoju. Państwa będące w OECD poszukują sposobów możliwie najlepszej realizacji Agendy 2030 oraz osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju do 2030 r.²²⁷ Chociaż Agenda 2030 uznawana jest za niewiążący dokument prawa międzynarodowego, to w doktrynie ocenia się, że poprzez sposób jej przyjęcia, standardy raportowania i monitoringu ma ona daleko idące konsekwencje na poziomie prawnym²²⁸. Inni przedstawiciele doktryny zauważają, że pomimo trudności w realizacji celów Agendy 2030 najważniejszy jest fakt wdrażania niezwykle cennej i potrzebnej koncepcji zrównoważonego rozwoju poprzez jej cele²²⁹.

---

²²² <https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/database> (dostęp: 27.09.2023 r.).

²²³ *Sustainable development in the European Union – Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context – 2023 edition*, https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-flagship-publications/w/ks-04-23-184_ (dostęp: 27.09.2023 r.).

²²⁴ *Better Policies for 2030. An OECD Action Plan on the Sustainable Development Goals*, <https://www.oecd.org/dac/Better%20Policies%20for%202030.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).

²²⁵ https://www.oecd-ilibrary.org/economics/better-policies_23081392 (dostęp: 27.09.2023 r.).

²²⁶ OECD Recommendation on Policy Coherence for Sustainable Development, <https://www.oecd.org/gov/pcsd/oecd-recommendation-on-policy-coherence-for-sustainable-development.htm> (dostęp: 17.08.2023 r.).

²²⁷ Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030: W kierunku pomyślnego wdrożenia w Polsce, <https://www.oecd.org/poland/Better-Policy-Series-Poland-Nov-2017-PL.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).

²²⁸ M. Rabinovych, *Legal Status and Effects of the Agenda 2030 within the EU Legal Order*, *Journal of Contemporary European Research* 2020, vol. 16, nr 2, <https://www.jcer.net/index.php/jcer/article/view/1071/878> (dostęp: 17.08.2023 r.).

²²⁹ M. Gruchelski, J. Niemczyk, *Agenda Narodów Zjednoczonych...*, s. 126.

4. Zasada zrównoważonego rozwoju jako zasada prawa międzynarodowego

Prawo międzynarodowe jako zespół norm regulujących stosunki międzynarodowe jest formowane i rozwijane przez wiele źródeł. Wśród nich kluczowe znaczenie mają m.in. zwyczaje, traktaty, prawnie wiążące uchwały i zasady. Ważną rolę w kształtowaniu prawa międzynarodowego, również w zakresie ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju, odgrywają instytucje międzynarodowe, w szczególności Organizacja Narodów Zjednoczonych.

Jednym z najczęściej dyskutowanych i skomplikowanych aspektów prawa międzynarodowego jest kwestia zasad, uznawanych przez J. Gilasa za „reguły postępowania o charakterze przewodnim w odniesieniu do zakresu stosunków, których dotyczą, same nie znajdując się w stosunku podrzędnym w odniesieniu do wszystkich innych reguł dotyczących tego samego zakresu”²³⁰. W ocenie A. Przyborowskiej-Klimczak „Ustalenie katalogu i treści zasad międzynarodowego prawa ochrony przyrody stwarza trudności, których pierwotną przyczynę stanowi wieloznaczność terminu »zasada«. Także określenie »zasady prawa« nie ma sprecyzowanego znaczenia, a próby zdefiniowania tego terminu w literaturze prawniczej ujawniają znaczną rozbieżność poglądów wśród podejmujących je autorów”²³¹.

Zasady prawa międzynarodowego często wynikają z dokumentów, które formalnie nie mają wiążącego charakteru – tzw. *soft law*, wyznaczają jednak kierunek dla praktyki międzynarodowej i pomagają kształtować normy, które następnie są akceptowane przez społeczność międzynarodową. Według K. Wolfkego, „Jak już to widoczne było na przykładzie deklaracji zasad konferencji sztokholmskiej, termin »zasada« używany jest w stosunkach międzynarodowych w różnych znaczeniach. W szczególności stosuje się go w odniesieniu zarówno do mocno ugruntowanych powszechnych norm prawa międzynarodowego wyrażających się jedynie wyższym stopniem uogólnienia, jak i do postulatów, a nawet zwykłych faktów, które nie mają jeszcze żadnego lub prawie żadnego oparcia w tym prawie”²³². Z kolei J. Symonides wyraża pogląd, że „choć zasady ogólne prawa, zarówno te przenoszone z prawa wewnętrznego, jak i będące zasadami prawa międzynarodowego, są samodzielnym, odrębnym od umów i zwyczaju, źródłem prawa międzynarodowego, ich funkcja nie ogranicza się tylko do wypełniania luk w prawie w sytuacjach, gdy sądy i trybunały międzynarodowe nie znajdują norm konwencyjnych czy umownych umożliwiających rozstrzygnięcie przedłożonych

---

²³⁰ J. Gilas, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Toruń 1977, s. 84.

²³¹ A. Przyborowska-Klimczak, *Ochrona przyrody...*, s. 137.

²³² K. Wolfke, *Międzynarodowe prawo środowiska...*, s. 80.

im sporów i kwestii prawnych”²³³. Jak wskazuje bowiem ten sam autor, zasady prawa międzynarodowego mogą niekiedy, tak jak w przypadku deklaracji zasad przyjmowanych przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych, określać reguły postępowania państw, a także pomagać w interpretowaniu istniejących norm bądź tworzeniu nowych oraz służyć jako środek koordynacji międzynarodowego porządku prawnego.

Analizując różne konteksty użycia terminu „zasada” w prawie międzynarodowym, M. Jakubek przywołuje art. 38 pkt 3 Statutu Stałego Trybunału Sprawiedliwości oraz art. 2 Karty Narodów Zjednoczonych, które jasno odwołują się do „ogólnych zasad prawa uznanych przez narody cywilizowane” oraz do konkretnych zasad, np. suwerennej równości czy wykonywania zobowiązań w dobrej wierze. Autor ten wskazuje, że określenie „zasada” pojawia się również w rezolucjach Zgromadzenia Ogólnego ONZ, często w różnych ujęciach. Dzieli przy tym zasady prawa międzynarodowego na trzy grupy: (i) dokumenty, które wyraźnie formułują konkretne zasady, takie jak Karta Narodów Zjednoczonych; (ii) dokumenty, które odwołują się do „zasad prawa” (np. deklaracje Zgromadzenia Ogólnego, które często mówią o ochronie czy umacnianiu pewnych „zasad”); (iii) przypadki, w których termin „zasada” jest używany w specyficznym sensie technicznym²³⁴.

W tym sensie zasada zrównoważonego rozwoju wybrzmiała jako zasada prawa międzynarodowego w Deklaracji sztokholmskiej z 1972 r. czy w Deklaracji z Rio z 1992 r. Dokumenty te, choć nie są prawnie wiążące, oddziałują na kształt polityki i prawa międzynarodowego poprzez sformułowanie zasad, które są potem przyjmowane i stosowane przez państwa i organizacje. Jak wskazuje Z. Bukowski, „ten typ aktów wydaje się wywierać olbrzymi wpływ na rozwój międzynarodowego prawa ochrony środowiska poprzez przyjęcie wspólnych politycznych ustaleń odnośnie do danego zagadnienia przez większość państw świata czy danego regionu. Do zasad ogólnych prawa ochrony środowiska zalicza się zasady: zrównoważonego rozwoju, wspólnej troski o dziedzictwo ludzkości, międzygeneracyjnej sprawiedliwości, powszechnej, lecz zróżnicowanej odpowiedzialności, prewencji, przezorności, zanieczyszczający płaci, obowiązku niewyrządzania szkód poza granicami własnego państwa, publicznej partycypacji w ochronie środowiska”²³⁵.

---

²³³ J. Symonides, *Czy „ogólne zasady prawa uznane przez narody cywilizowane” są źródłem prawa międzynarodowego*, Gdańskie Studia Prawnicze 2019, nr 2, s. 54.

²³⁴ M. Jakubek, *„Zasady prawa” w prawie międzynarodowym*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1975, nr 2, s. 4–7, <https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/a8b87d3f-1305-4be5-b8fd-545e48272b3b/content> (dostęp: 17.08.2023 r.).

²³⁵ Z. Bukowski, *Prawo międzynarodowe...*, s. 17–18.

Zasada zrównoważonego rozwoju, szczególnie w wyniku działań ONZ, zyskała na znaczeniu w ostatnich dekadach jako zasada prawa międzynarodowego. Jak zauważa Z. Bukowski, „w związku z koniecznością pogodzenia problematyki rozwoju społeczno-gospodarczego społeczeństw z wymogami ochrony środowiska w celu zapewnienia harmonijnego rozwoju na Ziemi zasada ta zaczyna urastać do rangi zasady naczelnej prawa międzynarodowego”²³⁶.

W doktrynie wciąż można się spotkać z różnymi poglądami w odniesieniu do pozycji zrównoważonego rozwoju w prawie międzynarodowym. Na przykład B. Ziemblicki argumentuje, że „nawet jeśli zasada zrównoważonego rozwoju nie uzyskała dotąd w prawie międzynarodowym statusu ogólnej zasady prawa lub normy zwyczajowej, to odgrywa ona bardzo istotną rolę w prawie międzynarodowym z co najmniej dwóch powodów. Po pierwsze, mimo wad związanych z ogólnikowością dostrzec można, że wywiera ona istotny wpływ na prawo ochrony środowiska, rozwoju i pokrewne. Niezależnie od swoich niedoskonałości zrównoważony rozwój niewątpliwie stał się centralnym elementem międzynarodowego dyskursu, choć jego osiągnięcie będzie zależeć od politycznej woli i międzynarodowych wysiłków. Po drugie, należy mieć na uwadze, że zrównoważony rozwój jest pojęciem złożonym, na które składają się inne zasady. [...] Mimo że sama zasada zrównoważonego rozwoju nie ma charakteru normatywnego, niektóre z jej norm składowych uzyskały ten status”²³⁷. Chociaż więc autor ten uznaje koncepcję zrównoważonego rozwoju za istotną, to odmawia jej rangi zasady prawa międzynarodowego.

W podobnym duchu wypowiadają się A.E. Boyle i D. Freestone oraz G. Mayeda. Ci pierwsi wskazują, że zrównoważony rozwój składa się z kilku zasad: integracji środowiska i rozwoju, równości między- i wewnątrzpokoleniowej²³⁸. Zwracają ponadto uwagę na to, że zasady te są ze sobą powiązane i wzajemnie się uzupełniają, co wpływa na sposób interpretacji zrównoważonego rozwoju. Natomiast G. Mayeda przedstawia zrównoważony rozwój jako połączenie zasady odpowiedzialności i ostrożności, odrzucając równość międzypokoleniową jako koncepcję w jego pojęciu niespójną²³⁹.

---

²³⁶ Tamże, s. 66. Por. J. Ciechanowicz-McLean, *Ochrona środowiska w działalności gospodarczej*, Warszawa 2003, s. 52.

²³⁷ B. Ziemblicki, *Zrównoważony rozwój...*, s. 157.

²³⁸ A.E. Boyle, D. Freestone, *International Law and Sustainable Development: Past Achievements and Future Challenges*, Oxford 1999, s. 8–9.

²³⁹ G. Mayeda, *Where Should Johannesburg Take Us? Ethical and Legal Approaches to Sustainable Development in the Context of International Environmental Law*, Colorado Journal of International Environmental Law and Policy 2004, vol. 15, nr 1, s. 30, file:///C:/Users/Administrator/Downloads/SSRN-id1427313.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

Takie spojrzenie na zasadę zrównoważonego rozwoju pokazuje złożoność i wielowymiarowość tego zagadnienia. Choć tacy badacze, jak A. Boyle, D. Freestone, G. Mayeda czy B. Ziemblicki kwestionują jej status jako ogólnej zasady prawa międzynarodowego, zauważają jednocześnie jej znaczący wpływ na międzynarodowy dyskurs i prawo. Tym samym debata na temat zrównoważonego rozwoju jako zasady prawa międzynarodowego odzwierciedla ciągle przemiany i wielość opinii w postrzeganiu tej kwestii i jej roli w systemie prawa międzynarodowego.

Z kolei P. Sands uważa, że koncepcja zrównoważonego rozwoju stanowi zasadę prawa międzynarodowego²⁴⁰, i odwołuje się w tej kwestii do wyroku Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie Gabčíkovo-Nagymaros²⁴¹. Trybunał stwierdził, że w dziedzinie ochrony środowiska wymagana jest czujność i prewencja ze względu na często nieodwracalny charakter szkód w środowisku oraz ograniczenia tkwiące w samym mechanizmie naprawy tego rodzaju szkód. Przez wieki ludzkość, z powodów ekonomicznych i innych, nieustannie ingerowała w przyrodę. W przeszłości często robiono to bez uwzględnienia wpływu na środowisko. Dzięki postępowi w nauce i rosnącej świadomości zagrożeń dla ludzkości – dla obecnych i przyszłych pokoleń – wynikających z nieprzemysłanego i niesłabnącego tempa takich interwencji, wypracowane zostały nowe normy i standardy. Właściwe określenie standardów jest kluczowe nie tylko podczas planowania nowych działań przez państwa, ale także przy kontynuowaniu tych, które zostały zapoczątkowane w przeszłości. Konieczność wiązania rozwoju gospodarczego z troską o środowisko trafnie oddaje zasada zrównoważonego rozwoju²⁴². Argumenty P. Sandsa nie kończą się jednak na sprawie Gabčíkovo-Nagymaros. Autor ten przywołuje również sprawę Shrimp/Turtle²⁴³, w której Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości podkreślił, że zrównoważony rozwój ma rangę prawną, i uznał go za

---

²⁴⁰ P. Sands, *Principles of International Environmental Law*, Cambridge 2003, s. 254–256.

²⁴¹ Gabčíkovo-Nagymaros Project, Hungary v Slovakia, Judgment, Merits, ICJ GL No 92, [1997] ICJ Rep 7, [1997] ICJ Rep 88, (1998) 37 ILM 162, ICGJ 66 (ICJ 1997), 25th September 1997, International Court of Justice [ICJ], <https://jusmundi.com/en/document/decision/en-gabcikovo-nagymaros-project-hungary-slovakia-judgment-thursday-25th-september-1997> (dostęp: 27.09.2023 r.).

²⁴² Jak dodatkowo wskazuje A. Przyborowska-Klimczak, „Obszerny i interesujący wywód na temat zasady rozwoju zawarł w odrębnej opinii ówczesny wiceprezes Trybunału M. Weramantry. Zauważył on, iż obie strony sporu powoływały się w swoich memoriałach na zasadę zrównoważonego rozwoju, uznając, że jest ona w sposób wystarczający ugruntowana w prawie międzynarodowym. [...] Podkreślił ponadto, iż jest to zasada akceptowana nie tylko przez państwa rozwijające się, ale która istnieje na podstawie ogólnoświatowej akceptacji. Zasada zrównoważonego rozwoju jest zatem częścią nowoczesnego prawa międzynarodowego nie tylko dzięki nieuchronnej logicznej konieczności, ale także z powodu szerokiej i powszechnej akceptacji przez społeczność światową” (A. Przyborowska-Klimczak, *Ochrona przyrody...*, s. 176).

²⁴³ J.P. Trachtman, *Introduction to the Shrimp-Turtle Case. Brief Summary and Analysis of the WTO Panel and Appellate Body Decisions*, <https://iilj.org/wp-content/uploads/2016/08/Trachtman-Introduction-to-the-Shrimp-Turtle-Case.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).

koncepcję, która została ogólnie zaakceptowana jako integrująca rozwój ekonomiczny i społeczny oraz ochronę środowiska. W ten sposób P. Sands pokazuje, że zrównoważony rozwój nie jest jedynie abstrakcyjnym terminem, ale ma konkretne implikacje prawne na poziomie międzynarodowym, które są uznawane i potwierdzane przez najwyższe instancje prawne, takie jak Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości.

Znaczący wkład do dyskusji na temat tej koncepcji jako zasady prawa międzynarodowego wniósł K. Równy, jeden z pierwszych polskich naukowców prowadzących badania w tym zakresie. W publikacji z 2013 r. podkreślił on znaczenie konwencji ONZ w kontekście ukonstytuowania zrównoważonego rozwoju jako zasady prawa międzynarodowego, która ma wiążące skutki dla całej społeczności międzynarodowej. Zrównoważony rozwój stał się tym samym nie tylko celem politycznym, ale też prawnym imperatywem na poziomie międzynarodowym²⁴⁴. K. Równy określił tak rozumiany zrównoważony rozwój mianem „dojrzałej zasady prawnej”²⁴⁵. To silne sformułowanie podkreśla długą drogę od pierwotnego pojmowania zrównoważonego rozwoju jako luźnego celu politycznego do zasady prawa międzynarodowego. K. Równy idzie jeszcze dalej, stwierdzając, że „zasada zrównoważonego rozwoju stanowi milowy krok w tworzeniu nowej jakości prawa międzynarodowego. [...] *Novum* wynikające z zasady zrównoważonego rozwoju tkwi w tym, że z reguły postępowania ustanowione w sferze międzynarodowej odnoszą się nie tylko do państw, ale jednocześnie do wewnątrzpaństwowych podmiotów zbiorowych (osób prawnych) oraz osób fizycznych oraz wskazują kierunek zgodnego z nimi postępowania”²⁴⁶. Zdaniem tego autora „z ustanowieniem zasady zrównoważonego rozwoju wkraczamy w nowy etap dziejów gatunku ludzkiego”²⁴⁷. Ta przemiana jest według niego kluczowa, gdyż kieruje ewolucję gatunku ludzkiego ku zrównoważonej przyszłości. W podobnym duchu wypowiada się również A. Przyborowska-Klimczak, według której „Istotny wpływ na kształtowanie się międzynarodowego prawa ochrony przyrody wywiera także zasada zrównoważonego rozwoju, uznawana za jedną z podstawowych koncepcji współczesnego prawa ochrony środowiska”²⁴⁸. Interesującą koncepcję prezentują M.C. Cordonier Segger i A. Khalfan, którzy uważają, że zrównoważony rozwój nie jest ani zasadą międzynarodowego prawa zwyczajowego, ani celem

---

²⁴⁴ K. Równy, *Rio+20 dla wdrażania zrównoważonego rozwoju a prawo ochrony środowiska i jego nauka w Polsce*, [w:] Z. Galicki, A. Gubrynowicz (red.), *Międzynarodowe prawo ochrony środowiska XXI wieku*, Warszawa 2013, s. 77.

²⁴⁵ *Tamże*, s. 83.

²⁴⁶ *Tamże*, s. 90.

²⁴⁷ *Tamże*, s. 115.

²⁴⁸ A. Przyborowska-Klimczak, *Ochrona przyrody...*, s. 154.

politycznym. Ich zdaniem zrównoważony rozwój stanowi nowy, rodzący się obszar w prawie międzynarodowym – jest to „grupa zgodnych, podobnych norm, mająca zastosowanie do sytuacji, w których krzyżują się międzynarodowe prawo ochrony środowiska, międzynarodowe prawo gospodarcze i międzynarodowe prawa socjalne”²⁴⁹.

A zatem, choć różni naukowcy mają odmienne poglądy w kwestii statusu zasady zrównoważonego rozwoju w prawie międzynarodowym, zdecydowanie zgadzają się co do jej wpływu i znaczenia. Niezależnie od brzmienia definicji prawnej zasada zrównoważonego rozwoju odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu międzynarodowego dyskursu i prawodawstwa. Warto przywołać w tym miejscu opinię M. Jakubka, który wskazuje, że termin „zasada” jest niekiedy używany jako nazwa dla praktycznego rozwiązania o charakterze precedensowym. Według tego autora zasady prawa międzynarodowego powstają m.in. poprzez uznanie istniejącej powszechnej praktyki za prawo²⁵⁰. W tym kontekście zasada zrównoważonego rozwoju, która oddziałuje na dzisiejszą gospodarkę i działania państw, a także biznesu – wydaje się być dobrym przykładem takiej powszechnej praktyki.

W 1998 r. M.M. Kenig-Witkowska wyraziła pogląd, że koncepcja zrównoważonego rozwoju na ówczesnym etapie dopiero zaczynała się formować, a praktyka umacniała tę doktrynę w stosunkach międzynarodowych i w systemach normatywnych poszczególnych państw. Zdaniem tej autorki dla rozwoju zasady zrównoważonego rozwoju jako zasady prawa międzynarodowego ważne jest pojawienie się nowych dokumentów prawa międzynarodowego²⁵¹. Od tamtego czasu minęło ćwierć wieku i był to czas intensywnych działań na szczeblu ONZ w obszarze zrównoważonego rozwoju. Powstało wiele dokumentów dotyczących zrównoważonego rozwoju, które znacząco przyczyniły się do umocnienia tej koncepcji jako zasady prawa międzynarodowego. Wprowadzono też liczne standardy i wytyczne, mające pomóc państwom w realizacji celów zrównoważonego rozwoju. W tym kontekście zrównoważony rozwój stał się jedną z zasad prawa międzynarodowego. Nie ulega też wątpliwości, że postulat ten odgrywa obecnie fundamentalną rolę w kształtowaniu międzynarodowego prawodawstwa i kierunków jego dalszego rozwoju. Trafnie podsumowuje to zagadnienie A. Przyborowska-Klimczak, zauważając, iż „uprawnione wydaje się stwierdzenie, że koncepcja zrównoważonego rozwoju stanowi obecnie podstawową zasadę, na której oparty jest system międzynarodowej ochrony przyrody. Jej kształt i treść określały

---

²⁴⁹ M.C. Cordonier Segger, A. Khalfan, *Sustainable Development Law: Principles, Practices, and Prospects*, Oxford 2004, s. 45.

²⁵⁰ M. Jakubek, „Zasady prawa”..., s. 13.

²⁵¹ M.M. Kenig-Witkowska, *Koncepcja „sustainable development”...*, s. 57.

początkowo uchwały organizacji i konferencji międzynarodowych, ale stała się ona także trwałym elementem uregulowań prawnych, przyjmowanych na płaszczyźnie międzynarodowej i krajowej. Uzyskała dzięki temu normatywne potwierdzenie i może być traktowana jako zasada międzynarodowego prawa ochrony przyrody²⁵².

5. Podsumowanie

Pierwsze koncepcje zrównoważonego rozwoju pojawiły się w latach 70. XX w. Wtedy też zaczęło dojrzywać w społeczeństwach przekonanie, że istotna jest relacja człowieka ze środowiskiem oraz osiągnięcie równowagi pomiędzy rozwojem ekonomicznym a ochroną środowiska. R. Paczuski wskazywał w 2008 r.: „Ochrona środowiska nie jest już dzisiaj tylko nazwą grupy problemów, do których rozwiązywania wzywał przed trzydziestoma dziewięcioma laty narody całego świata Raport Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych U Thanta pt. »Człowiek i Jego Środowisko«. Jest to już dzisiaj podstawowa funkcja państwa, przedmiot zainteresowań całej społeczności międzynarodowej”. I dodawał przy tym, że „Rozwiązanie współczesnych problemów ochrony środowiska nie może się dziś ograniczyć do przypominania truizmów, że np. woda, powietrze, gleba lub ziemia są niezbędne do życia. Uczynili to znacznie wcześniej starożytni filozofowie greccy, zwani filozofami przyrody, na przełomie VII i VI w. p.n.e.”²⁵³. Według tego autora „Nasza epoka uruchomiła [...] szczególne siły, które wstrząsnęły życiem społeczeństw, doprowadzając do dewastacji środowiska na dużą skalę. Nie można się zatem dziwić, że problemy ujęte zwięzłym skrótem »człowiek i jego środowisko« musiały się znaleźć w centrum zainteresowania najwyższego światowego forum narodów, tj. na XXIII Sesji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych [...]. Kamieniami milowymi na drodze do uznania zrównoważonego rozwoju za fundament prawa międzynarodowego są przede wszystkim właśnie działania ONZ”²⁵⁴.

Chociaż zrównoważony rozwój jest powszechnie akceptowany jako koncepcja, w praktyce okazuje się, że jego implementacja jest niezwykle złożona. Wynika to w dużej mierze z ogólnikowości terminologii związanej z tą zasadą, co prowadzi do braku konkretnych skutków prawnych.

---

²⁵² A. Przyborowska-Klimczak, *Ochrona przyrody...*, s. 181.

²⁵³ R. Paczuski, *Ochrona środowiska. Zarys wykładu. Z uwzględnieniem obowiązującego porządku prawnego od dnia uzyskania przez Polskę członkostwa w Unii Europejskiej*, Bydgoszcz 2008, s. 9.

²⁵⁴ *Tamże*.

Na skomplikowany i wielowymiarowy aspekt zrównoważonego rozwoju wskazuje J.B. Ruhl, porównując go do kostki Rubika: kiedy jedna ściana jest ułożona, okazuje się, że pozostałe wciąż są w rozsypce. To pokazuje, że zrównoważony rozwój wymaga skoordynowanej pracy w dziedzinie ekonomii, ekologii, socjologii i prawa²⁵⁵. W ocenie J. Kielin-Maziarz „Czynniki, które wpływają na możliwość osiągnięcia zrównoważonego rozwoju, tworzą sieć współzależności. Dlatego też, chcąc pokonać jedną z przeszkód, należy mieć na uwadze – po pierwsze – to, iż znajduje się ona w pewnej sieci powiązań i wzajemnych oddziaływań, i że rozwiązanie jednego z problemów może łączyć ze sobą istnienie dalszych, po drugie zaś, powinna być traktowana systemowo, a więc w ramach tychże wskazanych powiązań”²⁵⁶.

Zrównoważony rozwój jest co prawda powszechnie akceptowany, szczególnie w rozwiniętych społeczeństwach, organizacjach i korporacjach międzynarodowych, ale – jak zauważa B. Ziemblicki – sama deklaracja nie wystarczy. Autor ten zasadnie tłumaczy, że „konieczne są odpowiednie regulacje i to na poziomie międzynarodowym. Tylko w ten sposób wdrożenie może być powszechne i dokonane według uniwersalnych i możliwych do weryfikacji standardów. Niewidzialna ręka rynku nie wystarczy”²⁵⁷. Aby prawo było skuteczne, musi być oczywiście precyzyjne i klarowne. Dlatego właśnie na gruncie prawa międzynarodowego powinno się dążyć do zrównoważenia różnych aspektów rozwoju, zachowując przy tym integralność ekosystemów, na których opiera się dzisiejsza cywilizacja. Na koniec, nie można nie zgodzić się z opinią R. Rosickiego, że zrównoważony rozwój stał się wyznacznikiem dla prowadzenia działań w zakresie ochrony środowiska. Koncepcja ta wpłynęła na kompleksowe postrzeganie problematyki środowiskowej, tzn. środowisko traktowane jest w szerszym ujęciu, a wyznacznikiem racjonalnej działalności człowieka staje się harmonizacja różnych płaszczyzn jego życia, do czego dochodzi odpowiedzialność za warunki życia kolejnych pokoleń²⁵⁸.

Zrównoważony rozwój coraz częściej określany jest mianem „zasady prawa międzynarodowego”. Pojawiające się odmienne głosy w tej kwestii pokazują jedynie złożoność

---

²⁵⁵ J.B. Ruhl, *Law for Sustainable Development: Work Continues on the Rubik's Cube*, Tulsa Law Review 2008, vol. 44, nr 1, s. 2, <https://digitalcommons.law.utulsa.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2641&context=tlr> (dostęp: 17.08.2023 r.).

²⁵⁶ J. Kielin-Maziarz, *Rozumienie zasady zrównoważonego rozwoju w prawie międzynarodowym*, Roczniki Nauk Prawnych 2012, nr 1, s. 25, https://www.kul.pl/files/1374/public/rnp_2012/nr_1/s_9_28_art_Kielin-Maziarz.pdf (dostęp: 17.08.2023 r.).

²⁵⁷ B. Ziemblicki, *Zrównoważony rozwój...*, s. 151.

²⁵⁸ R. Rosicki, *Międzynarodowe i europejskie koncepcje zrównoważonego rozwoju*, Przegląd Naukowo-Metodyczny 2010, nr 4, s. 44–56.

i wielowymiarowość tej zasady oraz podkreślają jej istotność na poziomie globalnym. T. Jasudowicz, powołując się na słowa S.E. Nahlika, zwraca uwagę, że „Dzięki np. postępom nauki i techniki [...] powstają sytuacje nowe, których ani nie przewidywały dotychczasowe umowy, ani nie rozwiązywała dotychczasowa praktyka. Czy należy stąd wnosić, że panuje wokół nich pustka prawna? Otóż nie, w takim właśnie razie należy szukać odpowiedzi w »ogólnych zasadach prawa«, nie przesądzając jeszcze w tej chwili, gdzie się one znajdują. Gdyby miało być inaczej, nie mogłyby w ogóle powstawać nowe normy zwyczajowe”²⁵⁹. W. Jasudowicz wskazuje też, że „zasady ogólne prawa uznane przez narody cywilizowane pozostają wciąż aktualnym oddzielnym autonomicznym i bardzo specyficznym źródłem prawa międzynarodowego. Ich rezerwuar obejmuje całość porządku prawnego, a więc zarówno międzynarodowego porządku prawnego, jak i krajowych systemów prawnych, nie zamykając się przy tym w granicach sztywnie rozumianego »pozytywnego porządku prawnego«, lecz otwierając się na »metaprawną głębię«, religii, filozofii, etyki i moralności, a współcześnie także bioetyki”²⁶⁰. W tym kontekście, jak zauważa K. Równy, „w pełni zrozumiana zasada zrównoważonego rozwoju może być przyrównana *mutatis mutandis* do rotora prądnicy, bowiem – podobnie jak rotor wznieca prąd elektryczny – jej stosowanie powinno uruchamiać procesy myślowe indywidualnego i zbiorowego (opartego na wiedzy) kojarzenia na wszystkich etapach programowania, planowania i projektowania oraz działań z zapobieganiem szkodom w środowisku »u źródła«”²⁶¹.

Nadanie zasadzie zrównoważonego rozwoju nadrzędnego znaczenia na arenie międzynarodowej stanowi odpowiedź na alarmujące zmiany w środowisku naturalnym oraz rosnące wyzwania społeczno-ekonomiczne, mającą na celu zabezpieczenie potrzeb obecnego pokolenia i niezagrażanie przy tym następnym generacjom. Zrównoważony rozwój jako zasada prawa międzynarodowego tworzy mocne podstawy dla działań na szczeblu regionalnym, lokalnym, a także branżowym. Podkreślenie znaczenia zasady zrównoważonego rozwoju na poziomie międzynarodowym otwiera zatem drogę do harmonizacji działań, które na różnych płaszczyznach wzajemnie się wzmacniają, kierując świat ku stabilnym i trwałym przemianom.

---

²⁵⁹ T. Jasudowicz, *O zasadach ogólnych prawa uznanych przez narody cywilizowane – garść refleksji*, [w:] C. Mik (red.), *Pokój i sprawiedliwość przez prawo międzynarodowe. Zbiór studiów z okazji sześćdziesiątej rocznicy urodzin Profesora Janusza Gilasa*, Toruń 1997, s. 154.

²⁶⁰ *Tamże*.

²⁶¹ K. Równy, *Rio+20...*, s. 89.

Rozdział II

ZASADA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W PRAWIE EUROPEJSKIM

1. Wprowadzenie

Fundamentalne pytanie, „w jaki sposób ludzkość powinna kształtować świat, w którym żyje?”, stawiają J. van Zeben i A. Rowell w książce *A Guide to EU Environmental Law*²⁶². I wskazują, że państwa na całym świecie znalazły indywidualne odpowiedzi na to pytanie, a w Unii Europejskiej jednym ze sposobów jest prawo ochrony środowiska²⁶³. Jak twierdzą ci autorzy, „Prawo ochrony środowiska reguluje zachowania ludzkie w świetle ich wpływu na środowisko. Skutki środowiskowe oddziałują na otoczenie lub warunki, w których funkcjonują ludzie, rośliny i zwierzęta”²⁶⁴. Podkreślają oni ponadto, że „Prawo ochrony środowiska musi stworzyć związek między zachowaniem ludzkim a środowiskiem nieożywionym, zarówno w celu zrozumienia wpływu obecnych zachowań ludzkich, jak i kształtowania tych zachowań w kierunkach, które odzwierciedlają preferowany związek ze środowiskiem nieożywionym”²⁶⁵.

Jak zauważają S. Kingston, V. Heyvaert i A. Čavoški, „Chociaż dyskurs środowiskowy na poziomie międzynarodowym stał się coraz bardziej powszechny pod koniec lat 50. i w latach 60., to jednak małe było zainteresowanie działaniami Wspólnoty w dziedzinie środowiska, gdyż zarówno instytucje, jak i państwa członkowskie skupiły się w tym okresie na zadaniu definiowania prawnych i politycznych porządków Wspólnoty”²⁶⁶.

Zakorzenie w strukturach Unii Europejskiej zasady zrównoważonego rozwoju jest efektem stopniowego i długotrwałego procesu. Z. Bukowski zwraca uwagę, że „Pierwotne teksty traktatów zawieranych w latach 50. ustanawiających Wspólnoty Europejskie nie uwzględniały zagadnień ochrony środowiska. Problemy z tym związane, zgodnie z tendencjami ogólnoświatowymi, zaczęły być dostrzegane szczególnie na początku lat 70. XX w.”²⁶⁷. W genezie tego procesu dostrzec można wpływ międzynarodowych konferencji, takich jak Konferencja sztokholmska, a następnie – Szczyt w Rio de Janeiro czy Szczyt w Johannesburgu. Te międzynarodowe wydarzenia oraz dokumenty nakierowały nie tylko globalny, ale i

---

²⁶² J. van Zeben, A. Rowell, *A Guide...*, 2021, str. XIII

²⁶³ *Tamże*, s. XIII.

²⁶⁴ *Tamże*, s. 3.

²⁶⁵ J. van Zeben, A. Rowell, *A Guide...*, Oakland 2020, str. 3 <https://www.perlego.com/book/2060026/a-guide-to-eu-environmental-law-pdf> (dostęp: 1.09.2023 r.).

²⁶⁶ S. Kingston, V. Heyvaert, A. Čavoški, *European Environmental Law*, s. 53.

²⁶⁷ Z. Bukowski, *Prawo ochrony środowiska Unii Europejskiej*, Warszawa 2007, s. 1.

europejski dyskurs na kwestie związane z ochroną środowiska i zrównoważonego rozwoju. Niemniej kluczową rolę w umacnianiu tych wartości odegrały polityka i prawodawstwo UE.

Prawo pierwotne Unii Europejskiej, które składa się z praw stanowionych (traktatów), akceptowanych norm (zwyczajów), norm mieszanych (zasad), stanowi ramy dla ewolucji zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska w UE. Oba te obszary nie są pojęciami statycznymi, gdyż dynamicznie zyskują na znaczeniu w ramach prawa europejskiego.

Zrównoważony rozwój jest wynikiem stopniowego procesu integracji tej koncepcji w ramach prawodawstwa UE, ale też wzbogacania kompetencji instytucji europejskich o domenę „środowisko”. Analiza tego procesu, obejmująca zarówno rozwój zadań UE w obszarze środowiska, jak i ewolucję katalogu zasad europejskich, a także umiejscowienie zasady zrównoważonego rozwoju w poszczególnych traktatach, pozwala na pełniejsze zrozumienie roli, jaką ta zasada odgrywa w porządku prawnym UE. Zasada zrównoważonego rozwoju urosła do rangi jednej z najważniejszych wartości. Obecnie ambicją Unii Europejskiej jest rozwój gospodarczy z poszanowaniem środowiska. Jak podkreśla R. Rosicki, to właśnie „rozwój zrównoważony ma zapewnić Unii pozytywną długoterminową wizję społeczeństwa – zamożniejszego, sprawiedliwego z czystym i bezpieczniejszym oraz zdrowszym środowiskiem”²⁶⁸.

Niniejszy rozdział koncentruje się wokół kwestii umiejscowienia zrównoważonego rozwoju w prawie pierwotnym UE. Stanowi ponadto próbę oceny zrównoważonego rozwoju jako zasady ustrojowej zarówno w kontekście europejskim, jak i na gruncie prawa polskiego.

2. Poszerzenie kompetencji Unii Europejskiej o domenę „środowisko”

Traktaty ustanawiające Wspólnoty Europejskie nie zawierały w swoim pierwotnym brzmieniu bezpośrednich odniesień do ochrony środowiska. W 2000 r. J.H. Jans podzielił rozwój europejskiego prawa ochrony środowiska na pięć etapów, wskazując, że w etapie pierwszym, czyli od momentu ustanowienia Wspólnot Europejskich do 1972 r., środowisko nie było przedmiotem większego zainteresowania²⁶⁹. Domena „środowisko” stała się istotnym obszarem kompetencji UE wraz z rosnącym zrozumieniem znaczenia ochrony środowiska dla przyszłości Europy i świata. Wspólnoty Europejskie zwróciły uwagę na kwestie środowiskowe przede wszystkim pod wpływem działań na arenie międzynarodowej. W prawie pierwotnym,

---

²⁶⁸ R. Rosicki, *Międzynarodowe i europejskie koncepcje...*, s. 44–56.

²⁶⁹ J.H. Jans, *European Environmental Law*, Amsterdam 2000, s. 3.

czyli w systemie norm tworzących prawny szkielet UE²⁷⁰, podejście do ochrony środowiska, definiowanie kompetencji europejskich instytucji oraz obowiązków państw członkowskich w tej dziedzinie rozwijało się ewolucyjnie²⁷¹. Jak wskazują K. Prandecki i M. Sadowski, „Rozwój wiedzy i świadomość powiązań oraz przemian zachodzących w środowisku powodują, że wspólnotowa polityka ekologiczna ulega ewolucji”²⁷². Ewolucja ta jest przedmiotem analizy w niniejszym rozdziale.

Ważnym wydarzeniem w rozwijaniu w ramach kompetencji Unii Europejskiej domeny „środowisko”, a jednocześnie otwierającym drugą fazę rozwoju tej domeny było według J.H. Jansa²⁷³ posiedzenie Rady Europejskiej w Paryżu w 1972 r. Odbyło się ono w tym samym roku, co Konferencja sztokholmska, która skupiła się na poprawie stanu środowiska. Podczas posiedzenia w Paryżu skoncentrowano się na ochronie środowiska, potwierdzając tym samym wyniki Konferencji sztokholmskiej oraz uznając konieczność włączenia problematyki ochrony środowiska w krąg zainteresowań Wspólnot. Konsekwencją tego wydarzenia było stworzenie w 1973 r. Pierwszego programu działań UE na rzecz środowiska²⁷⁴. Od tego czasu polityka Wspólnot wobec środowiska jest określana w kolejnych programach ochrony środowiska. Programy te nie mają jednak wiążącego charakteru. Celem Pierwszego programu było zmniejszenie zanieczyszczenia, poprawa stanu środowiska naturalnego oraz promowanie świadomości ekologicznej. K. Prandecki i M. Sadowski wskazują w tym kontekście, że „ważniejszym efektem tego programu było wprowadzenie pierwszych zasad ochrony środowiska, przede wszystkim reguły »zanieczyszczający płaci«, która w 1975 r. została uznana za podstawę polityki ochrony środowiska. Z tego samego okresu pochodzi zasada »prewencji«, która stanowi uzupełnienie do poprzedniej reguły”²⁷⁵. J. van Zeven i A. Rowell uważają, że to właśnie opracowywanie programów działań UE na rzecz środowiska stanowi ważny krok w kierunku europejskich kompetencji środowiskowych²⁷⁶. Dodają przy tym, że Pierwszy program działań UE oparty był na „nowym założeniu, które stanowiło silną podstawę dla działań europejskich na rzecz środowiska: idei, że rozwój gospodarczy, dobrobyt i ochrona środowiska są wzajemnie od siebie zależne. Na podstawie tego rozumowania, ochrona środowiska zaczęła być postrzegana jako »jedno z podstawowych zadań [europejskiej]

---

²⁷⁰ Obejmującym traktaty, zwyczaje oraz zasady prawa.

²⁷¹ G. Grabowska, *Europejskie prawo środowiska*, Warszawa 2001.

²⁷² K. Prandecki, M. Sadowski, *Międzynarodowa ewolucja ochrony środowiska*, Warszawa 2010, s. 139.

²⁷³ J.H. Jans, *European Environmental Law*, s. 3.

²⁷⁴ Dz.Urz. UE C 112 z 20.12.1973.

²⁷⁵ K. Prandecki, M. Sadowski, *Międzynarodowa ewolucja...*, s. 140.

²⁷⁶ J. van Zeven, A. Rowell, *A Guide...*, 2020, str. 12.

Wspólnoty»²⁷⁷. W fazie rozwoju prawa ochrony środowiska od 1972 r. do 1986 r., jak podają S. Kingston, V. Heyvaert i A. Čavoški, uchwalono ponad 150 aktów prawnych Wspólnoty dotyczących środowiska, obejmujących takie obszary, jak oceny wpływu, kontrola odpadów, ochrona flory i fauny oraz jakość wody i powietrza²⁷⁸. W roku 2003 r. S. Wolf i N. Stanley wskazywali już na przyjętych 200 aktów prawnych UE, które odnoszą się do środowiska, podkreślając jednocześnie wpływ międzynarodowego prawa ochrony środowiska na politykę i europejskie regulacje w tym zakresie²⁷⁹.

Przełomowym momentem w rozwoju unijnej kompetencji w obszarze środowiska było przyjęcie w 1986 r. Jednolitego Aktu Europejskiego (JAE)²⁸⁰. Moment ten uznany został przez J.H. Jansa za początek fazy trzeciej rozwoju europejskiego prawa ochrony środowiska²⁸¹. Do tego czasu stworzono jeszcze dwa inne programy środowiskowe. Są nimi: Drugi program działań UE na rzecz środowiska²⁸² z 1977 r., będący kontynuacją programu Pierwszego, oraz Trzeci program działań UE na rzecz środowiska²⁸³ z 1982 r., który przeniósł akcent z kontroli zanieczyszczeń na ich prewencję. Program ten rozszerzył jednocześnie koncepcję ochrony środowiska, postulując jej integrację z innymi politykami Unii Europejskiej. Jednak to JAE, który stanowił pierwszą istotną modyfikację Traktatu Rzymskiego z 1957 r., miał decydujący wpływ na wprowadzenie kwestii środowiskowych do zakresu działań unijnych. W postanowieniach JAE znalazł się rozdział zatytułowany „środowisko naturalne”, który dał Wspólnocie Europejskiej możliwość działania w obszarze „środowisko”. Działania te zostały ujęte w zasadach: prewencji, naprawy szkody u źródła oraz „zanieczyszczający płaci”.

Po przyjęciu JAE wprowadzono w 1987 r. Czwarty program działań UE na rzecz środowiska²⁸⁴, którego celem było sprecyzowanie nowych zobowiązań dotyczących integracji aspektu środowiskowego z innymi politykami wspólnotowymi. Zdaniem K. Prandeckiego i M. Sadowskiego „Program ten był znacznie skuteczniejszy od poprzednich, ponieważ został oparty na silniejszej podstawie prawnej, tj. zapisach zawartych w Jednolitym Akcie Europejskim, pierwszym dokumencie prawa pierwotnego Unii Europejskiej, zawierającym artykuły dotyczące ochrony środowiska (art. 174–176 w wersji skonsolidowanej). Regulacje Jednolitego Aktu Europejskiego dotyczyły przede wszystkim potwierdzenia funkcjonowania

---

²⁷⁷ J. van Zeben, A. Rowell, *A Guide...*, 2020, str. 19.

²⁷⁸ S. Kingston, V. Heyvaert, A. Čavoški, *European Environmental Law*, s. 53.

²⁷⁹ S. Wolf, N. Stanley, *Wolf and Stanley on Environmental Law*, 4th ed., London 2003 r., s. 5.

²⁸⁰ Jednolity Akt Europejski z 28 dnia lutego 1986 r. (Dz.U. z 2004 r., Nr 90, poz. 864/5).

²⁸¹ J.H. Jans, *European Environmental Law*, s. 7.

²⁸² Dz.Urz. UE C 139 z 13.6.1977.

²⁸³ Dz.Urz. UE C 46 z 17.2.1983.

²⁸⁴ Dz.Urz. UE C 328 z 15.6.1987.

zasad: podejmowania środków ostrożności, prewencji, naprawy szkód wyrządzonych środowisku”²⁸⁵.

Następnym znaczącym etapem, a jednocześnie początkiem czwartej fazy rozwoju domeny „środowisko” w Unii Europejskiej był według J.H. Jansa²⁸⁶ Traktat z Maastricht z 1992 r. Jak zauważają S. Kingston, V. Heyvaert i A. Čavoški, wejście w życie Traktatu Maastricht przyniosło ulepszenie w postrzeganiu ważności polityki środowiskowej Wspólnoty w porównaniu do innych polityk²⁸⁷. W preambule do Traktatu z Maastricht wskazano, że postęp gospodarczy UE będzie się odbywał przy jednoczesnej ochronie środowiska, zaś w art. 3 ust. 3 określono, że Unia Europejska zmierza do poprawy jakości środowiska, potwierdzając tym samym, że ochrona środowiska została włączona do podstawowych celów i zadań UE. S. Kingston, V. Heyvaert i A. Čavoški zwracają natomiast uwagę na art. 2, który dotyczy podstawowych celów Wspólnoty i wprost odnosi się do ochrony środowiska, uznając ją za jeden z celów polityki Wspólnoty²⁸⁸.

W tym samym czasie został przyjęty Piąty program działań UE na rzecz środowiska²⁸⁹. Program ten, opracowany na podstawie wytycznych zawartych w Traktacie z Maastricht, wyznaczył długoterminowe cele z naciskiem na zrównoważony rozwój. Zaakcentował ponadto rolę społeczeństw w procesie decyzyjnym i budowaniu partnerstwa pomiędzy rządami, sektorem prywatnym i obywatelami. W ramach tego programu Unia Europejska zobowiązała się do objęcia roli światowego lidera w dziedzinie ochrony środowiska. Tendencja ta została potwierdzona przez Traktat z Amsterdamu z 1997 r., który według J.H. Jansa²⁹⁰ otworzył fazę piątą rozwoju prawa ochrony środowiska w UE. Jak wskazuje L. Krämer, traktat ten „wprowadził koncepcję zrównoważonego rozwoju do prawa europejskiego: preambuła do Traktatu o Unii Europejskiej, artykuł 2 tego Traktatu, a także artykuły 2 i 6 Traktatu WE”²⁹¹. W ocenie tego autora wprowadzenie owej koncepcji do Traktatu, wraz z innymi przepisami dotyczącymi środowiska, sygnalizuje zaangażowanie w zapewnienie rozsądnego wykorzystania zasobów naturalnych, aby uwzględnić interesy środowiskowe i gospodarcze zarówno przyszłych pokoleń, jak i obecnych. To był pierwszy raz,

---

²⁸⁵ K. Prandecki, M. Sadowski, *Międzynarodowa ewolucja...*, s. 140.

²⁸⁶ J.H. Jans, *European Environmental Law*, s. 7.

²⁸⁷ S. Kingston, V. Heyvaert, A. Čavoški, *European Environmental Law*, s. 53.

²⁸⁸ *Tamże*.

²⁸⁹ Dz.Urz. UE C 138 z 17.5.1993.

²⁹⁰ J.H. Jans, *European Environmental Law*, s. 8.

²⁹¹ L. Krämer, *EC Environmental Law*, 4th ed., London 2000, s. 7.

kiedy interesy środowiskowe przyszłych generacji zostały przynajmniej wspomniane w kontekście prawnym Traktatu o Unii Europejskiej²⁹².

Lecz jak wskazuje się w doktrynie europejskiego prawa ochrony środowiska, to Strategia Lizbońska²⁹³ oraz Goeteborska²⁹⁴ stały się punktem przełomowym w kształtowaniu europejskiego prawa ochrony środowiska. Według J.H.Jansa i H.H.B.Veddera Strategia Lizbońska otworzyła szóstą fazę rozwoju prawa ochrony środowiska w UE.²⁹⁵ E. Gończ zwraca uwagę, że „Uchwalona 24 marca 2000 r. Strategia Lizbońska wytyczyła kierunki i priorytety wzrostu gospodarczego Unii Europejskiej. Podobnie jak uchwalona w dniach 15–16 czerwca 2001 r. Strategia Goeteborska²⁹⁶, znana jako Strategia Rozwoju Zrównoważonego Unii Europejskiej”, która stanowiła uzupełnienie Strategii Lizbońskiej. Jak dodaje autorka, „Stanowią one ukoronowanie wysiłków i polityk Wspólnoty na rzecz środowiska w całym poprzedzającym ten fakt trzydziestoleciu. Obie strategie stanowiły także wkład Unii Europejskiej na kolejną konferencję ONZ z cyklu środowisko i rozwój, zorganizowaną w Johhanesburgu w 2002 r. pod hasłem „Rio plus dziesięć”²⁹⁷. Strategie te miały na celu osiągnięcie przez UE statusu najbardziej konkurencyjnej i dynamicznej gospodarki na świecie opartej na zrównoważonym wzroście gospodarczym. W ocenie J. van Zeben i A. Rowella „Od Traktatu Lizbońskiego Unia Europejska posiada osobowość prawną, co oznacza, że jest zdolna do nabywania praw i obowiązków prawnych oraz stawania się stroną w międzynarodowych traktatach i organizacjach”²⁹⁸. To z kolei wpłynęło na wzmocnienie domeny „środowisko” wUE. Jak uzasadniają przywołani wyżej autorzy, „Doprowadziło to do powstania niektórych innowacyjnych konstrukcji w ramach prawa międzynarodowego, jak na przykład w Protokole z Kioto. Jako część Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Zmian Klimatu Protokół z Kioto nakłada na jego strony wiążące zobowiązania do redukcji emisji gazów cieplarnianych; został on podpisany zarówno przez UE, jak i jej państwa członkowskie”²⁹⁹.

Surowiej efekt Strategii Lizbońskiej oceniają E. Szczech-Pietkiewicz i M.J. Radło, twierdząc, że „Realizacja Strategii Lizbońskiej nie uczyniła Unii Europejskiej »najbardziej

---

²⁹² *Tamże*.

²⁹³ Por. *Strategia Lizbońska – droga do sukcesu zjednoczonej Europy*, Warszawa 2002.

²⁹⁴ Por. *A European Union Strategy for Sustainable Development*, Luxembourg 2002.

²⁹⁵ J.H.Jans oraz H.H.B.Vedder *European Environmental Law After Lisbon*, 4th ed., Groningen 2012, s. 9.

²⁹⁶ *A European Union Strategy...*

²⁹⁷ E. Gończ, *Zrozumieć Unię Europejską?*, s. 25.

²⁹⁸ J. van Zeben, A. Rowell, *A Guide...*, 2021, s. 26.

²⁹⁹ *Tamże*, s. 27.

konkurencyjną i dynamiczną gospodarką opartą na wiedzy na świecie» nie tylko do 2010 roku, jak zakładała ta strategia, ale również do dziś³⁰⁰.

Szósty program działań UE na rzecz środowiska³⁰¹ z 2002 r. zdefiniował priorytetowe obszary działań: zmiany klimatu, ochrona przyrody i różnorodności biologicznej, środowisko i zdrowie oraz zasoby naturalne i odpady. Program ten podkreślił znaczenie całkowitej integracji kwestii środowiskowych we wszystkich politykach i działaniach Wspólnoty, co stanowiło element strategii UE, dążącej do zrównoważonego rozwoju. Siódmy program działań UE na rzecz środowiska z 2013 r.³⁰² ukierunkowuje działania UE w zakresie środowiska i zmiany klimatu do 2020 r. w oparciu o następującą wizję: „W 2050 r. obywatele cieszą się dobrą jakością życia z uwzględnieniem ekologicznych ograniczeń planety. Nasz dobrobyt i zdrowe środowisko wynikają z innowacyjnej gospodarki obiegu zamkniętego, w której nic się nie marnuje, zasobami naturalnymi gospodaruje się w sposób zrównoważony, a różnorodność biologiczna jest chroniona, ceniona i przywracana w sposób zwiększający odporność społeczeństwa. Niskoemisyjny wzrost już dawno oddzielono od zużycia zasobów, wyznaczając drogę dla bezpiecznego i zrównoważonego społeczeństwa globalnego³⁰³. Ósmy – najnowszy – program działań UE na rzecz środowiska z 2022 r. wyznacza ramy polityki i działań środowiskowych do 2030 r., a jego zadaniem jest przyspieszenie ekologicznej transformacji, by długofalowo, tj. w 2050 r., osiągnąć dobrą jakość życia, przy uwzględnieniu ograniczeń w zasobach planety.

W doktrynie panuje zgoda co do tego, że programy środowiskowe stały się źródłem inspiracji dla stanowienia aktów prawnych. Takie opinie można znaleźć w publikacjach A. Erechemli³⁰⁴ czy R. Paczuskiego³⁰⁵. Ten ostatni przywołuje dane z Piątego programu,

---

³⁰⁰ E. Szczech-Pietkiewicz, M.J. Radło, *Is European Green Deal Doomed to Share The Paths Of Previous Multiannual EU Strategies*, Studia Sieci Uniwersytetów Pogranicza 2022, t. 6, s. 184, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/14998/1/SUP_6_2022_E_Szczech_Pietkiewicz_MJ_Radlo_Is_European_Green_Deal_Doomed_to_Share_%20the_Paths.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

³⁰¹ Dz.Urz. UE L 242 z 10.9.2002.

³⁰² Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1386/2013/EU z dnia 20 listopada 2013 r. w sprawie ogólnego unijnego programu działań w zakresie środowiska „Dobre życie z uwzględnieniem ograniczeń naszej planety”. Tekst mający znaczenie dla EOG, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013D1386> (dostęp: 27.09.2023 r.).

³⁰³ *In 2050, we live well, within the planet's ecological limits. Our prosperity and healthy environment stem from an innovative, circular economy where nothing is wasted and where natural resources are managed sustainably, and biodiversity is protected, valued and restored in ways that enhance our society's resilience. Our low-carbon growth has long been decoupled from resource use, setting the pace for a safe and sustainable global society.*

³⁰⁴ A. Erechemli, *Wieloletnie programy środowiskowe jako akty tworzące wspólnotową politykę i prawo ochrony środowiska. III Konferencja Naukowo-Techniczna „Błękitny San”*, Dubiecko, 21–22 kwietnia 2006 r., s. 268, <https://docplayer.pl/16238704-Wieloletnie-programy-rodowiskowe-jako-akty-tworzace-wspolnotowa-polityke-i-prawo-ochrony-rodowiska.html> (dostęp: 17.08.2023 r.).

³⁰⁵ R. Paczuski, *Prawo ochrony środowiska Unii Europejskiej w zarysie*, Toruń 1999, s. 53.

zgodnie z którymi „cztery poprzednie programy były źródłem około 200 aktów prawnych Wspólnoty Europejskiej w dziedzinie ochrony środowiska”³⁰⁶. Jak precyzuje A. Erechemla, „dotyczyły one problematyki zanieczyszczenia atmosfery, wody i gleby, gospodarowania odpadami, środków bezpieczeństwa związanych z chemikaliami i biotechnologią, norm dotyczących produktów, ocen oddziaływania na środowisko oraz ochrony przyrody. Uregulowaniami prawnymi objęto więc cały kompleks rozpoznanych ówczesnie zagadnień, związanych z ochroną środowiska”³⁰⁷.

Oto wybrane akty prawne powiązane z programami środowiskowymi. Pierwszy program znalazł swój wyraz np. w dyrektywie Rady dotyczącej polichlorowanych bifenyli i polichlorowanych trifenyli³⁰⁸, Drugi program – w dyrektywie Rady dotyczącej emisji hałasu z instalacji i urządzeń budowlanych³⁰⁹, Trzeci program – w dyrektywie Rady w sprawie nadzoru i kontroli transgranicznego przesyłania odpadów niebezpiecznych³¹⁰, Czwarty program – w dyrektywie w sprawie swobody dostępu do informacji o środowisku³¹¹, Piąty program – w dyrektywie w sprawie opakowań i odpadów z opakowań³¹² czy w dyrektywie odnoszącej się do spalania odpadów niebezpiecznych³¹³. Programy od pierwszego do piątego, jak wskazuje A. Erechemla, stanowią przykłady tzw. prawa miękkiego. Dopiero Szósty program przyjęty został decyzją Parlamentu Europejskiego i Rady, czyli aktem o generalnym zakresie stosowania i obowiązującym *erga omnes* na podstawie art. 249 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską (TWE)³¹⁴, zgodnie z którym decyzja wiąże w całości wszystkich swoich adresatów³¹⁵.

Ewolucja programów UE na rzecz środowiska, a także postanowień traktatowych unaocznia europejską drogę kształtowania polityki środowiskowej i umacniania w niej domeny „środowisko”. Zakres tych programów rozszerzał się, obejmując coraz bardziej kompleksowe

---

³⁰⁶ *Tamże*.

³⁰⁷ A. Erechemla, *Wieloletnie programy...*, s. 268.

³⁰⁸ Dyrektywa Rady z dnia 6 kwietnia 1976 r., 76/403/EWG.

³⁰⁹ Dyrektywa Rady 79/113/EWG z dnia 19 grudnia 1978 r. w sprawie zbliżenia ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do określania emisji hałasu z instalacji i urządzeń budowlanych (Dz.Urz. UE L 33 z 8.2.1979).

³¹⁰ Dyrektywa Rady 84/631/EWG z dnia 6 grudnia 1984 r. w sprawie nadzoru i kontroli transgranicznego przesyłania odpadów niebezpiecznych.

³¹¹ Dyrektywa Rady z dnia 7 czerwca 1990 r., 90/313/EWG.

³¹² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie opakowań i odpadów opakowaniowych z dnia 20 grudnia 1994 r., 94/62/WE.

³¹³ Dyrektywa Rady z dnia 16 grudnia 1994 r., 94/67/WE.

³¹⁴ Obecnie art. 288. Por. Wersje skonsolidowane Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana). Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex%3A12016ME%2FTXT> (dostęp: 27.09.2023 r.).

³¹⁵ A. Erechemla, *Wieloletnie programy...*, s. 268.

kwestie. Zaczęto podkreślać, że ochrona środowiska nie jest oddzielona od gospodarki czy społeczeństwa, ale jest z nimi ściśle powiązana. Programy środowiskowe wpłynęły ponadto na kodyfikację prawa ochrony środowiska, a także na rozwój kompetencji instytucji europejskich w tej dziedzinie. Szczególną rolę w kodyfikowaniu prawa ochrony środowiska odgrywają w UE organy statutowe (Parlament Europejski, Rada Unii Europejskiej oraz Komisja Europejska). Zgodnie z art. 249 TWE (obecnie art. 288 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej)³¹⁶ organy mają kompetencje do uchwalania prawa, w tym oczywiście – prawa ochrony środowiska. Na mocy tego przepisu „w celu wykonania swych zadań oraz na warunkach przewidzianych w niniejszym Traktacie Parlament Europejski wspólnie z Radą, Rada i Komisja uchwalają rozporządzenia i dyrektywy, podejmują decyzje, wydają zalecenia i opinie. Rozporządzenie ma zasięg ogólny. Wiąże w całości i jest bezpośrednio stosowane we wszystkich Państwach Członkowskich. Dyrektywa wiąże każde Państwo Członkowskie, do którego jest kierowana, w odniesieniu do rezultatu, który ma być osiągnięty, pozostawia jednak organom krajowym swobodę wyboru formy i środków. Decyzja wiąże w całości adresatów, do których jest kierowana”. Uprawnienia te dają instytucjom europejskim możliwość, poprzez kodyfikację prawa ochrony środowiska, skutecznego przeciwdziałania destrukcyjnym procesom szkodzącym środowisku. Szczegółowa analiza wybranych aktów prawnych prawa wtórnego została przeprowadzona w rozdziale piątym tej pracy.

Aby zwiększyć zdolność instytucji unijnych do kodyfikacji prawa ochrony środowiska, powołano w 1990 r. Europejską Agencję Środowiska (European Environment Agency – EEA)³¹⁷. Chociaż EEA nie posiada kompetencji w zakresie stanowienia prawa, prowadzi monitoring stanu środowiska, zbiera w tym zakresie dane i informacje, które stanowią ważny materiał źródłowy dla Wspólnoty i państw członkowskich. Ma też obowiązek dostarczania Komisji Europejskiej wszelkich informacji niezbędnych do skutecznego realizowania zadań mających na celu tworzenie i ocenę działań oraz aktów prawnych w zakresie ochrony środowiska. W tym kontekście pełni często rolę inicjatora, a nawet lidera w zakresie monitoringu środowiska i informowania o jego stanie – w celu ochrony i poprawy jego kondycji. W tym świetle można się pokusić o stwierdzenie, że pomimo braku formalnej władzy legislacyjnej EEA odgrywa istotną rolę w procesie tworzenia europejskiego prawa środowiska poprzez gromadzenie i udostępnianie danych o jego stanie. Jak wskazuje Ł. Dubiński, „można [więc] stwierdzić, iż agencja środowiskowa nie posiada indywidualnych

---

³¹⁶ Pierwotnie był to art. 189 TWE.

³¹⁷ Rozporządzenie Rady (EWG) nr 1210/90 z dnia 7 maja 1990 r. w sprawie ustanowienia Europejskiej Agencji Ochrony Środowiska oraz Europejskiej Sieci Informacji i Obserwacji Środowiska (Dz.Urz. UE L 120, s. 1).

celów »dla samej siebie«, a pełni funkcję służebną wobec administracji unijnej oraz administracji państw członkowskich”³¹⁸. Z drugiej jednak strony to właśnie EEA została przyznana kompetencja ustalania stanu faktycznego oraz dostarczania informacji stanowiących punkt wyjścia dla organów administracji europejskiej, odpowiedzialnych za wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju oraz wymogów w zakresie ochrony środowiska.

Domena „środowisko” jest już mocno zakorzeniona w kompetencjach unijnych. Prawo ochrony środowiska Unii Europejskiej jest dynamicznie rozwijającym się obszarem legislacji, co znajduje odzwierciedlenie w stale rosnącej świadomości ekologicznej. Trudno nie zgodzić się ze stwierdzeniem A. Lisowskiej, że „polityka ochrony środowiska postrzegana jest obecnie jako jedna z istotnych polityk realizowanych przez UE”³¹⁹. Autorka ta wskazuje dalej, że ochrona środowiska przekłada się na sferę społeczno-kulturową, ekonomiczną i rzutuje na współczesną politykę. Zmiana podejścia do ochrony środowiska i do sposobu rozwiązywania problemów pojawiających się w tej dziedzinie widoczna jest właśnie w ewolucji prawa pierwotnego tworzonego przez kompleks traktatów, które stanowią trzon prawodawstwa UE³²⁰.

Jak zauważają A. Kiss i D. Shelton, mimo że prawo ochrony środowiska jest relatywnie nową dziedziną, to jest też wielowątkowe i wielowymiarowe. Dodają oni, że normy europejskiego prawa ochrony środowiska są normami międzynarodowymi, zaakceptowanymi i implementowanymi przez UE³²¹. Wielowątkowość prawa ochrony środowiska podkreślają ponadto M. Peeters i R. Uylenburg. Uzasadniają taką opinię następująco: „Jest praktycznie niemożliwe, aby być jednocześnie specjalistą od Konwencji z Aarhus, oceny wpływu na środowisko oraz odpowiedzialności środowiskowej. Dlatego też, naszym zdaniem, dyskusje na temat prawa środowiskowego UE mogą być prowadzone tylko w grupach, gdzie spotykają się specjaliści, i to na podstawie ich rozważań mogą być wyciągane bardziej ogólne wnioski”³²².

---

³¹⁸ Ł. Dubiński, *Unijne ujęcie zasady zrównoważonego rozwoju z uwzględnieniem znaczenia udziału Europejskiej Agencji Środowiska w jej wdrażaniu (wybrane zagadnienia)*, Studia i Prace WNEiZ US 2017, nr 1, s. 38, [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Studia_i_Prace_Wydzialu_Nauk_Ekonomicznych_i_Zarzadzania/Studia_i_Prace_Wydzialu_Nauk_Ekonomicznych_i_Zarzadzania-r2017-t49-n1-s33-42/Studia_i_Prace_Wydzialu_Nauk_Ekonomicznych_i_Zarzadzania-r2017-t49-n1-s33-42.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Studia_i_Prace_Wydzialu_Nauk_Ekonomicznych_i_Zarzadzania/Studia_i_Prace_Wydzialu_Nauk_Ekonomicznych_i_Zarzadzania-r2017-t49-n1/Studia_i_Prace_Wydzialu_Nauk_Ekonomicznych_i_Zarzadzania-r2017-t49-n1-s33-42/Studia_i_Prace_Wydzialu_Nauk_Ekonomicznych_i_Zarzadzania-r2017-t49-n1-s33-42.pdf) (dostęp: 17.08.2023 r.).

³¹⁹ A. Lisowska, *Polityka ochrony środowiska Unii Europejskiej. Podstawy instytucjonalne i programowe*, Wrocław 2005, s. 41.

³²⁰ *Tamże*, s. 42.

³²¹ A. Kiss, D. Shelton, *Manual of European Environmental Law*, 2nd ed., Cambridge 1997, s. 3.

³²² M. Peeters, R. Uylenburg, *EU Environmental Legislation. Legal Perspectives on Regulatory Strategies*, Cheltenham 2014, s. 5.

3. Zasady ustrojowe w prawie Unii Europejskiej

Unia Europejska, która jest zbudowana na fundamencie praworządności, działa na mocy traktatów dobrowolnie i demokratycznie przyjętych przez wszystkie państwa członkowskie. Pierwotne prawo europejskie opiera się również na innych źródłach prawa. Należą do nich zasady prawa europejskiego. Zasady stanowią kluczowe elementy europejskiego systemu prawnego i mają wpływ na interpretację i stosowanie prawa UE.

Integracja europejska początkowo przebiegała bez wyraźnie zarysowanego zestawu wartości i zasad. Jak zauważa E. Dynia, „Powołanie w latach 50. XX w. Wspólnot Europejskich nie było związane z realizacją celów politycznych, ale wyłącznie z integracją gospodarczą, na co wyraźnie wskazują zapisy traktatów założycielskich. Wprowadzie w preambule Traktatu o utworzeniu EWG zapisano, że jednym z najważniejszych celów jest m.in. »stworzenie podstaw oraz ściślejszej, trwałej jedności narodów europejskich«, jednak w świetle innych celów określonych w treści normatywnej Traktatów podstawy tej jedności miały mieć charakter gospodarczy, a nie polityczny»³²³.

Z czasem jednak dostrzeżono konieczność poszerzenia perspektywy działania Wspólnoty. Trwała i stabilna struktura europejska wymaga solidnego fundamentu w postaci uniwersalnych zasad, akceptowanych i podzielanych przez wszystkie państwa członkowskie. Chociaż Traktat o Unii Europejskiej (TUE)³²⁴ pierwotnie nie zawierał wyraźnego katalogu zasad, to już Traktat z Amsterdamu³²⁵ z 1997 r. wprowadził ich zestawienie, wskazując zasady, które stanowią podstawę funkcjonowania UE. Katalog ten został rozbudowany w Traktacie nicejskim³²⁶ oraz w Traktacie z Lizbony³²⁷ i znajduje się obecnie w art. 2 TUE. Zgodnie z tym przepisem Unia Europejska opiera się na wartościach poszanowania godności osoby ludzkiej, wolności, demokracji, równości, państwa prawnego, a także poszanowania praw człowieka, w tym praw osób należących do mniejszości³²⁸. Jak wynika ze zd. 2 powyższego artykułu,

---

³²³ E. Dynia, *Unia Europejska jako wspólnota wartości*, [w:] E. Cała-Wacinkiewicz, J. Menkes (red.), *Wspólne wartości prawa międzynarodowego, europejskiego i krajowego*, Warszawa 2018, s. 213. Por. S. Marks, *What has Become of the Emerging Right to Democratic Governance?*, *European Journal of International Law* 2011, vol. 22, nr 2, s. 515–516.

³²⁴ Traktat o Unii Europejskiej z dnia 7 lutego 1992 r. (Dz.U. z 2004 r., Nr 90, poz. 864/30).

³²⁵ Traktat z Amsterdamu, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex%3A11997D%2FTXT> (dostęp: 27.09.2023 r.).

³²⁶ Traktat z Nicei, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:12001C/TXT> (dostęp: 27.09.2023 r.).

³²⁷ Traktat z Lizbony, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2007:306:FULL> (dostęp: 27.09.2023 r.).

³²⁸ Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana), https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9e8d52e1-2c70-11e6-b497-01aa75ed71a1.0018.01/DOC_2&format=PDF (dostęp: 27.09.2023 r.), art. 2.

„wartości te są wspólne Państwom Członkowskim w społeczeństwie opartym na pluralizmie, niedyskryminacji, tolerancji, sprawiedliwości, solidarności oraz na równości kobiet i mężczyzn”. Omawiany przepis wymienia zatem wartości, które uznawane są za najistotniejsze w procesie integracji europejskiej, oraz zasady, którymi kieruje się zarówno sama UE, jak i jej instytucje.

Zasady te zostały powtórzone w art. 21 ust. 1 TUE, obejmującym swoim katalogiem demokrację, państwo prawne, powszechność i niepodzielność praw człowieka i podstawowych wolności, poszanowanie godności ludzkiej oraz zasad równości i solidarności. Wymieniony katalog zasad uwzględnia również poszanowanie zasad Karty Narodów Zjednoczonych oraz prawa międzynarodowego. Jak wskazuje E. Cała-Wacinkiewicz, „odwołanie do prawa międzynarodowego pokazuje, że Unia Europejska, mając własny porządek prawny, nie tylko nie zamyka się na regulacje prawnomiędzynarodowe, ale – co ważniejsze – z ich poszanowania czyni jedną ze swoich fundamentalnych zasad. Podejmując działania na arenie międzynarodowej, Unia – w duchu powyższych zasad – dąży do rozwijania stosunków i budowania partnerstwa z państwami trzecimi oraz z organizacjami międzynarodowymi, sprzyjając wielostronnym rozwiązaniom wspólnych problemów, w szczególności w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych (art. 21 ust. 1 TUE)”³²⁹. Z kolei art. 21 ust. 2 TUE określa następujące cele działań i polityk unijnych:

„a) ochrona swoich wartości, podstawowych interesów, bezpieczeństwa, niezależności i integralności;

b) umacnianie i wspieranie demokracji, państwa prawnego, praw człowieka i zasad prawa międzynarodowego;

c) utrzymanie pokoju, zapobieganie konfliktom i umacnianie bezpieczeństwa międzynarodowego zgodnie z celami i zasadami Karty Narodów Zjednoczonych, jak również z zasadami Aktu końcowego z Helsinek oraz celami Karty Paryskiej, w tym z celami i zasadami dotyczącymi granic zewnętrznych;

d) wspieranie trwałego rozwoju gospodarczego i społecznego oraz środowiskowego krajów rozwijających się, przyjmując za nadrzędny cel likwidację ubóstwa;

e) zachęcanie wszystkich krajów do integracji w ramach gospodarki światowej, między innymi drogą stopniowego znoszenia ograniczeń w handlu międzynarodowym;

---

³²⁹ E. Cała-Wacinkiewicz, [w:] J. Barcik, R. Grzeszczak (red.), *Prawo Unii Europejskiej*, Warszawa 2022, s. 67.

f) przyczynianie się do opracowywania międzynarodowych środków służących ochronie i poprawie stanu środowiska oraz zrównoważonego zarządzania światowymi zasobami naturalnymi, w celu zapewnienia trwałego rozwoju;

g) niesienie pomocy narodom, krajom i regionom dotkniętym klęskami żywiołowymi lub katastrofami spowodowanymi przez człowieka; oraz

h) wspieranie systemu międzynarodowego opartego na silniejszej współpracy wielostronnej i na dobrych rządach na poziomie światowym”.

W ocenie E. Całej-Wacinkiewicz „zasady i cele nie byłyby urzeczywistniane, gdyby nie wyposażone w kompetencje instytucje”³³⁰.

Kolejne traktaty stosują w odniesieniu do zasad różną nomenklaturę. Traktaty z Amsterdamu i Nicei posługują się terminami „zasad”, natomiast w Traktacie z Lizbony używa się pojęcia „wartości”. W analizie dotyczącej różnic pomiędzy zasadami a wartościami J. Barcik zadaje trafne pytanie „o kryterium rozróżnienia wartości od zasad”, zwracając przy tym uwagę na fakt, że „traktaty unijne są niespójne w nazewnictwie”³³¹. Zdaniem tego autora należy uznać, „że »wartości« z art. 2 TUE są fundamentem porządku aksjologicznego UE. Na ich podstawie wyprowadzane są następnie w poszczególnych artykułach traktatów pochodne »zasady« dotyczące różnych dziedzin i zagadnień integracji”. J. Sozański wskazuje natomiast, że pojęcie „wartości” to nowa kategoria normatywna, której Traktat z Lizbony nadał wysoką rangę w hierarchii i istotną rolę w porządku unijnym³³². „Wartości” należy odróżnić od pojęcia „ogólnych zasad prawa”, które odnosi się do samych podstaw systemu prawnego Unii, wynikających z tychże wartości. Obie kategorie są zatem źródłami prawa, a także posiadają w prawie UE pozycję nadrzędną i rolę weryfikacyjną wobec prawa stanowionego, oddziałując jednocześnie na tworzenie i stosowanie pozostałych regulacji³³³. Zamiana określenia „zasady” na pojęcie „wartości” może mieć znaczenie symboliczne i służyć podkreśleniu nadrzędnego znaczenia tego, co zostało uznane za wartość unijną. „Wartości” zajmują szczególne miejsce w systemie prawa europejskiego. A. Kalicka słusznie zauważa, że wartości wywodzą się z zasad ogólnych, ale w przeciwieństwie do nich mają charakter syntetyczny i elementarny.

Za E. Dynią należy uznać, że Unia Europejska, już od Traktatu z Maastricht, przywiązuje dużą uwagę do fundamentalnych, wspólnych wartości, które są powtarzane

---

³³⁰ *Tamże*, s. 67–68.

³³¹ J. Barcik [w:] J. Barcik, R. Grzeszczak, *Prawo Unii Europejskiej*, s. 73–76.

³³² J. Sozański, *Ogólne zasady prawa a wartości Unii Europejskiej (po traktacie lizbońskim) – studium prawnoporównawcze*, Toruń 2012.

³³³ *Tamże*.

w kolejnych traktatach i dokumentach unijnych i które stały się częścią *acquis communautaire*³³⁴. Zdaniem J. Czai dyskusje o wartościach i zasadach, nawet tak na pozór jednoznacznych, jak zasady demokratyczne, mogą być kłopotliwe dla UE. Niemniej zasady i wartości stanowią istotny element prawa europejskiego. Jak twierdzi A. Kaliska, „Wartości stanowią zatem jeden z istotniejszych, jeżeli nie najistotniejszy element współpracy państw członkowskich na forum UE oraz współpracy UE z podmiotami trzecimi na arenie międzynarodowej. Pojawiają się one zatem zarówno w aspekcie wewnętrznym, jak i w aspekcie zewnętrznym aktywności UE i państw członkowskich pomiędzy sobą, jak i w kontaktach na arenie międzynarodowej z podmiotami trzecimi”³³⁵.

W kształtowaniu tych wartości ogromną rolę odgrywa nie tylko prawodawca, ale też szeroko rozumiana grupa prawników. Wskazał na to J. Menkes, pisząc: „Identyfikuję się [...] ze zdaniem Emily Rhodes, że »Judges don't just shape our laws, they shape our values«, nie ograniczając tej grupy osób wyłącznie do sędziów, a obejmując nią szerszą grupę prawników. Uznając, że celem prawa jest wytworzenie ładu, w ramach którego wspólne wartości będą implementowane i rozwijane. Takiemu porządkowi przypisuję pozytywną ocenę z perspektywy etyki normatywnej”³³⁶. Zakreślenie katalogu zasad i wartości stanowi punkt wyjścia dla procesu normotwórczego w zakresie prawa wtórnego UE.

4. Włączenie zasady zrównoważonego rozwoju do katalogu europejskich wartości ustrojowych

Już w preambule do TUE³³⁷ strony wyraziły wolę wspierania postępu gospodarczego i społecznego swoich narodów poprzez urzeczywistnienie rynku wewnętrznego oraz umacnianie spójności i ochrony środowiska, z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju, oraz prowadzenia polityk, które zapewnią, że integracji gospodarczej będzie towarzyszyć równoczesny postęp w innych dziedzinach. Zrównoważony rozwój otrzymał w preambule rangę zasady. Preambuła ta nie ma wprawdzie charakteru normatywnego, ale – jak podkreśla J. Barcik – służy „celom interpretacji TUE, i jako taka jest uwzględniana w procesie sądowej wykładni prawa UE”³³⁸. Natomiast zdaniem D. Pyć umieszczenie zasady

³³⁴ E. Dynia, *Unia Europejska...*, s. 223.

³³⁵ A. Kalicka-Mikołajczyk, *Wartości w polityce zewnętrznej Unii Europejskiej*, [w:] E. Cała-Wacinkiewicz, J. Menkes (red.), *Wspólne wartości...*, Warszawa 2018, s. 267.

³³⁶ J. Menkes, *Polska przeciwko „wspólnym europejskim wartościom”*, [w:] E. Cała-Wacinkiewicz, J. Menkes (red.), *Wspólne wartości...*, s. 242.

³³⁷ Po jej modyfikacji przez Traktat z Amsterdamu.

³³⁸ J. Barcik, [w:] J. Barcik, R. Grzeszczak (red.), *Prawo Unii Europejskiej*, s. 73–76.

zrównoważonego rozwoju w preambule do TUE czy w treści postanowień TUE, jak chociażby w jego art. 2, zgodnie z którym Unia stawia sobie za cel osiągnięcie trwałego i zrównoważonego rozwoju, oznacza, że „prawo wspólnotowe traktuje zrównoważony rozwój jako zasadę ustrojową”³³⁹.

Normatywny katalog wartości, na których opiera się UE, jest zawarty w art. 2 TUE. Jak zostało wskazane w sekcji II.3. niniejszego opracowania, zasady te to poszanowanie godności osoby ludzkiej, wolności, demokracji, równości, państwa prawnego, a także poszanowanie praw człowieka, w tym praw osób należących do mniejszości. Katalog ten nie mówi wprost o zasadzie zrównoważonego rozwoju, jednak – jak zauważa P. Uhma – „wobec rozszerzających się tendencji autorytarnych i niestabilności systemu międzynarodowego na plan pierwszy wysunęła się wartość pokoju i równowagi, a nie demokracji i sprawiedliwości. Sama demokracja zaczęła być postrzegana w szerszym kontekście – prawa do zrównoważonego rozwoju”³⁴⁰. Coraz częściej dostrzegany jest także związek pomiędzy prawami człowieka a ochroną środowiska. W ocenie J. Sozańskiego „jedynie w środowisku czystym i zrównoważonym człowiek może w pełni realizować swoje prawa. Od lat nawiązywała do tego sozologia”³⁴¹. Autor ten argumentuje, że takie podejście odzwierciedla prawo pierwotne – zarówno stanowione, jak i ogólne zasady prawa. Dodaje jednocześnie, że „zachowanie jak najpełniejszych walorów środowiska naturalnego i jego równowagi, w obliczu rozwoju technologii i wzrostu zagrożeń, nie tylko warunkuje egzystencję ludzi, ale i określa warunki (a więc wartość i standard tej egzystencji), dla obecnego i następnych pokoleń”³⁴². Z kolei według J. Kielin-Maziarz w Unii Europejskiej „o możliwości ujęcia zrównoważonego rozwoju jako zasady mówią przede wszystkim ci przedstawiciele doktryny, którzy biorą pod uwagę kwestię ochrony środowiska, jako jego główny problem”³⁴³.

Zasada zrównoważonego rozwoju wybrzmiewa mocno od Piątego programu działań UE na rzecz środowiska. Od tego momentu koncepcja ta stała się podstawową ideą ochrony środowiska w UE. Ochrona środowiska zaczęła być uwzględniana w działaniach

---

³³⁹ D. Pyć, *Zrozumieć Unię Europejską?*, [w:] Z. Brodecki (red.), *Ochrona środowiska*, s. 147.

³⁴⁰ P. Uhma, *Jaka demokracja jest wartością prawa międzynarodowego*, [w:] E. Cała-Wacinkiewicz, J. Menkes (red.), *Wspólne wartości...*, s. 59. Por. S. Marks, *What has Become...*, s. 515–516.

³⁴¹ J. Sozański, *Prawa człowieka w Unii Europejskiej (po Traktacie Lizbońskim)*, Warszawa–Poznań 2010, s. 83–84.

³⁴² *Tamże*.

³⁴³ J. Kielin-Maziarz, *Zasada zrównoważonego rozwoju...*, s. 210. Por. A. Epiney, *Environmental Principles*, [w:] R. Macrory (ed.), *Reflections on 30 Years of EU Environmental Law: A High Level of Protection*, Groningen 2006, s. 19–39.

gospodarczych. E. Mazur-Wierzbicka zauważa, że zrównoważony rozwój w ramach UE odnosi się nie tylko do polityki ekologicznej, ale rozumiany jest szerzej i dotyczy każdej innej polityki oraz różnych sektorów gospodarki. W ocenie tej autorki „Ochrona środowiska, której podstawą jest również trwały rozwój, musi być przez Wspólnotę uwzględniana we wszystkich sferach aktywności oraz na każdym etapie prowadzonych przedsięwzięć, działalności, tzn. od ich planowania poprzez przygotowanie, aż po realizację. Dlatego też w prawie europejskim zasada zrównoważonego rozwoju nie jest wymieniana jako zasada dotycząca zagadnień ochrony środowiska, gdyż odnosi się ona nie tylko do ochrony środowiska, ale do całego systemu prawa”³⁴⁴.

Obecnie UE dąży do zdobycia pozycji światowego lidera w zakresie zrównoważonego rozwoju, krystalizując jego rozumienie oraz uszczegóławiając zadania w tym zakresie. Należą do nich następujące obszary: zmiany klimatyczne, czysta energia, zagrożenia zdrowia publicznego, wykluczenia społeczne, migracja, zarządzanie zasobami naturalnymi, zrównoważony transport oraz ubóstwo.

Jednocześnie, jak wskazuje M. Roliński, „dla osiągnięcia rzeczywistych skutków stosowania zasady zrównoważonego rozwoju w ochronie środowiska w wymiarze globalnym, regionalnym, krajowym i lokalnym podstawowym instrumentem jest stosowanie zasady subsydiarności (pomocniczości)”³⁴⁵. Zasada subsydiarności, która w odniesieniu do środowiska naturalnego została wprowadzona po raz pierwszy przez JAE w 1986 r., zakłada, że nie należy odbierać jednostkom i grupom tego, co mogą one wykonać samodzielnie. Ma to na celu zachowanie ładu społecznego. Najistotniejszym elementem jest zatem współdziałanie i wzajemna pomoc w osiąganiu wartości indywidualnych. Zgodnie z zasadą pomocniczości to jednostki i grupy powinny współdziałać w celu realizacji zasad zrównoważonego rozwoju oraz poszanowania środowiska. Według M. Rolińskiego „najistotniejszą kwestią jest uznanie człowieka za podstawowy podmiot rozwoju cywilizacyjnego i dopuszczenie do tworzenia innych instytucji jako pomocniczych w stosunku do jego działań, w celu zapewnienia mu życia w przyjaznym świecie, który zapewnia rozwój cywilizacji, nie zapominając o dobrach naturalnych, których człowiek jest częścią”³⁴⁶.

---

³⁴⁴ E. Mazur-Wierzbicka, *Miejsce zrównoważonego rozwoju w polskiej i unijnej polityce ekologicznej na początku XXI wieku*, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy* 2006, nr 8, s. s. 323–324, https://www.ur.edu.pl/files/ur/import/Zeszyty/zeszyt-8/23_mazur-wierzbicka.pdf (dostęp: 17.08.2023 r.).

³⁴⁵ M. Roliński, *Z problematyki zasad ochrony środowiska*, *Studia Iuridica Lublinensia* 2014, t. 21, s. 148–149, <file:///C:/Users/Administrator/Downloads/12-10.pdf> (dostęp: 17.08.2023 r.).

³⁴⁶ *Tamże*, s. 150.

Nie mniej istotną rolę w zrównoważonym rozwoju odgrywają zasady prewencji oraz ostrożności. Zasada prewencji pojawiła się po raz pierwszy w JAE, natomiast zasada przezorności (inaczej ostrożności) została wprowadzona do porządku prawnego Wspólnoty Europejskiej Traktatem z Maastricht. Realizacja zasad przezorności i prewencji zapewnia elementarne poszanowanie środowiska i interesów przyszłych pokoleń.

W tym miejscu wymienić też należy zasadę „zanieczyszczający płaci”. Jak zauważa B. Kuraś, „W literaturze przyjmuje się, że zasada zanieczyszczający płaci przesądza o tym, iż to podmiot, który wyrządził bądź wyrządza szkodę w środowisku (sprawca zanieczyszczenia), a nie społeczeństwo (Skarb Państwa), powinien być odpowiedzialny za skutki szkody. W szczególności powinien ponosić koszty przywrócenia stanu poprzedniego”³⁴⁷. W praktyce zasada ta z pewnością mobilizuje do poszukiwania rozwiązań, strategii i prowadzenia działalności gospodarczej w sposób przyjazny środowisku i może stanowić tym samym gwarancję wdrożenia zasad zrównoważonego rozwoju w prowadzonej działalności.

Ogromne znaczenie w zrównoważonym rozwoju ma wreszcie zasada rektyfikacji, czyli usuwania szkód środowiskowych u źródła. Polega ona na usuwaniu w pierwszej kolejności źródeł skażenia środowiska, a nie skutków spowodowanych przez to skażenie, dlatego też promuje stosowanie innowacji służących ochronie środowiska oraz technologii, które zapobiegają negatywnemu wpływowi na klimat i środowisko.

Wymienione zasady mają na względzie wysoki poziom ochrony środowiska i są gwarantem bezpieczeństwa dla obecnego i przyszłych pokoleń, a to stanowi fundament dla realizacji zasady zrównoważonego rozwoju.

Podobnie jak przy rozwijaniu domeny „środowisko”, również w przypadku ewolucji zasady zrównoważonego rozwoju duże znaczenie przypisuje się Europejskiej Agencji Środowiska. Instytucja ta została bowiem powołana nie tylko dla realizacji celów w zakresie ochrony i poprawy środowiska, ale też w zakresie zrównoważonego rozwoju.

Podsumowując uwagi dotyczące umiejscowienia i znaczenia zrównoważonego rozwoju w prawie pierwotnym Unii Europejskiej, należy zwrócić uwagę na niewątpliwie wysoką rangę, jaka została nadana tej zasadzie w przywołanych wyżej traktatach, przede

---

³⁴⁷ B. Kuraś, *Zasada „zanieczyszczający płaci” a odpowiedzialność za zanieczyszczenie gleby spowodowane działalnością rolniczą (zagadnienia wybrane)*, Przegląd Prawa Rolnego 2012, nr 1, s. 218, <https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/4338/1/215-238.Kuras.pdf> (dostęp: 21.07.2023 r.). Por. M. Górski, [w:] J. Jendrośka (red.), *Ustawa – Prawo ochrony środowiska. Komentarz*, Wrocław 2001, s. 101 i n.; B. Rakoczy, B. Wierzbowski, *Prawo ochrony środowiska. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 2010, s. 95.

wszystkim w zestawieniu z uzupełniającymi i wspierającymi ją zasadami subsydiarności, ostrożności, rektyfikacji oraz zasady „zanieczyszczający płaci”. W tym znaczeniu zrównoważony rozwój w prawie pierwotnym może być postrzegany, z jednej strony, jako wartość i cel instytucji europejskich sam w sobie, z drugiej zaś – jako środek do realizacji innych celów i polityk UE. Z tym że konkretne środki i metody wprowadzania zasady zrównoważonego rozwoju przez europejskie instytucje oraz poszczególne państwa członkowskie powinny zostać zakotwiczone nie tylko w prawie wtórym UE, ale także w orzecznictwie europejskich i krajowych sądów oraz w prowadzonych na podstawie tych regulacji programach i politykach.

W kontekście powyższych rozważań należy zgodzić się z Ł. Dubińskim, który zauważa, że „W świetle postanowień podstawowych aktów prawnych Unii Europejskiej koncept zrównoważonego rozwoju stanowi jedną z podstawowych reguł prawnych integracji europejskiej. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, iż prawo traktatowe jedynie zarysowuje kontury pewnego modelu i kierunku integracji europejskiej w zakresie zrównoważonego rozwoju, jak i ochrony środowiska, i w tym duchu narzuca reguły postępowania administracji. Natomiast podstawy jej działania odnoszące się zarówno do diagnozy stanu obecnego (punktu wyjścia dla dalszych działań), jak i przyjmowanego miejsca docelowego, powinny opierać się na rzeczywistej ocenie sytuacji wpływającej z informacji przedkładanych przez agencję środowiskową”³⁴⁸.

5. Zasada zrównoważonego rozwoju w prawie polskim

Już w 1989 r., podczas obrad Okrągłego Stołu, jednym z tematów były zagadnienia związane ze zrównoważonym rozwojem, który semantycznie był bardziej kojarzony z popularnymi wówczas pojęciami „ekorozwoju” i „polityki ekologicznej państwa”³⁴⁹. Dwa lata później Sejm RP przyjął uchwałę w sprawie polityki ekologicznej, w której uznał ochronę środowiska za sprawę najwyższej wagi, „która musi być pilnie i z dużą determinacją podjęta przez całe społeczeństwo”³⁵⁰. W uchwale tej Sejm stwierdził, że w polityce gospodarczej kryteria ekologiczne uzyskały równoznaczną rangę z kryteriami ekonomicznymi, i uznał, iż „Niezbędne jest, aby polityka Rządu w dziedzinach energetycznej, przemysłowej,

---

³⁴⁸ Ł. Dubiński, *Unijne ujęcie zasady...*, s. 40.

³⁴⁹ C. Wodzikowski, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju...*, s. 135. Por. S. Kozłowski, *Przyszłość ekorozwoju*, Lublin 2005, s. 432.

³⁵⁰ Por. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 10 maja 1991 r. w sprawie polityki ekologicznej (M.P. Nr 18, poz. 118).

motoryzacyjnej, rolnej, zdrowotnej, edukacyjnej, naukowej i informacyjnej była zgodna z założeniami polityki ekologicznej³⁵¹.

W 1995 r. Sejm podjął uchwałę w sprawie polityki zrównoważonego rozwoju³⁵², w której zaznaczył, że „system prawny i ekonomiczny wspierający dotychczas politykę ekologiczną państwa powinien być stale doskonały, służąc zrównoważonemu rozwojowi całej gospodarki. Zrównoważony rozwój, uznany za konieczność i obowiązek współczesnej cywilizacji, który przestrzegać i stosować powinny wszystkie państwa skupione w Organizacji Narodów Zjednoczonych – jest również podstawowym dążeniem Rzeczypospolitej Polskiej³⁵³. Uchwała ta nawiązywała do Konferencji w Rio de Janeiro w 1992 r., a jej skutkiem było powołanie, zgodnie z jej zaleceniami, rządowej Komisji do spraw Ekorozwoju, która miała stanowić ważny czynnik wspierający inicjatywy obywatelskie, rządu i parlamentu w sprawach związanych z wprowadzeniem zasad zrównoważonego rozwoju w Polsce. Za szczególnie istotną w tym kontekście Sejm uznał edukację społeczeństwa uświadamiającą sens i konieczność powszechnego obowiązywania zasady zrównoważonego rozwoju.

Kwestia zasady zrównoważonego rozwoju została rozwinięta w rezolucji Sejmu RP z 2 marca 1999 r.³⁵⁴, w której Sejm wezwał Radę Ministrów do przedstawienia w terminie do 30 czerwca 2000 r. Strategii zrównoważonego rozwoju Polski do 2025 r.. Powołując się na konstytucyjną zasadę zrównoważonego rozwoju, Sejm podkreślił, że oczekuje, iż opracowanie tej strategii połączy w sposób harmonijny troskę o zachowanie dziedzictwa przyrodniczego z postępem ekonomicznym i cywilizacyjnym. Kolejnym kamieniem milowym w rozwoju zasady zrównoważonego w polityce Polski była właśnie Strategia zrównoważonego rozwoju Polski do roku 2025³⁵⁵. W związku z faktem, że wcześniej nie istniała w naszym kraju strategia długoterminowego rozwoju, to właśnie ten dokument miał wypełnić istniejącą lukę. Jego istotą było zapewnienie szybkiego wzrostu gospodarczego i poprawy jakości życia ludzi przy dążeniu do zachowania środowiska przyrodniczego w dobrym stanie dla przyszłych pokoleń.

Warto podkreślić, że nie tylko strategiczne dokumenty rządowe podejmują problem zasady zrównoważonego rozwoju w Polsce. Do tej zasady odnoszą się również dokumenty

---

³⁵¹ *Tamże*.

³⁵² Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 19 stycznia 1995 r. w sprawie polityki zrównoważonego rozwoju (M.P. Nr 4, poz. 47).

³⁵³ *Tamże*.

³⁵⁴ Por. Rezolucja Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 marca 1999 r. w sprawie przedstawienia przez Radę Ministrów strategii zrównoważonego rozwoju Polski (M.P. Nr 8, poz. 96).

³⁵⁵ Por. Polska 2025. Długookresowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju, czerwiec 2020, [http://orka.sejm.gov.pl/rejestrtd.nsf/wgdruk/2133/\\$file/2133a.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/rejestrtd.nsf/wgdruk/2133/$file/2133a.pdf) (dostęp: 21.07.2023 r.).

samorządowe, opracowane przez województwa, powiaty, gminy i miasta. To właśnie samorządy lokalne, odwołując się do idei „myśl globalnie, działaj lokalnie”, stanowią podstawowy szczebel, na którym wdrażane są idee zrównoważonego rozwoju. Jak zauważa A. Katoła, ważnym obszarem działalności samorządowej jest tworzenie dla instytucji i podmiotów lokalnych możliwości dynamicznego rozwoju gospodarczego, przy zachowaniu proporcji pomiędzy aspektem ekonomicznym, ekologicznym i społecznym³⁵⁶.

Zrównoważony rozwój jako koncepcja rozwoju cywilizacyjnego obejmuje szeroki zakres podmiotowy, gdyż dotyczy obecnych oraz przyszłych pokoleń³⁵⁷. Do polskiego porządku prawnego zasada ta została wprowadzona w 1997 r. jako norma konstytucyjna. Artykuł 5 Konstytucji RP stanowi, że „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”. Zasada zrównoważonego rozwoju nie doczekała się wprowadzenia definicji w najważniejszym polskim akcie prawnym, niemniej usytuowanie jej w art. 5, zatytułowanym „Zasada niepodległości państwa”, przydaje jej doniosłości.

Charakter prawny tej zasady dzieli doktrynę. Pojawiają się nawet głosy, że stanowi ona jedynie zasadę polityczną. Wynikać to ma z powiązania art. 5 z art. 74 ust. 1 Konstytucji RP, w myśl którego „Władze publiczne prowadzą politykę zapewniającą bezpieczeństwo ekologiczne współczesnym i przyszłym pokoleniom”³⁵⁸. Potwierdzając brak jednolitego stanowiska co do charakteru prawnego tej zasady, B. Rakoczy zwraca uwagę, „że zasada zrównoważonego rozwoju jest zasadą ustrojową, przy czym podstawowym argumentem formułowanym w tej grupie poglądów jest umiejscowienie zasady zrównoważonego rozwoju w art. 5 [Konstytucji]”³⁵⁹. Umiejscowienie zasady zrównoważonego rozwoju obok fundamentalnych wartości konstytucyjnych, takich jak niepodległość i integralność narodu, przemawia, zdaniem C. Wodzikowskiego, za uznaniem tej zasady za jeden z fundamentów ustrojowych państwa³⁶⁰. Podobne stanowisko przyjmuje J. Kielin-Maziarz, według której

---

³⁵⁶ A. Katoła, *Rola samorządu terytorialnego we wdrażaniu zrównoważonego rozwoju*, [w:] A. Graczyk (red.), *Problemy koncepcyjne i implementacyjne zrównoważonego rozwoju*, Wrocław 2011, s. 97, https://www.dbc.wroc.pl/Content/16865/PDF/Katola_Rola_Samorzadu_Terytorialnego_We_Wdrazaniu_Zrown_owazonego_2011.pdf (dostęp: 21.07.2023 r.).

³⁵⁷ C. Wodzikowski, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju...*, s. 140.

³⁵⁸ J. Kielin-Maziarz, *Zasada zrównoważonego rozwoju...*, s. 214.

³⁵⁹ B. Rakoczy, *Procesowy wymiar zasady zrównoważonego rozwoju*, Białostockie Studia Prawnicze 2015, nr 18, s. 36, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/3441/1/BSP_18_2015_Rakoczy.pdf (dostęp: 17.08.2023 r.). Por. Z. Bukowski, *Zrównoważony rozwój w systemie prawa*, Toruń 2009.

³⁶⁰ C. Wodzikowski, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju...*, s. 141.

„Argumentem przemawiającym w wielu wypowiedziach wśród przedstawicieli doktryny za rozumieniem zasady zrównoważonego rozwoju jako zasady ustrojowej jest przede wszystkim jej miejsce w Konstytucji – w rozdziale pierwszym. Ten wynikający z systematyki Konstytucji argument pozwala na traktowanie jej jako zasady systemu prawa”³⁶¹. Taką opinię podzielają też I. Skrzydło-Niżnik oraz P. Dobosz, wskazując, że zrównoważony rozwój, zgodnie z zasadą bezpośredniego stosowania Konstytucji, ma charakter normatywny³⁶². Powyższe uwagi należy uzupełnić spostrzeżeniem P. Mysłowskiego, który podnosi, że „Nie bez znaczenia jest również argument językowy, który wskazuje M. Stoczkiewicz – racjonalny ustawodawca nie nadawałby tej normie nazwy »zasada zrównoważonego rozwoju« i nie posługiwałby się tym określeniem tak konsekwentnie, gdyby nie chciał ustanowić zasady prawa, a poza tym nie umieszczałby zasady zrównoważonego rozwoju w rozdziale I Konstytucji, grupującym najważniejsze normy ustrojowe, a poprzestałby na odwołaniach do niej zawartych w preambule. Powołany autor trafnie wskazuje, iż zasada ta pełni funkcje prawotwórcze (wyznaczając kierunek ustawodawstwa), interpretacyjne (jest dyrektywą wykładni wpływającą na wykładnię i stosowanie prawa) i kolizyjne (przesądza o stosowaniu norm prawnych niższego rzędu w przypadku ich kolizji)”³⁶³.

Chociaż Konstytucja nie zawiera definicji zrównoważonego rozwoju, rozumienie to zostało przybliżone w ustawie – Prawo ochrony środowiska³⁶⁴. Zgodnie z art. 3 pkt 50 tej ustawy jest to „taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń”. Jak wynika z orzecznictwa, zasada

---

³⁶¹ J. Kielin-Maziarz, *Zasada zrównoważonego rozwoju...*, s. 206–228.

³⁶² I. Skrzydło-Niżnik, P. Dobosz, *Pojęcie zrównoważonego rozwoju w systemie prawa i nauce prawa administracyjnego*, [w:] J. Filipek (red.), *Jednostka w demokratycznym państwie prawa*, Bielsko-Biała 2003, s. 615.

³⁶³ P. Mysłowski, *Rola i znaczenie zasady zrównoważonego rozwoju w prawie administracyjnym – zagadnienia ogólne*, Białostockie Studia Prawnicze 2013, nr 14, s. 260, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/1928/1/BSP_14_2013_Myslowski.pdf (dostęp: 17.08.2023 r.).

³⁶⁴ Wcześniej zasada zrównoważonego rozwoju skonkretyzowana została przez ustawę z 29 sierpnia 1997 r. o zmianie ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska oraz zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 133, poz. 885). Pełna definicja zrównoważonego rozwoju po raz pierwszy została zawarta w ustawie z 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska (zgodnie z art. 3 pkt 3a tej ustawy zrównoważony rozwój to taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym w celu równoważenia szans dostępu do środowiska poszczególnych społeczeństw lub ich obywateli – zarówno współczesnego jak i przyszłych pokoleń – następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych, społecznych z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych).

zrównoważonego rozwoju w rozumieniu ustawy – Prawo ochrony środowiska w zw. z art. 5 Konstytucji służy „ochronie nieodnawialnych zasobów przyrody, które należy chronić dla współczesnego i przyszłych pokoleń”³⁶⁵. Jednak w ramach zasady zrównoważonego rozwoju w rozumieniu przepisów ustawy – Prawo ochrony środowiska, zgodnie z orzecnictwem, „mieści się nie tylko ochrona przyrody, ale i troska o rozwój społeczny i cywilizacyjny, związany z koniecznością budowania stosownej infrastruktury”³⁶⁶. Jak wynika z wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z 2 kwietnia 2015 r., „Zasada zrównoważonego rozwoju pełni przede wszystkim rolę dyrektywy wykładni. Wtedy, gdy pojawiają się wątpliwości co do zakresu obowiązków, rodzaju obowiązków i sposobu ich realizacji, należy posilkować się zasadą zrównoważonego rozwoju. Pełni ona zatem rolę podobną do zasad współżycia społecznego czy społeczno-gospodarczego przeznaczenia w prawie cywilnym. W pierwszej kolejności do uwzględniania zasady zrównoważonego rozwoju obowiązany jest ustawodawca w procesie stanowienia prawa, ale z drugiej zasadę tę powinny mieć na uwadze organy stosujące prawo. Niekiedy bowiem stan faktyczny wymaga rozważenia i wyważenia rozwiązań korzystniejszych, stosując zasadę zrównoważonego rozwoju”³⁶⁷. Warto w tym kontekście przywołać wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 6 czerwca 2006 r., w którym wskazano, że w ramach zasady zrównoważonego rozwoju „mieści się nie tylko ochrona przyrody czy kształtowanie ładu przestrzennego, ale także należyta troska o rozwój społeczny i cywilizacyjny, związany z koniecznością budowania stosownej infrastruktury, niezbędnej dla – uwzględniającego cywilizacyjne potrzeby – życia człowieka i poszczególnych wspólnot”³⁶⁸. Z kolei w wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z 22 stycznia 2020 r. wskazano, że „Zasada zrównoważonego rozwoju oznacza m.in. konieczność oszczędnego wykorzystywania wszystkich elementów środowiska (w tym będących złożami kopalin), w zakresie niezbędnym do zaspokajania potrzeb również przyszłych pokoleń”³⁶⁹. Również w literaturze zwraca się uwagę na fakt, że przywołana wyżej definicja zrównoważonego rozwoju, w szczególności jej końcowy fragment, akcentuje antropocentryczne (nastawione na sprzyjanie człowiekowi) podejście ustawodawcy do ochrony środowiska jako takiej³⁷⁰.

---

³⁶⁵ Wyrok WSA w Białymstoku z 27 marca 2018 r., II SA/Bk 760/17, LEX nr 2480201.

³⁶⁶ Wyrok NSA z 2 kwietnia 2015 r., II OSK 2123/13, LEX nr 2089921. Por. wyrok NSA z 26 października 2011 r., II OSK 1820/11, LEX nr 1152061.

³⁶⁷ Wyrok NSA z 2 kwietnia 2015 r., II OSK 2123/13, LEX nr 2089921.

³⁶⁸ Wyrok TK z 6 czerwca 2006 r., K 23/05, OTK-A 2006, nr 6, poz. 62.

³⁶⁹ Wyrok WSA w Warszawie z 22 stycznia 2020 r., IV SA/Wa 2522/10, LEX nr 3038096.

³⁷⁰ B. Majchrzak, [w:] Z. Cieślak (red.), *Jawność i jej ograniczenia*, t. 2, *Podstawy aksjologiczne*, Warszawa 2013, Legalis.

Zasada zrównoważonego rozwoju w rozumieniu przepisów ustawy – Prawo ochrony środowiska wyznacza według P. Korzeniowskiego „koncepcję programową całego systemu przepisów prawa ochrony środowiska”³⁷¹. Zasada ta pojawia się bowiem zarówno w samej ustawie – Prawo ochrony środowiska, jak i w innych aktach prawnych z zakresu szeroko rozumianego prawa ochrony środowiska. Przykładowo, art. 1 ustawy – Prawo wodne stanowi, że ustawa „reguluje gospodarowanie wodami zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, w szczególności kształtowanie i ochronę zasobów wodnych, korzystanie z wód oraz zarządzanie zasobami wodnymi”³⁷². W tekście tego aktu prawnego odwołania do zrównoważonego rozwoju występują kilkanaście razy. Natomiast ustawa o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko³⁷³, nakreślając w art. 49 pkt. 1 lit. c kryteria brane pod uwagę przy przystąpieniu lub odstąpieniu od przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania, wskazuje właśnie wspieranie zrównoważonego rozwoju. Odesłania do pojęcia „zrównoważonego rozwoju” znajdują się w wielu innych regulacjach, ale ich analizowanie nie ma większego znaczenia dla tematu tej pracy.

Patrząc na zrównoważony rozwój przez pryzmat ochrony środowiska, należy wspomnieć – za J. Kielin-Maziarz – „o treści art. 86 Konstytucji. Przewiduje on adresowany nie tylko do obywateli, a więc do każdej osoby fizycznej i prawnej, jak też innych jednostek organizacyjnych obowiązek dbałości o stan środowiska. Obowiązek ten ma więc charakter powszechny. Zawiera on także określenie odpowiedzialności za pogorszenie stanu środowiska. Spowodowanie pogorszenia stanu środowiska skutkuje bowiem możliwością pociągnięcia do odpowiedzialności. Obowiązek ten polega nie tylko na powstrzymaniu się od działań mogących szkodzić środowisku, lecz również na przeciwdziałaniu lub zapobieganiu szkodliwemu oddziaływaniu na środowisko oraz na działaniach przyczyniających się do przywrócenia równowagi przyrodniczej. Pamiętać równocześnie trzeba, że obowiązek ten nie jest realizowany bezpośrednio na podstawie przepisów Konstytucji; wymaga konkretyzacji w ustawie zwykłej”³⁷⁴.

Mimo usytuowania zasady zrównoważonego rozwoju w Konstytucji RP oraz w przywoływanych wyżej aktach prawnych niektórzy przedstawiciele doktryny twierdzą,

---

³⁷¹ P. Korzeniowski, [w:] M. Górski (red.), *Prawo ochrony środowiska*, Warszawa 2018.

³⁷² Ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne (Dz.U. z 2023 r., poz.1478).

³⁷³ Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. z 2023 r., poz.1094).

³⁷⁴ J. Kielin-Maziarz, *Zasada zrównoważonego rozwoju...*, s. 222.

że pojęcie zrównoważonego rozwoju wciąż jest niejasne³⁷⁵. Pojawiają się również głosy, że zrównoważony rozwój powinien być traktowany raczej jako idea polityczna niż zasada rozwoju gospodarczego³⁷⁶. Zgodnie z jeszcze innym podejściem zrównoważony rozwój to „pojęcie pozaprawne o charakterze ekonomicznym mające przede wszystkim wartość programową ukierunkowującą politykę państwa, które powinno znaleźć odzwierciedlenie w ustawodawstwie zwykłym”³⁷⁷. Realizacja zasady zrównoważonego rozwoju następuje zatem m.in. poprzez określony w art. 86 Konstytucji obowiązek dbałości o stan środowiska. Jak wskazują A. Klimska i A. Syryt, „Ścisłe związki zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska są przywoływane w doktrynie prawnej, w tym w doktrynie prawa konstytucyjnego”³⁷⁸.

Niezależnie od wątpliwości, jakie budzą legalne definicje zasady zrównoważonego rozwoju w prawie polskim, a także jej charakteru i uplasowania, z pewnością zasada ta nadaje ton zarówno działaniom ustawodawcy, jak i organom stosującym prawo. W wyroku z 25 marca 2009 r. Wojewódzki Sąd Administracyjny w Gorzowie Wielkopolskim podkreślił, że zasada zrównoważonego rozwoju pełni przede wszystkim funkcję dyrektywy interpretacyjnej³⁷⁹.

Nie można tracić z pola widzenia również tego, że Polska jako państwo członkowskie Unii Europejskiej zobowiązana jest stosować w praktyce całość *acquis communautaire* dotyczącego zasady zrównoważonego rozwoju. W związku z rozwojem legislacji europejskich w odniesieniu do realizacji zasady zrównoważonego rozwoju w przemyśle mody wydaje się, że w najbliższej przyszłości również w przepisach prawa polskiego nastąpi zmiana regulacyjna w tym zakresie.

---

³⁷⁵ E. Olejarczyk, *Zasada zrównoważonego rozwoju w systemie prawa polskiego – wybrane zagadnienia*, Przegląd Prawa Ochrony Środowiska 2016, nr 2, s. 136, <https://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/PPOS/article/viewFile/PPOS.2016.013/10401>. Por. K. Complak, [w:] M. Haczowska (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2014.

³⁷⁶ E. Olejarczyk, *Zasada zrównoważonego rozwoju...*, s. 136. Por. J. Boć (red.), *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 roku*, Wrocław 1998, s. 26.

³⁷⁷ E. Olejarczyk, *Zasada zrównoważonego rozwoju...*, s. 136. Por. W.J. Wołpiuk, *Zasada zrównoważonego rozwoju. Zasada konstytucyjna czy zasada polityki społeczno-ekonomicznej w zakresie ochrony środowiska?*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki, Zarządzania i Administracji w Warszawie 2003, nr 1, s. 7–18.

³⁷⁸ A. Klimska, A. Syryt, *Etyczne i prawne uwarunkowania zrównoważonego rozwoju – wprowadzenie do badań*, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie 2018, nr 123, s. 204, file:///C:/Users/Administrator/Downloads/klimska_ZN%20PSL%20OiZ_2018_123.pdf (dostęp: 17.08.2023 r.).

³⁷⁹ Wyrok WSA w Gorzowie Wielkopolskim z 25 marca 2009 r., II SA/Go 825/08, LEX nr 526352.

6. Podsumowanie

J. van Zeben i A. Rowell zauważają, że „W stosunkowo krótkim okresie naszego istnienia my, ludzie, głęboko zmieniliśmy środowisko Ziemi i będziemy to robić nadal. Ale zrozumienie i troska pozwalają nam wybierać działania w oparciu o wiedzę o prawdopodobnych skutkach naszych zachowań oraz regulować te zachowania poprzez prawo i inne środki”³⁸⁰. W tym kontekście niezwykle trafnie wybrzmiewają słowa J. Menkesa, który już w 2000 r. pisał: „Obecnie istnieje szansa, że prawo międzynarodowe środowiskowe będzie najdynamiczniej rozwijającym się działem prawa międzynarodowego zarówno w wyniku zawierania powszechnych, regionalnych i bilateralnych umów międzynarodowych, jak również szybkiego rozwoju prawa zwyczajowego, wykonywania przez organizacje międzynarodowe (UE) posiadanych kompetencji w odniesieniu do sfery środowiska”³⁸¹. Nie innego zdania jest S. Kingston, według której prawo ochrony środowiska, skorelowane z zasadą zrównoważonego rozwoju, było początkowo postrzegane raczej jako nisza w prawie międzynarodowym. Dziedzina ta jednak mocno się rozwinęła, stając się ważną dziedziną w Europie, zarówno w praktyce, jak i w literaturze akademickiej³⁸².

Obecnie zasada zrównoważonego rozwoju stała się zarówno celem, jak i wartością funkcjonowania Unii Europejskiej, która dąży do bycia światowym liderem w ochronie środowiska, uwzględniającym domenę „środowisko” w rozwoju społeczno-gospodarczym. Oznacza to, że zagadnienie to jest traktowane priorytetowo i – co więcej – UE zamierza wyznaczać wzorce postępowania w tym obszarze. Trafny jest pogląd A. Lisowskiej, zgodnie z którym „ewolucja prawa pierwotnego, tworzonego przez kompleks traktatów, wyraźnie wskazuje, iż ochrona środowiska stała się jednym z ważniejszych celów Wspólnoty, a następnie Unii Europejskiej. Owa zmiana była wyrazem nie tylko i nie przede wszystkim rozwoju samej idei ochrony środowiska, ale zwiększającego się znaczenia jakości środowiska dla rozwoju gospodarczego, będącego zasadniczym celem Wspólnot Europejskich oraz dobrobytu obywateli”³⁸³. Jak autorka ta wskazuje dalej, koncepcja środowiska naturalnego odbiegła daleko od hermetycznego rozumienia samego pojęcia „środowiska naturalnego”. Termin ten przestał być postrzegany tylko i wyłącznie przez pryzmat relacji pomiędzy człowiekiem a środowiskiem oraz pomiędzy fizycznymi i biologicznymi czynnikami i znalazł

---

³⁸⁰ J. van Zeben, A. Rowell, *A Guide...*, 2020, str. 3-4.

³⁸¹ J. Menkes, *Kształtowanie prawa międzynarodowego...*, s. 76.

³⁸² S. Kingston, *European Perspectives on Environmental Law and Governance*, London 2013, str. 9 <https://www.perlego.com/book/1676420/european-perspectives-on-environmental-law-and-governance-pdf> (dostęp: 24.09.2023 r.).

³⁸³ A. Lisowska, *Polityka ochrony środowiska...*, s. 114.

zastosowanie w odniesieniu do aspektów społeczno-gospodarczych oraz społeczno-kulturalnych³⁸⁴.

S. Kingston, V. Heyvaert i A. Čavoški dodają, że „zgodnie z prawem pierwotnym UE osoby przygotowujące i wdrażające politykę gospodarczą i środowiskową UE mają obowiązek zrównoważenia celów środowiskowych UE z jednoczesnym dążeniem do osiągnięcia zarówno wysoko konkurencyjnej gospodarki społecznej rynkowej, jak i wysokiego poziomu ochrony środowiska”³⁸⁵.

Ewolucja programów środowiskowych UE ilustruje dojrzewanie kompetencji unijnej w obszarze środowiska, a także samej zasady zrównoważonego rozwoju. Polityka środowiskowa stała się tłem dla krystalizującego się prawa pierwotnego w tym zakresie. Do rangi priorytetu urosło działanie z poszanowaniem środowiska i zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Dzisiejsze programy są zintegrowane z innymi obszarami polityki i mają na celu osiągnięcie zrównoważonego rozwoju na wszystkich poziomach. Unia Europejska precyzuje obszary działań w zakresie zrównoważonego rozwoju, koncentrując się na zmianach klimatu, gospodarce niskoemisyjnej, zarządzaniu zasobami naturalnymi. Jednak proces kształtowania zasady zrównoważonego rozwoju w UE jako zasady ustrojowej z pewnością nie był łatwy. Rodził się bowiem w dynamicznie zmieniającym się otoczeniu, gdy Unia Europejska się rozwijała i „rozszerzała” o nowe państwa członkowskie, o zróżnicowanym poziomie ekonomicznym, prawodawczym, a także – różnych oczekiwaniach. Tym samym UE musiała sprostać wyzwaniu dostosowania i harmonizacji praw oraz strategii w obliczu wpływów prawa międzynarodowego, z drugiej zaś strony – kształtującej się Wspólnoty Europejskiej.

Przegląd zasad i wartości UE pozwala wysnuć klarowny wniosek, że koncepcja zrównoważonego rozwoju nie tylko zyskała na znaczeniu, ale też stała się kluczowym elementem architektury prawnej i politycznej Unii. Ta ewolucja odzwierciedla zmieniające się priorytety w społeczeństwie europejskim, a także rosnące zrozumienie, że długotrwały sukces UE zależy od równoczesnego rozwijania jej aspektów ekonomicznych, społecznych i środowiskowych. Ewolucja ta doprowadziła do punktu, w którym zasada zrównoważonego rozwoju zyskała rangę kluczowej wartości, fundamentu ustrojowego, uwzględnionego zarówno

---

³⁸⁴ Tamże, s. 118. Por. K. Kocot, *Prawnomiędzynarodowe zasady socjologii*, Wrocław 1975, s. 19.

³⁸⁵ S. Kingston, V. Heyvaert, A. Čavoški, *European Environmental Law*, s. 53.

w europejskim, jak i polskim systemie prawnym. Wpływa to na kierunek prawa wtórnego, które zakotwicza zasadę zrównoważonego rozwoju również w kontekście branżowym.

Rozdział III

WPLYW PRODUKCJI I KONSUMPCJI TEKSTYLIÓW ORAZ ODZIEŻY NA ŚRODOWISKO I KLIMAT

1. Wprowadzenie

W celu wyjaśnienia kontekstu implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylno-odzieżowej ważne jest zbadanie ewolucji tej branży oraz jej oddziaływania na środowisko i klimat. Analiza kierunków rozwoju branży w połączeniu z jej śladem ekologicznym pozwoli zrozumieć czynniki wpływające na tempo i sposób wdrażania w niej zrównoważonego rozwoju.

Produkty tekstylno-odzieżowe to nieodłączny element codziennej egzystencji. Ubrania są noszone w różnych okolicznościach – począwszy od strojów codziennych, przez sportowe, okolicznościowe, aż po funkcjonalne. To jednak nie wszystko: otoczenie, w tym domy i miejsca pracy, jest wypełnione takimi tekstyliami jak meble, dywany, wykładziny bądź zasłony. Z produktów tekstylnych korzysta wiele innych branż, np. budownictwo³⁸⁶, medycyna³⁸⁷ czy motoryzacja³⁸⁸.

Mimo że w ostatnim czasie branża doświadcza kilku istotnych kryzysów, spowodowanych przez takie zjawiska jak pandemia COVID-19, wojna czy inflacja, jej znaczenie rośnie. Jak wskazano w Strategii Komisji Europejskiej dla cyrkularnych tekstyliów, unijna branża tekstylna-odzieżowa ma istotne znaczenie ekonomiczne. Obejmuje ponad 160 tys. przedsiębiorstw i zatrudnia 1,5 mln osób, a w 2019 r. osiągnęła obroty w wysokości 162 mld EUR³⁸⁹. Pandemia COVID-19 wywarła negatywny wpływ na europejską branżę tekstylno-odzieżową, zmniejszając jej obroty w 2020 r., w porównaniu z 2019 r., o 9,2% w przypadku produktów tekstylnych i o 18,1% w przypadku odzieży³⁹⁰. Jednocześnie w trakcie pandemii branża ta, jak zauważa KE, wykazała się zaradnością i pomysłowością, przedstawiając w rekordowym czasie linie produkcyjne i dostarczając maski oraz inne środki ochrony indywidualnej, które stały się bardzo potrzebne, ale nie były dostępne w wystarczającej

---

³⁸⁶ Przykładowo, niektóre termoizolatory w budynkach.

³⁸⁷ Maseczki, odzież ochronna, bandaże.

³⁸⁸ Tapicerki, pasy bezpieczeństwa czy dywaniki samochodowe.

³⁸⁹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Strategia UE na rzecz zrównoważonych wyrobów włókienniczych w obiegu zamkniętym, 30.3.2022, COM(2022) 141 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/DOC/?uri=CELEX:52022DC0141> (dostęp: 18.08.2023 r.).

³⁹⁰ *Tamże*.

ilości³⁹¹. Według globalnego raportu firmy McKinsey, *The State of Fashion 2019*, szacunkowa wartość światowej branży tekstylno-odzieżowej wynosi ok. 2,5 bln dolarów³⁹². Bank Światowy podał w 2019 r., że branża tekstylno-odzieżowa zatrudnia globalnie w łańcuchu wartości ok. 75 mln ludzi³⁹³, a UN Global Compact Polska w raporcie opracowanym wraz z Instytutem Zrównoważonego Rozwoju i Środowiska Uczelni Łazarskiego, powołując się na dane European Parliamentary Research Service z 2020 r., że jest to aż 300 mln ludzi³⁹⁴. W Polsce branża ta również się rozwija. Zgodnie z raportem KPMG z 2019 r., *Rynek mody w Polsce*³⁹⁵, wartość produkcji sprzedanej polskiej branży odzieżowej i tekstylnej wynosiła w 2017 r. ponad 29,7 mld zł. Po kryzysie w 2009 r. branża z roku na rok, z małymi wyjątkami, odnotowywała wzrost. Branżowy Bilans Kapitału Ludzkiego, *Branża mody i innowacyjne tekstylia*, pokazuje, że sektor ten zatrudnia w Polsce około 200 tys. osób³⁹⁶. Interesujące spostrzeżenie zostało zawarte w raporcie na temat wpływu pandemii COVID-19 na branżę tekstylno-odzieżową, *Polski sektor mody na krawędzi*, opracowanym przez firmę doradczą PWC w marcu 2020 r. Z dokumentu tego wynika bowiem, że związanych bezpośrednio i pośrednio z branżą tekstylno-odzieżową jest aż 308 tys. pracowników³⁹⁷. Włącza się w to pracowników centrów handlowych, agencji ochrony, firm dostawczych i logistycznych, parków magazynowych czy agencji marketingowych³⁹⁸. Pokazuje to nie tylko wzajemne powiązania pomiędzy sektorami gospodarczymi, ale również wielowymiarowość i istotną rolę omawianej branży w kontekście różnych działów gospodarki.

Choć dane na temat branży tekstylno-odzieżowej różnią się w zależności od ich źródeł, co wynika z braku powszechnej legalnej definicji samej branży czy jednolitych standardów, to dostępne statystyki i tak wyraźnie odzwierciedlają jej rosnące znaczenie na arenie lokalnej, unijnej i międzynarodowej, a także w zakresie tworzenia miejsc pracy. Jednocześnie branża ta

---

³⁹¹ *Tamże*, wprowadzenie.

³⁹² *The State of Fashion 2019*, <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/retail/our%20insights/the%20state%20of%20fashion%202019%20a%20year%20of%20awakening/the-state-of-fashion-2019-final.ashx> (dostęp: 27.09.2023 r.).

³⁹³ *How Much Do Our Wardrobes Cost to the Environment*, <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2019/09/23/costo-moda-medio-ambiente> (dostęp: 27.09.2023 r.).

³⁹⁴ *Zrównoważony Rynek Modowy. Przewodnik po strategii UE na rzecz zrównoważonych wyrobów włókienniczych w obiegu zamkniętym*, https://ungc.org.pl/wp-content/uploads/2022/11/Raport_Zrownowazony_Rynek_Modowy.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

³⁹⁵ *Rynek mody w Polsce. Wyzwania*, <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/pl/pdf/2019/11/pl-raport-kpmg-w-polsce-pt-rynek-mody-w-polsce-2019.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).

³⁹⁶ *Branża mody i innowacyjnych tekstyliów. Branżowy Bilans Kapitału Ludzkiego. Raport z I edycji badań*, s. 23, https://www.parp.gov.pl/storage/publications/pdf/BBKL-Moda-i-innowacyjne-tekstylia_22_7_2022.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

³⁹⁷ *Polski sektor mody na krawędzi. Wpływ COVID-19*, <https://www.pwc.pl/pl/pdf/nf/2020/polski-sektor-mody-wplyw-covid19.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).

³⁹⁸ Na podstawie analizy raportu *Polski sektor mody na krawędzi...*

boryka się z rosnącymi problemami związanymi z działaniem w sprzeczności z zasadą zrównoważonego rozwoju, począwszy od nadmiernego zużycia zasobów naturalnych, przez emisję gazów cieplarnianych, aż po nadmierną produkcję odpadów. Stoją przed nią również ogromne wyzwania społeczne, jak praca dzieci, standardy bezpieczeństwa w miejscu pracy oraz godne traktowanie i wynagradzanie pracowników. Ze względu na złożoność i wagę tych obszarów nie zostały one uwzględnione w niniejszym badaniu, lecz niewątpliwie wymagają odrębnych analiz i opracowań.

Celem niniejszego rozdziału jest zbadanie i przedstawienie, jak ewoluowała branża odzieżowa w ciągu ostatniego stulecia, przeistaczając się zarówno pod względem swojej działalności, jak i wizerunku. Odzież, kiedyś postrzegana głównie jako zaspokajająca podstawowe potrzeby, w dzisiejszych czasach stała się jednym z wyrazistych symboli konsumpcjonizmu. W ramach tego rozdziału przedstawione zostaną wyniki badań dotyczących wpływu omawianej branży na środowisko naturalne oraz klimat, przy czym uwzględnione będą nie tylko procesy produkcyjne i działania przedsiębiorstw w ramach łańcucha dostaw, ale również aspekt konsumpcji produktów odzieżowych. Analizie poddane zostaną także zmiany w postawach i oczekiwaniach konsumentów, w oparciu o badania przeprowadzone w ostatnich latach. Niniejszy rozdział ma nie tylko zobrazować transformacje w branży odzieżowej, ale również ukazać, jak te zmiany wpłynęły na środowisko oraz jak przekształcają się potrzeby i oczekiwania konsumentów w obliczu rosnącej świadomości ekologicznej.

2. Wpływ działalności gospodarczej na środowisko – cena rozwoju gospodarczego

Wiek XX to okres szybkich zmian w sferze gospodarczej i technologicznej. Równoległe ze wzrostem populacji globalnej rośnie też zapotrzebowanie na podstawowe dobra, takie jak żywność, woda, mieszkania, prąd czy właśnie odzież. Poprzez wykorzystanie zasobów naturalnych w celu zaspokojenia własnych potrzeb człowiek wywiera wpływ na środowisko. Antropopresja skutkuje zanieczyszczeniem i wyjałowieniem gleb, pustyńnieniem, niszczeniem naturalnych siedlisk, zmniejszeniem liczebności zwierząt i wymieraniem gatunków, skażeniem wód, zanieczyszczeniem powietrza pyłami i gazami, a także zmianą klimatu. Ekspansywne działanie człowieka sprawia, że zaburzeniu ulega funkcjonowanie środowiska przyrodniczego. Antropogeniczne obciążenie środowiska wielokrotnie przekracza jego zdolności do samoregeneracji. To natomiast, jak wskazują badania naukowców, stawia pod znakiem zapytania przyszłość życia na Ziemi. Wiedza o wpływie człowieka na środowisko jest

propagowana od lat 60. poprzedniego wieku m.in. za sprawą Raportu U Thanta oraz badań prowadzonych przez Klub Rzymski, na co wskazano już w rozdziale pierwszym dysertacji.

Przez eksploatację w dotychczasowym tempie zasobów naturalnych, których część jest nieodnawialna, a także skutek znacząco negatywnego oddziaływania na środowisko żyjemy w pewnym sensie na koszt przyszłych pokoleń. Jak podkreśla L. Habuda, „wykorzystując zasoby przyrody zgodnie z wymogami zrównoważonego rozwoju, wolno nam czerpać z nich tylko tyle, ile przyroda jest w stanie sama odtworzyć i powrócić tym samym do stanu poprzedzającego korzystanie z jej zasobów”³⁹⁹. Autor ten podkreśla, że głównymi winowajcami łamania owej zasady są ludzie najbardziej zamożni i konsumujący w największym stopniu. Powołując się na ogłoszony w 2005 r. raport Global Footprint Network⁴⁰⁰, sugeruje, że aby zaspokoić konsumpcyjne potrzeby, utrzymać jakość życia i poradzić sobie z powstającymi odpadami, potrzeba obszaru równego niemal dwóm kontynentom o wielkości Europy⁴⁰¹.

Co interesujące, wspomniana organizacja Global Footprint Network prowadzi badania w zakresie stopnia wyczerpywania zasobów naturalnych przez człowieka. Organizacja ta stworzyła koncepcję *Earth Overshoot Day*, czyli Dnia Długu Ekologicznego, który wyznacza moment, kiedy to zapotrzebowanie ludzkości na zasoby ekologiczne w danym roku przewyższa możliwości regeneracyjne Ziemi na ten sam rok. W 2023 r. Dzień Długu Ekologicznego przypadł na 2 sierpnia, podczas gdy w 1971 r. był to dopiero 25 grudnia. To pokazuje prędkość, z jaką ludzkość zużywa zasoby naturalne. Aby określić datę Dnia Długu Ekologicznego Ziemi w danym roku, Global Footprint Network analizuje, przez ile dni zdolność produkcyjna ekosystemu Ziemi może zaspokoić ekologiczne zapotrzebowanie ludzkości. Reszta roku odpowiada globalnemu deficytowi.

Badając wpływ człowieka na środowisko, nie można pominąć roli Międzyrządowego Zespołu ds. Zmian Klimatu⁴⁰². Począwszy od 1990 r., IPCC cyklicznie ogłasza raporty dotyczące oceny stanu klimatu na świecie. Najnowszy raport, opublikowany 20 marca 2023 r., nie pozostawia wątpliwości co do tego, że to działania ludzi, zwłaszcza emisja gazów

---

³⁹⁹ L. Habuda, *Nie zrównoważony rozwój, lecz rozważne korzystanie ze środowiska w kierunku nowego ekologicznego paradygmatu*, [w:] H. Lisicka (red.), *Prawo i polityka w ochronie środowiska, Studia z okazji 40-lecia pracy naukowej Jerzego Sommera*, Wrocław 2006, s. 179.

⁴⁰⁰ Jest to międzynarodowa organizacja badawcza, która zapewnia decydom zestaw narzędzi pomagających ludzkiej gospodarce działać w granicach ekologicznych Ziemi.

⁴⁰¹ L. Habuda, *Nie zrównoważony rozwój...*, s. 179.

⁴⁰² Organ ONZ zajmujący się oceną nauki związanej ze zmianą klimatu. IPCC przygotowuje kompleksowe raporty oceniające stan wiedzy naukowej, technicznej i społeczno-ekonomicznej na temat zmian klimatu, ich skutków i przyszłych zagrożeń oraz możliwości ograniczenia tempa zmian klimatu.

cieplarnianych, są bezpośrednią przyczyną globalnego ocieplenia. Efekty tego procesu – od ekstremalnych warunków pogodowych po nieodwracalne zniszczenia ekosystemów – odczuwalne są w każdym regionie świata. Skutkuje to zagrożeniem dla bezpieczeństwa żywnościowego, zmniejszeniem bezpieczeństwa wodnego oraz zwiększoną śmiertelnością ludzi spowodowaną powodzią i suszami. Alarmujące jest również stwierdzenie, że niemal połowa populacji na świecie już dzisiaj doświadcza poważnego niedoboru wody przynajmniej przez część roku właśnie z powodu połączenia czynników klimatycznych i pozaklimatycznych. Co więcej, wszystkie regiony na świecie dotknięte są ekstremalnymi upałami, co skutkuje zwiększoną śmiertelnością, zachorowalnością oraz migracją ludzi. Twórcy raportu podkreślają, że działania należy podjąć jak najszybciej. Jako ludzkość stoimy bowiem w obliczu nasilającej się zmiany klimatu i katastrofalnych zjawisk pogodowych, które będą tylko eskalować⁴⁰³. Raporty IPCC są uznawane za najbardziej wszechstronne i wiarygodne źródło wiedzy w zakresie zmiany klimatu, a samo IPCC zostało w 2007 r. wyróżnione Nagrodą Nobla.

Oprócz raportów prezentowanych przez IPCC warto również zwrócić uwagę na inne studia dotyczące interakcji człowieka z otaczającym go środowiskiem. Poniżej zostały opisane wyniki analizy wybranych raportów ukazujących tę problematykę.

W 2018 r. magazyn *The Lancet* zaalarmował, że zanieczyszczenie środowiska stało się w 2015 r. przyczyną 9 mln przedwczesnych zgonów na świecie⁴⁰⁴. Raport ONZ z 2019 r., *Zdrowa planeta, zdrowi ludzie*, dodatkowo uwydatnia, jak degradacja środowiska przybiera postać poważnej groźby dla życia ludzi. Wśród kluczowych problemów autorzy tego opracowania wymieniają zanieczyszczenie powietrza, zmiany klimatu, zanik bioróżnorodności, wyjałowienie gleby, presję na środowisko lądowe i morskie, urbanizację czy marnotrawstwo żywności i zasobów naturalnych. Alarmują oni, że zanieczyszczenie powietrza jest główną przyczyną przewlekłych chorób i utraty dochodów, a do 2050 r. zła jakość powietrza może stać się przyczyną milionów przedwczesnych zgonów. Problem ten pogłębiany jest przez zanieczyszczenie wody, zaś wzrost zanieczyszczenia chemikaliami prowadzi do zaburzeń funkcjonowania układu hormonalnego człowieka. Raport zwraca także uwagę na wyzwania związane z rosnącą populacją i koniecznością zaspokojenia jej potrzeb przy

---

⁴⁰³ *Climate Change 2023. Synthesis Report. Summary for Policymakers*, https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁴⁰⁴ Raporty w *The Lancet*, [https://www.thelancet.com/journals/lancet/issue/vol391no10119/PIIS0140-6736\(18\)X0005-1#closeFullCover](https://www.thelancet.com/journals/lancet/issue/vol391no10119/PIIS0140-6736(18)X0005-1#closeFullCover); [https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736\(17\)32345-0.pdf](https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736(17)32345-0.pdf) (dostęp: 27.09.2023 r.).

jednoczesnym zachowaniu ekosystemu. Będzie to, według autorów tego dokumentu, jedno z najważniejszych zadań współczesnego świata.

W 2019 r. czasopismo BioScience ogłosiło wspólne stanowisko ponad 11 tys. naukowców ze 153 państw dotyczące globalnej sytuacji klimatycznej⁴⁰⁵. Z treści tego manifestu wynika, że globalne ocieplenie okazało się bardziej nasilone, niż pierwotnie przewidywano. Zagroza ono nie tylko ekosystemom, ale i ludzkości. Mimo wcześniejszych apeli i ostrzeżeń naukowców próby powstrzymania zmiany klimatu nie przyniosły oczekiwanych rezultatów, co eksperci w swoim oświadczeniu określili jako sytuację nadzwyczajną⁴⁰⁶. W lutym 2021 r., ponad półtora roku od ogłoszenia tego dokumentu, zostało upublicznione wstępne sprawozdanie podsumowujące ONZ⁴⁰⁷ dotyczące sytuacji klimatycznej. Raport ten stanowi „czerwony alert” dla planety w związku z postępującym ociepleniem klimatu. Mimo wiedzy o skutkach tego zjawiska państwa członkowskie nie podjęły wystarczających działań, by skutecznie stawić czoła globalnemu ociepleniu.

Również eksperci z Europejskiej Agencji Środowiska w swoim raporcie *Środowisko Europy 2020*⁴⁰⁸ podkreślają, że w sferze ochrony środowiska Europa stoi w obliczu wyjątkowych wyzwań środowiskowych, na niespotykaną dotąd skalę⁴⁰⁹. W ocenie autorów tego dokumentu najbardziej problematycznymi kwestiami na kontynencie są utrata bioróżnorodności, zużycie zasobów, skutki zmiany klimatu oraz związane ze środowiskiem zagrożenia dla zdrowia i jakości życia. Problemy te są nasilane przez globalne megatrendy, takie jak zmiany demograficzne. W związku z faktem, że od 1950 r. populacja światowa zwiększyła się trzykrotnie (obecnie 7,8 mld), liczba mieszkańców miast – aż czterokrotnie (obecnie ponad 4 mld), a wyniki gospodarcze odnotowały dwunastokrotny wzrost, relacja człowieka ze środowiskiem uległa przekształceniu. Zgodnie z raportem EEA przewiduje się, że do 2050 r. populacja światowa wzrośnie o niemal jedną trzecią, przez co osiągnie liczbę około 10 mld. Z perspektywy globalnej do 2060 r. zużycie zasobów może się podwoić, zapotrzebowanie na wodę wzrośnie o 55% do 2050 r., natomiast zapotrzebowanie na energię – o 30% do 2040 r.⁴¹⁰ Rozwój gospodarczy z jednej strony zwiększył dobrobyt w wielu częściach

---

⁴⁰⁵ *World Scientists' Warning of a Climate Emergency*, <https://academic.oup.com/bioscience/advance-article/doi/10.1093/biosci/biz088/5610806> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁴⁰⁶ *Raport: Rynek mody w Polsce...*

⁴⁰⁷ *Nationally determined contributions under the Paris Agreement*, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma2021_02E.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁴⁰⁸ *The European environment – state and outlook 2020. Knowledge for transition to a sustainable Europe*, <https://www.eea.europa.eu/soer/2020> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁴⁰⁹ *Tamże*.

⁴¹⁰ *Tamże*, s. 9.

świata, z drugiej zaś, doprowadził do rozległych szkód środowiskowych. Jak wynika z przywołanego raportu EEA, około 75% środowiska lądowego oraz 40% środowiska morskiego na świecie uległo znaczącym zmianom. Ziemia doświadcza wyjątkowo szybkiej utraty różnorodności biologicznej, a gatunków zagrożonych aktualnie wyginięciem jest więcej niż kiedykolwiek wcześniej w historii ludzkości. Istnieją dane potwierdzające, że weszliśmy w okres szóstego masowego wymierania gatunków. Obserwowana od lat 50. XX w. zmiana klimatu na świecie zachodzi na niespotykaną dotąd skalę. Jest ona przede wszystkim skutkiem emisji gazów cieplarnianych powstających na skutek działalności człowieka, takiej jak wykorzystywanie paliw kopalnych, rolnictwo oraz wylesianie⁴¹¹. Co więcej, według tego raportu, obciążenie chorobami wynikającymi z degradacji środowiska jest obecnie trzykrotnie większe niż to powodowane przez AIDS, gruźlicę i malarię łącznie. Wskazuje on też na ryzyko załamania kluczowych ekosystemów, co mogłoby doprowadzić do znaczących zakłóceń zdolności przyrody do dostarczania istotnych usług, takich jak zapewnianie pożywienia i zasobów, zachowanie czystych wód i żyznych gleb czy zabezpieczanie przed katastrofami naturalnymi⁴¹².

W raporcie EEA z 2023 r., omawiającym relację zdrowia i środowiska w Europie⁴¹³, podkreślono, że nieodpowiednie traktowanie planety i ekosystemów niesie ryzyko dla zdrowia ludzi w Europie. Brak dbałości o planetę, ekosystemy i klimat oddziałuje negatywnie na funkcjonowanie społeczności, zdrowie obywateli i ich dobrobyt. Przy współpracy z ekspertami z sieci Eionet EEA zestawiła informacje na temat środowiska oraz systemów związanych z energią, żywnością i mobilnością, tworząc Europejski Atlas Środowiska i Zdrowia. W atlasie przedstawiono, jak zanieczyszczenie i inne czynniki środowiskowe wpływają na zdrowie mieszkańców kontynentu. Dzięki interaktywnej mapie można przeanalizować powiązania pomiędzy zdrowiem a stanem środowiska. Atlas umożliwia również szczegółowe badania specyficznych obszarów w Europie, pomagając lepiej zrozumieć, jak środowisko oddziałuje na zdrowie ludzi.

Copernicus Climate Change Service potwierdza w opracowaniu z 2022 r.⁴¹⁴ negatywny wpływ zanieczyszczenia środowiska na zdrowie człowieka. Z opracowania tego wynika ponadto, że ostatnie osiem lat było najcieplejszymi w historii, a 2022 r. był piątym

---

⁴¹¹ *Tamże.*

⁴¹² *Tamże.*

⁴¹³ *EEA Signals 2023 – Health and environment in Europe*, <https://www.eea.europa.eu/publications/eea-signals-2023> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁴¹⁴ *European State of the Climate. Summary 2022*, https://climate.copernicus.eu/sites/default/files/custom-uploads/ESOTC2022/PR/ESOTCsummary2022_final.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

najcieplejszym rokiem, jaki kiedykolwiek zarejestrowano. Większa część Europy Zachodniej doświadczyła upałów, a temperatury w Wielkiej Brytanii przekroczyły po raz pierwszy 40°C⁴¹⁵. Taki wzrost temperatury przekłada się na ekstremalne zdarzenia pogodowe, które nie tylko mają negatywny wpływ na jakość życia, ale też stanowią ogromne obciążenie dla gospodarki⁴¹⁶. Zgodnie z badaniami MunichRe tylko w 2020 r. katastrofy naturalne przyniosły ponad 210 mld dolarów strat na całym świecie. Dla porównania – w 2019 r. straty z tego powodu były szacowane na 166 mld dolarów⁴¹⁷.

Z powyższej danych jasno wynika, że działalność ludzka prowadząca do degradacji środowiska ma szeroki zakres konsekwencji. Nie tylko skutkuje uszkodzeniem wrażliwych ekosystemów i przyspiesza zmianę klimatu, ale ma też bezpośredni i szkodliwy wpływ na zdrowie ludzi. Zanieczyszczanie powietrza, wody i gleby może skutkować licznymi chorobami, a także pogorszeniem ogólnej jakości życia. Tym samym dbałość o środowisko naturalne staje się palącą kwestią również w zakresie ochrony zdrowia człowieka.

Powszechnie wiadomo, że głównym sprawcą zanieczyszczenia środowiska jest przemysł, w szczególności energetyka, górnictwo, hutnictwo, przemysł chemiczny czy paliwowy. Mimo znaczącego postępu technicznego, jaki nastąpił w ostatnich dziesięcioleciach, branże te wciąż emitują duże ilości gazów i pyłów. Analitycy Center for Economic and Policy Research (CEPR) opublikowali w kwietniu 2023 r. ranking największych trucicieli przemysłowych w Europie⁴¹⁸. Pokazuje on ich niebezpieczny wpływ na zdrowie ludzi, środowisko i klimat. W badaniu naukowcy przeanalizowali około 10 tys. firm na kontynencie, korzystając z bazy danych Europejskiego Rejestru Uwalniania i Transferu Zanieczyszczeń. Jak stwierdził CEPR, najbardziej toksycznymi branżami dla ludzi stały się produkcja energii elektrycznej, stali i żelaza oraz cementu.

Tymczasem coraz częściej zwraca się uwagę na branżę tekstylną-odzieżową jako na istotny czynnik degradacji środowiska. W obliczu rosnącej populacji i powszechności tekstyliów, które znajdują zastosowanie w wielu sektorach gospodarki, produkty te stały się nieodłącznym elementem życia ludzi. To prowadzi do wzrostu produkcji, konsumpcji

---

⁴¹⁵ *Tamże.*

⁴¹⁶ *Counting The Cost: A Year of Climate Breakdown*, file:///C:/Users/Administrator/Downloads/Counting_the_Cost.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁴¹⁷ Por. *Record hurricane season and major wildfires – The natural disaster figures for 2020*, <https://www.munichre.com/en/company/media-relations/media-information-and-corporate-news/media-information/2021/2020-natural-disasters-balance.html> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁴¹⁸ S. Erhart, K. Erhart, *Environmental ranking of European industrial facilities*, <https://cepr.org/voxeu/columns/environmental-ranking-european-industrial-facilities> (dostęp: 27.09.2023 r.).

i w konsekwencji większego obciążenia dla środowiska. W rezultacie to właśnie wpływ branży tekstylno-odzieżowej staje się coraz bardziej niepokojący.

3.   **Rozwój branży tekstylno-odzieżowej: od rzemiosła do zjawiska „szybkiej mody”**

Produkcja tekstylno-odzieżowa zaczęła się rozwijać na szeroką skalę na przełomie XIX i XX w. w wyniku przekształcenia rękodziela i rzemiosła w przemysł, przy zastosowaniu maszyn zasilanych energią elektryczną. Jak zauważa T. Marszał, w ciągu niespełna stu lat mechanizacja doprowadziła do zwielokrotnienia produkcji wyrobów włókienniczych⁴¹⁹. Stało się tak w wyniku szybkiego spadku cen produktów tekstylno-odzieżowych oraz wzrostu skali ich produkcji. Pionierem mechanizacji produkcji tkanin bawełnianych była Wielka Brytania. Za nią podążyły Francja, Niemcy, Szwajcaria, Belgia, Hiszpania i Włochy. Kraje Europy Wschodniej były natomiast w tyle za Zachodem, jeśli chodzi o rozwój tego sektora.

Po wybuchu I wojny światowej produkcja włókiennicza znacząco spowolniła, zaś II wojna światowa spowodowała dalsze przemiany. Środek ciężkości produkcji tekstylno-odzieżowej przesunął się w kierunku Azji, a zwłaszcza Indii i Chin, gdzie pod koniec XIX w. powstały pierwsze fabryki włókiennicze. Z kolei w Europie rozwój przemysłu ciężkiego i energetyki przyczynił się do spowolnienia tempa rozwoju branży tekstylno-odzieżowej.

Tymczasem postępująca zmiana preferencji konsumenckich sprawiła, że coraz chętniej kupowano odzież produkowaną na skalę masową. Niemniej dopiero w drugiej połowie XX w. branża tekstylno-odzieżowa zaczęła się rozwijać wręcz w zawrotnym tempie. Na rynku pojawili się pionierzy, którzy za sprawą nowych modeli biznesowych zdominowali branżę. W 1947 r. Erling Persson utworzył w Szwecji pierwszy sklep Hennes z ubraniami dla kobiet. W 1968 r. uzupełnił ofertę o kolekcję męską, tworząc sieć sklepów o nazwie H&M. *Modus operandi* tej grupy odzieżowej polegał na przeniesieniu produkcji do zewnętrznych ośrodków, a jednocześnie na szerokiej i szybko zmieniającej się ofercie dla konsumenta. W 1975 r. został otwarty pierwszy sklep hiszpańskiej grupy odzieżowej Inditex (właściciel marki Zara). Innowacyjne podejście założyciela marki Zara w tamtym czasie polegało na zastąpieniu kilkumiesięcznych terminów realizacji zamówień terminami 14-dniowymi (od projektu do umieszczenia produktu w sklepie). Właściciel marki Zara – Amancio Ortega, podobnie jak

---

⁴¹⁹ T. Marszał, *Przestrzenne aspekty rozwoju przemysłu włókienniczego na świecie do połowy XX wieku*, Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica 1986, nr 24, file:///C:/Users/Administrator/Downloads/fh24Tadeusz_Marsza%20109_120.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

w przypadku marki H&M, stworzył sieć sklepów odzieżowych. Strategia biznesowa tych grup odzieżowych polegała na niskokosztowej i masowej produkcji.

Wraz z powstaniem globalnych marek odzieżowych w drugiej połowie XX w. zrodził się termin „szybkiej mody”. W artykule opublikowanym w dzienniku The New York Times 31 grudnia 1989 r. termin ten został użyty w kontekście marki Zara należącej do grupy Inditex. Zara intensywnie wkraczała wówczas na rynek amerykański⁴²⁰.

Strategie niskokosztowej produkcji zyskały popularność w latach 90. XX w. Przedsiębiorcy decydujący się na taki krok koncentrowali się na dywersyfikacji oferty i szybkim dostosowywaniu się do najnowszych trendów modowych⁴²¹. Niemniej korzystanie z *outsourcingu*⁴²² prowadziło do komplikacji w łańcuchach dostaw wynikających z geograficznego rozproszenia podwykonawców. Przejawiało się to opóźnieniami, problemami w komunikacji czy presją na obniżanie kosztów, co z kolei skutkowało spadkiem rentowności⁴²³. W efekcie branża tekstylna-odzieżowa uległa w tamtym czasie zmianie. Zwiększyła się liczba sezonów mody, skróceniu uległ czas realizacji zamówień, a priorytetem stało się dostarczenie odpowiednich produktów we właściwym czasie i miejscu. Publiczne pokazy mody zwiększyły zainteresowanie trendami wśród konsumentów⁴²⁴, co z kolei skłoniło producentów do dostosowywania oferty do aktualnych potrzeb klientów⁴²⁵. Dominujący obecnie styl życia oraz rozwój handlu elektronicznego dodatkowo przyspieszyły ewolucję branży w kierunku tzw. szybkiej mody. Okres pandemii paradoksalnie przyczynił się do rozwoju modelu *ultra fast fashion*. Zamknięcie sklepów stacjonarnych spowodowało błyskawiczny rozwój sprzedaży internetowej i nowych modeli biznesowych – sprzedaży bezpośrednio do konsumenta z pominięciem hurtowników i detalistów. W efekcie to właśnie internetowe platformy, m.in. z Chin, stały się popularnym „miejscem” sprzedaży produktów

---

⁴²⁰ A.M. Schiro, *Fashion; Two New Stores That Cruise Fashion's Fast Lane*, <https://www.nytimes.com/1989/12/31/style/fashion-two-new-stores-that-cruise-fashion-s-fast-lane.html> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁴²¹ S. Gupta, J.W. Gentry, *Evaluating Fast Fashion: Examining its Micro and the Macro Perspective*, [w:] C. Becker-Leifhold, M. Heuer (ed.), *Eco-Friendly and Fair: Fast Fashion and Consumer Behaviour*, New York 2018, https://books.google.pl/books?hl=pl&lr=&id=31aDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT36&dq=Evaluating+Fast+Fashion:+Examining+its+Micro+and+the+Macro+perspective&ots=c8SsAGv4Zp&sig=wR1eXpQsO8bix9YpFKxLnRjzy4&redir_esc=y#v=onepage&q=Evaluating%20Fast%20Fashion%3A%20Examining%20its%20Micro%20and%20the%20Macro%20perspective&f=false (dostęp: 4.09.2023 r.).

⁴²² Zlecenie produkcji podwykonawcom, osobom trzecim.

⁴²³ S. Gupta, J.W. Gentry, *Evaluating Fast Fashion...*

⁴²⁴ *Tamże*.

⁴²⁵ V. Bhardwaj, A. Fairhurst, *Fast fashion: Response to changes in the fashion industry*, The International Review of Retail, Distribution and Consumer Research” 2010, vol. 20, nr 1, [file:///C:/Users/Administrator/Downloads/Fast_Fashion_ResponsetochangesinApparelIndustry.pdf](file:///C:/Users/Administrator/Downloads/Fast_Fashion_Response%20to%20changes%20in%20Apparel%20Industry.pdf) (dostęp: 27.09.2023 r.).

tekstylno-odzieżowych. Vogue Polska podaje, że „według Bloomberg, Shein była w maju 2021 r. najczęściej pobieraną aplikacją do e-zakupów. Pochodzący z Chin lider światowej e-sprzedaży codziennie wprowadza do katalogu co najmniej tysiąc produktów”⁴²⁶. Jak donosi portal Fashion Biznes, Shein oferuje ponad 600 tys. produktów, które można nabyć w 150 krajach, a na ich platformie pojawia się każdego dnia ponad 6 tys. nowych produktów. Dla porównania, inne firmy uznane za segment *fast fashion* do swoich sklepów internetowych dodają w ciągu całego roku pomiędzy 25 a 35 tys. modeli, podczas gdy chińska platforma dodaje w tym samym czasie 1,3 mln modeli⁴²⁷.

„Szybka moda” często bywa zestawiana z koncepcją *fast food*, co doprowadziło do powstania określenia *McFashion*, kombinacji nazwy sieci barów McDonald’s⁴²⁸ ze słowem *fashion*⁴²⁹. *McFashion* sugeruje, że trendy w modzie zmieniają się bardzo szybko, a ubrania dostępne w sklepach są krótkotrwałe i istotnie tańsze⁴³⁰. Podobnie jak w przypadku *fast food* (określanego dobitniej jako *junk food*, czyli „śmieciowe jedzenie”), gdzie potrawy są tanie i łatwe w produkcji, ale ubogie pod względem wartości odżywczych, „szybka moda” dostarcza konsumentom bieżących stylów, ale niekoniecznie jakości. „Szybka moda” oferuje aktualne wzornictwo i natychmiastową satysfakcję⁴³¹. Jak podkreślają autorzy interdyscyplinarnego artykułu, *Fast Fashion, Sustainability and the Ethical Appeal of Luxury Brands*, produkty „szybkiej mody” są chwilowo postrzegane jako cenne, lecz po krótkim czasie stają się zupełnie bezwartościowe. Określają oni wręcz, że takie produkty jednego dnia stanowią „skarby”, by za chwilę stać się odpadem (*Today’s treasures, tomorrow’s trash*)⁴³². E. Dobos i A. Éltető opisują współczesne marki modowe jako „producentów bez fabryk”, gdyż rzeczywiste tworzenie produktów tekstylno-odzieżowych oddzielone jest od projektowania i marketingu. Zdaniem

---

⁴²⁶ R. Tomański, *Shein. Jeszcze szybsza moda*, <https://www.vogue.pl/a/platforma-shein-gigant-ultra-fast-fashion> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁴²⁷ I. Dąbrowska, *Jak Shein zostało największą marką fast fashion na świecie? Oto case study chińskiego giganta odzieżowego*, <https://fashionbiznes.pl/jak-shein-zostalo-najwieksza-marka-fast-fashion-na-swiecie-oto-case-study-chińskiego-giganta-odzieżowego/> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁴²⁸ Amerykańska sieć barów szybkiej obsługi sprzedająca burgery, frytki i napoje. Symbol tzw. *fast food*, czyli szybko przygotowywanego i podawanego jedzenia charakteryzującego się tym, że jest to żywność wysoce przetworzona.

⁴²⁹ Ang. „moda”.

⁴³⁰ Jak wskazują S. Gupta i J.W. Gentry w opracowaniu *Evaluating Fast Fashion...*, przedsiębiorcy oferujący tzw. szybką modę tworzą około 20 sezonów w ciągu roku, podczas gdy tradycyjni przedsiębiorcy tej branży wykorzystują stały kalendarz targów, pokazów mody i wydarzeń zorganizowanych wokół dwóch sezonów.

⁴³¹ A. Joy, J.F. Sherry, Jr, A. Venkatesh, J. Wang, R. Chan, *Fast Fashion, Sustainability, and the Ethical Appeal of Luxury Brands*, *Fashion Theory* 2012, vol. 16, nr 3, s. 273–296, <https://www3.nd.edu/~jsherry/pdf/2012/FastFashionSustainability.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁴³² *Tamże*.

autorek to właśnie sprzedawcy i specjaliści od marketingu stanowią siłę napędową tej branży⁴³³.

W pewnym uproszczeniu można powiedzieć, że współcześni konsumenci, zwłaszcza poniżej 35. roku życia, nieustannie poszukują nowych trendów i bez żalu rozstają się z produktami odzieżowymi i tekstylnymi. Taka postawa sprawia, że „szybka moda” oparta jest na kulturze jednorazowego użytku i wyrzucania⁴³⁴. E. Dobos i A. Éltető wskazują wręcz, z czym nie można się nie zgodzić, że branża tekstylna-odzieżowa jest przykładem łańcucha dostaw napędzanego przez nabywców⁴³⁵.

4. Wpływ przedsiębiorców branży tekstylna-odzieżowej na środowisko i klimat

W erze dynamicznego przyrostu ludności, gdy wszyscy noszą ubrania, a wiele sektorów gospodarki wykorzystuje tekstylia, przedmiotowa branża uległa znaczącemu przekształceniu. W obliczu zmienności ofert i kolekcji oraz rosnącego popytu wśród konsumentów branża ta stała się jedną z najpoważniejszych przyczyn zanieczyszczenia środowiska.

Jak wynika z raportu *Environmental impact of the textile and clothing industry*⁴³⁶ opracowanego przez European Parliamentary Research Service w styczniu 2019 r., ilość odzieży kupowanej w UE na osobę w ciągu zaledwie kilkudziesięciu lat wzrosła o 40%⁴³⁷. Tymczasem aż 30% odzieży w garderobach Europejczyków nie było używane dłużej niż rok⁴³⁸. Choć te tendencje konsumpcyjne są wyraźnie widoczne w Unii Europejskiej, to negatywne oddziaływanie na środowisko, związane z produkcją ubrań, jest najbardziej odczuwalne w krajach, gdzie odzież jest produkowana. W kontekście oddziaływania na środowisko odzież stanowi, według Parlamentu Europejskiego, od 2% do 10% ogólnego wpływu wynikającego z konsumpcji w UE⁴³⁹.

Co interesujące, to głównie dzięki staraniom dziennikarzy śledczych udało się uwypuklić znaczenie i rozmiar oddziaływania „szybkiej mody”, a co za tym idzie – branży

---

⁴³³ E. Dobos, A. Éltető, *Regulation of the fashion supply chain and the sustainability – growth balance*, Sustainability Accounting, Management and Policy Journal 2023, vol. 14, nr 1.

⁴³⁴ S. Gupta, J.W. Gentry, *Evaluating Fast Fashion...*

⁴³⁵ E. Dobos, A. Éltető, *Regulation of the fashion supply chain...*

⁴³⁶ *Environmental impact...*

⁴³⁷ Briefing do raportu *Environmental impact...*

⁴³⁸ *Tamże.*

⁴³⁹ *Tamże.*

tekstylno-odzieżowej na środowisko i klimat. Jak wskazuje N. Anguelov, to reporterzy śledczy zwrócili uwagę na problem, zanim odnieśli się do niego naukowcy i eksperci⁴⁴⁰. Dziennikarstwo śledcze wyprzedziło w tym temacie akademickie badania naukowe. Najlepszym tego przykładem jest opracowanie E.L. Cline, *Overdressed: The Shockingly High Cost of Cheap Fashion*⁴⁴¹, którego fragmenty, według N. Anguelova, były przywoływane w literaturze naukowej setki razy⁴⁴². Świadomość społeczną odnośnie do szkodliwego wpływu branży tekstylno-odzieżowej na środowisko, klimat i na samych ludzi wzmocniły ponadto filmy dokumentalne, takie jak *The True Cost*⁴⁴³, *RiverBlue*⁴⁴⁴, *Fashion Dirty Secrets*⁴⁴⁵ czy *The Price of Fashion*⁴⁴⁶. W konsekwencji ślad środowiskowy i węglowy związany z działalnością branży tekstylno-odzieżowej został poddany badaniom ekspertów, organizacji środowiskowych oraz instytucji zajmujących się ochroną środowiska.

Pod koniec 2020 r. Parlament Europejski przedstawił informacje o szkodliwym wpływie branży tekstylno-odzieżowej na środowisko i klimat, prezentując je w postaci infografik⁴⁴⁷. Z kolei w 2023 r. opublikował zaktualizowane infografiki, co ponownie zilustrowało skalę problemu⁴⁴⁸. Informacje te stały się punktem wyjścia do badania przeprowadzonego na potrzeby niniejszej rozprawy. Czynniki wpływające na środowisko zostały podzielone na omówione poniżej obszary.

---

⁴⁴⁰ N. Anguelov, *The Sustainable Fashion Quest*, New York 2021, rozdz. 3, file:///C:/Users/Administrator/Downloads/TheChangingFaceofFastFashion.pdf (dostęp: 10.09.2023 r.).

⁴⁴¹ E.L. Cline, *Overdressed: The Shockingly High Cost of Cheap Fashion*, New York 2013.

⁴⁴² N. Anguelov, *The Sustainable Fashion Quest*, rozdz. 3.

⁴⁴³ *The True Cost* to wyreżyserowany w 2015 r. przez A. Morgana film dokumentalny, poświęcony zjawisku szybkiej mody. Omawia sposób funkcjonowania przemysłu odzieżowego, koncentrując się przede wszystkim na skutkach ubocznych produkcji w krajach rozwijających się, takich jak zanieczyszczenie rzek w wyniku barwienia, zanieczyszczenie gleb wskutek używania pestycydów przy uprawie bawełny. W filmie analizowane jest zjawisko nadmiernej konsumpcji oraz trendy gospodarcze wpływające na kształtowanie branży tekstylno-odzieżowej. Film ten zawiera wypowiedzi ekologów, pracowników przemysłu tekstylno-odzieżowego, właścicieli fabryk, a także ekspertów zajmujących się zrównoważoną produkcją odzieży.

⁴⁴⁴ *RiverBlue*, film dokumentalny z 2017 r. w reżyserii D. McIlvrída'a i R. Williama, to kronika trzyletniej podróży rzecznej dookoła świata działacza na rzecz ochrony przyrody, Marka Angelo, który podczas tej wyprawy odkrył i udokumentował skalę zanieczyszczenia środowiska przez globalny przemysł tekstylny-odzieżowy.

⁴⁴⁵ *Fashion Dirty Secrets* to odcinek serii Stacey Dooley Investigates produkcji BBC z 2019 r. Stacey Dooley podróżuje po świecie, aby odkryć ukryte koszty uzależnienia od zjawiska szybkiej mody. Dokumentuje zanieczyszczenia rzek przez toksyczne substancje chemiczne czy wyschnięte Jezioro Aralskie, dawnej jedno z największych zbiorników słodkiej wody.

⁴⁴⁶ *The price of Fashion* to film dokumentalny BBC z 2018 r. dotyczący sposobu konsumpcji szybkiej mody, wpływu na środowisko i klimat produkcji oraz nadmiernej konsumpcji.

⁴⁴⁷ Por. *Wpływ produkcji tekstyliów i odpadów tekstylnych na środowisko (infografiki)*, <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20201208STO93327/wplywprodukcji-tekstyliow-i-odpadow-tekstylnych-na-srodowisko-infografika> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁴⁴⁸ *Wpływ produkcji tekstyliów i odpadów tekstylnych na środowisko (infografiki)*, https://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/expert/2020/12/story/20201208STO93327/20201208STO93327_pl.pdf (dostęp: 10.09.2023 r.).

Branża tekstylna-odzieżowa charakteryzuje się dużym zużyciem wody. Według danych Parlamentu Europejskiego z 2015 r. „przemysł włókienniczy i odzieżowy wykorzystał 79 mld metrów sześciennych wody, podczas gdy potrzeby całej gospodarki UE wyniosły w 2017 r. 266 mld metrów sześciennych”⁴⁴⁹. Skalę problemu najlepiej obrazuje fakt, że produkcja jednej koszulki typu T-shirt pochłania 2700 litrów słodkiej wody, czyli ilości wystarczającej jednej osobie na 2,5 roku⁴⁵⁰. Jak wskazuje Parlament Europejski, „sektor tekstylny był trzecim co do wielkości powodem degradacji wody i użytkowania gruntów w 2020 roku. W tym samym roku produkcja odzieży i obuwi dla jednego obywatela UE wymagała średnio 9 m³ wody, 400 m² ziemi i 391 kg surowców”⁴⁵¹.

Przedmiotowa branża nie tylko pochłania ogromne ilości wody, ale jest też źródłem jej zanieczyszczenia. Według Parlamentu Europejskiego produkcja tekstyliów wywołuje aż 20% globalnego zanieczyszczenia czystej wody w wyniku barwienia i wykańczania produktów. Większość używanych barwników oraz chemicznych środków wykończeniowych jest stosowana do tekstyliów w kąpielach wodnych. W różnych procesach przygotowywania tkanin (odparowywanie, szorowanie, wybielanie i merceryzacja) wykorzystuje się wodę, a po większości procesów następuje pranie w celu usunięcia chemikaliów przed kolejnym etapem. Zużyta i zanieczyszczona woda trafia z powrotem do ekosystemu, co stanowi zagrożenie dla zdrowia ludzi, którzy korzystają z wód rzecznych. Przyczyną są barwniki, środki rozpuszczające, myjące i barwiące oraz chemikalia wykończeniowe wypłukiwane podczas prania⁴⁵². Używanie środków chemicznych w procesach produkcyjnych tekstyliów wpływa nie tylko na jakość wód w miejscach ich wytwarzania, ale również na zdrowie konsumentów, którzy nabywają produkty zawierające te substancje.

W ostatnim czasie publikowane są informacje o szkodliwych substancjach chemicznych w produktach tekstylna-odzieżowych. W odcinku 108. podcastu „Odpowiedzialna moda” – „Nie choruj przez modę. Solo o chemii w naszych ubraniach”, jego autorka, K. Zajączkowska, powołując się na badania oraz śledztwa dziennikarskie, wykazała związek pomiędzy ubraniami a stanem zdrowotnym ludzi, którzy je nosili. Jako źródła wymieniła m.in. raport Greenpeace z 2022 r., według którego ok 15% badanych produktów z

---

⁴⁴⁹ Por. *Wpływ produkcji tekstyliów i odpadów tekstylnych na środowisko (infografiki)*, <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20201208STO93327/wplywprodukcji-tekstyliow-i-odpadow-tekstylnych-na-srodowisko-infografika> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁴⁵⁰ *Wpływ produkcji tekstyliów i odpadów tekstylnych na środowisko (infografiki)*, https://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/expert/2020/12/story/20201208STO93327/20201208STO93327_pl.pdf (dostęp: 10.09.2023 r.).

⁴⁵¹ *Tamże*.

⁴⁵² S. Gupta, J.W. Gentry, *Evaluating Fast Fashion...*

segmentu *ultra fast fashion* zawiera niebezpieczne substancje chemiczne w ilościach przekraczających limity dopuszczalne przez regulacje europejskie⁴⁵³. Są to m.in. metale ciężkie, takie jak ołów używany do kolorowych nadruków, ftalany używane do zmiękczenia tuszu w sitodrukach, PFAS używany w ubraniach wodo- i plamoodpornych, PFC zapewniający wodoodporność czy barwniki azowe o działaniu wręcz rakotwórczym. W raporcie potwierdzono, że chemikalia mogą mieć szkodliwy wpływ na zdrowie ludzi i środowisko.

Kolejnym problemem związanym z zanieczyszczaniem wody przez branżę tekstylną-odzieżową jest używanie tkanin syntetycznych, których pranie skutkuje przedostawaniem się do mórz i oceanów mikrowłókien plastiku. Mikroplastik stanowi również duże zagrożenie dla zdrowia człowieka. W ocenie Parlamentu Europejskiego „podczas prania ubrań z poliestru może dojść do uwolnienia 700 000 mikrowłókien, które mogą dostać się do łańcucha żywnościowego. Większość mikrodrobin plastiku z tekstyliów uwalnia się podczas pierwszych kilku prań. Szybka moda opiera się na masowej produkcji, niskich cenach i dużych wolumenach sprzedaży, co sprzyja wielu pierwszym praniom. Pranie produktów syntetycznych spowodowało, że na dnie oceanów zgromadziło się ponad 14 mln ton mikrodrobin plastiku. Oprócz tego globalnego problemu, zanieczyszczenie generowane przez produkcję odzieży ma druzgocący wpływ na zdrowie lokalnych mieszkańców, zwierzęta i ekosystemy, w których znajdują się fabryki”⁴⁵⁴. Tymczasem to właśnie z poliestru, będącego źródłem mikrocząsteczek plastiku, wykonuje się znaczącą część tekstyliów i odzieży. Badania wskazują, że poliester odpowiada za 52% całkowitego rynku włókien wykorzystywanych w produkcji odzieży na świecie⁴⁵⁵.

W raporcie opublikowanym w lutym 2021 r. przez Changing Markets Foundation, *Fossil Fashion: The hidden reliance of fast fashion on fossil fuels*⁴⁵⁶, uwidatniono związek pomiędzy branżą tekstylną-odzieżową, szczególnie tzw. *fast fashion*, a przemysłem paliwowym. Włókna syntetyczne, takie jak poliester, są pochodnymi produktów petrochemicznych. Jak wskazuje ten dokument, jednym z poważniejszych problemów branży

---

⁴⁵³ *Taking the Shine off Shein. A business model based on hazardous chemicals and environmental destruction*, https://www.greenpeace.de/publikationen/S04261_Konsumwende_StudieEN_Mehr%20Schein_v9.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁴⁵⁴ *Wpływ produkcji tekstyliów i odpadów tekstylnych na środowisko (infografiki)*, https://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/expert/2020/12/story/20201208STO93327/20201208STO93327_pl.pdf (dostęp: 10.09.2023 r.).

⁴⁵⁵ Por. *Identifying Low Carbon Sources of Cotton and Polyester Fibers*, s. 16, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/UCC_Cotton_Pet_report.pdf (dostęp: 10.09.2023 r.).

⁴⁵⁶ *Fossil Fashion...*

tekstylno-odzieżowej jest właśnie użycie poliestru, którego produkcja w ciągu ostatnich 50 lat wzrosła dziewięciokrotnie.

Według Parlamentu Europejskiego branża tekstylna-odzieżowa odpowiada za 10% światowych emisji dwutlenku węgla, a to więcej niż emisje pochodzące z przelotów międzynarodowych i żeglugi morskiej łącznie⁴⁵⁷. Istotny wpływ na te statystyki ma fakt, że duża część odzieży produkowana jest z tworzyw sztucznych. Jak wynika z raportu Ellen MacArthur Foundation z 2017 r., *A New Textiles Economy: Redesigning Fashion's Future*, branża tekstylna-odzieżowa jest największym użytkownikiem tworzyw sztucznych po branży opakowaniowej i odpowiada za ok. 15% zużycia tworzyw sztucznych⁴⁵⁸. Produkcja odzieży z materiałów syntetycznych powoduje ponadto sześciokrotnie wyższe emisje CO₂ niż w przypadku odzieży bawełnianej (530 mln ton CO₂ w przypadku włókien na bazie tworzyw sztucznych w porównaniu z 86 mln ton bawełny)⁴⁵⁹.

Obecnie obserwowany jest dynamiczny wzrost stosowania poliestru i innych materiałów syntetycznych w branży tekstylna-odzieżowej. Natomiast według prognoz, jeśli branża nie zmieni modelu produkcyjnego, to za 10 lat blisko trzy czwarte wszystkich tekstyliów będzie pochodzić z paliw kopalnych. Raport *Identifying Low Carbon Sources of Cotton and Polyester Fibers* z kwietnia 2021 r.⁴⁶⁰, opracowany przez Fashion Industry Charter for Climate Action, Grupy Roboczej Raw Material Working Group, zwraca uwagę, że kluczową przyczyną powszechnego stosowania poliestru w branży tekstylna-odzieżowej są niskie ceny ropy naftowej, z której wytwarza się włókna syntetyczne⁴⁶¹.

Nie bez znaczenia dla wytwarzanych emisji CO₂ pozostaje również fakt, że produkcja tekstyliów i odzieży odbywa się w różnych częściach świata, co skutkuje koniecznością regularnego transportu wodnego, lądowego oraz powietrznego.

Kolejnym wyzwaniem dla branży tekstylna-odzieżowej są odpady tekstylne w procesie produkcyjnym oraz sprzedażowym. Odpady będące efektem użytkowania produktów tekstylnych i odzieżowych przez konsumentów stanowią odrębną kwestię, omówioną w sekcji III.5. tej pracy. Przemysłowe odpady tekstylne, czyli zarówno te

---

⁴⁵⁷ Por. *Wpływ produkcji tekstyliów i odpadów tekstylnych na środowisko (infografiki)*, <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20201208STO93327/wplywprodukcji-tekstyliow-i-odpadow-tekstylnych-na-srodowisko-infografika> (dostęp: 10.09.2023 r.).

⁴⁵⁸ *Fossil Fashion...*, s. 9.

⁴⁵⁹ *Tamże*, s. 12; *Redesigning the future of fashion*, <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/our-work/activities/make-fashion-circular/report> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁴⁶⁰ Por. *Identifying Low Carbon Sources of Cotton and Polyester Fibers*, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/UCC_Cotton_Pet_report.pdf (dostęp: 10.09.2023 r.).

⁴⁶¹ *Tamże*, s. 75.

pochodzące z produkcji, jak i niesprzedane produkty tekstylny-odzieżowe, poddawane są procesowi spalania lub trafiają na składowiska odpadów. Tymczasem na całym świecie mniej niż 1% odpadów tekstylny-odzieżowych jest przetwarzany w sposób włókno do włókna (*textile-to-textile*), co związane jest po części z brakiem adekwatnych technologii recyklingu⁴⁶².

5. Wpływ konsumpcji tekstyliów i odzieży na środowisko i klimat

Działalność przedsiębiorstw z branży tekstylny-odzieżowej odgrywa znaczącą rolę w kontekście wpływu na środowisko i klimat na każdym etapie łańcucha wartości. Warto zdawać sobie sprawę, że istotnym elementem tego łańcucha jest również konsumpcja. To właśnie konsumpcja w gospodarstwach domowych stanowi znaczący czynnik wywierający presję na środowisko i klimat, a wraz ze wzrostem poziomu konsumpcji nasilają się również jej skutki dla ekosystemu. Rozumienie roli konsumpcji w łańcuchu wartości branży tekstylny-odzieżowej jest niezbędne do uzyskania pełnego obrazu i adresowania problemów środowiskowych i klimatycznych, z jakimi mierzy się współczesny świat. Według danych EEA poziom konsumpcji gospodarstw domowych w UE wzrósł pomiędzy 2000 a 2019 r. o ponad 25%. W 2023 r. EEA opracowała materiały informacyjne, tzw. briefingi⁴⁶³, dotyczące trendów związanych z konsumpcją gospodarstw domowych, identyfikując sześć kluczowych obszarów – obok żywności, mieszkalnictwa, mobilności, towarów i usług gospodarstwa domowego oraz usług związanych ze zdrowiem czy edukacją wyróżniona została kategoria odzieży i obuwia. Należy podkreślić, że konsumpcja w europejskich gospodarstwach domowych jest silnie powiązana z handlem międzynarodowym. Jak podaje EEA, 32% źródeł odzieży i obuwia pochodzi spoza Europy, co świadczy o rosnącej zależności od zaopatrzenia poza granicami tego kontynentu, aby sprostać potrzebom konsumpcyjnym jego mieszkańców⁴⁶⁴. Co więcej, EEA zwraca uwagę, że „europejskie i światowe wzorce konsumpcji zagrażają równowadze ekologicznej planety. Równocześnie konsumpcja spełnia ważne funkcje w dążeniu do dobrobytu oraz zaspokajaniu potrzeb ludzkich i społecznych. Ze względu na wysoki poziom konsumpcji i związaną z tym działalność produkcyjną w całym łańcuchu wartości równowaga

---

⁴⁶² Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Strategia UE na rzecz zrównoważonych wyrobów włókienniczych w obiegu zamkniętym, 30.3.2022, COM(2022) 141 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/DOC/?uri=CELEX:52022DC0141> (dostęp: 18.08.2023 r.).

⁴⁶³ *Environment and climate pressures from household consumption in Europe*, <https://www.eea.europa.eu/publications/environment-and-climate-pressures-from/environment-and-climate-pressures-from> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁴⁶⁴ *Tamże*.

ekologiczna może zostać zachwiana w taki sposób, że zagrożony jest dobrobyt ludzi i sprawiedliwość dystrybucji”⁴⁶⁵.

Badając wpływ branży tekstylno-odzieżowej na środowisko i klimat w tym świetle, nie można się ograniczać do analizy procesów produkcyjnych czy praktyk przedsiębiorstw w ramach łańcuchów dostaw. Istotne są również nawyki konsumenckie, począwszy od wyboru produktów i ich użytkowania, aż po ich pozbywanie się. Badania potwierdzają, że każdy etap łańcucha wartości w branży tekstylno-odzieżowej, w tym konsumpcja, oddziałuje na środowisko i klimat. Z kolei raport *Apparel and Footwear Sector Science-based Targets Guidance* przygotowany przez World Resources Institute⁴⁶⁶ szczegółowo analizuje łańcuch dostaw w branży tekstylno-odzieżowej. Wskazuje on konkretne etapy w łańcuchu, które są odpowiedzialne za największą emisję gazów cieplarnianych, nie pomijając przy tym etapu konsumpcji produktów tekstylno-odzieżowych⁴⁶⁷.

Kolejne badanie, które również uwzględnia wpływ konsumpcji na środowisko, zostało przeprowadzone przez firmę doradcą McKinsey, a jego wyniki opublikowano 23 lipca 2020 r.⁴⁶⁸ Na podstawie analizy wskaźników wpływu, a także wywiadów z ekspertami branżowymi specjaliści z McKinsey opracowali wykres zależności pomiędzy każdą częścią łańcucha wartości odzieży a różnorodnością biologiczną. Jak się okazuje, większość negatywnych skutków pochodzi z trzech etapów łańcucha wartości, tj. z produkcji surowców (*raw-material production*), przetwarzania materiałów⁴⁶⁹ (*material preparation and processing*) oraz końca życia (*end-use*), czyli momentu, kiedy konsument pozbywa się produktów tekstylno-odzieżowych⁴⁷⁰.

Chociaż autorzy opracowania *Environmental impact of the textile and clothing industry* zwracają uwagę na trudność w dokładnym określeniu wpływu konsumpcji tekstyliów i odzieży z powodu globalnej natury i różnorodności miejsc produkcji, jest to istotny obszar do zbadania. Jego wagę podkreśla raport *Pulse of the Fashion Industry Report 2017* opracowany

---

⁴⁶⁵ *Conditions and pathways for sustainable and circular consumption in Europe*, <https://www.eea.europa.eu/publications/conditions-and-pathways-for-sustainable> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁴⁶⁶ *Apparel and Footwear Sector. Science-Based Targets Guidance*, <https://files.wri.org/d8/s3fs-public/apparel-footwear-sector-science-based-targets-guidance-executive-summary.pdf> (dostęp: 10.09.2023 r.).

⁴⁶⁷ *Tamże*, s. 6.

⁴⁶⁸ A. Granskog, F. Laizet, M. Lobis, C. Sawers, *Biodiversity: The next frontier in sustainable fashion*, <https://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/biodiversity-the-next-frontier-in-sustainable-fashion> (dostęp: 10.09.2023 r.).

⁴⁶⁹ Materiał rozumiany jako surowiec w postaci pierwotnej lub częściowo przetworzony, z którego wytwarza się produkt.

⁴⁷⁰ A. Granskog, F. Laizet, M. Lobis, C. Sawers, *Biodiversity...*

przez Global Fashion Agenda przy współpracy z Boston Consulting Group⁴⁷¹. Raport ten zwraca uwagę na wzrastający negatywny wpływ konsumpcji w branży tekstylna-odzieżowej na środowisko. Tendencja ta wskazuje na konieczność podjęcia nieodzownych działań na rzecz implementacji w branży zasady zrównoważonego rozwoju. Analiza przedstawiona w dysertacji przedstawia kluczowe obszary wpływu w oparciu o aktualne dane.

Głównym „grzechem” konsumentów w branży tekstylna-odzieżowej jest obecnie nabywanie nadmiernej ilości odzieży i produktów tekstylnych. Badania przeprowadzone w ramach European Clothing Action Plan (ECAP) w Danii, Włoszech, Niemczech, Holandii, Belgii, Francji, Hiszpanii, Szwecji i Wielkiej Brytanii, których wyniki zostały opublikowane w raporcie z 2017 r., *Mapping clothing impacts in Europe: the environmental cost*⁴⁷², dowodzą, że w Europie konsumowana jest duża, wręcz zbyt duża, ilość odzieży. Jak wskazuje powyższe opracowanie, powołując się na raport *European Textiles & Workwear Market*⁴⁷³, w roku przed uruchomieniem ECAP oszacowano, że ilość ta wyniosła 6,4 mln ton⁴⁷⁴. Dane z raportu obrazują, że największym konsumentem odzieży w Europie są Niemcy, ale większa ilość odzieży *per capita* konsumowana jest w Wielkiej Brytanii⁴⁷⁵.

W dodatku konsumenci używają produktów tekstylna-odzieżowych przez krótki czas, a niektóre z nich w ogóle nie są używane po zakupie. Zamiast je naprawiać, prawidłowo pielęgnować, przedwcześnie nadaje się im status odpadów⁴⁷⁶. Jak wskazuje raport Instytutu Hot or Cool z 2022 r., *Unfit, Unfair, Unfashionable*, w latach 1995–2015 w UE ceny odzieży spadły o ponad 30%. Natomiast w samych w Niemczech, w porównaniu do innych dóbr konsumenckich, ceny odzieży spadły o 70%⁴⁷⁷. Te znaczące obniżki cenowe doprowadziły do wzrostu zakupów odzieży. Z kolei EEA podaje, że w ostatnich 20 latach odnotowano 40-

---

⁴⁷¹ Por. <https://globalfashionagenda.org/pulse-of-the-industry/>

⁴⁷² *Mapping clothing impacts in Europe: the environmental cost*, <http://www.ecap.eu.com/wp-content/uploads/2018/07/Mapping-clothing-impacts-in-Europe.pdf> (dostęp: 10.09.2023 r.).

⁴⁷³ *European Textiles & Workwear Market. The role of Public Procurement in making textiles circular*, <http://www.ecap.eu.com/wp-content/uploads/2016/09/ECAP-Workwear-Report-Pt-1-def-final.pdf> (dostęp: 10.09.2023 r.).

⁴⁷⁴ *Mapping clothing impacts in Europe...*

⁴⁷⁵ *Tamże*.

⁴⁷⁶ Wnioski takie płyną z przedstawionych danych, m.in. z publikacji Parlamentu Europejskiego *Environmental impact... czy preambuły do Strategii UE na rzecz zrównoważonych wyrobów włókienniczych w obiegu zamkniętym*.

⁴⁷⁷ *Unfit, Unfair, Unfashionable. Resizing Fashion for a Fair Consumption Space*, https://hotorcool.org/wp-content/uploads/2022/12/Hot_or_Cool_1_5_fashion_report_.pdf (dostęp: 10.09.2023 r.).

procentowy wzrost sprzedaży produktów tekstylnych oraz odzieżowych, a szacuje się, że do 2030 r. konsumpcja ma wzrosnąć o 63% – z 62 mln ton obecnie do 102 mln ton⁴⁷⁸.

W raporcie ECAP z 2017 r., *Mapping clothing impacts in Europe: the environmental cost*, wskazywano, że metody prania i pielęgnacji odzieży wpływają na ślad węglowy ubrań⁴⁷⁹. Częste suszenie w suszarce i wyższe temperatury prania zwiększają zużycie energii i wpływają na ślad węglowy. Proces prania jest wodo- i energochłonny, skutkuje zanieczyszczeniem wody detergentami, a także uwalnianiem się mikrowłókien z tkanin. Również procesy suszenia i prasowania są energochłonne, szczególnie wtedy, gdy prasowanie odbywa się bez dostosowania tego procesu do temperatury właściwej dla określonych tkanin. Z raportu LLP z 2022 r., *Pielęgnacja odzieży*, wynika, że dla 50% badanych konsumentów nie jest ważne, jak się pielęgnuje ubrania, 42% wycina metki z ubrań, 33% w ogóle nie czyta instrukcji na metkach, zaś 15% nie rozumie zamieszczonego na nich oznakowania⁴⁸⁰.

Może się oczywiście wydawać, że indywidualne działania mają niewielki wpływ na środowisko, zwłaszcza w porównaniu z działalnością dużych przedsiębiorstw. Jednak łączny efekt działań jednostek, przy uwzględnieniu rosnącej populacji i konsumpcji, jest znaczący dla ekosystemu. Badania przeprowadzone przez Global Fashion Agenda wskazują, że ponad 20% emisji gazów cieplarnianych wynika właśnie z postaw i zachowań konsumentów⁴⁸¹.

Coraz lepszym narzędziem do określenia tego wpływu jest kalkulator emisji. Dla przykładu, kalkulator opracowany na cele kampanii „Dbaj o ubranie” przez grupę odzieżową LPP (właściciel m.in. marki Reserved)⁴⁸² pozwala obliczyć generowany przez jednostkę ślad węglowy oraz potencjał jego zmniejszenia. Jak wynika z tej kalkulacji, piorąc sukienki w pralko-suszarce o ładowności 8 kg przy jednej czwartej załadunku w trybie „pranie syntetyczne”, z użyciem suszarki bębnowej i prasowaniem w temperaturze 200°C, generujemy jednorazowo 468 g CO₂. Jeśli natomiast pierzemy sukienki w standardowej pralce, również o ładowności 8 kg, przy pełnym załadunku w trybie Eco, suszymy na świeżym powietrzu i nie używamy żelazka, emitujemy tylko 17 g CO₂. Jeśli uwzględnić liczbę prań w skali tygodnia, miesiąca, roku oraz liczbę gospodarstw domowych w samej tylko Unii Europejskiej, staje się jasne, że nawyki konsumenckie mają istotny wpływ na globalne emisje gazów cieplarnianych.

---

⁴⁷⁸ *Textiles and the environment in a circular economy*, <https://www.eea.europa.eu/publications/textiles-and-the-environment-the> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁴⁷⁹ *Mapping clothing impacts in Europe...*, s. 31.

⁴⁸⁰ *Dbaj o ubranie. Raport*, <https://dbajoubranie.pl/raport-pielęgnacja-odziezy/> (dostęp: 10.09.2023 r.).

⁴⁸¹ *Fashion on Climate...*

⁴⁸² *Dbaj o ubranie. Kalkulator emisji*, <https://dbajoubranie.pl/kalkulator-emisji/> (dostęp: 10.09.2023 r.).

Zważywszy, że większość odzieży i tekstyliów jest produkowana z poliestru, a mikrocząsteczki plastiku uwalniają się głównie w trakcie prania, to właśnie korzystanie z produktów tekstylno-odzieżowych przyczynia się do kluczowego zanieczyszczenia w tej dziedzinie. W 2017 r. Komisja Europejska opublikowała raport *Intentionally added microplastics in products*⁴⁸³, w którym podkreślono ryzyko związane z mikroplastikiem dla zdrowia ludzi i środowiska.

Według EEA co roku w UE wyrzuca się około 5,8 mln ton wyrobów włókienniczych, czyli około 11 kg na osobę⁴⁸⁴. Każdej sekundy na świecie na składowiska odpadów lub do spalarni trafiają odpady tekstylne o objętości ładunku ciężarówki⁴⁸⁵. Odpady na składowiskach rozkładają się, emitując gazy cieplarniane. Często są palone, co powoduje uwolnienie do atmosfery toksycznych, rakotwórczych związków. Z badania przeprowadzonego w 2017 r. w ramach ECAP, którego wyniki przedstawiono w raporcie *Mapping clothing impacts in Europe: the environmental cost*, wynika, że aktywne użytkowanie ubrań w Europie wynosi średnio około trzech lat⁴⁸⁶.

Jak ocenia EEA, z uwagi na ciągły wzrost konsumpcji w europejskich gospodarstwach domowych trudno przewidzieć, czy poprawa wydajności będzie w stanie zniwelować skutki tego wzrostu. Wydaje się mało prawdopodobne, aby w dłuższej perspektywie udało się osiągnąć całkowite oddzielenie wzrostu gospodarczego od wykorzystania zasobów i presji środowiskowych. Obecne tempo minimalizowania negatywnego wpływu na środowisko w kontekście rosnącej gospodarki nie jest wystarczające, by działać w ramach ekologicznych granic zdolności planety. Długotrwałe skutki konsumpcji bowiem, jak wskazuje EEA, kumulują się, przekraczając z upływem czasu zdolności regeneracyjne ekosystemów⁴⁸⁷.

6. Zmiany zachowań i oczekiwań konsumentów

Trafnie podkreśla M. Sobocińska, że zachowania konsumenckie nieustannie ewoluują, są pełne złożoności i podatne na wpływ ze strony zróżnicowanych trendów. Przemiany w postawach konsumentów to odpowiedź na wyzwania współczesnego świata, ale także na

---

⁴⁸³ Por. <https://ec.europa.eu/environment/chemicals/reach/pdf/39168%20Intentionally%20added%20microplastics%20-%20Final%20report%2020171020.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁴⁸⁴ *Textiles and the environment in a circular economy*, file:///C:/Users/Administrator/Downloads/ETC-WMGE_report_final%20for%20website_rev20221118.pdf (dostęp: 18.08.2023 r.).

⁴⁸⁵ *A new Textiles Economy...*

⁴⁸⁶ *Mapping clothing impacts in Europe...*, s. 33.

⁴⁸⁷ *Environment and climate pressures...*

rosnące znaczenie zasady zrównoważonego rozwoju, wobec której konsumenci przyjmują różne postawy kształtujące ich postępowanie⁴⁸⁸.

W ostatnich latach świadomość konsumentów odnośnie do oddziaływania branży tekstylna-odzieżowej na środowisko znacząco wzrosła, przede wszystkim za sprawą mediów, naukowców, aktywistów oraz organizacji pozarządowych. Pandemia COVID-19 spowodowała ponadto znaczącą zmianę w codziennych nawykach i zachowaniach konsumentów na całym świecie. Odgórne obostrzenia oraz zamknięcie sklepów, restauracji, instytucji kultury, a także izolacja w domach przyniosły spowolnienie w życiu społeczno-gospodarczym. Zmieniły się także nawyki zakupowe. Z badania przeprowadzonego przez krajowy Ośrodek Zmian Klimatu w 2020 r., *Uwarunkowania zmiany postaw społecznych i stylu życia w kontekście aktualnych wyzwań związanych ze zmianami klimatu na przykładzie pandemii COVID-19 w Polsce*⁴⁸⁹, wynika, że 40% ankietowanych ograniczyło swoje zakupy, a 11% zadeklarowało, że jest gotowych całkowicie zrezygnować z zakupów dla przyjemności. W przypadku zakupów odzieżowych, o które zapytano odrębnie, co piąta osoba oświadczyła, że jest gotowa całkowicie zrezygnować z kupowania ubrań „na poprawę humoru”. Z przeprowadzonego badania płynie interesująca konkluzja, iż „sytuacja lockdown’u pokazała, że zachowania ekologiczne mogą zacząć się kształtować na poziomie nieświadomym – jakby »mimochoodem«”⁴⁹⁰. Nie oznacza to jednak, że nie dostrzegamy wpływu zachowań konsumenckich na klimat. Już przed pandemią część konsumentów deklarowała gotowość zapłacenia więcej za produkty przyjazne środowisku. Jak wynika z badań KPMG z 2019 r., *Polski rynek mody*, co czwarty badany Polak deklarował, że jest w stanie zapłacić więcej⁴⁹¹ za „ekologiczne ubranie”⁴⁹². Podobne tendencje zaobserwowano w badaniu europejskich konsumentów w raporcie *Pulse of the Fashion Industry 2019*, opublikowanym przez Global Fashion Agenda, Boston Consulting Group oraz Sustainable Apparel Coalition. Zgodnie z tym badaniem konsumenci coraz bardziej doceniają i oczekują od branży tekstylna-odzieżowej społecznej oraz środowiskowej odpowiedzialności⁴⁹³.

---

⁴⁸⁸ M. Sobocińska, *Zachowania polskich konsumentów a kultura odpowiedzialności*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Zarządzanie 2021, nr 4, s. 103, [file:///C:/Users/Administrator/Downloads/Soboci%20ska%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Administrator/Downloads/Soboci%20ska%20(1).pdf) (dostęp: 4.09.2023 r.).

⁴⁸⁹ *Polacy a zmiany klimatu – badanie w czasach COVID-19*, <https://ios.edu.pl/aktualnosci/polacy-a-zmiany-klimatu-badanie-w-czasach-covid-19/> (dostęp: 10.09.2023 r.).

⁴⁹⁰ *Czy doświadczenie pandemii wpłynie na nasze postawy wobec zmian klimatu*, <https://raport.togetair.eu/czlowiek/ludzie-swiat-klimat/czy-doswiadczenie-pandemii-wplynie-na-nasze-postawy-wobec-zmian-klimatu> (dostęp: 10.09.2023 r.).

⁴⁹¹ Więcej oznacza maksymalnie o 20% dopłaty w stosunku do ceny „nieekologicznego” ubrania lub obuwia.

⁴⁹² *Rynek mody w Polsce...*

⁴⁹³ *Pulse of the Fashion Industry 2019*, <https://globalfashionagenda.org/pulse-of-the-industry/>.

Pandemia COVID-19 jeszcze bardziej nasiliła „zielone” oczekiwania konsumentów. Raport Accenture z maja 2020 r., *Konsument w Nowej Rzeczywistości*, wskazuje, że kryzys zdrowotny miał wpływ na zachowania zakupowe konsumentów. Jak twierdzą autorzy raportu, konsumenci musieli przemyśleć swoje kryteria zakupowe, dostosować się do zmieniających się kanałów zakupów oraz metod dostaw. Z badania Accenture wynika ponadto, że dla ponad 60% badanych istotny jest sposób wytworzenia produktu. Inne badanie Accenture, z października 2020 r., *Świadomy konsument*, potwierdziło, że konsumenci stali się bardziej racjonalni w decyzjach zakupowych. Raport ten podkreślił też, że konsumenci są bardziej czujni na działania i komunikaty firm, a przy tym w wyborze sposobów realizacji zakupów⁴⁹⁴.

Wzrost świadomości nieodłącznie wiąże się z właściwym podejściem do konsumpcji, które objawia się nie tylko w wyborze ekologicznych produktów, ale także w oszczędnym i przemyślanym korzystaniu z nich, opartym na ekoracjonalności, a nie tylko na własnych korzyściach. Jak zauważa M. Sobocińska, świadomi ekologicznie konsumenci ograniczają lub w ogóle rezygnują z zakupu towarów, których produkcja nadmiernie eksploatuje nieodnawialne zasoby naturalne. Taka postawa, według autorki, nie ogranicza się wyłącznie do zakupów. Tłumaczy ona, że dla „postaw przyjaznych środowisku znamienne jest zmniejszanie lub rezygnowanie z konsumpcji dóbr, które charakteryzują się wysoką chłonnością nieodnawialnych zasobów ziemi, i nabywanie produktów, które nie wytwarzają dużej ilości odpadów pokonsumpcyjnych, a także segregowanie odpadów i ich wtórne wykorzystanie. Ponadto w trend określany jako ekologizacja zachowań konsumenckich wpisują się podejmowane przez konsumentów działania służące pogłębianiu przez nich wiedzy z zakresu ochrony środowiska naturalnego czy też angażowaniu się w ruchy ekologiczne”⁴⁹⁵.

Rozszerzanie wiedzy na temat ochrony środowiska obejmuje także zrozumienie wpływu zakupionych produktów na środowisko. Niemniej rozpoznawanie tzw. produktów zrównoważonych staje się coraz bardziej skomplikowane. Jak wskazują dane na oficjalnej stronie Komisji Europejskiej, wielość etykiet i certyfikatów dotyczących zrównoważoności sprawia, że konsumentom trudno jest się zorientować w tym gąszczu informacji. W samej tylko UE funkcjonuje 230 etykiet związanych ze zrównoważonym rozwojem oraz ok. 100 odnoszących się do zielonej energii, które charakteryzują się różnym poziomem

---

⁴⁹⁴ *Świadomy konsument. Raport przygotowany przez Accenture, Fashionbiznes.pl i Fundację Kupuj Odpowiedzialnie. Moda, kosmetyki*, <https://fashionbiznes.pl/wp-content/uploads/2020/10/Accenture-Raport-SwiadomyKonsument-2020.pdf> (dostęp: 10.09.2023 r.).

⁴⁹⁵ M. Sobocińska, *Zachowania polskich konsumentów...*, s. 104–105.

przejrzystości⁴⁹⁶. Nadmierna ilość certyfikatów i etykiet utrudnia konsumentom dokonywanie świadomych i odpowiedzialnych wyborów.

Aktualna sytuacja gospodarcza, naznaczona inflacją i kryzysem, skutkuje tym, że wielu konsumentów odczuwa niepewność i brak bezpieczeństwa ekonomicznego. Z raportu Open Research z 2022 r. wynika, że ponad 80% Polaków jest zaniepokojonych bieżącą sytuacją gospodarczą⁴⁹⁷. Lecz mimo dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości i niepewności nastawienie konsumentów nie wyklucza zrównoważonego rozwoju, ochrony środowiska i odpowiedzialności w dokonywanych wyborach. Choć kluczowym dziś czynnikiem w wyborze produktów jest cena, to według deklaracji kwestie środowiskowe również wpływają na decyzje zakupowe. Potwierdza to badanie firmy Deloitte z 2022 r., *Global State of the Consumer Tracker*, zgodnie z którym polscy konsumenci pragną wybierać produkty zrównoważone, ale ich wysoka cena stanowi barierę. Mimo że inflacja pozostaje czynnikiem determinującym zachowania konsumentów, aż siedmiu na dziesięciu Polaków uważa, że człowiek winny jest zmianie klimatu, a przed zrównoważonymi wyborami powstrzymuje ich cena⁴⁹⁸. Podobne wnioski płyną z badania firmy EY z 2023 r., *Future Consumer Index*⁴⁹⁹. Według autorów tego raportu większość polskich konsumentów chce podejmować bardziej świadome decyzje zakupowe. Badania te co prawda pokazują nastroje polskich konsumentów, ale w dobie kryzysu gospodarczego tendencje te rysują się podobnie zarówno w UE, jak i w skali globalnej. W konsekwencji – jak wynika z badania firmy Mintel z 2023 r., *Trendy na globalnym rynku konsumenckim* – zakupy u lokalnych dostawców stają się odpowiedzią na potrzebę oszczędności oraz dbałości o środowisko⁵⁰⁰.

Mimo ogromnego wpływu inflacji na portfele konsumentów można przewidzieć, że z chwilą ustabilizowania się sytuacji gospodarczej kwestie odpowiedzialności społecznej i środowiskowej staną się priorytetem. Badanie firmy Kantar, *Ziemia atakuje?*, wskazuje, że aż 70% badanych Polaków jest przekonanych o nadciągającej katastrofie ekologicznej i oczekuje działań ze strony liderów i przedsiębiorstw⁵⁰¹. W innym badaniu tej samej firmy, *Sustainability Sector Index 2022*, podkreślono, że niemal wszyscy respondenci, bo aż 97%, pragną żyć zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Lecz tylko nieliczni (9%) faktycznie

---

⁴⁹⁶ https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/green-claims_en (dostęp: 10.09.2023 r.).

⁴⁹⁷ *Nastroje konsumentów 2022...*

⁴⁹⁸ *Global State of the Consumer Tracker...*

⁴⁹⁹ *EY Future Consumer Index...*

⁵⁰⁰ *Trendy na globalnym rynku konsumenckim w roku 2023...*

⁵⁰¹ *Ziemia atakuje?...*

działają aktywnie w tym kierunku. Ta dysproporcja może wynikać z przekonania, które podziela 74% uczestników badania, że produkty ekologiczne mają wyższą cenę⁵⁰².

Problem rozbieżności pomiędzy deklaracjami konsumentów a ich rzeczywistymi wyborami został poddany badaniu przez firmę Zalando, którego wynikiem jest raport *It takes two*⁵⁰³. Według tego badania, choć 53% konsumentów podkreśla znaczenie zakupów od marek społecznie odpowiedzialnych, to zaledwie 23% faktycznie docieka tych zasad na własną rękę⁵⁰⁴. Autorzy opracowania zwracają uwagę, że tacy przedsiębiorcy jak Zalando mają wyjątkową możliwość kształtowania zachowań konsumentów poprzez integrowanie działań swoich partnerów biznesowych w kierunku bardziej zrównoważonej konsumpcji⁵⁰⁵. Podkreśla to istotność roli, jaką mogą odegrać przedsiębiorcy w promowaniu bardziej odpowiedzialnych zachowań zakupowych.

Uwagi wymaga również najnowsze badanie przeprowadzone w 2023 r. przez organizację Fashion Revolution w państwach Grupy Wyszehradzkiej, *Zwyczaje i priorytety współczesnych konsumentów mody w Czechach, na Słowacji, w Polsce i na Węgrzech*⁵⁰⁶. Badanie to potwierdza, że deklaracje konsumentów w zakresie zrównoważonego rozwoju nie mają odzwierciedlenia w podejmowanych działaniach. Co więcej, konsumenci co do zasady podają w wątpliwość autentyczność działań w zakresie zrównoważonego rozwoju podejmowane przez biznes i decydentów politycznych. Niemniej 40% badanych spodziewa się, że firmy będą posiadać certyfikaty w zakresie zrównoważonego rozwoju, a 55% oczekuje szczegółowych informacji o pochodzeniu produktu i możliwości jego naprawy⁵⁰⁷.

Rozbieżność pomiędzy deklaracjami a rzeczywistym zachowaniem nie jest jednak zjawiskiem nowym czy niezbadanym. Jak podkreślają M. Venkatesan, F. Dreyfuss-Wells, A. Nair, A. Pedersen i V. Prasad, choć konsument może uznawać się za osobę etycznie świadomą i dbającą o środowisko, to gdy faktycznie dokonuje zakupów, wobec innych aspektów, takich jak cena czy wygoda, kwestie etyczne schodzą na dalszy plan⁵⁰⁸. Autorzy ci zauważają, że konsument pytany o tę rozbieżność nie odczuwa tego jako dysonansu

---

⁵⁰² *Sustainability Sector Index 2022...*

⁵⁰³ *10 Calls to Action from Zalando's "It takes two" Attitude-Behavior GAP Report*, <https://corporate.zalando.com/en/our-impact/10-calls-action-zalandos-it-takes-two-attitude-behavior-gap-report> (dostęp: 10.09.2023 r.).

⁵⁰⁴ *Tamże.*

⁵⁰⁵ *Tamże.*

⁵⁰⁶ *Habits and Priorities...*

⁵⁰⁷ *Tamże.*

⁵⁰⁸ M. Venkatesan, F. Dreyfuss-Wells, A. Nair, A. Pedersen, V. Prasad, *Evaluation Conscious Consumption: A Discussion of a Survey Development Process*, Sustainability 2021, 13, file:///C:/Users/Administrator/Downloads/sustainability-13-03339%20(1).pdf (dostęp: 10.09.2023 r.).

poznawczego, ale dostrzega w niej efekt wielu czynników wpływających jednocześnie na jego decyzję. Zamiast zatem dysonansem poznawczym, lukę w działaniu można wytłumaczyć adaptacją konsumentów do zmieniających się sytuacji konsumpcyjnych⁵⁰⁹.

Przegląd przeprowadzonych badań obrazuje gwałtowny zwrot w postawach konsumentów w ciągu ostatnich lat, spowodowany globalnymi problemami ekonomicznymi, politycznymi i zdrowotnymi. Kolejne fazy tej transformacji to „zachłyśnięcie” się dobrami konsumpcyjnymi, następnie „obudzenie” świadomości ekologicznej aż do obecnej niepewności związanej z kryzysem gospodarczym. Jednak mimo bieżących wyzwań gospodarczych troska o środowisko pozostaje w deklaracjach konsumentów istotną kwestią. W miarę stabilizowania się sytuacji gospodarczej ekologiczne preferencje zakupowe będą zapewne nabierać na znaczeniu. Wniosek ten jest koherentny ze strategią UE dotyczącą konsumpcji. Jak podkreśla EEA, zgodnie z Ósmym programem działań w zakresie środowiska⁵¹⁰ konieczne jest istotne zredukowanie śladu węglowego konsumpcji, by działać w ramach ekologicznych możliwości planety. Takie dążenie oznacza konieczność radykalnej zmiany dotychczasowych nawyków zakupowych⁵¹¹. W tym kontekście EEA wskazuje na koncepcję „korytarzy zrównoważonej konsumpcji”. Odnosi się ona do zakresienia „widełek”, czyli granic pomiędzy tym, co stanowi minimalny standard dobrobytu jednostki, a tym, co może być uznane za nadmierną konsumpcję prowadzącą do na tyle głębokiej degradacji ekosystemów, że stawia to pod znakiem zapytania przyszłość kolejnych pokoleń. Z tego powodu konsumenci powinni dążyć do podejmowania decyzji zakupowych, które mieszczą się właśnie w tych zrównoważonych „widełkach”⁵¹².

7. Podsumowanie

Rozwój branży tekstylno-odzieżowej, szczególnie w ostatnim stuleciu, niesie za sobą koszty w postaci zanieczyszczenia środowiska i zmiany klimatu. Chociaż w ostatnich latach szeroko rozumiany przemysł europejski poczynił pewne kroki w celu ograniczania negatywnego oddziaływania na środowisko – głównie za sprawą surowszych regulacji, odchodzenia od niektórych zanieczyszczających rodzajów produkcji, częściowej poprawy efektywności energetycznej czy uczestnictwa przedsiębiorstw w dobrowolnych programach mających na celu zmniejszenie wpływu na środowisko – to wciąż ma on poważny udział

---

⁵⁰⁹ *Tamże.*

⁵¹⁰ *Rada przyjmuje 8. Program działań w zakresie środowiska*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2022/03/29/council-adopts-8th-environmental-action-programme/> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁵¹¹ *Environment and climate pressures...*

⁵¹² *Conditions and pathways...*

w globalnym zanieczyszczeniu środowiska i generowaniu odpadów. Wpływ branży tekstylno-odzieżowej na środowisko jest niewątpliwie równie istotny. *Fast fashion* to główny winowajca takiego stanu rzeczy. Z punktu widzenia łańcucha wartości zarówno przedsiębiorcy, jak i konsumenci mają swój udział w niszczeniu środowiska, co odzwierciedlają informacje przedstawione w niniejszym rozdziale. Pomimo jednak wielu badań, a także rosnącej świadomości ekologicznej wciąż nie jest pewne, jaki dokładnie jest ślad środowiskowy branży tekstylno-odzieżowej. Wynika to, jak wskazuje A. James, adiunkt w dziedzinie mody Uniwersytetu Northumbria w Newcastle, z niedokładnych danych oraz wciąż zawodnych metod badań⁵¹³. Ponadto, przełożenie świadomości na realne działania jest obecnie spowalniane przez brak stabilności gospodarczej oraz inflację.

Tymczasem dążenie do zrównoważonego rozwoju staje się imperatywem zarówno na arenie międzynarodowej, jak i w ramach Unii Europejskiej. Dlatego każda branża wpływająca na środowisko, w tym tekstylno-odzieżowa, powinna podejmować działania w tym obszarze. Realizacja owego celu wymaga współpracy wszystkich aktorów tej branży, a przede wszystkim – prawodawców, przedsiębiorców i konsumentów. Puste deklaracje nic nie dają. Istotną rolę w tym zakresie odgrywają i przedsiębiorcy, i konsumenci. Jedni i drudzy nie tylko poprzez deklaracje, ale przede wszystkim za sprawą konkretnych działań powinni dążyć do faktycznej implementacji zasady zrównoważonego rozwoju. W ocenie M. Sobocińskiej „zainteresowanie nabywaniem produktów, które posiadają cechy zgodne z założeniami zrównoważonego rozwoju, nie wystarczy, aby konsumenci w praktyce realizowali model zrównoważonej konsumpcji”⁵¹⁴.

A zatem realna zmiana zachowań konsumentów, w połączeniu z działaniami podejmowanymi przez przedsiębiorców, może znacząco zredukować negatywny wpływ branży tekstylno-odzieżowej na środowisko. Proces implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w tej branży, choć jest przedsięwzięciem długofalowym, wymaga natychmiastowego, a zarazem skutecznego działania. Ostateczny sukces będzie odzwierciedleniem zaangażowania i determinacji wszystkich uczestników łańcucha wartości tej branży.

---

⁵¹³ A. James, *Fashion industry's environmental impact is largely unknown – here's why*, <https://theconversation.com/fashion-industrys-environmental-impact-is-largely-unknown-heres-why-212825> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁵¹⁴ M. Sobocińska, *Zachowania polskich konsumentów...*, s. 111.

Rozdział IV

ODDOLNE INICJATYWY KONSUMENTÓW, INICJATYWY BRANŻOWE ORAZ INSTRUMENTY SAMOREGULACYJNE W PROCESIE TWORZENIA, WYKONYWANIA I EGZEKOWANIA ZASADY ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W BRANŻY TEKSTYLNO-ODZIEŻOWEJ

1. Wprowadzenie

Kwestia podmiotowości w prawie międzynarodowym stanowi jeden z kluczowych problemów teoretycznych, mających istotne konsekwencje praktyczne dla badaczy zajmujących się tą dziedziną. Zgodnie z tradycyjną doktryną prawniczą i orzecznictwem zakres podmiotów prawa międzynarodowego jest ograniczony wyłącznie do państw. Natomiast w myśl koncepcji „postępowych” krąg podmiotów prawa międzynarodowego nie powinien ograniczać się wyłącznie do państw. Jak pisze J. Menkes, „Ten nowy katalog podmiotów prawa międzynarodowego wynikał z uczucia zawodu w stosunku do »wyższej« wartości, za jaką uznawano państwo. Konkretnie państwa – »sprawcy« i »obserwatorzy« dwóch wojen światowych, ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości oraz odrażających praktyk masowego i ciężkiego naruszania praw człowieka – nie zasługiwały na dalsze korzystanie z przywileju odgrywania ról jedyne podmiotu prawa międzynarodowego”⁵¹⁵. W rezultacie prawo międzynarodowe ewoluuje w kierunku prawa społeczności międzynarodowej. J. Menkes zwraca uwagę, że podmiotami prawa międzynarodowego, obok tradycyjnego kręgu państw, mogą być również jednostki i grupy angażujące się w promowanie ładu społecznego oraz wspierające niezależne interesy członków społeczności. Ten proces autor określa jako transformację prawa międzypaństwowego w prawo ludzkości, którego kluczowymi elementami są uznanie podmiotowości jednostki oraz wyodrębnienie w prawie pozytywnym nowego podmiotu – „ludzkości”. Jak wskazuje J. Menkes, właściwie od początku procesu kształtowania prawa międzynarodowego dotyczącego środowiska obserwowany jest aktywny udział osób i ruchów społecznych, które dostrzegają znaczenie problemów środowiskowych. Niemniej rola organizacji pozarządowych w tym procesie została doceniona dopiero pod koniec lat 90. XX wieku⁵¹⁶.

Znaczenie organizacji pozarządowych podobnie postrzega A. Przyborowska-Klimczak: „Szczególną rolę w międzynarodowym systemie ochrony przyrody odgrywają organizacje pozarządowe. Tworzone są często z inspiracji przedstawicieli nauki i miłośników przyrody, mają

---

⁵¹⁵ J. Menkes, *Kształtowanie prawa międzynarodowego...*, s. 194.

⁵¹⁶ *Tamże*, s. 196.

wyraźnie określone cele protekcyjnistyczne, wokół których koncentruje się ich zasadnicza działalność. [...] Organizacje pozarządowe korzystają zwykle ze znacznego wsparcia społecznego, dzięki czemu mają duże znaczenie w propagowaniu idei ochrony przyrody”⁵¹⁷. Istotność działań organizacji pozarządowych podkreślają również A. Kiss i S. Shelton, wskazując, że już Komisja Brundland rekomendowała, iż rządy powinny prowadzić konsultacje z udziałem takich organizacji w zakresie strategii czy polityk środowiskowych⁵¹⁸.

W branży tekstylna-odzieżowej proces tworzenia prawa oraz implementacji zasady zrównoważonego rozwoju charakteryzuje się intensywnym zaangażowaniem zarówno pojedynczych ludzi, jak i grup, w tym szczególnie organizacji pozarządowych (NGO). Podmioty te aktywnie uczestniczą w dyskusjach, proponują zmiany i działają na rzecz wprowadzenia nowych regulacji, które mają na celu poprawę standardów branży, zarówno pod względem etycznym, jak i środowiskowym. Branża tekstylna-odzieżowa stała się wręcz areną dla ruchów ekologicznych, oddolnych inicjatyw społecznych walczących o zmiany oraz szeroko rozumianego dyskursu publicznego. Wzrósł nacisk na ustanowienie jasnych standardów i regulacji w zakresie implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w branży, zwłaszcza w obliczu dotychczasowego braku jej uregulowania. Inicjatywy angażujące społeczeństwo obywatelskie tworzą platformę do dyskusji oraz wypracowania najlepszych, społecznie legitymizowanych propozycji transformacji branży z uwzględnieniem konsumpcji jako elementu łańcucha wartości. Inicjatywy oddolne konsumentów odzwierciedlają głos społeczności i są nagłaśniane przez media. Stanowią one siłę napędową zmian. W odpowiedzi na nie wiele przedsiębiorstw tekstylna-odzieżowych wyraża zamiar, a niektóre już podejmują kroki w celu przejścia na bardziej zrównoważony model biznesowy.

Jednak skuteczna i pełna implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylna-odzieżowej to bardzo dyskusyjna kwestia. W ocenie E. Dobos i A. Éltető zrównoważona branża tekstylna-odzieżowa jest kontrowersyjna nawet wewnątrz. Zakup odzieży z materiałów przyjaznych środowisku stoi przede wszystkim w opozycji do ogólnego celu, jakim jest ograniczenie konsumpcji nowych produktów. Kupowanie od lokalnych przedsiębiorców (zgodnie z zasadą „myśl globalnie, działaj lokalnie”) może natomiast kolidować z zakupem odzieży używanej⁵¹⁹. Co więcej, w ostatnim czasie coraz częściej pojawiają się głosy krytyczne nawet w stosunku do sprzedaży mody używanej. Jak pisze I. Popko, „rosnąca popularność kompulsywnego kupowania używanych produktów niesie ze sobą ryzyko stania się nową, niezrównoważoną »szybką modą«. To pokazuje,

---

⁵¹⁷ A. Przyborowska-Klimczak, *Ochrona przyrody*, s. 265.

⁵¹⁸ A. Kiss, D. Shelton, *Manual of European Environmental Law*, s. 87.

⁵¹⁹ E. Dobos, A. Éltető, *Regulation of the fashion supply chain...*

jak głęboko w sferze ludzkich przyzwyczajzeń zakorzenił się konsumpcyjny styl życia i niepoahamowany głód nowości, który napędza kolejną, początkowo dobrze zapowiadającą się gałąź branży mody”⁵²⁰. Jak widać, przedmiotowy sektor jest złożony i pełen subtelności, również wtedy, gdy jest rozpatrywany w świetle zasady zrównoważonego rozwoju. Oczekiwania i perspektywy jego aktorów są zróżnicowane, a każda z grup ma własne standardy i wyobrażenia na temat zrównoważonej branży tekstylno-odzieżowej.

Mimo złożoności procesu implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylno-odzieżowej podejmuje ona dobrowolne inicjatywy, zobowiązania, wprowadza samoregulacje i kodeksy etyczne. Stają się one popularnymi narzędziami w dążeniu do implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w branży. Z jednej strony działania w ramach branży przyczyniają do przekształcenia modelu biznesowego w kierunku zrównoważonego, z drugiej zaś, pomagają w zdobyciu konkurencyjnej przewagi w odbiorze przez konsumentów, którzy zwracają uwagę na prośrodowiskową postawę firm z branży tekstylno-odzieżowej. W ramach branżowych inicjatyw tworzone są wytyczne, które mają na celu dzielenie się dobrymi praktykami, wsparcie przy formowaniu odpowiedzialnych i przejrzystych łańcuchów dostaw, a także stwarzanie ram dla odpowiedzialnych środowiskowo przedsiębiorstw. Chociaż te wytyczne nie posiadają mocy prawnej, pełnią funkcję kodeksu postępowania, pokazując kierunek firmom pragnącym przystąpić do „zielonej transformacji”. W ramach takich działań przygotowywane są raporty ilustrujące postępy w realizacji wyznaczonych celów. Co więcej, zakres działań realizowanych w ramach inicjatyw jest oceniany przez szerokie spektrum interesariuszy branży.

Dążenie do implementacji zasady zrównoważonego rozwoju poprzez oddolne ruchy czy inicjatywy branżowe zostało dostrzeżone przez doktrynę już wcześniej. Jak zauważa B. Rok, do rozwoju idei społecznie odpowiedzialnego biznesu prowadziły trzy drogi: (i) droga teoretyczna: koncepcja zrównoważonego rozwoju, (ii) droga nacisku obywatelskiego oraz (iii) droga samoregulacji biznesu⁵²¹.

W niniejszym rozdziale dokonano analizy inicjatyw podejmowanych zarówno przez konsumentów (nacisk obywatelski), jak i przez przedsiębiorców (inicjatywy dobrowolne oraz samoregulacje biznesu), po części przy wsparciu lub z inicjatywy organizacji pozarządowych czy

---

⁵²⁰ I. Popko, *Czy kupowanie ubrań używanych jest ekologiczne? To droga do produkcji gór śmieci*, <https://sukces.rp.pl/ekologia/art36964261-czy-kupowanie-ubran-uzywanych-jest-ekologiczne-to-droga-do-produkcji-gor-smieci> (dostęp: 4.09.2023 r.).

⁵²¹ B. Rok, *Odpowiedzialny biznes w nieodpowiedzialnym świecie*, Warszawa 2004, s. 7–14, <https://ngoteka.pl/bitstream/handle/item/52/odpowiedzialny%20biznes%20w%20nieodpowiedzialnym%20swiecie.pdf?sequence=1> (dostęp: 4.09.2023 r.).

naukowców w celu osiągnięcia bardziej odpowiedzialnego modelu działania. Inicjatywy te, wraz z wytycznymi i kodeksami dobrych praktyk, które z nich wynikają, stanowią katalizator dla tradycyjnej legislacji. Zostały one zbadane w kontekście tworzenia, wykonywania oraz egzekwowania zasady zrównoważonego rozwoju.

2. Oddolne inicjatywy konsumentów – geneza i kierunki rozwoju

Trafnie zauważa M. Sobocińska, że istotnym warunkiem implementacji zasady zrównoważonego rozwoju jest odpowiedzialne społeczeństwo⁵²². Odpowiedzialne społeczeństwo charakteryzuje się świadomym zachowaniem konsumenckim. Natomiast Y. Gabriel i T. Lang dodają, że może ono przybrać formę zorganizowanego ruchu konsumenckiego w celu wspierania racjonalnych decyzji konsumenckich, aktywizmu konsumenckiego koncentrującego się głównie na wyrażaniu sprzeciwu wobec „chciwości” korporacji czy ruchu konsumenckiego przyjmującego za fundament swoich działań poszukiwanie alternatywnych wzorców konsumpcji, zakorzenionych w wartościach etycznych i respektujących aspekty społeczno-środowiskowe⁵²³.

Rola konsumentów w kształtowaniu odpowiedzialnej gospodarki i etycznych praktyk biznesowych jest nie do przecenienia. Posiadają oni nie tylko moc zakupową, ale też możliwość wpływania na decyzje firm i kształtowania rynku poprzez oddolne działania, również na etapie egzekucji deklaracji firm w tym obszarze. Jak wskazuje E. Mazur-Wierzbicka, „poprzez podejmowanie odpowiedzialnych, etycznych wobec społeczeństwa i środowiska naturalnego działań konsument ma możliwość oddziaływania na sferę gospodarczą, zachowania producentów, stanowiąc jedną z istotniejszych grup wpływu”⁵²⁴.

W oddolnych inicjatywach można dostrzec zarówno spontaniczne działania jednostek czy małych grup, jak i te, które są prowadzone przez organizacje pozarządowe i stowarzyszenia. W niniejszej sekcji analizie wpływu na implementację zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylno-odzieżowej zostały poddane oba typy działań.

Ruchy społeczne, również te, w których szczególną rolę odgrywają konsumenci, często biorą początek od konkretnych wydarzeń, mających duży i trwały wpływ na społeczeństwo. Takie zdarzenia, które stanowią punkt zwrotny dla ludzi, mogą przybierać formy katastrof ekologicznych

---

⁵²² M. Sobocińska, *Zachowania polskich konsumentów...*, s. 104.

⁵²³ Y. Gabriel, T. Lang, *The Unmanageable Consumer*, London 2006, s. 152.

⁵²⁴ E. Mazur-Wierzbicka, *Zachowania konsumenckie w kontekście społecznej odpowiedzialności biznesu*, Studia i Prace WNEIZ US 2016, nr 43/3, s. 244, <https://wnus.usz.edu.pl/sip/pl/issue/187/article/2971/> (dostęp: 4.09.2023 r.).

czy społecznych. W branży tekstylno-odzieżowej takim przykładem jest katastrofa w Rana Plaza w Bangladeszu z kwietnia 2013 r. Wielopiętrowy budynek z fabrykami odzieżowymi i zakładami produkcyjnymi zawalił się, w wyniku czego zginęło ponad 1100 osób, a blisko 2500 zostało rannych. Ofiarami katastrofy byli w większości pracownicy fabryk odzieżowych zatrudnieni w niewłaściwych i niebezpiecznych warunkach. Natomiast jej przyczyną były zaniedbania w zakresie bezpieczeństwa przez firmy szyjące w Rana Plaza.

Wydarzenie to stało się punktem zwrotnym w branży tekstylno-odzieżowej, inicjując globalną dyskusję społeczną w zakresie bezpieczeństwa i warunków pracy w tej branży. Choć główny nacisk dyskursu został położony na kwestie społeczne w produkcji odzieżowej, tragedia ta otworzyła również debatę na temat zrównoważonego rozwoju w szerszym zakresie, w tym także w kontekście ochrony środowiska i klimatu.

Katastrofa stała się bodźcem do powołania inicjatywy społecznej znanej jako Fashion Revolution. Jej twórcy piszą o sobie, że są „globalnym ruchem ludzi”⁵²⁵. Inicjatywa ta początkowo miała na celu zwrócenie uwagi na brak odpowiedzialności społecznej w branży tekstylno-odzieżowej. Cele Fashion Revolution zmierzają również w kierunku dążenia do stworzenia „globalnej branży mody, która działa na rzecz ochrony cennych zasobów i regeneracji ekosystemów, a także odejścia od kultury wyrzucania na rzecz systemu, w którym materiały użytkuje się dłużej i nic się nie marnuje”⁵²⁶. Jednym z flagowych projektów tej inicjatywy jest kampania „Kto zrobił moje ubranie?” (*Who made my clothes?*), której celem jest podkreślenie konieczności przejrzystości w procesie produkcji odzieży. Fashion Revolution wykorzystuje różne narzędzia, w tym media społecznościowe, wydarzenia czy akcje społeczne, by angażować ludzi na całym świecie. W ramach kampanii „Kto zrobił moje ubranie?” konsumenci są zachęceni do zadawania markom odzieżowym pytań o szczegóły dotyczące użytych materiałów oraz warunków pracy przy tworzeniu danego produktu. Działania Fashion Revolution i kampania „Kto zrobił moje ubranie?” przyczyniły się do zainicjowania znaczących przemian w branży tekstylno-odzieżowej. Wzrosła świadomość społeczna w zakresie zrównoważonego rozwoju i odpowiedzialności środowiskowej w tej branży. Konsumenci chętnie wchodzili w interakcje, udostępniając, komentując i angażując się w treści promowane przez Fashion Revolution. Inicjatywa przyczyniła się ponadto do wzmocnienia dialogu pomiędzy interesariuszami w samej branży tekstylno-odzieżowej, a w efekcie – dążenia do implementacji zasady zrównoważonego rozwoju. Obecnie Fashion Revolution, działając jako organizacja pozarządowa, angażuje konsumentów w kwestie związane ze środowiskiem i klimatem. Robi to

---

⁵²⁵ *Fashion Revolution*, <https://www.fashionrevolution.org/about/> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁵²⁶ *Tamże*.

poprzez różne wydarzenia, m.in. Fashion Revolution Week, ale również poprzez aktywność w mediach społecznościowych czy dostarczanie materiałów edukacyjnych. Na swojej stronie jasno podkreśla, że „branża mody ma niszczycielski wpływ na planetę [...]. W całym łańcuchu dostaw mody wydobywane są zasoby naturalne, eksploatowane są siedliska, wytwarzane są toksyczne emisje, zanieczyszczana jest woda, a odpady są wyrzucane”⁵²⁷.

Od 2017 r. Fashion Revolution opracowuje cyklicznie raporty *Fashion Transparency Index*, które ilustrują konieczność radykalnej zmiany w branży. Z ostatniego badania⁵²⁸ wynika, że marki z omawianej branży przede wszystkim publikują polityki i zobowiązania w zakresie zrównoważonego rozwoju, ale znacznie mniej jest informacji dotyczących wpływu ich działalności na środowisko czy klimat. Tymczasem, jak twierdzą autorzy raportu, celem *Fashion Transparency Index* jest właśnie zachęcanie do ujawniania informacji, które mogą być wykorzystywane przez jednostki, aktywistów, ekspertów, pracowników, decydentów, organizacje ekologiczne do analizowania działań przedsiębiorców branży tekstylno-odzieżowej, szczególnie tych największych. Ma to na celu egzekucję deklaracji i podjętych działań, a tym samym – rzeczywiste zmiany. Transparentność w branży, jak zaznaczają autorzy raportu, nie jest celem, ale punktem wyjścia.

Fashion for Good to kolejna inicjatywa społeczna dążąca do inspirowania przemian oraz mobilizowania branży tekstylno-odzieżowej do odejścia od modelu *fast fashion* na rzecz implementacji zasady zrównoważonego rozwoju. W jej ramach powstają różnego rodzaju raporty, poradniki, przewodniki i artykuły omawiające wpływ omawianego sektora na środowisko. Dodatkowo, członkowie Fashion for Good stworzyli w Amsterdamie muzeum mające na celu popularyzację tematu wpływu branży tekstylno-odzieżowej na środowisko oraz możliwych działań ograniczających ten wpływ. Wszystko to ma za zadanie zwiększyć świadomość konsumentów na temat możliwości zmian oraz roli przedsiębiorców w tym kontekście.

Wzrost zaangażowania społecznego i inicjatyw konsumenckich w zakresie oddziaływania człowieka na środowisko i klimat nabrał tempa również pod wpływem działalności młodej aktywistki Greta Thunberg. To ona zainicjowała młodzieżowe strajki klimatyczne, czyli ruch, w ramach którego uczniowie na całym świecie manifestują swój sprzeciw wobec bierności władz w kwestii globalnego ocieplenia. Przemówienia Greta Thunberg i jej zaangażowanie w konferencje międzynarodowe przyciągnęły uwagę mediów, co przyczyniło się do szerokiego rozpowszechnienia informacji na

---

⁵²⁷ *Taking action on fashion and the climate crisis*, <https://www.fashionrevolution.org/climatecrisis/> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁵²⁸ *Fashion Transparency Index. 2023 Edition*, https://issuu.com/fashionrevolution/docs/fashion_transparency_index_2023_pages (dostęp: 27.09.2023 r.).

temat zmiany klimatu. Zwróciła ona uwagę na branżę tekstylną-odzieżową jako na znaczący czynnik degradacji środowiska, krytykując jej podejście w zakresie ekologii i oskarżając o *greenwashing*. Zachęcała konsumentów do przemyślenia swoich nawyków zakupowych i wyboru bardziej świadomych opcji. Podczas wywiadu dla Vogue Scandinavia podniosła kwestię wpływu tej branży na środowisko i klimat, ale również pracowników i społeczności, które ponoszą konsekwencję działalności firm opierających się na modelu „szybkiej mody”⁵²⁹.

Postać Greta Thunberg była katalizatorem dla rozwoju ruchu młodzieżowych strajków klimatycznych, które stały się symbolem oraz wyrazem frustracji młodych ludzi wobec braku konkretnych działań politycznych na rzecz ochrony środowiska i klimatu. Jej postawa i działalność zainspirowały młode pokolenie do aktywnego zaangażowania się w kwestie środowiskowe, zwracając uwagę na fakt, że przyszłość naszej planety zależy od działań podejmowanych już teraz. Rosnące obawy młodszych pokoleń o stan planety w kontekście globalnego ocieplenia stają się coraz bardziej wyraźne. Badania pokazują, że młodzi ludzie odczuwają narastający lęk związany ze zmianą klimatu. W świetle raportu Deloitte z 2021 r., Global Millennial and Gen Z Survey 2021, dla co czwartego respondenta najistotniejsza, obok problemów związanych z opieką zdrowotną i bezrobociem, jest zmiana klimatu. W dodatku ponad 28% młodej generacji zaczęło zwracać uwagę na to, by wybierać firmy, które oferują produkty, usługi oraz prowadzą działalność z poszanowaniem dla środowiska⁵³⁰.

W dobie cyfryzacji platformy mediów społecznościowych stały się wręcz kluczowym miejscem wymiany informacji i działań dla świadomych konsumentów. Widoczna jest silna tendencja do mobilizowania społeczeństwa wokół najważniejszych kwestii środowiskowych i społecznych. Oddolne ruchy społeczne zyskują coraz większą siłę, a branża tekstylna-odzieżowa, z uwagi na jej powszechność i konsekwencje działalności, staje się polem szczególnie intensywnej debaty. Każdy człowiek każdego dnia dokonuje wyboru, co na siebie założyć, kierując się kryteriami od funkcjonalności, estetyki, po wartości etyczne i zdrowotne. Właśnie te ostatnie wartości – etyczne i zdrowotne – są przedmiotem oddolnych ruchów konsumenckich. Coraz częściej więc można znaleźć w mediach społecznościowych treści opracowane przez aktywistów, czasem byłych pracowników branży, którzy dzielą się swoimi spostrzeżeniami i wynikami badań na temat wpływu branży na środowisko. Treści te niejednokrotnie wywołują silne reakcje: oburzenie, współczucie czy

---

⁵²⁹ T. Pattinson, *The Wonders of Greta Thunberg: Read our interview with the voice of a generation*, <https://www.voguescandinavia.com/articles/greta-the-great> (dostęp: 4.09.2023 r.).

⁵³⁰ *A call for accountability and action. The Deloitte Global 2021 Millennial and Gen Z Survey*, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/mk/Documents/about-deloitte/2021-deloitte-global-millennial-survey-report.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).

smutek, przez co szybko zdobywają popularność i są masowo udostępniane. Emocje stały się potężnym narzędziem mobilizacji i angażowania, natomiast Internet stał się ich platformą. Choć emocjonalne treści mają niezaprzeczalne miejsce w dyskursie publicznym, gdyż skutecznie zwracają uwagę na istotne tematy, to jednak nie są pozbawione subiektywizmu, często braku szerszego kontekstu, co jest istotne szczególnie w debatach na temat zrównoważonego rozwoju i odpowiedzialności biznesowej. Jednak to właśnie ich obecność w mediach społecznościowych przekształciła się w instrument angażowania i mobilizacji, często inicjując dyskusje publiczne, podkreślając niekonsekwencje w oświadczeniach przedsiębiorców lub ujawniając działania sprzeczne z zasadą zrównoważonego rozwoju.

Oddolne inicjatywy konsumenckie, zarówno te spontaniczne, jak i zorganizowane, odgrywają istotną rolę w procesie implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w branży, stanowiąc „iskrę”, która inicjuje zmiany, a jednocześnie weryfikuje deklarowane działania. Nie można lekceważyć mocy społeczności skupionej wokół konkretnego celu. Łącząc siły, konsumenci mogą skutecznie wpływać na podejmowanie decyzji przez firmy, które zaczynają się angażować w zrównoważony rozwój. Z jednej strony bowiem przedsiębiorstwa dostrzegają korzyści ekonomiczne płynące z takiego działania, z drugiej zaś, zdają sobie sprawę z rosnącego nacisku społecznego na odpowiedzialność w biznesie.

Uświadamianie społeczeństwa, prowadzone przez najbardziej aktywnych i zaangażowanych konsumentów, tworzy efekt domina. Jedna osoba może inspirować do działania, a „zarażanie” odpowiedzialnością staje się wręcz naturalnym procesem, w którym coraz więcej ludzi podejmuje decyzje zakupowe przyjazne środowisku. Właśnie dlatego jedną z kluczowych ról w „zielonej transformacji” odgrywają działania oddolne. Bez aktywistów wskazujących niewłaściwe praktyki, bez zaangażowania konsumentów domagających się odpowiedzialności biznesu trudno byłoby osiągnąć znaczące postępy w dziedzinie zrównoważonego rozwoju. Działania oddolne wydają się zatem jednym z filarów implementacji zasady zrównoważonego rozwoju również w branży tekstylno-odzieżowej.

3. Inicjatywy branżowe i samoregulacje

W odpowiedzi na inicjatywy konsumenckie przedsiębiorstwa dobrowolnie podejmują działania promujące zrównoważony rozwój. Od ponad pół wieku firmy tworzą w ramach inicjatyw branżowych własne kodeksy etyczne i samoregulacje na poziomie lokalnym, regionalnym i globalnym. Definiują przez to ramy odpowiedzialnego postępowania w biznesie, w tym również

w zakresie oddziaływania na środowisko i klimat. Takie samoregulacje stanowią dopełnienie regulacji prawnych, a przy ich braku – wręcz wypełniają tę lukę.

Definicja samoregulacji znajduje się w Zaleceniach Komisji UE w sprawie wytycznych dotyczących środków samoregulacji przyjętych przez branże przemysłowe⁵³¹. W myśl pkt 1 załącznika do tych zaleceń „samoregulacja oznacza przyjęcie przez branże handlowe lub przemysłowe kodeksów postępowania bądź ograniczeń operacyjnych z własnej inicjatywy i ich egzekwowanie we własnym zakresie”⁵³². Natomiast zgodnie z Opinią Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego samoregulacja „to samoistne bądź narzucone mechanizmy regulowania interesów gospodarczych i społecznych lub stosunków i praktyk handlowych różnych zainteresowanych podmiotów. Należy je uznać za ważne instrumenty uzupełniające lub dodatkowe, niestanowiące jednakże alternatywy dla twardego prawa, chyba że istnieje ku temu odpowiednie umocowanie w »normach podstawowych«”⁵³³. Samoregulacje są instrumentami dodatkowymi wobec twardego prawa i uzupełniają je, a ponadto są niezbędne do odpowiedniego normowania różnorodnej działalności gospodarczej i społecznej. Jak wskazuje Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny, „brakuje jednakże rozważań polityczno-prawnych, które jasno określiłyby ramy prawne na poziomie UE, w jakich powinny funkcjonować te instrumenty, sprecyzowały ich charakter prawny, ustanowiły warunki ich uznawania, wyznaczyły zakres zastosowania, wyjaśniły związek z twardym prawem i wskazały ich ograniczenia w spójnych, jednolitych i zharmonizowanych ramach”⁵³⁴. Co istotne, zgodnie z tą opinią „podmioty gospodarcze przyjmują pewne zasady postępowania między sobą lub w stosunku do stron trzecich na rynku oraz w społeczeństwie i uzgadniają ich przestrzeganie między sobą bez żadnych zewnętrznych mechanizmów przymusu”. Warto zatem pokreślić, że samoregulacje nie mogą być samoistnie egzekwowane w drodze postępowania przed sądami powszechnymi czy administracyjnymi. Zasady określające sposób postępowania monitorowane są przez członków inicjatyw w ramach branży, której dotyczy dany akt samoregulacyjny. Zasady i zobowiązania w samoregulacji egzekwowane są również przez sam rynek – organizacje pozarządowe, a także coraz bardziej świadomych konsumentów.

---

⁵³¹ Zalecenie Komisji (UE) 2016/2125 z 30 listopada 2016 r. w sprawie wytycznych dotyczących środków samoregulacji przyjętych przez branże przemysłowe zgodnie z dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/125/WE, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32016H2125> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁵³² *Tamże*.

⁵³³ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie samoregulacji i współregulacji we wspólnotowych ramach prawnych, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014IE4850&from=HR> (dostęp: 27.09.2023 r.), pkt 1.1 i 1.2.

⁵³⁴ *Tamże*, pkt 2.4.

Rolę samoregulacji trafnie określa J. Nowak jako sposób nowego zarządzania (*new governance*), ponieważ pokazuje ono, że ten rodzaj procesów normotwórczych stanowi nowy, ale już dość powszechnie przyjęty sposób regulowania stosunków handlowych⁵³⁵. Dla przykładu, podobne rozwiązania znane są w zakresie reklam suplementów diety⁵³⁶ czy na rynku produktów spożywczych. Również branża tekstylna-odzieżowa dostrzegła korzyści płynące z takiego podejścia i wprowadza własne formy samoregulacji. Samo bowiem przestrzeganie prawa, choć niezbędne, nie wyczerpuje możliwości etycznego prowadzenia biznesu. Jak wskazuje B. Rok, „zgodność z prawem to podstawowy standard etyczny w biznesie, ale nie jest to standard jedyny”. Autor ten argumentuje, że wskazówki płynące z prawa i mechanizmów rynkowych nie są jedynym kompasem dla przedsiębiorców. W jego ocenie dobrowolne samoregulacje i etyczne działania budują trwałe zaufanie konsumentów i jednocześnie zainteresowanie inwestorów. Rzetelność, uczciwość i spójność w działaniach oraz deklaracjach przedsiębiorców są dowodem na to, że właśnie odpowiedzialność społeczna i środowiskowa, a także działania etyczne przynoszą korzyści, jakich nie dałoby się osiągnąć w żaden inny sposób⁵³⁷.

Kodeksy, inicjatywy i samoregulacje służą zatem wzmocnieniu reputacji firmy i ochronie przed potencjalnymi kryzysami zaufania w szerokim gronie interesariuszy. Takie działania mogą być podjęte zarówno przez pojedyncze firmy kształtujące własne wewnętrzne standardy postępowania, jak i przez całą branżę, która wspólnie ustala ogólne wytyczne czy tzw. mapy drogowe. I choć inicjatywy branżowe nie mają charakteru prawnie wiążącego, dają możliwość poradzenia sobie ze zmianami klimatu czy niszczeniem środowiska. W branży tekstylna-odzieżowej takie samoregulacje stanowią odpowiedź na wyzwania związane z kryzysem klimatycznym, degradacją środowiska i problemami społecznymi.

W tej sekcji pracy podjęto próbę zbadania wybranych inicjatyw i samoregulacji, które mają wpływ na promowanie i wdrażanie zasady zrównoważonego rozwoju w sektorze tekstylna-odzieżowym.

---

⁵³⁵ J. Nowak, *Samoregulacja i koregulacja na rynkach środków spożywczych – między faktyczną ochroną konsumentów a pozornością działań przedsiębiorców*, Warszawa 2022, s. 18.

⁵³⁶ *Okrągły Stół Mediów. Porozumienie nadawców w sprawie rozpowszechniania reklam suplementów diety*, <https://www.gov.pl/web/krrit/okragly-stol-mediow---porozumienie-nadawcow-w-sprawie-rozpowszechniania-reklam-suplementow-diety> (dostęp: 6.09.2023 r.).

⁵³⁷ B. Rok, *Odpowiedzialny biznes...*, s. 11.

3.1. Normy ISO 14 000 i 26 000

Normy ISO to jedne z najbardziej rozpowszechnionych i uznawanych na świecie standardów samoregulacji, m.in. w zakresie implementacji zasady zrównoważonego rozwoju. W kontekście tematu dysertacji szczególne znaczenie mają normy z grupy 14 000 oraz 26 000.

Opublikowane w 1996 r. przez Międzynarodową Organizację Normalizacyjną normy z serii 14 000 stanowią zbiór wymagań dotyczących systemu zarządzania środowiskowego w organizacjach. W odpowiedzi na zmieniające się otoczenie biznesowe oraz wzrost znaczenia kwestii ekologicznych normy te były modyfikowane. Ostatnia aktualizacja została wprowadzona w 2015 r. Centralnym punktem grupy 14 000 jest norma ISO 14 001, która tworzy ramy zarządzania w celu zmniejszenia wpływu na środowisko. Standard ten umożliwia kompleksowe podejście do planowania i wdrażania systemu zarządzania środowiskowego. Jego głównym celem jest promowanie najbardziej efektywnych i wydajnych praktyk zarządzania środowiskowego. Norma ISO 14 001 określa wymagania dla organizacji, która ma proaktywnie określać i rozumieć aspekty środowiskowe swojej działalności, produktów i usług oraz związanych z nimi skutków dla środowiska. Norma stosowana jest dobrowolnie, a jej używanie ma na celu zwiększanie efektywności wykorzystania zasobów, zmniejszenie strat i kosztów oraz wpływu na środowisko⁵³⁸.

Norma ISO 14 001 jest uniwersalnym narzędziem stosowanym w różnych branżach na całym świecie. W 2018 r. D. Zimon i P. Madzik⁵³⁹ przeprowadzili badanie wpływu tego standardu na branżę tekstylno-odzieżową. Już we wstępie do swojej publikacji zaznaczają, że istnieje wiele badań dotyczących wpływu wdrażania wymagań ISO 14 001 na funkcjonowanie łańcuchów dostaw w różnych branżach. Standard ten, w ich ocenie, oddziałuje pozytywnie na wdrażanie aspektów środowiskowych, choć ma też swoje ograniczenia. Niemniej autorzy ci zwracają uwagę na brak wcześniejszych badań skoncentrowanych wyłącznie na branży tekstylno-odzieżowej, która ich zdaniem ma duży potencjał dla implementacji zrównoważonych rozwiązań, zwłaszcza w kontekście zarządzania odpadami czy emisjami. Przeprowadzone badanie unaocniło, że standard 14 001 umożliwia w pewnym stopniu odejście od przypadkowych działań i kompleksowe spojrzenie na zarządzanie środowiskowe. Dzięki wdrożeniu ISO 14 001 przedsiębiorcy mogą, z jednej strony, usprawnić działalność z poszanowaniem norm środowiskowych, z drugiej zaś, otrzymują szereg

---

⁵³⁸ ISO 14001, Introduction to ISO 14001:2015, <https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/store/en/PUB100371.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁵³⁹ D. Zimon, P. Madzik, *Impact of Implementing ISO 14001 Standard Requirements for Sustainable Supply Chain Management in the Textile Industry*, *Fibres & Textiles in Eastern Europe* 2019, nr 6, <https://www.infona.pl/resource/bwmeta1.element.baztech-4c6eaf83-47cd-4d09-bb48-d2a237bc6de8> (dostęp: 27.09.2023 r.).

korzyści ekonomicznych, w tym wyższy poziom zgodności z wymogami prawnymi. Wdrożenie norm ISO 14 001 pozwala przede wszystkim zredukować ryzyko związane z potencjalnymi karami środowiskowymi, zmniejszyć ilość generowanych odpadów i obniżyć koszty produkcji. To z kolei może skutkować przewagą konkurencyjną nad przedsiębiorstwami, które standardów nie wdrożyły⁵⁴⁰. Jak sugerują przywołani tutaj autorzy, kluczem do pełnej skuteczności standardu ISO 14 001 jest jego integracja z całościową strategią zarządzania łańcuchami wartości z przedsiębiorstwie oraz włączenie go do szeroko zakrojonej strategii korporacyjnej⁵⁴¹.

Norma ISO 26 000 opracowana przez Grupę Roboczą ISO ds. Społecznej Odpowiedzialności pełni funkcję drogowskazu dla organizacji właśnie w kwestii społecznej odpowiedzialności.

Grupa badaczy, w skład której wchodził D. Dordević, M. Vuković, S. Urošević, N. Štrbac i A. Vuković, przeprowadziła w 2019 r. badania w zakresie zastosowania normy ISO 26 000 w kontekście branży tekstylna-odzieżowej. Z badań tych wynika, że norma ta nie tylko dostarcza ogólnych wytycznych, ale może stanowić ramy działania właśnie dla tej konkretnej branży. Norma ISO 26 000 określa społeczną odpowiedzialność przez pryzmat siedmiu obszarów tematycznych, obejmujących zarządzanie organizacyjne, prawa człowieka, warunki pracy, środowisko, praktyki operacyjne, kwestie konsumenckie oraz zaangażowanie społeczności. W każdym z tych obszarów wskazuje konkretne zagadnienia. Przykładowo, w obszarze środowiska uwzględniono aspekty związane z przeciwdziałaniem zanieczyszczeniom czy z odpowiedzialnym korzystaniem z zasobów. Co istotne, standard ISO 26 000 zachęca do proaktywnego podejścia, dostarczając wskazówek, jak organizacje mogą w praktyce realizować swoje działania w sposób społecznie odpowiedzialny. Jednym z kluczowych aspektów, na które norma zwraca uwagę, jest zaangażowanie interesariuszy, w tym pracowników, konsumentów i społeczności objętych działalnością organizacji. Współpraca z interesariuszami pozwala nie tylko lepiej zrozumieć ich oczekiwania, ale też dostosować działania organizacji do rzeczywistych potrzeb społeczności, w której działa. Dzięki temu norma ISO 26 000, według autorów publikacji, to nie tylko wytyczne dla przedsiębiorstw, ale też narzędzie wspierające dążenie do zrównoważonego rozwoju, także w branży tekstylna-odzieżowej⁵⁴².

---

⁵⁴⁰ ISO 14001, Key benefits, <https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/store/en/PUB100372.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁵⁴¹ D. Zimon, P. Madzik, *Impact of implementing ISO 14001...*

⁵⁴² D. Dordević, M. Vuković, S. Urošević, N. Štrbac, A. Vuković, *Studying the corporate social responsibility in apparel and textile industry*, *Industria Textila* 2019, vol 70, nr 4, http://www.revistaindustriatextila.ro/images/2019/4/007%20DRAGOLJUB%20Industria%20Textila%2004_2019.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

3.2. Wytyczne OECD dla branży tekstylno-odzieżowej

W 2017 r. państwa członkowskie OECD przyjęły Wytyczne OECD dotyczące należytej staranności w odpowiedzialnych łańcuchach dostaw w sektorze tekstylno-odzieżowym i obuwniczym (*OECD Due Diligence Guidance For Responsible Supply Chains In The Garment And Footwear Sector* – dalej Wytyczne OECD dla branży tekstylno-odzieżowej), które stanowią zespół rekomendacji dla przedsiębiorstw działających w łańcuchu dostaw tej branży co do sposobu wdrażania należytej staranności zgodnie z Wytycznymi OECD dla przedsiębiorstw wielonarodowych dotyczącymi odpowiedzialnej działalności biznesowej, zaktualizowanymi ostatnio w 2023 r.⁵⁴³ Wytyczne dla branży tekstylno-odzieżowej nie tylko mają na celu realizację założeń zawartych w Wytycznych dla przedsiębiorstw międzynarodowych, ale ich funkcją jest też wzmocnienie wzajemnego zaufania pomiędzy przedsiębiorstwami a społecznościami, w których działają. W preambule Wytycznych OECD dla branży tekstylno-odzieżowej wskazuje się, że „wraz z modułami dotyczącymi należytej staranności w określonych obszarach ryzyka zapewniają one przedsiębiorstwom kompletny pakiet potrzebny do prowadzenia odpowiedzialnej działalności i polityki zaopatrzenia w sektorze tekstylno-odzieżowym i obuwniczym”⁵⁴⁴.

Uzyskawszy aprobatę wszystkich członków OECD, Wytyczne dla branży tekstylno-odzieżowej spotkały się także z szerokim poparciem wśród przedstawicieli biznesu, związków zawodowych oraz społeczeństwa. Zawierają one zasady w zakresie społecznej i środowiskowej odpowiedzialności, obejmując m.in. kwestie pracy dzieci, pracy przymusowej, czasu, bezpieczeństwa i higieny pracy, godnej płacy czy ochrony środowiska, ze szczególnym uwzględnieniem zanieczyszczeń substancjami chemicznymi, zużycia wody oraz emisji gazów cieplarnianych. Mimo że stosowanie się do Wytycznych OECD dla branży tekstylno-odzieżowej jest dobrowolne i nie niesie ze sobą konsekwencji prawnych, niektóre z zaleceń mogą mieć odzwierciedlenie w przepisach prawa, jak np. wymogi dotyczące sprawozdawczości niefinansowej. Podkreślenia wymaga jednak, że wytyczne te służą jako uzupełnienie i wsparcie dla systemu prawa, które – jak wskazuje dokument – „jest pierwszym obowiązkiem przedsiębiorstw”. Omawiane wytyczne nie mogą zatem zastępować krajowych przepisów prawa i nie powinny być uważane za nadrzędne wobec nich.

⁵⁴³ Por. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0144> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁵⁴⁴ *OECD Due Diligence Guidance For Responsible Supply Chains In The Garment And Footwear Sector*, <https://gca.org.pl/wp-content/uploads/2017/07/OECD-Due-Diligence-Guidance-Garment-Footwear.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).

Prowadzenie działalności zgodnie z Wytycznymi OECD dla branży tekstylno-odzieżowej może być korzystne dzięki wzmocnieniu wzajemnego zaufania pomiędzy przedsiębiorcami a społeczeństwem, a także zminimalizowaniu negatywnych skutków działalności przedsiębiorstw. Spodziewanym rezultatem stosowania tych wytycznych jest większa zdolność spełniania oczekiwań konsumentów przedmiotowej branży, spójne zarządzanie globalną działalnością zgodnie ze standardami odpowiedzialnego biznesu, a także zmniejszenie potencjalnych zakłóceń w działalności przedsiębiorstwa i jego łańcuchów dostaw. Moduły 8–11 zawierają zalecenia przeprowadzania analizy należytej staranności w zakresie problemów dotyczących środowiska, głównie skoncentrowanej na etapie pozyskania surowców oraz produkcji wyrobów końcowych w łańcuchu dostaw. Wybór zagadnień uwzględnionych w tych modułach opiera się na rozpoznanych już problemach środowiskowych w tym sektorze, choć nie są one zaadresowane w sposób wyczerpujący.

W 2023 r. przeprowadzono badanie dotyczące wdrażania omawianych wytycznych, którego wynikiem jest raport z 23 czerwca 2023 r.⁵⁴⁵ Dokument ten podkreśla, że Wytyczne OECD dla branży tekstylno-odzieżowej stały się istotnym międzynarodowym wskaźnikiem dla nadzoru nad łańcuchem dostaw w tej branży. Co ciekawe, zaobserwowano również zwiększenie odpowiedzialnych praktyk zakupowych. Niemniej w obszarze prowadzenia działalności zgodnie z Wytycznymi OECD dla branży tekstylno-odzieżowej nadal jest wiele do zrobienia. Mimo potencjalnych korzyści płynących z ich przestrzegania w dalszym ciągu stosuje je niewielu przedsiębiorców. Co więcej, niewystarczająca liczba firm monitoruje efektywność swoich działań w tym zakresie.

Wytyczne OECD dla branży tekstylno-odzieżowej mają ogromne znaczenie. Odwołuje się do nich wprost Komisja Europejska w Strategii dla zrównoważonych produktów tekstylno-odzieżowych, co podkreśla ich wagę w dążeniu do zmiany globalnych łańcuchów wartości na transparentne i zrównoważone. Komisja Europejska wskazuje, że „w kontekście łańcuchów wartości wyrobów włókienniczych w wytycznych OECD dotyczących należytej staranności w sektorze odzieżowym i obuwniczym zidentyfikowano szereg wspólnych zagrożeń związanych z poważnymi naruszeniami praw człowieka i praw pracowniczych, w tym pracę dzieci, dyskryminację, pracę przymusową, problemy związane z bezpieczeństwem i higieną pracy oraz niesprawiedliwe płace”⁵⁴⁶. We wniosku dotyczącym dyrektywy w sprawie należytej staranności przedsiębiorstw w zakresie

---

⁵⁴⁵ Report on the implementation of the OECD Recommendation on the OECD Due Diligence Guidance for Responsible Supply Chains in the Garment and Footwear Sector, [https://one.oecd.org/document/C\(2023\)103/en/pdf](https://one.oecd.org/document/C(2023)103/en/pdf) (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁵⁴⁶ *OECD Due Diligence Guidance...*

zrównoważonego rozwoju⁵⁴⁷ wprowadzono obowiązek należytej staranności dla dużych przedsiębiorstw, polegający na identyfikowaniu niekorzystnych skutków dla praw człowieka, w tym praw pracowniczych, i dla środowiska, zapobieganie tym skutkom, ograniczanie i ich powstrzymanie w ramach własnej działalności przedsiębiorstw oraz w ich globalnych łańcuchach wartości. Choć nacisk jest kładziony na aspekty społeczne, to jednak kwestie środowiskowe również znajdują odzwierciedlenie w tych regulacjach, co podkreśla ich całościowe i zrównoważone podejście.

3.3. Karta Branży Mody na rzecz Klimatu

Istotna inicjatywa środowiskowo-klimatyczna została podjęta w ramach Konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Zmian Klimatu COP24 w Katowicach w grudniu 2018 r. Przyjęto wówczas Kartę Przemysłu Mody na rzecz Klimatu (dalej zwaną też Kartą lub Kartą Branży Mody na rzecz Klimatu), której celem jest osiągnięcie przez jej sygnatariuszy zerowej emisji gazów cieplarnianych do powietrza do 2050 r.⁵⁴⁸ Karta ta podpisana została przez liderów światowej branży tekstylna-odzieżowej. Sygnatariuszami zostały m.in. firmy: Adidas, Guess, Burberry, GAP, Hugo Boss, H&M, Esprit, Inditex, Puma czy Stella McCartney oraz organizacje wspierające, takie jak WWF, Fashion Revolution, British Fashion Council czy Global Fashion Agenda. Warto zaznaczyć, że w 2018 r. została ona podpisana przez 43 podmioty, podczas gdy rok później, na szczycie ONZ w sprawie zmian klimatu COP25 w Madrycie, grupa liczyła już 86 sygnatariuszy.

Sygnatariusze Karty zobowiązali się do zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych w stopniu i tempie określonym w Porozumieniu paryskim⁵⁴⁹ z 2015 r., co w praktyce będzie oznaczało dekarbonizację produkcji, wybór przyjaznych dla środowiska i klimatu tekstyliów, korzystanie z transportu niskoemisyjnego, propagowanie proekologicznej wiedzy wśród konsumentów, a także stopniowe wycofywanie kotłów węglowych.

W 2019 r., podczas szczytu klimatycznego COP25, grupa sygnatariuszy wydała komunikat⁵⁵⁰, w którym wezwała branżę do intensyfikacji działań na rzecz ochrony klimatu.

---

⁵⁴⁷ Wniosek, Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie należytej staranności przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju oraz zmieniająca dyrektywę (UE) 2019/1937, 23.2.2022, COM(2022) 71 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022PC0071> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁵⁴⁸ *Fashion for Climate. Fashion Industry Charter for Climate Action*, <https://unfccc.int/climate-action/sectoral-engagement-for-climate-action/fashion-charter> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁵⁴⁹ Porozumienie paryskie – Ramowa konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, <https://eur-lex.europa.eu/content/paris-agreement/paris-agreement.html?locale=pl> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁵⁵⁰ *Communique: Fashion Industry Invites Governments to Collaborate on Climate Action*, <https://unfccc.int/climate-action/sectoral-engagement/global-climate-action-in-fashion/fashion-industry-charter-for-climate-action/communique-fashion-industry-invites-governments-to-collaborate-on-climate-action> (dostęp: 6.09.2023 r.).

Sygnatariusze Karty uznali, że obecne rozwiązania i modele biznesowe są niewystarczające, aby zahamować postępujące zmiany klimatyczne. W szczególności muszą zostać wprowadzone daleko idące zmiany systemowe, promujące rozwiązania niskoemisyjne. Priorytetem powinno być osiągnięcie celów w zakresie energii odnawialnej, opracowanie planów redukcji emisji, a także inwestycje w zrównoważoną produkcję oraz innowacyjne rozwiązania technologiczne. W komunikacie wezwano również liderów politycznych na całym świecie, aby wsparli tę inicjatywę poprzez współpracę ze stronami Karty, co umożliwi osiągnięcie jej celów.

Rozwinięcie i dalsza konkretyzacja celów Karty zostały dokonane w ramach prac grup roboczych ds. dekarbonizacji i redukcji emisji gazów cieplarnianych, ds. surowców, ds. produkcji i energii, ds. logistyki, ds. zaangażowania politycznego, ds. wykorzystania istniejących narzędzi i inicjatyw, ds. promowania szerszych działań na rzecz klimatu oraz ds. emisji marki/sprzedawców detalicznych. Efektem tych prac była publikacja wytycznych dla branży tekstylno-odzieżowej, *Playbook for Climate Action*⁵⁵¹. Stanowi ona przewodnik mający ułatwić implementację zasady zrównoważonego rozwoju m.in. poprzez dążenie do neutralności klimatycznej. Wytyczne te wyznaczają kierunek prowadzenia biznesu przyjaznego środowisku, zarówno dla przedsiębiorców, jak i organów administracji. Omawiany dokument stanowi, z jednej strony, kompendium wiedzy, z drugiej zaś, zawiera przykłady dobrych praktyk firm odzieżowych stosujących w swoich strukturach kodeksy takich dobrych praktyk w zakresie odpowiedzialności środowiskowej. W wytycznych opisane zostały inicjatywy, narzędzia, certyfikaty oraz programy pomocne we wdrożeniu działań mających na celu ograniczenie śladu węglowego. Zostały one sporządzone z myślą o mniej doświadczonych firmach z branży, które dopiero planują wdrożenie strategii biznesowej mającej na celu ograniczenie emisji gazów cieplarnianych, a także o doświadczonych przedsiębiorstwach, które chcą potwierdzić lub zmodyfikować swoją strategię. Jak stwierdził S. Seidel, przewodniczący Komitetu Sterującego Karty Branży Mody na rzecz Klimatu oraz dyrektor ds. zrównoważonego rozwoju korporacyjnego w marce PUMA, „Opracowaliśmy wytyczne dla małych i średnich firm w naszej branży. Będą one również pomocne dla większych firm w kontaktach z ich partnerami w łańcuchu dostaw. Razem i tylko razem mamy wyjątkową szansę, dzięki Karcie, aby uczynić to dziesięciolecie okresem ambicji i współpracy w zakresie działań na rzecz klimatu. Mamy nadzieję, że wytyczne będą przydatnym narzędziem, które zachęci wszystkich

---

⁵⁵¹ *Fashion Industry Charter For Climate Action. Playbook for Climate Action*, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/20_REP_UN%20FIC%20Playbook_V7.pdf (dostęp: 6.09.2023 r.).

w branży do realizacji celów Porozumienia paryskiego”⁵⁵². I właśnie do postanowień Porozumienia paryskiego wspomniany przewodnik odwołuje się już w preambule. Nawiązuje ponadto do postanowień Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, a także do Protokołu z Kioto.

Wytyczne dla branży tekstylno-odzieżowej objaśniają, co należy rozumieć przez emisje do powietrza i gazy cieplarniane, wskazują metody ich rozliczania, odwołując się jednocześnie do GHG Protocol Corporate Accounting and Reporting Standard. Autorzy tego dokumentu podkreślają, że to właśnie działania wszystkich podmiotów w całym łańcuchu dostaw umożliwią redukcję emisji gazów cieplarnianych. Jako przykład dobrych praktyk w zakresie kalkulacji emisji wytyczne podają sposób stosowany przez doświadczone przedsiębiorstwa będące sygnatariuszami Karty, jak Levi Strauss & Co, Grupa H&M czy Decathlon. Przyjęte przez sygnatariuszy Karty zobowiązania emisyjne powinny być weryfikowane w sposób obiektywny i transparentny. W tym celu strony Karty zobowiązały się do śledzenia, mierzenia i udostępniania raportów o emisjach gazów cieplarnianych zgodnie ze standardami i najlepszymi praktykami. Wytyczne określają narzędzia raportowania – CDP Reporting Platform oraz Fashion Charter Platform. Podobnie jak w przypadku obliczania poziomu emisji, dokument wskazuje dobre praktyki firmy odzieżowej GAP w zakresie obowiązków sprawozdawczych.

Autorzy opracowania wskazują, że najbardziej optymalne dla branży tekstylno-odzieżowej byłoby przejście na gospodarkę cyrkularną. Ma ona bowiem na celu ograniczenie negatywnego wpływu produkcji na środowisko, wydłużenie „życia produktów” oraz redukcję wytwarzanych odpadów do minimum. Celem takiego modelu jest stworzenie zasobooszczędnej, niskoemisyjnej, ale konkurencyjnej gospodarki, opartej o zasadę zrównoważonego rozwoju. Przejście z modelu gospodarki linearnej na cyrkularną, która rekomendowana jest w wytycznych, oznacza zmianę całego systemu gospodarowania. Rozwój gospodarki o obiegu zamkniętym może być wspierany przez innowacyjne formy konsumpcji, której przykłady zostały wskazane w *Climate Action Playbook*. Dobre praktyki m.in. firmy Adidas (zwrot zużytych produktów), North Face (odnawianie zużytych produktów) czy H&M COS (platforma odsprzedaży, czyli ponowne użycie produktów). Wagę gospodarki obiegu zamkniętego w branży tekstylno-odzieżowej podkreśliła przywołana w wytycznych Fundacja Ellen MacArthur, która promuje cyrkularność oraz minimalizowanie negatywnych skutków środowiskowych.

---

⁵⁵² *Signatories of the Fashion Industry Charter Launch Guide to Support Collaborative Climate Action*, <https://unfccc.int/news/signatories-of-the-fashion-industry-charter-launch-guide-to-support-collaborative-climate-action> (dostęp: 6.09.2023 r.).

W obliczu niedostatecznych uregulowań prawnych dotyczących m.in. minimalizacji negatywnego oddziaływania branży odzieżowej i tekstylnej na środowisko, inicjatywa pod auspicjami ONZ była znaczącym postępowaniem. Z jednej strony przyczyniła się do budowania świadomości oraz podejmowania działań na rzecz implementacji zasady zrównoważonego rozwoju, z drugiej zaś, przyspieszyła prace regulatora europejskiego zmierzające do transformacji tej branży na odpowiedzialną środowiskowo. Niezależnie od oceny postępów tych działań z pewnością opisywana inicjatywa nie tylko sprowokowała dyskusję wokół kwestii przechodzenia na zrównoważony model gospodarczy, ale też doprowadziła do podjęcia działań w zakresie liczenia śladu węglowego i środowiskowego, by można było rozpocząć działania w celu jego redukcji. Ponadto, zgodnie z poglądem doktryny, że informowanie konsumentów o przystąpieniu do dobrowolnej inicjatywy i wytycznych branżowych ma w sobie element cywilno-prawny, ponieważ składa się na ofertę handlową danego przedsiębiorcy⁵⁵³, wydaje się ono w tym kontekście wręcz zobowiązaniem do podejmowania działań zgodnie z celami inicjatywy.

Na marginesie warto wspomnieć, że polskim sygnatariuszem Karty Przemysłu Mody została w 2021 r. Grupa CCC. Jak wskazuje sama spółka, podpisanie Karty wiąże się z dążeniem CCC do neutralności klimatycznej i ujawnianiem postępów w tym kierunku⁵⁵⁴.

Lecz najistotniejsze w kontekście przedmiotu tej rozprawy jest skonfrontowanie poczynionych w ramach Karty deklaracji z rzeczywistymi działaniami sygnatariuszy. Najnowszy raport z 2023 r., który dotyczy osiągnięć inicjatywy oraz działań sygnatariuszy Karty, stanowi, że uzyskują oni wyższe wyniki niż przeciętna w branży tekstylno-odzieżowej w zakresie celów związanych ze zmianą klimatu. Raport wskazuje jednak, że zaostrzający się kryzys klimatyczny wymaga szybszego działania i skalowania współpracy⁵⁵⁵. Zawiera też szczegółowe informacje o działaniach podejmowanych przez sygnatariuszy Karty. Najważniejsze w związku z implementacją zasady zrównoważonego rozwoju jest zwrócenie przez autorów raportu uwagi na fakt, że w ciągu ostatnich trzech lat coraz większa liczba sygnatariuszy zaangażowała się w sektor publiczny, by promować pozytywne zmiany środowiskowe. W 2022 r. 29% sygnatariuszy zadeklarowało

---

⁵⁵³ Por. J. Nowak, *Samoregulacja i koregulacja...*, s. 43. Por. M. Korzycka, P. Wojciechowski, *System prawa żywnościowego*, Warszawa 2017, s. 472.

⁵⁵⁴ *Raport zrównoważonego rozwoju Grupy Kapitałowej CCC za rok obrotowy zaczynający się 1 lutego 2021 r. a kończący 31 stycznia 2022 r.*, s. 6, <https://corporate.ccc.eu/raporty-esg> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁵⁵⁵ *Fashion Industry Charter for Climate Action*, s. 10, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/Fashion%20Industry%20Charter%20For%20Climate%20Action%20Progress%20Report%202023.pdf> (dostęp: 6.09.2023 r.).

zaangażowanie w procesy legislacyjne oraz dyskurs polityczny w zakresie ograniczenia wpływu branży na środowisko, a tym samym przejścia na zrównoważony model gospodarczy⁵⁵⁶.

Branża tekstylna-odzieżowa nie pozostała obojętna wobec raportu, a także działań w ramach Karty, o czym świadczą liczne reakcje, również te krytyczne. M. Shoaib, autorka artykułu opublikowanego 30 marca 2023 r. w *Vogue Business*⁵⁵⁷, wytknęła pewną niekonsekwencję w podejściu sygnatariuszy. Jak wskazała, chociaż omawiany raport sugeruje, że dzięki tej inicjatywie branża poczyniła pewne kroki w kierunku realizacji założonych celów, to jednak jego treść skupia się na deklarowanych celach i praktyce ujawniania danych przez firmy, nie zaś na rzeczywistych wartościach emisji czy konkretnych strategiach, które pozwoliłyby osiągnąć te cele. Co więcej, autorka zwróciła uwagę na brak przejrzystości ze strony sygnatariuszy, argumentując, że ponad połowa z nich nie udostępniła pełnych danych do raportu lub nie sformułowała konkretnych celów klimatycznych. W kontekście globalnych wyzwań związanych ze zmianami klimatu takie podejście wydaje się być niewystarczające i wymaga dalszej refleksji ze strony branży.

3.4. Pakt Mody – Szczyt G7

Kolejną inicjatywą, której działania należy poddać badaniu w kontekście przedmiotu i celu tej dysertacji, jest tzw. Pakt mody zawarty w 2019 r. W 2019 roku, przed szczytem G7 w Biarritz, prezydent Francji Emmanuel Macron wraz z ministrem gospodarki i finansów Bruno Le Maire, ministrem pracy Muriel Pénicaud oraz sekretarzem stanu ds. ekologicznych Brune Poirson, przeprowadził spotkanie z przedstawicielami sektora prywatnego. W spotkaniu wzięło udział 32 przedsiębiorstw z branży tekstylna-odzieżowej, które zobowiązały się do przestrzegania Paktu Mody (Fashion Pact). Inicjatywa ta obejmuje środki na rzecz ochrony klimatu, bioróżnorodności oraz oceanów. Do grona sygnatariuszy Paktu dołączyły światowe domy mody, marki sportowe, producenci i dystrybutorzy, w tym takie firmy jak Adidas, Chanel, Galeries Lafayette, Burberry, GAP, Nike, Puma, Prada, Ralph Lauren i Stella McCartney, co stanowi około 20% całej branży pod względem ilości produkowanych towarów.

Pakt mody skupia się na trzech kluczowych obszarach ochrony środowiska. Po pierwsze, dąży do zatrzymania globalnego ocieplenia, zakładając realizację planu i działań zgodnie z Porozumieniem Paryskim. Po drugie, inicjatywa ta stawia za cel odbudowę bioróżnorodności poprzez

---

⁵⁵⁶ *Tamże*, s. 31.

⁵⁵⁷ M. Shoaib, *Fashion in big on climate commitments UN says, but action lags*, <https://www.voguebusiness.com/sustainability/fashion-is-big-on-climate-commitments-un-says-but-action-lags> (dostęp: 6.09.2023 r.).

ochronę zagrożonych gatunków i ekosystemów. Trzecim założeniem Paktu mody jest minimalizacja negatywnego wpływu branży tekstylno-odzieżowej na oceany, co ma być osiągnięte przez ograniczenie stosowania tworzyw sztucznych.

Pakt mody koncentruje się na trzech aspektach ochrony Ziemi. Po pierwsze, jego celem jest powstrzymanie globalnego ocieplenia poprzez stworzenie planu oraz podjęcie działań mających na celu osiągnięcie zerowej emisji gazów cieplarnianych do 2050 r., a także utrzymanie globalnego ocieplenia poniżej 1,5°C do 2100 r. Sygnatariusze podkreślają wagę zmniejszenia emisji w łańcuchu dostaw, co wymaga poważnych zmian przede wszystkim w praktykach produkcyjnych. Po drugie, Pakt mody ma na celu przywracanie różnorodności biologicznej poprzez ochronę gatunków oraz ekosystemów. Trzecim celem Paktu mody jest zmniejszenie negatywnego wpływu przemysłu modowego na oceany poprzez stopniowe ograniczenie używania tworzyw sztucznych jednorazowego użytku.

Raport *The Fashion Pact. First Steps to Transform Our Industry*⁵⁵⁸, wydany ponad rok od dnia podpisania Paktu mody, kilkakrotnie odnosi się do inicjatywy Karty branży tekstylno-odzieżowej na rzecz klimatu w zakresie dekarbonizacji i redukcji emisji gazów cieplarnianych, podkreślając jej wagę. B. Gulden z marki Puma SE stwierdził w raporcie, że Karta oraz cele Science Based Targets to kluczowe ramy działania dla branży w celu redukcji emisji gazów cieplarnianych. Pakt mody ma na celu pogłębienie idei współpracy w branży poprzez kontynuowanie wpływu oraz działań⁵⁵⁹.

Z raportu wynika ponadto, że Fashion Pact szczególną wagę przykładają do bioróżnorodności oraz zasobów naturalnych. Jak podkreślają jego autorzy, klimat i przyroda są od siebie zależne, tym samym dbałość o te elementy wymaga podzielonej uwagi. W ramach Paktu mody sygnatariusze zobowiązali się do podejmowania działań mających na celu przeciwdziałanie wylesianiu oraz wspieranie zrównoważonej gospodarki leśnej. W raporcie podkreślono również pilną potrzebę eliminacji zbędnych tworzyw sztucznych w opakowaniach maksymalnie do 2030 r. Z kolei do 2025 r. sygnatariusze Paktu mody zobowiązali się całkowicie wyeliminować plastik z opakowań zabieranych przez konsumentów do domu. Ograniczenie stosowania tworzyw sztucznych ma na celu ochronę mórz i oceanów.

Sygnatariusze inicjatywy Paktu mody podjęli 28 czerwca 2023 r. kolejne działania w kierunku zrównoważonego rozwoju. We współpracy z University of Cambridge Institute for

---

⁵⁵⁸ *The Fashion Pact. First Steps to Transform Our Industry*, file:///C:/Users/Administrator/Downloads/The_fashion_pact%20(1).pdf (dostęp: 6.09.2023 r.).

⁵⁵⁹ *Tamże*, s. 21.

Sustainability Leadership, Conservation International opracował kompleksowy poradnik mający na celu wsparcie przedsiębiorstw z badanej branży w określaniu celów, bazując na wytycznych Science Based Targets Network⁵⁶⁰. Poradnik ten ma pomóc przedsiębiorcom zrozumieć, w jaki sposób badania mogą przyczynić się do ochrony środowiska. Dzięki współpracy inicjatywy Paktu mody z Conservation International, Textile Exchange i Science Based Targets Network przewodnik ten zawiera przegląd naukowych celów, sposób ich ustalenia, przykładowe studium przypadku oraz działania, które mogą zostać podjęte w celu przeciwdziałania negatywnym skutkom dla przyrody. Cele przedstawione przez Science Based Targets Network uzupełniają i opierają się na celach klimatycznych opracowanych przez Science Based Targets Initiative. Łączne wyznaczenie celów przyrodniczych oraz klimatycznych powinno być integralną częścią strategii biznesowych, co jednak, jak podkreślają autorzy raportu, nie jest łatwym zadaniem. Przewodnik ten może być narzędziem wskazującym przedsiębiorcom drogę do redukcji negatywnego wpływu na klimat i środowisko.

3.5. Inne inicjatywy branżowe

Aktywność przedsiębiorców w zakresie wdrażania zasady zrównoważonego rozwoju nieustannie wzrasta. Wiele firm nie ogranicza się tylko do udziału w jednej inicjatywie, lecz bierze udział w kilku. Inicjatorzy takich działań dostrzegają korzyści płynące z synergii oraz współpracy, mając na uwadze promowanie zrównoważonego rozwoju. W rezultacie różne projekty odnoszą się do siebie nawzajem. Analizie poddano działania branżowe skoncentrowane na minimalizowaniu negatywnego oddziaływania na środowisko.

Europejski Sojusz Mody (European Fashion Alliance – EFA) to jedna z najnowszych, lecz już teraz wyraźnie zauważalnych inicjatyw na rynku europejskim. Została założona w 2022 r. jako platforma dla podmiotów z analizowanej branży, by umożliwiać wymianę doświadczeń, innowacji oraz dobrych praktyk. Sojusz ma na celu katalizowanie transformacji europejskiej branży tekstylnodzieżowej w kierunku innowacyjnej i zrównoważonej. Znaczący wkład wnoszą nie tylko sami przedsiębiorcy, ale też organizacje z branży. Znaczenie tej inicjatywy podkreśliła komisarz unijna Mariya Gabriel, zwracając uwagę na kluczową rolę branży w kształtowaniu innowacyjnego podejścia do projektowania w Europie. A właśnie „zielone” innowacje w zakresie projektowania stanowią sedno działalności EFA.

---

⁵⁶⁰ *The Fashion Pact. Raising the ambition for nature. A fashion, textile and apparel sector primer on the first science-based targets for nature*, https://www.cisl.cam.ac.uk/files/sbbtn_primer_20230627.pdf (dostęp: 6.09.2023 r.).

Choć EFA jest „młoda” inicjatywą, już teraz odgrywa znaczącą rolę. Opracowuje stanowiska odnośnie do propozycji nowych regulacji Komisji Europejskiej w zakresie ekoprojektowania czy niesprzedanych produktów. Była ponadto organizatorem okrągłego stołu w 2023 r. z udziałem Thierry Bretona, komisarza unijnego oraz przedstawiciela Parlamentu Europejskiego. Celem tego wydarzenia było pozyskanie opinii branży w kontekście projektowanych regulacji, które mają wspierać implementację zasady zrównoważonego rozwoju.

Globalna Agenda Mody (Global Fashion Agenda – GFA) to jedna z istotnych inicjatyw, które przyczyniają się do kształtowania zrównoważonych praktyk w branży tekstylno-odzieżowej. Skupia szerokie grono interesariuszy tej branży, a jednym z jej głównych działań jest inicjowanie i wspieranie programów wpływających na rozwój branży zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Global Fashion Summit, organizowany przez GFA, to wydarzenie, które przyciąga przedstawicieli branży z całego świata. Jest to forum wymiany doświadczeń, nawiązywania współpracy i prezentacji innowacyjnych rozwiązań pomiędzy kluczowymi podmiotami z branży. Jednak i ta inicjatywa spotkała się z głosami krytycznymi. B. Roberts-Islam napisała w artykule dla magazynu Forbes, że podczas Global Fashion Summit nie widać było namacalnych postępów w zakresie zrównoważonego rozwoju, pomimo niezliczonych rozmów chwalaących rosnącą świadomość zmian klimatu i wyznaczanie przez marki celów opartych na nauce⁵⁶¹.

Prowadząc badania i publikując raporty, GFA rzuca światło na aktualne tendencje i wyzwania w branży tekstylno-odzieżowej. Poprzez te działania nie tylko dostarcza cennych informacji dla przedsiębiorców, ale też odgrywa istotną rolę w edukowaniu społeczności międzynarodowej na temat istoty zrównoważonego rozwoju w tej branży. Jej flagowe publikacje branżowe: GFA Monitor, Fashion CEO Agenda, Fashion on Climate, Scaling Circularity czy Pulse of the Fashion Industry, skupiają się na analizach wpływu branży na środowisko, kierunkach, w jakich powinny podążać przedsiębiorstwa, by osiągnąć zrównoważony rozwój czy model gospodarki o obiegu zamkniętym. W swoich publikacjach GFA nie tylko podkreśla aktualne wyzwania, ale również wskazuje potencjalne rozwiązania, inspirując podmioty tej branży do działań w kierunku odpowiedzialności społecznej i środowiskowej.

Koalicja Zrównoważonej Odzieży (Sustainable Apparel Coalition – SAC) jest „owocem” współpracy Walmart oraz Patagonii, które w 2009 r. zidentyfikowały lukę w standardach branżowych. Widząc potrzebę harmonizacji, połączyły siły z wieloma aktorami branży w celu

---

⁵⁶¹ B. Roberts-Islam, *The Global Fashion Summit: A Roundup Of the Tangible Gains Versus Questionable Claims*, <https://www.forbes.com/sites/brookeroberthislam/2022/06/16/the-global-fashion-summit-a-roundup-of-the-tangible-gains-versus-questionable-claims/?sh=4eb0b33d50d3> (dostęp: 4.09.2023 r.).

wypracowania jednolitej metodyki oceny zrównoważonych działań oraz promowania współpracy. Obecnie SAC zrzesza 280 podmiotów – od firm tekstylnych i odzieżowych, poprzez sprzedawców detalicznych, producentów, po organizacje pozarządowe i przedstawicieli nauki. Łącznie podmioty te reprezentują blisko połowę światowej branży tekstylno-odzieżowej. Jednym z istotniejszych projektów SAC było wprowadzenie w 2011 r. Index Higg, który miał na celu tworzenie spójnego podejścia do oceny zrównoważoności produkcji w branży. Lecz jak zauważają E. Dobos i A. Éltető, Index Higg spotkał się z krytyką za korzystanie z nieaktualnych i tendencyjnych danych firm branży tekstylno-odzieżowej. Autorki wskazują, że jego uniwersalność w obrębie branży jest podważana⁵⁶².

Od lipca 2011 r. organizacja Greenpeace przyczynia się do podejmowania przez marki z branży tekstylno-odzieżowej zobowiązań do wycofania niebezpiecznych substancji chemicznych. Dziesięć lat po rozpoczęciu kampanii *Detox my Fashion* Greenpeace Niemcy przeprowadził niezapowiedzianą kontrolę, aby zweryfikować, jak przedsiębiorcy wywiązują się w praktyce ze swoich deklaracji. Postępy w eliminowaniu niebezpiecznych chemikaliów w większości przypadków zostały ocenione pozytywnie. Inicjatywa ta unaoczniała, że skoordynowane działania i przejrzystość w łańcuchach dostaw są kluczem do transformacji branży, lecz ten sukces ogranicza się wyłącznie do marek, które podejmują takie działania⁵⁶³.

United Nations Alliance for Sustainable Fashion to inicjatywa ONZ, której celem jest inspirowanie i motywowanie przedsiębiorców tej branży do ograniczenia, a nawet przeciwdziałania negatywnemu wpływowi ich działalności na środowisko oraz społeczeństwo. W Polsce za działania związane z tym ruchem odpowiada UN Global Compact Network Poland. Jego zadaniem jest wprowadzanie i promowanie założeń United Nations Alliance for Sustainable Fashion oraz Celów Zrównoważonego Rozwoju w Polsce. Ważnym krokiem w tym kierunku było zorganizowanie w kwietniu 2022 r. spotkania tzw. Okrągłego Stołu ds. Zrównoważonej Mody w ramach UN Global Compact Network Poland, będącego częścią UN Global Alliance for Sustainable Fashion. Wydarzenie to zainaugurowało dialog na temat wyzwań, z jakimi mierzy się branża tekstylno-odzieżowa. W regularnych debatach Okrągłego Stołu uczestniczą przedstawiciele marek odzieżowych, mediów, aktywiści oraz przedstawiciele nauki. W związku z szerokim wachlarzem obszarów będących przedmiotem dyskusji w ramach tej inicjatywy na poszczególne spotkania zapraszani są specjaliści z obszarów produkcji, sprzedaży, dystrybucji czy eksperci i członkowie

---

⁵⁶² E. Dobos, A. Éltető, *Regulation of the fashion supply chains...*

⁵⁶³ *Self regulation: a fashion fairytale*, <https://www.greenpeace.org/international/publication/50922/self-regulation-fashion-supply-chain-fairytale/> (dostęp: 4.09.2023 r.).

koalicji Sustainable Apparel Coalition, Textile Exchange, Fashion Pact oraz European Climate Pact. Równie ważnym celem inicjatywy jest sformułowanie rekomendacji i propozycji w zakresie legislacji dla branży tekstylna-odzieżowej. Pod koniec 2022 r. zaprezentowała ona wnioski dotyczące stanowiska polskiej branży tekstylna-odzieżowej w odniesieniu do elementów Strategii UE dla tekstyliów obiegu zamkniętego. Zostały one następnie przedstawione w ramach konsultacji publicznych zorganizowanych przez Komisję Europejską. Zalecenia dotyczyły ekoprojektowania oraz wzmocnienia konsumentów w „zielonej transformacji”.

W ramach tej samej inicjatywy wraz z Instytutem Zrównoważonego Rozwoju i Środowiska Uczelni Łazarskiego opracowano ponadto przewodnik dla branży tekstylna-odzieżowej w Polsce po Strategii UE dla tekstyliów obiegu zamkniętego. Dokument ten został wzbogacony o dobre praktyki różnych podmiotów polskiej branży tekstylna-odzieżowej i zaprezentowany podczas konferencji Pre-COP w Katowicach w 2022 r.

Inicjatywa Sustainable Fashion Consumption (SFC) to przedsięwzięcie, które stawia sobie za cel łączenie świata nauki z praktyką biznesową. Skupia ona w swoich szeregach badaczy uniwersyteckich oraz specjalistów z branży tekstylna-odzieżowej, którzy chcą mieć wpływ na sposób konsumpcji. W odpowiedzi na dotychczasowe, często fragmentaryczne badania i działania w tej dziedzinie SFC dąży do pełniejszego i bardziej kompleksowego spojrzenia na zrównoważoną produkcję oraz konsumpcję. Dzięki takiej współpracy możliwe jest wypracowanie nowatorskich rozwiązań, które w przyszłości mogą przyczynić się do znaczącej poprawy praktyk zarówno producenckich, jak i konsumenckich w branży tekstylna-odzieżowej.

3.6. Indywidualne kodeksy etyki

Niezależnie od branżowych inicjatyw mających na celu implementację zasady zrównoważonego rozwoju przedsiębiorcy często formułują własne kodeksy etyczne i kodeksy dobrych praktyk. Dokumenty takie mają na celu określenie standardów i zasad, które kształtują działalność, a jednocześnie akcentują odpowiedzialność przedsiębiorstwa wobec interesariuszy, zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych. Kodeksy te obejmują szeroką gamę zagadnień, począwszy od moralnych nakazów i zakazów, a skończywszy na bardziej technicznych i organizacyjnych kwestiach dotyczących działalności firmy.

Jak wskazują w swoich badaniach E. Jędrych i M. Sidor-Rządkowska, kodeksy etyczne to nie tylko zbiory surowych reguł, ale odzwierciedlenie kultury organizacyjnej przedsiębiorstwa. Mogą one być formułowane na bazie istniejących wartości i celów firmy lub stanowić kompleksowe

zestawienie wszystkich aspektów, które uważa ona za istotne w kontekście etycznego działania. Autorki te argumentują, że kodeksy można „tworzyć na zasadzie wpisania wszystkiego, co ma być przestrzegane, bądź też na zasadzie zebrania zakorzenionych w kulturze organizacyjnej celów i wartości, a następnie nadania im formy kodeksu”⁵⁶⁴.

Obok kwestii praw człowieka, standardów pracy czy przeciwdziałania korupcji w kodeksach można również znaleźć zasady dotyczące ochrony środowiska. Jak zauważa jednak T. Czakon, pomimo szczytnych założeń kodeksy etyczne nie zawsze są doskonałe i często zawierają braki w jakimś obszarze. Mogą mieć też tendencję do narzucania arbitralnych decyzji, zamiast promować dialog społeczny⁵⁶⁵.

E. Jędrych i M. Sidor-Rządkowska dodatkowo podkreślają, że obecność kodeksu etyki w firmie nie daje gwarancji unikania nieetycznych praktyk. Argument ten często jest wysuwany przez przeciwników kodeksów etycznych, którzy sugerują, że tworzenie takich dokumentów jest wręcz działaniem bezcelowym⁵⁶⁶.

Kodeksy etyczne, choć mogą odgrywać bardzo istotną rolę w kształtowaniu odpowiedzialności przedsiębiorstw, budzą również wiele kontrowersji i podziałów wśród ekspertów i praktyków biznesu.

4. Podsumowanie

J. Menkes zauważa, że „katalog podmiotów prawa środowiska, niejednorodny w każdym aspekcie, obejmuje obok państw i organizacji międzynarodowych – NGO-sy, ludzkość, przyszłe generacje, jednostki, jak również instytucje naukowe, gminy, osoby prawne”⁵⁶⁷. I dodaje, że ludzkość i przyszłe generacje uczestniczą w światowej polityce ekologicznej *per procura*, co jest jednak istotne, gdyż tego zastępstwa nie wykonują wyłącznie tradycyjne państwa, ale również inni „niepaństwowi aktorzy” uczestniczący w światowej polityce ekologicznej. Autor ten podkreśla także, że organizacje pozarządowe wchodzą w rolę agenta przyszłych generacji oraz jednostek,

---

⁵⁶⁴ E. Jędrych, M. Sidor-Rządkowska, *Kodeksy etyczne instrumentem good government w organizacjach*, Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula 2017, nr 4, s. 74, file:///C:/Users/Administrator/Downloads/06_Kodeksy%20etyczne%20instrumentem%20good%20government%20w%20organizacjach%20-%20E1%20bieta%20J%20drych,%20Ma%20gorzata%20Sidor-Rz%20dkowska.pdf (dostęp: 4.09.2023 r.).

⁵⁶⁵ T. Czakon, *Kodeksy etyczne firm jako narzędzie budowy instytucji totalnej*, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie 2015, nr 85, s. 126, <https://core.ac.uk/download/pdf/197742466.pdf> (dostęp: 4.09.2023 r.).

⁵⁶⁶ E. Jędrych, M. Sidor-Rządkowska, *Kodeksy etyczne...*, s. 81.

⁵⁶⁷ J. Menkes, *Kształtowanie prawa międzynarodowego...*, s. 228

wspomagając państwa w wypełnianiu ich tradycyjnej roli wobec społeczeństw i jednostek w zakresie polityki ekologicznej⁵⁶⁸.

W branży tekstylno-odzieżowej zasada zrównoważonego rozwoju również implementowana jest z udziałem jednostek, dzięki oddolnym grupom konsumenckim oraz organizacjom branżowym, i wreszcie – samoregulacjom, np. normom ISO, Wytycznym OECD dla branży tekstylno-odzieżowej czy wewnętrznym kodeksom etycznym wdrażanym indywidualnie przez przedsiębiorców. Implementacja tej zasady w analizowanej branży jest zadaniem trudnym, wymagającym uwzględnienia złożonych i zmieniających się oczekiwań z tym związanych. Nawet w ramach samej branży istnieją różne podejścia i rozumienia tej zasady, co prowadzi do rozbieżności w działaniach i wyznaczanych celach.

Cyfryzacja wzmacnia rolę ruchów społecznych i konsumenckich, angażując w dyskusję coraz szersze grono konsumentów. Lecz choć świadomość konsumentów wzrasta, nie zawsze przekłada się to na ich konkretne działania i wybory. Branżowe inicjatywy stanowią odpowiedź na rosnące oczekiwania konsumentów i globalne dążenia do umacniania zasady zrównoważonego rozwoju. Wypełniając braki w regulacjach prawnych, inicjatywy te, a także samoregulacje stają się katalizatorem zmian i przyspieszają wprowadzenie konkretnych rozwiązań. Kodeksy etyczne podkreślają ponadto znaczenie kierunku zrównoważonego rozwoju dla konkretnych przedsiębiorców.

B. Roberts-Islam w artykule dla magazynu Forbes ostro podkreśla, że rosnąca liczba inicjatyw promujących zrównoważony rozwój w branży tekstylno-odzieżowej tworzy jedynie iluzję jej skutecznego wdrażania. W rzeczywistości badania sugerują, że negatywna interakcja tej branży ze środowiskiem nie tylko trwa, ale wręcz się nasila⁵⁶⁹. W dyskursie publicznym na temat postępu implementacji omawianej zasady w branży tekstylno-odzieżowej pojawiają się głosy, że pomimo niezliczonych debat na temat rosnącej świadomości zmian klimatycznych i wyznaczanie przez marki celów opartych na nauce wciąż jest zbyt mało mierzalnych postępów w tym zakresie. Dlatego też istnieje zauważalny rozdźwięk pomiędzy słowami a rzeczywistymi działaniami zarówno wśród konsumentów, jak i przedsiębiorców.

Samoregulacje, takie jak ISO czy Wytyczne OECD, mogłyby wspierać dążenie do zrównoważonego rozwoju, jednak dobrowolność ich stosowania nie zapewnia pożądanego efektu i skuteczności. Wydaje się, że do skutecznego wprowadzenia zasady zrównoważonego rozwoju

---

⁵⁶⁸ *Tamże.*

⁵⁶⁹ B. Roberts-Islam, *The Global Fashion Summit...*

w europejskiej branży tekstylno-odzieżowej potrzebne są czytelne i jednoznaczne regulacje na poziomie unijnym.

Rozdział V

ACQUIS W PROCESIE ZMIAN I POSTULTY *DE LEGE FERENDA* W BRANŻY TEKSTYLNO-ODZIEŻOWEJ

1. Wprowadzenie – *acquis* unijne

Prawo pierwotne UE przypisuje domenę „środowisko” i zasadzie zrównoważonego rozwoju istotne znaczenie, ukazując je nie tylko jako nadrzędny cel, wartość, lecz wręcz jako narzędzia, które służą do osiągnięcia innych celów i polityk europejskich. Jednak konkretne środki i metody wprowadzania zasady zrównoważonego rozwoju zostały przez instytucje Unii Europejskiej oraz poszczególne państwa członkowskie zakotwiczone w *acquis*. Słusznie zauważa Ł. Dubiński, że „prawo traktatowe jedynie zarysowuje kontury pewnego modelu i kierunku integracji europejskiej w zakresie zrównoważonego rozwoju, jak i ochrony środowiska, i w tym duchu narzuca reguły postępowania administracji”⁵⁷⁰. Lecz to prawo wtórne konkretyzuje sposób implementacji, wykonywania oraz egzekucji zasady zrównoważonego rozwoju. *Acquis* zawiera szereg przepisów mających charakter zarówno horyzontalny, czyli odnoszących się do środowiska jako całości, jak i sektorowy – określających środki ochrony powietrza, wody czy gleby⁵⁷¹. Poprzez wdrażanie regulacji państwa członkowskie dążą do zapewnienia równowagi pomiędzy potrzebami gospodarczymi, społecznymi a ochroną środowiska. *Acquis communautaire* stanowi zatem ramy prawne, które umożliwiają dążenie do bardziej zrównoważonej przyszłości Unii Europejskiej.

W tym miejscu warto zwrócić uwagę na wiodącą rolę Komisji Europejskiej w tworzeniu polityki środowiskowej UE. Jak wskazują J. Zeben i A. Rowell, Komisja jest odpowiedzialna za opracowywanie wtórnego prawa UE oraz za zapewnienie, że państwa członkowskie wypełniają swoje obowiązki w zakresie wdrażania i egzekwowania tych praw. Na przestrzeni lat Komisja zgromadziła ogromną wiedzę w sprawach środowiskowych i jest stosunkowo odporna na zmiany polityczne, zarówno w UE, jak i w państwach członkowskich. J. Zeben i A. Rowell podkreślają jednak, że nie oznacza to, iż polityka nie odgrywa roli w polityce środowiskowej UE. Komisja może jedynie proponować projekty regulacji, które następnie muszą być zatwierdzone przez Radę i Parlament, będące organami politycznymi. Niemniej kluczowa rola Komisji w tworzeniu przepisów prawa zapewnia ciągłość wiedzy

---

⁵⁷⁰ Ł. Dubiński, *Unijne ujęcie zasady...*, s. 40.

⁵⁷¹ M. Roliński, *Z problematyki zasad...*, s. 145–146.

instytucjonalnej dotyczącej kwestii środowiskowych i pozwala na rozwijanie długoterminowych agend, takich jak programy UE w sprawach środowiska⁵⁷².

Przedmiotem analizy w niniejszym rozdziale są przepisy dotyczące ochrony środowiska, w szczególności z zakresu ocen oddziaływania na środowisko, dostępu do informacji o środowisku, ekoprojektowania, rozporządzenia w sprawie EMAS, rozporządzenia w sprawie oznakowania ekologicznego, a także regulacji sektorowych w zakresie wydawanych pozwoleń – ochrony powietrza, postępowania z odpadami, wprowadzania ścieków do wód lub ziemi, prawa wodnego, ochrony powietrza i ziemi, emisji przemysłowych oraz niebezpiecznych substancji chemicznych. W drugiej części rozdziału została przeprowadzona analiza zapowiedzianych w strategiach europejskich regulacji w odniesieniu do implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylno-odzieżowej. Branża ta stała się jednym z kluczowych obszarów zainteresowania europejskiego prawodawcy w procesie transformacji, dlatego też zaplanowano dla niej szczegółowy pakiet regulacji zapowiedzianych w Strategii KE dla zrównoważonych tekstyliów.

2. Regulacje horyzontalne

W europejskim prawie ochrony środowiska wyróżnić można dwa rodzaje regulacji w ramach prawa wtórnego: horyzontalne oraz sektorowe. Regulacje horyzontalne stanowią swego rodzaju ramy, które „przecinają” poziomo regulacje poświęcone konkretnym elementom środowiska, np. wodzie, ziemi czy powietrzu. Nie są skoncentrowane na danym zagadnieniu, lecz mają charakter ogólny, przekrojowy, często proceduralny. Ich głównym celem jest usprawnienie procesu decyzyjnego i procesu wykonywania oraz egzekwowania prawa w dziedzinie ochrony środowiska. W tym zakresie można wyróżnić szereg aktów prawnych, które odnoszą się do różnych aspektów ochrony środowiska i dotyczą m.in. oceny oddziaływania na środowisko czy dostępu do informacji o środowisku⁵⁷³.

W kontekście tematu i celu dysertacji, tj. implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylno-odzieżowej, szczególnie ważną rolę odgrywają następujące regulacje: dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE z dnia 13 grudnia 2011 r.

---

⁵⁷² J. van Zeben, A. Rowell, *A Guide...*, 2020, str. 15.

⁵⁷³ Więcej w: *Handbook on the Implementation of EU Environmental Legislation*, Section 2 – Horizontal Legislation, ECRAN Environment and Climate Regional Accession – Network, Hulla & Co Human Dynamics 2015-2016, ISBN 978-92-79-62013-3, s. 31 i n. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2b832b9d-9aea-11e6-868c-01aa75ed71a1> (dostępne: 27.09.2023 r.)

w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko (dyrektywa 2011/92/UE)⁵⁷⁴, dyrektywa 2003/4/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 28 stycznia 2003 r. w sprawie publicznego dostępu do informacji dotyczących środowiska i uchylająca dyrektywę Rady 90/313/EWG (dyrektywa 2003/4/WE)⁵⁷⁵, dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/125/WE z dnia 21 października 2009 r. ustanawiająca ogólne zasady ustalania wymogów dotyczących ekoprojektu dla produktów związanych z energią (dyrektywa 2009/125/WE)⁵⁷⁶, rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1221/2009 z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie dobrowolnego udziału organizacji w systemie ekozarządzania i audytu we Wspólnocie (rozporządzenie nr 1221/2009)⁵⁷⁷, rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 66/2010 z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie oznakowania ekologicznego UE (rozporządzenie nr 66/2010)⁵⁷⁸.

Badanie tych regulacji miało na celu ocenę ich wpływu na rozwój branży tekstylnodzieżowej w Europie w kierunku zrównoważonego rozwoju. Chodzi o zrozumienie, czy wprowadzone regulacje faktycznie przyczyniają się do promowania bardziej zrównoważonych praktyk i wzmacniają odpowiedzialność uczestników łańcuchów dostaw. Analizie poddano kwestię tego, czy owe regulacje motywują branżę do podejmowania działań zgodnych z zasadą zrównoważonego rozwoju.

2.1. Oceny oddziaływania na środowisko

Europejskie regulacje dotyczące ocen oddziaływania na środowisko należą do najważniejszych środowiskowych aktów prawnych o charakterze prewencyjnym. Mają one również zastosowanie do podmiotów z branży tekstylnodzieżowej. Pierwszym i podstawowym aktem prawnym regulującym zasady przeprowadzania ocen oddziaływania na środowisko była dyrektywa 85/337/EWG z dnia 27 czerwca 1985 r. w sprawie skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko naturalne. Od momentu wejścia w życie była ona kilkakrotnie zmieniana, a legislator europejski, dbając o przejrzystość regulacji, zastąpił ją wspomnianą już dyrektywą 2011/92/UE, która również

---

⁵⁷⁴ Dz.Urz. UE L 26 z 2012 r., s. 1.

⁵⁷⁵ Dz.Urz. UE L 41, s. 26.

⁵⁷⁶ Dz.Urz. UE L 285, s. 10.

⁵⁷⁷ Dz.Urz. UE L 342, s. 1.

⁵⁷⁸ Dz.Urz. UE L 27, s. 1.

doczekała się zmiany w 2014 r.⁵⁷⁹ Ostatnie nowelizacje tej dyrektywy dotyczą zwiększenia efektywnego gospodarowania zasobami, zmiany klimatu, zapobiegania klęskom żywiołowym. Mają też umożliwić podejmowanie rozsądniejszych, bardziej przewidywalnych i zrównoważonych decyzji biznesowych.

Istota regulacji dotyczących ocen oddziaływania na środowisko w sposób najbardziej zwięzły i precyzyjny została wyrażona w pkt 7 preambuły do dyrektywy 2011/92/UE, zgodnie z którym „Zezwolenia na inwestycje dotyczące publicznych i prywatnych przedsięwzięć, które mogą powodować znaczące skutki w środowisku, powinny być udzielane jedynie po wykonaniu oceny możliwych znaczących skutków środowiskowych tych przedsięwzięć. Ocena ta powinna być przeprowadzona na podstawie odpowiednich informacji dostarczonych przez wykonawcę, które mogą być uzupełniane przez organy i społeczność, która może być zainteresowana danym przedsięwzięciem”. Skutki przedsięwzięcia w środowisku – na mocy pkt 14 preambuły – powinny być oceniane ze względu na ochronę zdrowia ludzi, poprawę jakości życia poprzez poprawę warunków środowiska oraz zachowanie różnorodności gatunków i zdolności reprodukcyjnej ekosystemów jako podstawy utrzymania życia. Postulat zawarty w pkt 14 preambuły wydaje się stanowić odzwierciedlenie ducha zasady zrównoważonego rozwoju, szczególnie w zakresie ochrony środowiska.

Dyrektywę 2011/92/UE – zgodnie z jej art. 1 – stosuje się do oceny skutków środowiskowych wywieranych przez przedsięwzięcia publiczne i prywatne. Przez „przedsięwzięcie” rozumie się w niej „wykonanie prac budowlanych lub innych instalacji lub systemów”, a także „inne interwencje w otoczeniu naturalnym i krajobrazie, włącznie z wydobywaniem zasobów mineralnych”. Jest to zatem bardzo szerokie rozumienie tego terminu, które umożliwia poddawanie kolejnych działań o negatywnych lub potencjalnie negatywnych skutkach dla środowiska pod ocenę oddziaływania na środowisko. Dyrektywa 2011/92/UE dokonała podziału przedsięwzięć na dwie kategorie: 1) przedsięwzięcia mogące zawsze znacząco oddziaływać na środowisko; 2) przedsięwzięcia mogące potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko. Do pierwszego rodzaju przedsięwzięć (załącznik I do dyrektywy 2011/92/UE) należą największe, najbardziej niebezpieczne dla środowiska inwestycje, np. rafinerie ropy naftowej o wydajności co najmniej 500 ton dziennie, kombinaty do wstępnego wytopu żelaza i stali, oczyszczalnie ścieków o wydajności przekraczającej

---

⁵⁷⁹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/52/UE z dnia 16 kwietnia 2014 r. zmieniająca dyrektywę 2011/52/UE w sprawie oceny wpływu wywieranego przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko (Dz.Urz. UE L 124, s. 1).

150 tys. równoważnej liczby mieszkańców, rurociągi o średnicy powyżej 800 mm i długości powyżej 40 km. Wśród wymienionych w załączniku I do dyrektywy 2011/92/UE przedsięwzięć brakuje inwestycji z branży tekstylno-odzieżowej, która zdominowana jest przez małe i średnie instalacje. Przedsięwzięcia z tej branży wymienione zostały w załączniku II do omawianej dyrektywy, czyli wśród przedsięwzięć mogących potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko. W załączniku tym wśród różnych przemysłów na pozycji 8 wymieniono „przemysł tekstylny, skórzany, drzewny i papierniczy”, zaś w ramach tej kategorii wyszczególniono m.in.: „b) zakłady obróbki wstępnej (mycie, bielenie, merceryzacja), farbiarnie włókien lub tekstyliów; c) garbarnie skór i skórek”. Uwagę zwraca stosunkowo wąskie ujęcie przedsięwzięć z branży tekstylno-odzieżowej, która jest jednym z istotniejszych źródeł zanieczyszczeń w skali globalnej, ale biorąc pod uwagę pojemne sformułowanie terminu „przedsięwzięcie” i dotychczasową praktykę Komisji Europejskiej, można oczekiwać, że zakres przedsięwzięć prowadzonych w tej branży może zostać w przyszłości rozszerzony.

Wymienione wyżej regulacje europejskie zostały odpowiednio przetransponowane do polskiego porządku prawnego w ustawie z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko⁵⁸⁰, a także w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 10 września 2019 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko⁵⁸¹, które zastąpiło rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2010 r. w tym samym przedmiocie⁵⁸². Przedsięwzięcia w branży tekstylno-odzieżowej zostały przetransponowane w § 3 pkt 25 rozporządzenia z 10 września 2019 r. jako: „25) instalacje do czyszczenia, odtłuszczenia lub procesów wykończeniowych włókien lub materiałów włókienniczych”.

W doktrynie coraz częściej pojawiają się głosy, że branża tekstylno-odzieżowa, będąca jedną z najbardziej obciążających środowisko, stanowić powinna istotny obszar zastosowania mechanizmów oceny oddziaływania na środowisko. Jak podkreślają B. Resta i S. Dotti, „ocena oddziaływania na środowisko mogłaby stanowić przydatne ramy wspierania przedsiębiorstw tekstylnych i odzieżowych w zmniejszaniu ich obciążenia dla środowiska”⁵⁸³. Dodają oni ponadto, że system SustainTex, jako zintegrowane narzędzie bazujące na metodach oceny

---

⁵⁸⁰ Dz.U. z 2023 r., poz. 1094.

⁵⁸¹ Dz.U. z 2019 r., poz. 1839.

⁵⁸² Dz.U. z 2016 r., poz. 71.

⁵⁸³ B. Resta, S. Dotti, *Environmental impact assessment methods for textiles and clothing*, [w:] *Handbook of Life Cycle Assessment (LCA) of Textile and Clothing*, Seria wydawnicza Woodhead 2015, s. 149–191.

oddziaływania na środowisko, mogłyby znacząco przyczynić się do identyfikacji i minimalizacji negatywnych skutków działalności w branży tekstylno-odzieżowej.

Objęcie części branży tekstylno-odzieżowej regulacjami z zakresu ocen oddziaływania na środowisko stanowi istotny krok w kierunku jej transformacji na rzecz zrównoważonego rozwoju. Niemniej w celu pełniejszej implementacji przedmiotowej zasady konieczne byłoby dostosowanie istniejących narzędzi oceny oddziaływania na środowisko do wszystkich działalności tej branży, aby lepiej odpowiadały jej specyfice i potrzebom. Takie kompleksowe podejście mogłoby ułatwić nie tylko identyfikację zagrożeń, ale również rozwój innowacyjnych rozwiązań mitygacyjnych. Konkretyzacja tego mechanizmu mogłaby mieć w praktyce długoterminowe i pozytywne implikacje dla ochrony środowiska – zarówno na poziomie krajowym, jak i europejskim.

2.2. Dostęp do informacji o środowisku

Publiczny dostęp do informacji o środowisku jest istotnym elementem realizacji zasady zrównoważonego rozwoju. Transparentność i dostępność danych pozwala społeczeństwu skutecznie angażować się w procesy decyzyjne, a także monitorować oddziaływanie różnych przedsięwzięć i branż na środowisko. W przypadku branży tekstylno-odzieżowej, która przyczynia się do znacznego obciążenia środowiska, a jednocześnie zależna jest od wyborów konsumentów, publiczny dostęp do takich informacji nabiera jeszcze większego znaczenia. Dzięki niemu podmioty gospodarcze w łańcuchu wartości w tej branży mogą bardziej profesjonalnie formułować swoje wnioski o wydanie pozwoleń sektorowych (np. na emisje do powietrza, zrzut ścieków) lub budować różnego rodzaju strategie zarządzania środowiskiem (np. wymaganej przez EMAS, o czym szerzej w sekcji V.2.3. tej pracy). Z kolei konsumenci, coraz bardziej świadomi znaczenia przedsięwzięć proekologicznych, w tym w ramach procesów produkcyjnych, mogą wywierać coraz większy nacisk na to, by branża zmieniła swoje metody produkcji na bardziej zrównoważone. Transparentność w tym obszarze może ponadto ułatwić współpracę pomiędzy przedsiębiorcami z branży, organami regulacyjnymi, organizacjami pozarządowymi oraz naukowcami, co w rezultacie może prowadzić do innowacji i praktyk mniej obciążających środowisko. Otwarty dostęp do danych ułatwia konsumentom bardziej świadome zakupy. To zaś motywuje przedsiębiorców do wprowadzania bardziej zrównoważonych praktyk ze względu na potencjalne korzyści ekonomiczne.

W wyniku przyjęcia Konwencji z Aarhus z dnia 25 czerwca 1998 r. o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska⁵⁸⁴ prawo dostępu do informacji o środowisku uzyskało globalny wymiar. Unia Europejska zobowiązała się, że będzie udostępniać informacje o środowisku znajdujące się w posiadaniu organów władzy publicznej lub informacje, które są dla tych organów przeznaczone. We Wspólnocie Europejskiej podobna regulacja znana była już wcześniej i obowiązywała w formie dyrektywy 90/313/EWG, jednak z chwilą przystąpienia Wspólnoty do Konwencji z Aarhus i transpozycji jej postanowień do dyrektywy 2003/4/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 28 stycznia 2003 r. w sprawie publicznego dostępu do informacji dotyczących środowiska⁵⁸⁵ – dyrektywa 90/313/EWG została uchylona.

Zgodnie z pkt 1 preambuły do dyrektywy 2003/4/WE „Zwiększony publiczny dostęp do informacji o środowisku i rozpowszechnianie takich informacji wpływa na zwiększenie świadomości ekologicznej, swobodną wymianę opinii, bardziej efektywne uczestnictwo społeczeństwa w podejmowaniu decyzji dotyczących środowiska, a ostatecznie na poprawę stanu środowiska”, co z kolei przybliżyło do osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju. Celem tej dyrektywy jest zagwarantowanie dostępu do informacji o środowisku, które znajdują się w posiadaniu organów władzy publicznej lub które są przeznaczone dla tych organów. Ma ona również na celu określenie podstawowych warunków i praktycznych ustaleń dotyczących realizacji tego prawa oraz zapewnienie, że informacje o środowisku będą automatycznie i stopniowo udostępniane i rozpowszechniane w społeczeństwie, by osiągnąć stan najszerzej możliwej dostępności i rozpowszechnienia w społeczeństwie informacji o środowisku. Udostępnianiu informacji o środowisku podlegają tylko te informacje, które znajdują się w posiadaniu organów władzy publicznej lub które są przeznaczone dla tych organów. Takich informacji uprawniony podmiot nie może domagać się od podmiotów niebędących organami władzy publicznej, np. zakładów produkcyjnych.

Pojęcie „informacji o środowisku” zawarte w art. 2 pkt 1 dyrektywy 2003/4/WE zostało szczegółowo sprecyzowane i oznacza informacje w formie pisemnej, wizualnej, dźwiękowej, elektronicznej lub innej formie materialnej, dotyczące „a) stanu elementów środowiska, takich jak powietrze i atmosfera, woda, gleba, powierzchnia ziemi, krajobraz oraz stanu obszarów naturalnych, włączając w to bagna, obszary nadmorskie i morskie, biologiczną

---

⁵⁸⁴ Dz.U. z 2003 r., Nr 78, poz. 706.

⁵⁸⁵ Dz.Urz. UE L 41, s. 26.

różnorodność i jej składniki, w tym organizmy genetycznie zmodyfikowane, oraz wzajemnych oddziaływań pomiędzy tymi elementami; b) czynników, takich jak substancje, energia, hałas, promieniowanie lub odpady, włączając w to odpady radioaktywne, emisje, zrzuty i inne rodzaje zanieczyszczeń wprowadzanych do środowiska, które wpływają lub mogą wpłynąć na elementy środowiska [...]; c) środków (łącznie ze środkami administracyjnymi), takich jak polityki, przepisy prawne, plany, programy, porozumienia w sprawie ochrony środowiska [...]; d) raportów na temat realizacji przepisów prawnych dotyczących ochrony środowiska; e) analiz kosztów i korzyści oraz innych analiz gospodarczych [...]; oraz f) stanu ludzkiego zdrowia i bezpieczeństwa, łącznie, gdzie właściwe, ze skażeniem łańcucha pokarmowego, warunkami życia człowieka, obiektami kultury i budowlami w stopniu, w jakim oddziałują na nie lub mogą oddziaływać: stan elementów środowiska”.

Dyrektywa 2003/4/WE zapewnia w art. 3 pkt 1, że organy władzy publicznej są obowiązane udostępnić informacje o środowisku, które znajdują się w ich posiadaniu lub które są dla nich przeznaczone, każdemu wnioskodawcy na jego wniosek, bez konieczności wykazania przez niego interesu, zaś wnioskodawcą zgodnie z art. 2 pkt 5 może być każda osoba fizyczna lub prawna.

W Polsce prawo do informacji o stanie i ochronie środowiska gwarantuje każdemu obywatelowi Konstytucja RP w art. 74 ust. 3 („Każdy ma prawo do informacji o stanie i ochronie środowiska”). Kwestie dostępu do informacji o środowisku i jego ochronie reguluje ustawa o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko z dnia 3 października 2008 r. Przepisy te implementują postanowienia dyrektywy 2003/4/WE oraz Konwencji z Aarhus.

Wydaje się, że publiczny dostęp do informacji dotyczących środowiska w branży tekstylna-odzieżowej jest nie tylko korzystny dla planety, ale także dla samej branży, która może zyskać na tym zarówno wizerunkowo, jak i finansowo. Jest to zgodne z celami zrównoważonego rozwoju i stanowi ważny krok na drodze do bardziej zrównoważonej przyszłości. Z ekologicznego punktu widzenia transparentność w dostępie do informacji pozwala na skuteczniejszy nadzór, również społeczny, a także ułatwia działania kontrolne ze strony organizacji i instytucji. W efekcie zwiększa to presję na wprowadzenie innowacji i praktyk mających na względzie zasadę zrównoważonego rozwoju, co skutkować może ograniczeniem negatywnego wpływu na środowisko.

2.3. Ekologiczne zarządzanie – EMAS

Coraz popularniejszym instrumentem unijnym, o charakterze dobrowolnym, mającym na celu ochronę środowiska i wdrażanie zasady zrównoważonego rozwoju, jest tzw. EMAS (*Eco-Management and Audit Scheme*), czyli system ekozarządzania i audytu. Jest to system certyfikacji środowiskowej, który funkcjonuje na podstawie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1221/2009 z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie dobrowolnego udziału organizacji w systemie ekozarządzania i audytu we Wspólnocie⁵⁸⁶, zmienianego kilkakrotnie, ostatnio w lipcu 2023 r.

Na arenie międzynarodowej EMAS jest obecnie uważany za najbardziej wiarygodny system zarządzania środowiskowego, który podlega okresowej aktualizacji. W systemie tym może wziąć udział każdy rodzaj organizacji, zarówno mających siedzibę na terenie UE, jak i spoza niej, zainteresowanych wdrażaniem kompleksowych rozwiązań w dziedzinie ochrony środowiska.

Zgodnie z art. 1 rozporządzenia nr 1221/2009 celem EMAS, „jako ważnego instrumentu planu działania na rzecz zrównoważonej konsumpcji i produkcji oraz zrównoważonej polityki przemysłowej, jest wspieranie ciągłej poprawy efektów działalności środowiskowej organizacji przez ustanowienie i wdrażanie przez organizacje systemów zarządzania środowiskowego, systematyczną, obiektywną i okresową ocenę efektywności takich systemów, dostarczanie informacji o efektach działalności środowiskowej, prowadzenie otwartego dialogu ze społeczeństwem i innymi zainteresowanymi stronami oraz aktywne zaangażowanie pracowników organizacji oraz odpowiednie szkolenia”.

Warunkiem przyjęcia do systemu EMAS jest spełnienie licznych wymagań środowiskowych określonych w art. 4 rozporządzenia nr 1221/2009, do których należą m.in.: przeprowadzenie przeglądu środowiskowego, stworzenie efektywnego systemu zarządzania środowiskiem, przeprowadzenie wewnętrznego audytu środowiskowego, sporządzenie tzw. deklaracji środowiskowej informującej o spełnieniu wymagań dotyczących środowiska, poddanie się weryfikacji przez niezależnego akredytowanego weryfikatora EMAS. Rejestracja w EMAS i uzyskanie odpowiedniego certyfikatu stanowi formalne potwierdzenie, że dana organizacja prowadzi swoją działalność zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Krajowy

---

⁵⁸⁶ Dz.Urz. UE L 342, s. 1.

system EMAS tworzą minister właściwy do spraw klimatu, Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska oraz Polskie Centrum Akredytacji⁵⁸⁷.

System EMAS nie mógłby należycie funkcjonować bez odpowiednich zachęt i korzyści. Wyraźnie to zaznaczono w pkt 8 preambuły do rozporządzenia nr 1221/2009: „Należy zachęcać organizacje do dobrowolnego uczestnictwa w EMAS, które może im przynieść wartość dodaną w postaci kontroli regulacyjnej, redukcji kosztów i poprawy wizerunku publicznego, pod warunkiem że będą one w stanie wykazać poprawę efektów swojej działalności środowiskowej”. W EMAS mogą uczestniczyć mali i średni przedsiębiorcy, którzy – jak wiadomo – stanowią znakomitą większość w branży tekstylno-odzieżowej. W efekcie mają oni ułatwiony dostęp do informacji, istniejących funduszy pomocowych i instytucji publicznych. Do niewątpliwych korzyści rejestracji w systemie EMAS należy ponadto zaliczyć rzadsze kontrole środowiskowe Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska⁵⁸⁸. Nie ulega też wątpliwości, że rejestracja w systemie i regularne wywiązywanie się z określonych tam obowiązków, okresowo aktualizowanych, przyspieszyłoby implementację zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylno-odzieżowej.

Co interesujące, kampania Komisji Europejskiej *ReSet the Trend* z maja 2023 r. miała na celu promowanie właśnie tego systemu w branży tekstylno-odzieżowej. W ramach owej inicjatywy zaprezentowano dwa interesujące przypadki firm, które weszły do systemu EMAS – VAUDE oraz Kelheim Fibres. Pierwsza z nich korzysta z systemu już od 2008 r. i – jak wskazuje się w kampanii – stała się w rezultacie liderem w zakresie innowacyjnych i zrównoważonych modeli biznesowych. Poza naprawami, VAUDE wprowadziła opcję wynajmu swoich produktów (m.in. odzieży i akcesoriów górskich oraz rowerowych), a także nawiązała współpracę z platformą e-Bay, co ułatwia odsprzedaż produktu i nadanie mu nowego życia. Projekt EMAS pomógł ponadto firmie VAUDE w całościowym rozwiązaniu problemów związanych ze środowiskiem. Wykorzystując podstawowe wskaźniki EMAS dotyczące efektywności energetycznej, efektywności materiałowej, wody, odpadów, różnorodności biologicznej i emisji, firma ta poprawiła swoją efektywność środowiskową.

---

⁵⁸⁷ System EMAS został wprowadzony do porządku prawnego UE rozporządzeniem, które bezpośrednio obowiązuje na terytorium państw członkowskich, jednakże do jego pełnego stosowania państwa członkowskie zostały zobowiązane do utworzenia tzw. krajowych systemów ek zarządzenia i audytu. W przypadku Polski system taki tworzą: minister właściwy do spraw klimatu, Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska (GDOŚ) i Polskie Centrum Akredytacji. Kluczową rolę w tym systemie odgrywają GDOŚ i Polskie Centrum Akredytacji, jako organ akredytujący. Krajowy system ek zarządzenia i audytu został powołany na podstawie ustawy z dnia 15 lipca 2011 r. o krajowym systemie ek zarządzenia i audytu (EMAS) (Dz.U. z 2022 r., poz. 2013).

⁵⁸⁸ Art. 5a ust. 4 pkt 2 ustawy z dnia 20 lipca 1991 r. o Inspekcji Ochrony Środowiska (Dz.U. z 2023 r., poz. 824).

Drugi przykład, Kelheim Fibres, firma tekstylna produkująca włókna wiskozowe głównie do odzieży, produktów higienicznych lub medycznych, papierów specjalistycznych i zastosowań technicznych, korzysta z EMAS, opierając się na trzech filarach: wydajności, wiarygodności i zrównoważonym rozwoju. Przedsiębiorstwo to dąży do optymalizacji obiegu zamkniętego, zwiększania efektywności energetycznej, działania w sposób otwarty i godny zaufania, efektywnego wykorzystywania zasobów oraz minimalizowania lokalnego i globalnego wpływu na środowisko w całym łańcuchu wartości. Kelheim Fibres dba też o ograniczanie emisji i odpadów.

Przykłady w ramach kampanii Komisji Europejskiej *ReSet the Trend* pokazują, że system EMAS może być doskonałym narzędziem w implementacji, wykonywaniu oraz egzekwowaniu zasady zrównoważonego rozwoju. Dzięki przyjęciu gospodarki o obiegu zamkniętym przedsiębiorstwa z tej branży mogą ograniczyć ilość odpadów, oszczędzać zasoby i przyczynić się do bardziej zrównoważonej przyszłości. Kampania potwierdza, że EMAS skutecznie pomaga firmom i innym organizacjom w systemowym wprowadzaniu obiegu zamkniętego⁵⁸⁹.

2.4. Oznakowanie ekologiczne

Oznakowanie ekologiczne UE (*EU Ecolabel*) to dobrowolny program Unii Europejskiej, ustanowiony w 1992 r. Jego celem jest stworzenie zachęt dla przedsiębiorców do wprowadzania na rynek wyrobów i usług bardziej przyjaznych dla środowiska. Warunkiem przyznania oznakowania jest spełnienie kryteriów ekologicznych określonych w decyzjach Komisji Europejskiej. Kryteria te są opracowywane i uzgadniane przy udziale naukowców, ekspertów oraz producentów, wytwórców, importerów, usługodawców, sprzedawców hurtowych i detalicznych oraz organizacje ekologiczne i konsumenckie.

Podstawą prawną funkcjonowania oznakowania ekologicznego UE jest aktualnie rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 66/2010 w sprawie oznakowania ekologicznego UE⁵⁹⁰, które w tym zakresie zastąpiło rozporządzenie WE nr 1980/2000. Zgodnie z obecnie obowiązującym rozporządzeniem (pkt 5 preambuły) „program oznakowania ekologicznego UE jest elementem wspólnotowej polityki zrównoważonej konsumpcji i produkcji, stawiającej sobie za cel ograniczenie negatywnego oddziaływania wzorców

---

⁵⁸⁹ *ReSet the Trend and EMAS*, https://green-business.ec.europa.eu/news/reset-trend-and-emas-2023-05-09_en (dostęp: 22.09.2023 r.).

⁵⁹⁰ Dz.Urz. UE L 27, s. 1.

produkcji i konsumpcji na środowisko, zdrowie, klimat i zasoby naturalne. Celem programu jest prowadzona za pomocą oznakowania ekologicznego UE promocja produktów charakteryzujących się wysokim poziomem efektywności ekologicznej. W tym celu uznaje się za właściwy wymóg, aby kryteria, które muszą spełnić produkty ubiegające się o oznakowanie ekologiczne UE, były opracowane w oparciu o najwyższy poziom efektywności ekologicznej, jaki udało się osiągnąć produktom na rynku Wspólnoty”.

Artykuł 2 rozporządzenia nr 66/2010 stanowi, że przepisy tego aktu prawnego mają zastosowanie do wszelkich towarów i usług, które są dostarczane na rynek Wspólnoty do celów dystrybucji, konsumpcji lub użytkowania za opłatą lub nieodpłatnie. Pod tak rozumiany zakres przedmiotowy podpadają również produkty sektora mody. Do kluczowych elementów omawianego systemu należą tzw. kryteria oznakowania ekologicznego UE. W myśl art. 6 ust. 1 rozporządzenia nr 66/2010 „kryteria oznakowania ekologicznego UE opierają się na efektywności ekologicznej produktów i uwzględniają najnowsze strategiczne cele Wspólnoty w dziedzinie środowiska”. Kryteria oznakowania ekologicznego UE – zgodnie z art. 6 ust. 2 omawianego rozporządzenia – oznaczają wymogi środowiskowe, które produkt musi spełniać, aby mógł zostać opatrzony oznakowaniem ekologicznym UE. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że kryteria oznakowania ekologicznego określa się na podstawie danych naukowych z uwzględnieniem całego cyklu życia produktów. Przy ustalaniu takich kryteriów uwzględnia się w pierwszej kolejności najbardziej znaczące rodzaje wpływu danej grupy produktów na środowisko, w szczególności jej oddziaływanie na klimat, przyrodę i różnorodność biologiczną, zużycie energii i zasobów środowiska, zanieczyszczenie środowiska, zastępowanie substancji stwarzających zagrożenie substancjami bezpieczniejszymi⁵⁹¹. W opracowaniu i zmianach kryteriów oznakowania ekologicznego UE uczestniczy Komitet Unii Europejskiej ds. Oznakowania Ekologicznego (KUEOE), który został ustanowiony przez Komisję Europejską i składa się z przedstawicieli wszystkich państw członkowskich oraz innych zainteresowanych stron, takich jak producenci, wytwórcy, importerzy, usługodawcy, sprzedawcy hurtowi, sprzedawcy detaliczni, a także organizacje ekologiczne i konsumenckie⁵⁹².

Na terytorium państw członkowskich odpowiedzialność za wdrażanie systemu oznakowania ekologicznego UE ponoszą tzw. jednostki właściwe, które są powoływane przez właściwe państwa członkowskie UE, a jednocześnie są niezależne, co gwarantuje bezstronność

---

⁵⁹¹ Art. 6 ust. 3 pkt a–b rozporządzenia nr 66/2010.

⁵⁹² Art. 5 ust. 1 i 2 rozporządzenia nr 66/2010.

procesu certyfikacji. W Polsce jednostką właściwą jest Polskie Centrum Badań i Certyfikacji (PCBC), którego przedstawiciel uczestniczy również w pracach KUEOE⁵⁹³.

Zgodnie z art. 8 ust. 2 rozporządzenia nr 66/2010 szczegółowe kryteria oznakowania ekologicznego UE dla każdej z grup produktów przyjmowane są przez Komisję Europejską w postaci „środków”, które są publikowane w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej. Wspomniane „środki” to najczęściej decyzje KE. Dla wyrobów włókienniczych 5 czerwca 2014 r. wydana została decyzja nr 2014/350/UE ustalająca kryteria ekologiczne przyznawania oznakowania ekologicznego UE dla wyrobów włókienniczych (decyzja nr 2014/350/UE)⁵⁹⁴. Decyzja ta obejmuje grupę produktów „wyroby włókiennicze”, w tym odzież i galanterię z materiałów włókienniczych: odzież i galanterię zawierające wagowo co najmniej 80% włókien tekstylnych w postaci tkanin, włóknin lub dzianin, wyroby włókiennicze do dekoracji wnętrz, w tym wyroby włókiennicze do dekoracji wnętrz zawierające wagowo co najmniej 80% włókien tekstylnych w postaci tkanin, włóknin lub dzianin⁵⁹⁵.

Określenie szczegółowych kryteriów ekologicznych jest przedsięwzięciem trudnym, skomplikowanym i budzącym wiele kontrowersji pomiędzy zainteresowanymi stronami. Z tego właśnie względu decyzja 2014/350/UE została zmieniona decyzją Komisji Europejskiej 2017/1392 z dnia 25 lipca 2017 r.⁵⁹⁶, a następnie decyzją Komisji Europejskiej 2020/1805 z dnia 27 listopada 2020 r.⁵⁹⁷ Przedmiotem zmiany w 2017 r. była potrzeba doprecyzowania, „do jakich włókien tekstylnych zastosowanie mają kryteria ekologiczne”⁵⁹⁸, oraz potrzeba wsparcia możliwości „etykietowania pośrednich wyrobów włókienniczych”⁵⁹⁹. Decyzja z 2020 r. dotyczyła natomiast m.in. przedłużenia obowiązywania decyzji 2014/350/UE, ale jej celem było również, zgodnie z pkt 5 preambuły, ułatwienie przechodzenia na gospodarkę o obiegu bardziej zamkniętym⁶⁰⁰.

---

⁵⁹³ Por. pcbc.gov.pl.

⁵⁹⁴ Decyzja Komisji z dnia 5 czerwca 2014 r. ustalająca kryteria ekologiczne przyznawania oznakowania ekologicznego UE dla wyrobów włókienniczych (2014/350/UE) (Dz.Urz. UE L 174, s. 45).

⁵⁹⁵ Art. 1 ust. 1 pkt a i b decyzji 2014/350/UE.

⁵⁹⁶ Decyzja Komisji (UE) 2017/1392 z dnia 25 lipca 2017 r. zmieniająca decyzję Komisji 2014/350/UE ustalającą kryteria ekologiczne przyznawania oznakowania ekologicznego UE dla wyrobów włókienniczych (Dz.Urz. UE L 195, s. 36).

⁵⁹⁷ Decyzja Komisji (UE) 2020/1805 z dnia 27 listopada 2020 r. zmieniająca decyzje 2014/350/UE i (UE) 2016/1349 oraz przedłużająca okres ważności kryteriów ekologicznych przyznawania oznakowania ekologicznego UE wyrobom włókienniczym i obuwiu oraz związanych z nimi wymogów dotyczących oceny i weryfikacji (Dz.Urz. UE L 402, s. 89).

⁵⁹⁸ Pkt 1 preambuły Decyzji Komisji UE 2017/1392.

⁵⁹⁹ *Tamże*.

⁶⁰⁰ Decyzja Komisji (UE) 2020/1805.

Procedura przyznawania oznakowania ekologicznego cechuje się daleko posuniętą drobiazgowością. Każdy podmiot gospodarczy, który chce używać oznakowania ekologicznego UE, powinien złożyć wniosek do jednostki właściwej na terytorium danego państwa członkowskiego (w przypadku Polski jest to PCBC), załączając ponadto stosowną dokumentację dowodzącą, że dany produkt spełnia kryteria oznakowania ekologicznego UE dla danej grupy produktów. Jeżeli okaże się, że przedłożona dokumentacja jest kompletna, a jednostka właściwa stwierdzi, że produkt spełnia kryteria oznakowania ekologicznego UE, to przydziela ona produktowi numer rejestracyjny.

Jak wskazuje się na stronie internetowej PCBC, liczba produktów włókienniczych z etykietą *EU Ecolabel* we wrześniu 2022 r. wyniosła w Polsce 89.

Poprawność funkcjonowania systemu oznakowania ekologicznego UE jest przedmiotem kontroli i sprawozdań. Jednostka właściwa weryfikuje, czy dany produkt, któremu przyznała oznakowanie ekologiczne UE, spełnia kryteria tego oznakowania. W przypadku naruszenia owych kryteriów powinna zabronić umieszczania tego oznakowania na danym produkcie i poinformować o tym fakcie inne jednostki właściwe oraz Komisję⁶⁰¹. Niezależnie od tego i w związku z art. 17 rozporządzenia nr 66/2010 państwa członkowskie powinny wprowadzić regulacje dotyczące sankcji stosowanych w przypadku naruszenia przepisów rozporządzenia oraz podjąć wszelkie środki konieczne do zapewnienia ich wdrożenia. W Polsce zobowiązanie to zostało wykonane na gruncie ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. o systemie oceny zgodności⁶⁰², wielokrotnie zmienianej, ostatnio w 2023 r.

Funkcjonowanie rozporządzenia nr 66/2010 pozostaje w ścisłym związku z regulacjami UE dotyczącymi ekoprojektowania. Europejski prawodawca dał temu jasny wyraz w pkt 4 preambuły do powyższego rozporządzenia: „Konieczne jest zapewnienie koordynacji programu oznakowania ekologicznego UE z ustanawianiem wymogów w kontekście dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/125/WE [...] ustanawiającej ogólne zasady ustalania wymogów dotyczących ekoprojektu dla produktów związanych z energią”.

Jednym z najbardziej nowatorskich instrumentów ochrony środowiska w Unii Europejskiej jest tzw. ekoprojekt. Określa on ramy ustalania wymogów UE dotyczących ekoprojektu dla produktów związanych z energią w celu zapewnienia swobodnego przepływu

---

⁶⁰¹ Art. 10 rozporządzenia nr 66/2010.

⁶⁰² Dz.U. z 2023 r., poz. 215.

takich produktów po rynku wewnętrznym. W praktyce unijnej ekoprojekt oznacza projektowanie produktów przyjaznych dla środowiska w całym cyklu ich życia, z uwzględnieniem samego procesu projektowania, wytwarzania, eksploatacji oraz utylizacji. Mimo tak pojemnego rozumienia pojęcia „ekoprojektu” w praktyce legislacyjnej UE ostatniego dwudziestolecia termin ten sprowadzał się tylko do zagadnień energooszczędności – inna sprawa, że należą one do najważniejszych z punktu widzenia ochrony środowiska i klimatu.

Regulacje europejskie w tym zakresie zapoczątkowane zostały w 2005 r. przyjęciem dyrektywy 2005/32/WE w sprawie wymogów dotyczących ekoprojektu dla produktów wykorzystujących energię⁶⁰³. Niedługo potem okazało się, że regulacje zawarte w tej dyrektywie są niewystarczające nawet w zakresie energetyki, co skłoniło Wspólnotę Europejską do zastąpienia jej dyrektywą 2009/125/WE ustanawiającą ogólne zasady ustalania wymogów dotyczących ekoprojektu dla produktów związanych z energią. Celem nowej dyrektywy, znanej powszechnie jako dyrektywa „ekoprojekt” (*ecodesign directive*), jest minimalizowanie negatywnego wpływu produktu na środowisko na każdym etapie jego życia. Dotyczy to jednak wyłącznie produktów zużywających energię, począwszy od etapu wykorzystania surowca do ich produkcji, a na utylizacji tych produktów kończąc. Sama dyrektywa 2009/125/WE w art. 2 pkt 23 definiuje termin „ekoprojekt”, wskazując, że: „oznacza [on] uwzględnienie aspektów środowiskowych przy projektowaniu produktu celem poprawy ekologiczności PWE podczas jego całego cyklu życia”. Z kolei przez poprawę ekologiczności – zgodnie z art. 2 pkt 22 tej dyrektywy – rozumie się „proces udoskonalania ekologiczności danego produktu w odniesieniu do kolejnych generacji produktu, chociaż niekoniecznie dotyczący wszystkich aspektów środowiskowych produktu jednocześnie”.

Chociaż przedmiot dyrektywy 2009/125/WE dotyczącej ekoprojektu sprowadza się do produktów związanych z energią, to warto zaznaczyć, że już na etapie prac nad tekstem dyrektywy uświadomiono sobie, iż jej filozofia i zasady mogą w przyszłości okazać się przydatne przy ograniczaniu negatywnego wpływu na środowisko i klimat powodowanego przez inne produkty. Dano temu wyraz w pkt 39 preambuły do powyższego aktu prawnego: „Komisja powinna, w oparciu o zdobyte doświadczenie związane ze stosowaniem niniejszej dyrektywy, dyrektywy 2005/32/WE, w tym środków wykonawczych, dokonać przeglądu funkcjonowania, metod i skuteczności niniejszej dyrektywy oraz ocenić zasadność

---

⁶⁰³ Dyrektywa 2005/32/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 lipca 2005 r. ustanawiająca ogólne zasady ustalania wymogów dotyczących ekoprojektu dla produktów wykorzystujących energię oraz zmieniająca dyrektywę Rady 92/42/EWG, oraz dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 96/57/WE i 2000/55/WE (Dz.Urz. UE L 191, s. 29).

rozszerzenia jej zakresu poza produkty związane z energią. W ramach tego przeglądu Komisja powinna przeprowadzić konsultacje z przedstawicielami państw członkowskich oraz innymi zainteresowanymi stronami”.

Strategia KE dla zrównoważonych tekstyliów z 2022 r. wskazuje jako jeden z priorytetów wprowadzenie obowiązkowych wymogów dotyczących ekoprojektu w branży tekstylna-odzieżowej. Jest to przedmiot szczegółowej analizy w sekcji V.5.1. tej pracy.

3. Regulacje sektorowe

W europejskim systemie aktów prawnych zawierających przepisy związane z ochroną środowiska wyróżnia się, poza aktami horyzontalnymi, również te o charakterze sektorowym.

Akty określane jako „sektorowe” tworzą największą grupę i obejmują poszczególne elementy środowiska. W odniesieniu do branży tekstylna-odzieżowej poddane analizie zostały regulacje w zakresie ochrony powietrza, gospodarowania odpadami, wprowadzania ścieków do wód i ziemi, emisji przemysłowych oraz niebezpiecznych substancji chemicznych.

3.1. Ochrona powietrza

Najważniejszym aktem prawnym UE w kwestii jakości powietrza jest obecnie dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/50/WE z dnia 21 maja 2008 r. w sprawie jakości powietrza i czystszej powietrza dla Europy (dyrektywa 2008/50/WE)⁶⁰⁴. Dyrektywa ta stanowi narzędzie służące ograniczeniu zanieczyszczenia powietrza. W pkt 2 jej preambuły wskazano: „Mając na względzie ochronę zdrowia ludzkiego i środowiska jako całości, szczególnie ważna jest walka z emisjami zanieczyszczeń u źródła oraz identyfikacja i wdrażanie na szczeblu lokalnym, krajowym i wspólnotowym najskuteczniejszych środków mających na celu redukcję emisji. Z tego względu powinno się zapobiegać lub ograniczać emisję szkodliwych zanieczyszczeń powietrza oraz ustanowić właściwe cele dotyczące jakości powietrza, z uwzględnieniem odpowiednich norm, wytycznych i programów Światowej Organizacji Zdrowia”. W tym celu określono w niej środki dające możliwość zdefiniowania i przyjęcia założeń w zakresie jakości powietrza dotyczących jego głównych zanieczyszczeń (dwutlenku siarki, dwutlenku azotu, tlenków azotu, drobnych cząstek stałych, ołowiu, benzenu, tlenku węgla i ozonu). Państwa członkowskie są zobowiązane wyznaczyć strefy i aglomeracje

---

⁶⁰⁴ Dz.Urz. UE L 152, s. 1.

w celu oceny jakości powietrza i zarządzania nią, monitorować długoterminowe tendencje i udostępniać te informacje opinii publicznej. Tam gdzie jakość powietrza jest dobra, musi zostać utrzymana; w miejscach gdzie wartości graniczne zostały przekroczone, należy podjąć odpowiednie działania. Przepisy dyrektywy 2008/50/WE zostały wdrożone do polskiego porządku prawnego ustawą z dnia 13 kwietnia 2012 r. o zmianie ustawy – Prawo ochrony środowiska oraz niektórych innych ustaw, która weszła w życie 28 maja 2012 r.⁶⁰⁵

Kolejnym europejskim aktem prawnym o znaczeniu strategicznym dla zmniejszania zanieczyszczenia powietrza jest dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/2284 z dnia 14 grudnia 2016 r. w sprawie redukcji krajowych emisji niektórych rodzajów zanieczyszczeń atmosferycznych, zmiany dyrektywy 2003/35/WE oraz uchylecia dyrektywy 2001/81/WE⁶⁰⁶. Dyrektywa ta wprowadza indywidualne limity emisji zanieczyszczeń dla każdego z państw członkowskich Unii Europejskiej na lata 2020–2029 i po roku 2030. Jej celem jest ograniczenie emisji substancji znacząco pogarszających jakość powietrza, takich jak: tlenki azotu, dwutlenek siarki, niemetanowe lotne związki organiczne amoniaku i pył drobny. Implementacja dyrektywy zakłada sporządzenie, przyjęcie i wykonanie krajowego programu ograniczania zanieczyszczania powietrza.

Znaczącą rolę w osiągnięciu i utrzymaniu odpowiedniej jakości powietrza odgrywają europejskie akty prawne, które formułują określone standardy emisyjne dla danej kategorii instalacji lub rodzajów prowadzonej działalności. Należą do nich dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/75/UE z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie emisji przemysłowych (zintegrowane zapobieganie zanieczyszczeniom i ich kontrola)⁶⁰⁷ oraz dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2193 z dnia 25 listopada 2015 r. w sprawie ograniczenia emisji niektórych zanieczyszczeń do powietrza ze średnich obiektów energetycznego spalania⁶⁰⁸. Ze względu na parametry instalacji i prowadzonych w nich procesów wydaje się, że tylko nieliczne z instalacji należących do branży tekstylna-odzieżowej mogą być objęte działaniem tych dyrektyw, a właściwie krajowych aktów prawnych stanowiących transpozycję wymienionych wyżej dyrektyw. W polskim systemie prawnym jest to ustawa – Prawo ochrony środowiska (p.o.ś.)⁶⁰⁹ z aktami wykonawczymi.

---

⁶⁰⁵ Dz.U. z 2012 r., poz. 460.

⁶⁰⁶ Dz.Urz. UE L 344, s. 1.

⁶⁰⁷ Dz. Urz. UE L 334, s. 17.

⁶⁰⁸ Dz.Urz. UE L 313, s. 1.

⁶⁰⁹ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2022 r., poz. 2556 z późn. zm.).

W świetle art. 180 p.o.ś. eksploatacja instalacji, która m.in. powoduje wprowadzanie gazów lub pyłów do powietrza (a także wprowadzanie ścieków do wód lub do ziemi oraz wytwarzanie odpadów), jest dozwolona po uzyskaniu pozwolenia, jeżeli jest ono wymagane. Wobec mnogości małych i średnich przedsiębiorstw w branży tekstylna-odzieżowej powstaje pytanie, co należy rozumieć przez „instalację”. Odpowiedź na nie zawiera art. 3 pkt 6 p.o.ś., zgodnie z którym przez instalację należy rozumieć stacjonarne urządzenie techniczne, zespół stacjonarnych urządzeń technicznych powiązanych technologicznie, do których tytułem prawnym dysponuje ten sam podmiot i położonych na terenie jednego zakładu, budowle niebędące urządzeniami technicznymi ani ich zespołami, których eksploatacja może spowodować emisję. W tym kontekście K. Gruszecki trafnie zauważa, że obowiązek uzyskania pozwolenia na korzystanie ze środowiska został powiązany przez ustawodawcę nie z rodzajem działalności wykonywanej przed podmiot korzystający ze środowiska, ale z faktem, czy podmiot korzystający ze środowiska wykorzystuje w tym procesie instalację. Autor ten konkluduje, że „podmiotami, które mogą być zobowiązane do posiadania pozwolenia na korzystanie ze środowiska, będą wszystkie podmioty korzystające ze środowiska [...]. Będą nimi więc zarówno przedsiębiorcy w rozumieniu ustawy – Prawo przedsiębiorców, osoby prowadzące działalność w rolnictwie, jednostki organizacyjne niebędące przedsiębiorcami, jak i osoby fizyczne, jeżeli korzystanie ze środowiska wymaga uzyskania pozwolenia”⁶¹⁰.

Z dokonanego przeglądu regulacji europejskich i krajowych wynika bezsprzecznie, że ochrona powietrza przed zanieczyszczeniem stanowi niezwykle ważne narzędzie, również w szeroko rozumianym procesie transformacji w kierunku zrównoważonego rozwoju w branży tekstylna-odzieżowej. Regulacje te mogą pełnić istotną funkcję w procesie transformacji m.in. branży tekstylna-odzieżowej w kierunku zrównoważonego rozwoju.

3.2. Postępowanie z odpadami

Jednym z poważniejszych problemów w branży tekstylna-odzieżowej, na co wskazywano wielokrotnie w tej pracy, są odpady. Przez kilka dziesięcioleci ewolucji europejskich przepisów kwestia odpadów wydawała się wręcz nie do rozwiązania. Światło w tunelu pojawiło się wraz z przyjęciem przez UE koncepcji gospodarki obiegu zamkniętego (GOZ).

---

⁶¹⁰ K. Gruszecki, *Prawo ochrony środowiska. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 520.

Kluczowym europejskim aktem prawnym w dziedzinie gospodarki odpadami, także tymi, które pochodzą z branży tekstylno-odzieżowej, jest obecnie dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/98/WE z dnia 19 listopada 2008 r. w sprawie odpadów oraz uchylająca niektóre dyrektywy (dyrektywa 2008/98/WE)⁶¹¹. Dyrektywa ta ma charakter ramowy i integrujący dla całego, niezwykle rozbudowanego sektora gospodarki odpadami. Jak wynika z jej art. 1, „dyrektywa ustanawia środki służące ochronie środowiska i zdrowia ludzkiego poprzez zapobieganie powstawaniu i zmniejszenie ilości odpadów oraz negatywnego wpływu ich wytwarzania i gospodarowania nimi oraz przez zmniejszenie całkowitego wpływu użytkowania zasobów i poprawę efektywności takiego użytkowania, co ma zasadnicze znaczenie dla przejścia na gospodarkę o obiegu zamkniętym oraz dla zapewnienia konkurencyjności Unii w perspektywie długoterminowej”. Motywem przewodnim tej dyrektywy jest zasada „zanieczyszczający płaci”, zgodnie z którą pierwotny wytwórca odpadów musi pokryć koszty gospodarowania nimi. Ustanowiono w niej hierarchię postępowania z odpadami: zapobieganie, ponowne użycie, recykling, inne metody odzysku oraz unieszkodliwianie. Na mocy pkt 31 preambuły do dyrektywy 2008/98/WE „hierarchia postępowania z odpadami zasadniczo ustanawia kolejność priorytetów tego, co stanowi najlepsze z punktu widzenia środowiska całościowe rozwiązanie w zakresie prawodawstwa i polityki dotyczących odpadów”.

Do ważnych innowacji wprowadzonych przez omawiany akt prawny należy instytucja „rozszerzonej odpowiedzialności producenta”, przez co europejski prawodawca rozumie zestaw środków podejmowanych przez państwa członkowskie w celu zapewnienia, aby producenci ponosili odpowiedzialność finansową lub finansową i organizacyjną na etapie cyklu życia produktu, gdy staje się on odpadem. Istota tej instytucji została przedstawiona w art. 8 ust. 1 dyrektywy 2008/98/WE, zgodnie z którym „W celu wzmocnienia działań w zakresie ponownego wykorzystania odpadów i zapobiegania ich powstawaniu, recyklingu oraz innych form odzysku państwa członkowskie mogą podjąć środki prawodawcze lub inne niż prawodawcze w celu zapewnienia, aby każda osoba fizyczna lub prawna, która zawodowo opracowuje, wytwarza, przetwarza, obrabia, sprzedaje lub wwozi produkty (producent produktu) ponosiła rozszerzoną odpowiedzialność producenta. Środki takie mogą obejmować przyjmowanie zwracanych produktów i odpadów pozostających po wykorzystaniu tych produktów, a także późniejsze gospodarowanie tymi odpadami i odpowiedzialność finansową

---

⁶¹¹ Dz.Urz. UE L 312, s. 3.

za te działania. Środki te mogą obejmować obowiązek podawania do wiadomości publicznej informacji o stopniu, w jakim można ponownie wykorzystać i przetworzyć dany produkt”.

Po niemal 10 latach wdrażania dyrektywy 2008/98/WE europejski prawodawca doszedł do wniosku, że nadszedł czas na korekty i innowacje, co doprowadziło do przyjęcia dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/851 z dnia 30 maja 2018 r. zmieniającej dyrektywę 2008/98/WE w sprawie odpadów (dyrektywa 2018/851)⁶¹². W pkt 1 jej preambuły wyraźnie stwierdzono, że gospodarowanie odpadami w Unii należy ulepszyć i przekształcić je w zrównoważone gospodarowanie materiałami w celu ochrony, zachowania i poprawy jakości środowiska, ochrony zdrowia ludzkiego, zapewnienia rozsądnego, efektywnego i racjonalnego wykorzystywania zasobów naturalnych, propagowania zasad gospodarki o obiegu zamkniętym, rozszerzenia możliwości wykorzystania energii odnawialnej, zwiększenia efektywności energetycznej, zmniejszenia zależności UE od importowanych zasobów, zapewnienia nowych możliwości ekonomicznych i przyczynienia się do długoterminowej konkurencyjności. Prawodawca w preambule wskazał, że „aby stworzyć gospodarkę o rzeczywiście zamkniętym obiegu, należy wprowadzić dodatkowe środki w zakresie zrównoważonej produkcji i konsumpcji, kładąc główny nacisk na cały cykl życia produktów w sposób pozwalający oszczędzać zasoby i zamknąć obieg. Bardziej efektywne korzystanie z zasobów przyniosłoby także znaczne oszczędności netto dla unijnych przedsiębiorstw, organów publicznych i konsumentów, zmniejszając jednocześnie całkowitą ilość rocznych emisji gazów cieplarnianych”. W tej swoistej proklamacji nowej polityki odpadowej wyraźnie zatem widać idee związane z zasadą zrównoważonego rozwoju.

Tworzenie gospodarki cyrkularnej jest zadaniem złożonym i wymaga wdrożenia dodatkowych działań na rzecz zrównoważonej produkcji i konsumpcji. Istotne jest skupienie się na całym cyklu życia produktów, aby możliwe było oszczędzanie surowców i zamykanie obiegu. Poprzez zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów i traktowanie odpadów jako surowców, można zmniejszyć zależność Europy od importowanych materiałów, co w efekcie mogłoby otwierać możliwości dla lokalnych przedsiębiorców.

W dyrektywie 2018/851/UE określono również tzw. minimalne wymogi operacyjne dotyczące systemów rozszerzonej odpowiedzialności producenta. Okazało się to niezbędne ze względu na fakt, że systemy rozszerzonej odpowiedzialności producenta znacznie różnią się między sobą w poszczególnych państwach członkowskich. Tymczasem stanowią one

---

⁶¹² Dz.Urz. UE L 150, s. 109.

zasadniczy element efektywnego gospodarowania odpadami. Ogólne minimalne wymagania powinny obniżyć koszty i poprawić uzyskiwane wyniki, a także zapewniać równe szanse, w tym dla małych i średnich przedsiębiorstw. Powinny one przyczynić się również do uwzględnienia w cenach produktów kosztów ich przetwarzania jako odpadów po zakończeniu ich cyklu życia i tworzyć zachęty dla przedsiębiorców, by przy projektowaniu swoich produktów bardziej brali pod uwagę ich przydatność do ponownego użycia, recyklingu, naprawy, a także obecność substancji niebezpiecznych. Ogólnie rzecz biorąc, wymagania te powinny poprawić zarządzanie i przejrzystość systemów.

Co interesujące, Strategia KE dla zrównoważonych tekstyliów sugeruje, że właśnie rozszerzona odpowiedzialność producenta może stanowić zachętę do projektowania produktów tekstylno-odzieżowych sprzyjających obiegowi zamkniętemu w całym cyklu materiałowym z uwzględnieniem etapu wycofywania produktów z użytku. Część państw członkowskich UE już wprowadziła lub rozważa wprowadzenie wymagań w zakresie rozszerzonej odpowiedzialności producenta w odniesieniu do wyrobów włókienniczych, biorąc pod uwagę wynikający z przepisów UE dotyczących odpadów obowiązek selektywnego zbierania odpadów włókienniczych do 1 stycznia 2025 r.

3.3. Wprowadzanie ścieków do wód lub do ziemi

Branża tekstylna-odzieżowa – a przede wszystkim zakłady przemysłowe specjalizujące się w procesach wykończeniowych lub barwieniu tkanin – ma znaczący negatywny wpływ na środowisko. W wyniku tych działań powstają ścieki zrzucane do wód lub do ziemi.

Wspólnota Europejska już w latach 70. XX w. podjęła zdecydowane działania regulacyjne mające na celu zmniejszenie negatywnego oddziaływania ścieków na środowisko i zdrowie ludzi. W tej materii pod względem znaczenia na pierwszy plan wysuwają się – wraz z regulacjami szczegółowymi – dwie dyrektywy, tj. dyrektywa Rady z dnia 21 maja 1991 r. dotycząca oczyszczania ścieków komunalnych (91/271/EWG) (dyrektywa 91/271/EWG)⁶¹³ oraz dyrektywa 2000/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej (dyrektywa 2000/60/WE)⁶¹⁴.

---

⁶¹³ Dz.Urz. UE L 135, s. 40.

⁶¹⁴ Dz.Urz. UE L 327, s. 1.

Jak wynika z art. 1 dyrektywy 91/271/EWG, dotyczy ona zbierania, oczyszczania i odprowadzania ścieków komunalnych oraz odprowadzania i oczyszczania ścieków z niektórych sektorów przemysłu. Jej celem jest ochrona środowiska przed niekorzystnymi skutkami odprowadzania wspomnianych wyżej ścieków. Wśród 11 sektorów przemysłowych wymienionych w załączniku III do dyrektywy 91/271/EWG nie ma branży tekstylnodzieżowej ani żadnej pokrewnej. Ścieki z tej branży mogą być zatem objęte dyspozycją omawianej dyrektywy raczej jako część składowa ścieków komunalnych, przez które rozumie się „ścieki bytowe lub mieszaninę ścieków bytowych ze ściekami przemysłowymi i/lub wodami opadowymi”. Niemniej ze względu na skalę zanieczyszczenia przez branżę tekstylnodzieżową wydaje się niezbędne, by została ona uwzględniona w załączniku do dyrektywy 91/271/EWG.

Dyrektywa 2000/60/WE ustanawia ramy ochrony m.in. śródlądowych wód powierzchniowych i wód podziemnych. Celem tej dyrektywy, którą oparto na zasadzie jedności zlewniska wodnego, jest m.in. zapobieganie dalszemu pogarszaniu się jakości wód, ochrona i poprawa ekosystemów wodnych, zrównoważone korzystanie z wód, stopniowa redukcja zrzutów i emisji substancji niebezpiecznych, stopniowa redukcja zanieczyszczenia wód podziemnych (art. 1 dyrektywy). W dyrektywie 2000/60/WE szczególną wagę przywiązuje się do zmniejszania i eliminowania zanieczyszczeń powodowanych przez tzw. priorytetowe substancje niebezpieczne wymienione w załączniku X do tego aktu prawnego, „Wykaz substancji priorytetowych w dziedzinie polityki wodnej”. Zanieczyszczenia przez zrzuty, emisje lub straty w priorytetowych substancjach niebezpiecznych powinny być, zgodnie z pkt 43 preambuły do dyrektywy 2000/60/WE, zaprzestane lub stopniowo wyeliminowane. Parlament Europejski i Rada powinny, na wniosek Komisji, przyjąć uzgodnienie w sprawie substancji, które powinny być uznane za priorytetowe dla działań oraz w sprawie szczególnych środków, jakie powinny być podejmowane dla przeciwdziałania zanieczyszczeniu wód przez te substancje, uwzględniając wszystkie znaczące ich źródła i identyfikując ekonomicznie efektywne i proporcjonalne poziomy oraz połączenie kontroli. Z kolei państwa członkowskie powinny przyjąć środki dla wyeliminowania zanieczyszczeń wód powierzchniowych przez substancje priorytetowe oraz dla stopniowej redukcji zanieczyszczenia przez inne substancje. Istotnym celem dyrektywy 2000/60/WE jest więc zapewnienie dobrego stanu wszystkich zasobów wodnych. Wydaje się oczywiste, że jednym z podstawowych narzędzi w tym procesie powinny być pozwolenia wodnoprawne.

Przepisy wymienionych wyżej dyrektyw wraz z regulacjami szczegółowymi przetransponowane zostały głównie w ustawie z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne (pr.wod.)⁶¹⁵, w ustawie z dnia 7 czerwca 2001 r. o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków⁶¹⁶ oraz w ustawie z dnia 13 września 1996 r. w sprawie utrzymania czystości i porządku w gminach⁶¹⁷. Nowa ustawa pr.wod. stanowi gruntowną reformę gospodarki wodnej, podyktowaną koniecznością pełnego dostosowania się do dyrektywy 2000/60/WE, co do której Polska miała problemy wdrożeniowe. Nawiązuje ona do zasady zrównoważonego rozwoju, czyniąc z niej swój motyw przewodni, który został wyrażony w art. 1: „Ustawa reguluje gospodarowanie wodami zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, w szczególności kształtowanie i ochronę zasobów wodnych, korzystanie z wód oraz zarządzanie zasobami wodnymi”.

Podstawowym narzędziem pozwalającym osiągnąć cele ochrony wód i ziemi przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez ścieki jest pozwolenie wodnoprawne. Jest ono wymagane w przypadku tzw. szczególnego korzystania z wód, przez które należy rozumieć m.in. wprowadzanie ścieków do wód lub do ziemi, a także wprowadzanie ścieków do urządzeń kanalizacyjnych, będących własnością innych podmiotów, ścieków przemysłowych zawierających substancje szczególnie szkodliwe dla środowiska wodnego.

Operatorzy instalacji w branży tekstylno-odzieżowej powinni z uwagą śledzić kierunek rozwoju europejskich regulacji dotyczących ścieków, które to regulacje ulegają zaostrzeniu, i podejmować z wyprzedzeniem działania techniczne i organizacyjne o charakterze prewencyjnym, takie jak oczyszczanie wstępne na terenie instalacji, minimalizacja użycia środków chemicznych i zastąpienie ich mniej niebezpiecznymi substancjami czy poprawienie planowania zarządzania ryzykiem. Podmioty prowadzące instalacje w branży tekstylno-odzieżowej mogą znaleźć wiele cennych wskazówek np. w dokumentach referencyjnych BAT dla tej branży⁶¹⁸.

---

⁶¹⁵ Dz.U. z 2023 r., poz. 1478.

⁶¹⁶ Dz.U. z 2023 r., poz. 537.

⁶¹⁷ Dz.U. z 2023 r., poz. 1469.

⁶¹⁸ *Wytyczne dotyczące gospodarowania ściekami przemysłowymi, Projekt Best*, <https://www.teraz-srodowisko.pl/media/pdf/aktualnosc/9361-BEST-Guidelines-PL.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).

3.4. Emisje przemysłowe – podejście zintegrowane

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/75/UE z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie emisji przemysłowych (zintegrowane zapobieganie zanieczyszczeniom i ich kontrola) (*Industrial Emissions Directive* – dalej dyrektywa IED lub dyrektywa 2010/75/UE)⁶¹⁹ należy do najważniejszych regulacji europejskich w dziedzinie ochrony środowiska przed zanieczyszczeniami pochodzącymi z działalności przemysłowej⁶²⁰. Zgodnie z art. 1 tej dyrektywy jej motywem przewodnim jest tzw. zintegrowane podejście do zapobiegania zanieczyszczeniom powietrza, wody i ziemi oraz kontroli tych zanieczyszczeń. Celem dyrektywy jest również redukcja zanieczyszczeń oraz zapobieganie wytwarzaniu odpadów, służące osiągnięciu wysokiego poziomu ochrony środowiska jako całości. Stosowanie odmiennego podejścia do emisji do powietrza, wody lub gleby traktowanych oddzielnie mogłoby stanowić zachętę do przesuwania zanieczyszczeń z jednych elementów na inne, zamiast inspirować do ochrony środowiska jako całości. Wśród chronionych elementów zwraca uwagę brak klimatu, który w obecnej dekadzie i w następnych należeć będzie do zdecydowanych priorytetów UE. Zgodnie z zapowiedzią zawartą w Europejskim Zielonym Ładzie⁶²¹ oraz w Strategii przemysłowej⁶²² sytuacja ta ulegnie zmianie w niedługim czasie. Jak stanowi Europejski Zielony Ład, „dzięki wspólnemu działaniu UE jest w stanie przestawić swoją gospodarkę i społeczeństwo na nowe tory, dążąc do większej zrównoważoności. W tym procesie UE może wykorzystać swoją silną pozycję światowego lidera w dziedzinie działań na rzecz klimatu i środowiska, a także ochrony konsumentów i praw pracowniczych. Osiągnięcie dodatkowej redukcji emisji stanowi wyzwanie. Konieczne będą ogromne inwestycje publiczne i większe wysiłki w celu przekierowania kapitału prywatnego na działania służące klimatowi i ochronie środowiska”. Tym samym środowisko i klimat stawiane są jako równorzędny cel.

---

⁶¹⁹ Dz.Urz. UE L 334, s. 17.

⁶²⁰ Dyrektywa IED powstała na gruncie dyrektywy Rady 96/61/WE z dnia 24 września 1996 r. dotyczącej zintegrowanego zapobiegania zanieczyszczeniom i ich kontroli oraz dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/1/WE z dnia 15 stycznia 2008 r. dotyczącej zintegrowanego zapobiegania zanieczyszczeniom i ich kontroli. Więcej na temat znaczenia dyrektywy IED dla przemysłu w: A. Kraszewski, *Znaczenie dyrektywy IED dla przemysłu z punktu widzenia Polski i Unii Europejskiej*, https://powermeetings.eu/konferencje/prezentacje/IED_11-10-2012/Dyrektywa_IED_SCC_2012-10-11.pdf (dostęp: 22.09.2023 r.).

⁶²¹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Europejski Zielony Ład, 11.12.2019, COM(2019) 640 final, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0016.02/DOC_1&format=PDF (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶²² Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Nowa strategia przemysłowa dla Europy, 10.3.2020, COM(2020) 102 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0102> (dostęp: 27.09.2023 r.).

Strategia przemysłowa potwierdza za EZŁ, że najważniejszym celem jest, aby do 2050 r. „Europa stała się pierwszym kontynentem neutralnym dla klimatu”.

Dyrektywa IED obejmuje podmioty prowadzące najbardziej szkodliwe dla środowiska instalacje. Artykuł 10 dyrektywy, określający jej zakres przedmiotowy, stanowi: „Niniejszy rozdział [rozd. II] ma zastosowanie do rodzajów działalności wymienionych w załączniku I oraz, w stosownych przypadkach, osiągających wartości progowe określone w tym załączniku”. Analiza powyższego załącznika pozwala stwierdzić, że dyrektywą IED objęte są największe sektory gospodarki, takie jak przemysł energetyczny, produkcja i obróbka metali, przemysł mineralny, przemysł chemiczny, gospodarka odpadami, ale zalicza się do nich również obróbka wstępna (mycie, bielenie, merceryzacja) lub barwienie włókien albo materiałów włókienniczych o wydajności przekraczającej 10 ton dziennie (pkt 6.2. załącznika I). Wydaje się możliwe, a nawet pożądane, aby przyszłe rewizje dyrektywy IED rozszerzyły ten katalog o nowe obszary i rodzaje działalności.

Warunkiem eksploatacji danej instalacji podpadającej pod zakres działania dyrektywy IED jest posiadanie pozwolenia lub – w przypadku instalacji, w których wykorzystywane są rozpuszczalniki organiczne – zarejestrowanie w odpowiednim rejestrze. Z kolei warunkiem udzielenia pozwolenia jest spełnienie przez instalację wymogów określonych w dyrektywie IED. Pozwolenie, zgodnie z pkt 12 preambuły do dyrektywy IED, powinno obejmować wszystkie środki niezbędne do uzyskania wysokiego poziomu ochrony środowiska jako całości i zapewnienia zgodności działania instalacji z ogólnymi zasadami regulującymi podstawowe obowiązki operatora oraz zawierać dopuszczalne wielkości emisji dla substancji zanieczyszczających albo równoważne parametry lub środki techniczne. Warunki pozwolenia powinny opierać się na najlepszych dostępnych technikach. W tym miejscu rodzi się pytanie, co należy rozumieć przez najlepsze dostępne techniki. Z całokształtu dyrektywy IED wynika, że jest to kluczowy element tego aktu prawnego, decydujący o jego innowacyjności i skuteczności. Pojęcie „najlepsze dostępne techniki” (*Best Available Techniques* – BAT) oznacza „najbardziej efektywny i zaawansowany etap rozwoju i metod prowadzenia danej działalności, który wskazuje możliwe wykorzystanie poszczególnych technik jako podstawy przy ustalaniu dopuszczalnych wielkości emisji i innych warunków pozwolenia mających na celu zapobieganie powstawaniu, a jeżeli nie jest to możliwe, ograniczenie emisji i oddziaływania na środowisko jako całość”⁶²³.

---

⁶²³ Art. 3 pkt 10 dyrektywy IED.

Dyrektywa IED nakazuje, by w celu ustalenia najlepszych dostępnych technik (BAT) oraz zminimalizowania różnic w emisjach z działalności przemysłowej na terenie Unii Europejskiej, przygotowywać, regularnie rewidować i aktualizować, jeśli jest to potrzebne, dokumenty referencyjne BAT. Ta aktualizacja ma następować poprzez wymianę informacji z zainteresowanymi stronami, a kluczowe aspekty tych dokumentów powinny być uchwalane przez procedurę komitetową. Zgodnie z punktem 13 preambuły dyrektywy IED, wnioski dotyczące BAT mają służyć jako baza do ustalania wymagań w pozwoleniach. Komisja Europejska powinna dokonywać aktualizacji dokumentów referencyjnych BAT co najmniej co osiem lat od momentu wydania ich poprzedniej wersji.

W dniu 5 kwietnia 2022 r. został złożony wniosek o zmianę dyrektywy IED⁶²⁴. Z uzasadnienia do wniosku wynika, że „W ocenie dyrektywy IED przeprowadzonej w 2020 r.⁶²⁵ stwierdzono, że ogólnie jest ona skuteczna pod względem zapobiegania zanieczyszczeniom powietrza, wody i gleby wynikającym z działalności przemysłowej oraz w ich kontrolowaniu, a także pod względem propagowania stosowania najlepszych dostępnych technik (BAT). Dzięki dyrektywie IED znacząco ograniczono emisje zanieczyszczeń do powietrza oraz, w mniejszym stopniu, emisje zanieczyszczeń do wód. Dyrektywa przyczyniła się również do ograniczenia emisji zanieczyszczeń do gleby z instalacji objętych dyrektywą IED. Chociaż trudniej jest ocenić jej wpływ na zasobooszczędność, gospodarkę o obiegu zamkniętym i innowacje, wydaje się, że wkład dyrektywy był pozytywny, aczkolwiek na ograniczoną skalę”. Ocena dyrektywy IED pozwoliła jednak zidentyfikować kilka obszarów, w których można wprowadzić usprawnienia, szczególnie w obliczu nowych wyzwań. Europejski prawodawca argumentuje ponadto, że „Aby sprostać tym wyzwaniom i zachęcić do głębokiej transformacji przemysłowej wymaganej w latach 2025–2050, Komisja zobowiązała się w Europejskim Zielonym Ładzie⁶²⁶ do dokonania przeglądu unijnych środków dotyczących ograniczenia zanieczyszczeń pochodzących z dużych instalacji rolno-przemysłowych. Ponadto

---

⁶²⁴ Wniosek, Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniająca dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/75/UE z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie emisji przemysłowych (zintegrowane zapobieganie zanieczyszczeniom i ich kontrola) i dyrektywę Rady 1999/31/WE z dnia 26 kwietnia 1999 r. w sprawie składowania odpadów, COM (2022) 156 final, https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/AUTRES_INSTITUTIONS/COMM/COM/2022/07-11/COM_COM20220156_PL.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶²⁵ Commission Staff Working Document. Evaluation of the Industrial Emissions Directive (IED), Directive 2010/75/EU of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 on industrial emissions (interated pollution prevention and control), 23.9.2020, SWD(2020) 181 final, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SWD:2020:0181:FIN:EN:PDF> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶²⁶ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Europejski Zielony Ład, 11.12.2019, COM(2019) 640 final, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0016.02/DOC_1&format=PDF (dostęp: 27.09.2023 r.).

Unia jest zaangażowana w realizację Agendy na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030 oraz jej celów zrównoważonego rozwoju⁶²⁷. Niniejszy wniosek przyczynia się do realizacji kilku celów zrównoważonego rozwoju”.

Zmiana dyrektywy IED ma na celu m.in. zwiększenie jej skuteczności w zapobieganiu lub minimalizowaniu emisji zanieczyszczeń pochodzących z instalacji rolno-przemysłowych u źródła, zapewnienie osobom prywatnym i społeczeństwu obywatelskiemu dostępu do informacji, udziału w procesie podejmowania decyzji w związku z wydawaniem pozwoleń, eksploatacją i kontrolą instalacji podlegających regulacji, co spowoduje intensyfikację działań społeczeństwa obywatelskiego, zachęcanie do stosowania innowacyjnych technologii i technik w trakcie trwającej transformacji przemysłowej w drodze niezwłocznej zmiany dokumentów referencyjnych BAT (dokumentów BREF), jeżeli istnieją dowody świadczące o tym, że dostępne są innowacyjne techniki dające lepsze wyniki, oraz zapewnienie, aby pozwolenia były wsparciem dla liderów, wspieranie przejścia na stosowanie bezpieczniejszych i mniej toksycznych chemikaliów, poprawę zasobooszczędności (energia, woda i zapobieganie powstawaniu odpadów) oraz rozszerzanie obiegu zamkniętego, wspieranie obniżenia emisyjności, a także przeciwdziałanie szkodliwym skutkom dla zdrowia i środowiska wynikającym z działalności rolno-przemysłowej, która obecnie nie jest uregulowana przepisami IED, potwierdzone przez malejące tendencje w zakresie intensywności emisji.

Branża tekstylna-odzieżowa, choć składa się głównie z małych i średnich (ale bardzo licznych) instalacji, została objęta działaniem dyrektywy IED, jednak w ograniczonym zakresie⁶²⁸.

W Strategii KE dla zrównoważonych tekstyliów z 2022 r. podkreślono, że branża tekstylna-odzieżowa powinna dążyć do osiągnięcia zerowego poziomu emisji zanieczyszczeń w produkcji wyrobów włókienniczych, czemu przyświeca przegląd dokumentu BREF dla tej branży. W efekcie w 2023 r. został opublikowany przez Komisję Europejską na mocy art. 13 ust. 6 dyrektywy IED dokument BREF dla tej branży⁶²⁹. BREF dla branży tekstylna-odzieżowej obejmuje operacje wstępnego przetwarzania, takie jak pranie, wybielanie, merceryzacja czy barwienie włókien tekstylnych lub tekstyliów, gdzie zdolność przetwarzania przekracza 10 ton

---

⁶²⁷ *The 17 Goals*, <https://sdgs.un.org/goals> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶²⁸ Zgodnie z pkt 6.2 załącznika I do działalności objętych zakresem dyrektywy IED włączona została „Obróbka wstępna (mycie, bielenie, merceryzacja) lub barwienie włókien albo materiałów włókienniczych o wydajności przekraczającej 10 ton dziennie”.

⁶²⁹ J. Roth, B. Zenger, D. De Geeter, J. Gómez Benavides, S. Roudier, Best Available Techniques (BAT) Reference Document for the Textiles Industry, Luxembourg 2023, https://eippcb.jrc.ec.europa.eu/sites/default/files/2023-01/TXT_BREF_2023_for_publishing%20ISSN%201831-9424_final_1_revised.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

dziennie, zgodnie z pkt 6.2. załącznika I do dyrektywy IED. Dokument BREF dla branży tekstylno-odzieżowej dotyczy również niezależnego przetwarzania ścieków, które nie są objęte dyrektywą 91/271/EWG, zgodnie z pkt 6.11. załącznika I do dyrektywy IED, pod warunkiem, że główne obciążenie zanieczyszczające pochodzi z działań objętych tym dokumentem BREF. BREF dla branży tekstylno-odzieżowej obejmuje również pranie chemiczne, produkcję tkanin, wykończanie, laminowanie, drukowanie, przypalanie, karbonizację i filcowanie wełny, przędzenie włókien, pranie lub płukanie związane z barwieniem, drukowanie. We wstępie do tego dokumentu podkreślono, że istotne dla wdrożenia dyrektywy IED w branży tekstylno-odzieżowej są emisje do wody i powietrza, używanie chemikaliów oraz zużycie energii. Rozdział 1 dokumentu dostarcza ogólnych informacji o branży tekstylno-odzieżowej, rozdział 2 – o procesach i technikach przemysłowych stosowanych w tej branży. Rozdział 3 zawiera informacje o poziomach emisji w branży, natomiast rozdział 4 prezentuje dane o technikach zapobiegających lub redukujących wpływ na środowisku ze strony działających instalacji. Wnioski dotyczące BAT zdefiniowane w art. 3 pkt 12 dyrektywy IED zostały zawarte w rozdziale 5. Rozdział 6 dostarcza informacji o nowych technikach, natomiast rozdział 7 zawiera uwagi końcowe i rekomendacje.

Centrum Nauki Unii Europejskiej, a także eksperci rynkowi podają, że w związku z publikacją dokumentu BREF dla branży tekstylno-odzieżowej około 300 przedsiębiorców z tej branży będzie musiało w najbliższych latach spełnić bardziej rygorystyczne unijne limity emisji do powietrza i wody⁶³⁰. Wskazuje się ponadto, że nowy dokument BREF dla branży tekstylnej przyczyni się do zwiększenia efektywności wykorzystywania wody w branży. Jak wskazuje Dominique Gatel, członek grupy ekspertów ds. dyrektywy IED z ramienia Water Europe, dokument BREF jest zgodny z celami, inicjatywami Water Europe, polegającymi na wprowadzeniu w prawodawstwie UE odpowiednich czynników, które umożliwią utworzenie społeczeństwa inteligentnego i efektywnego pod względem wody.

Europejskie regulacje dotyczące pozwoleń zintegrowanych zostały przeniesione do polskiego ustawodawstwa. Na mocy art. 201 ust. 1 p.o.ś. pozwolenia zintegrowanego wymaga prowadzenie instalacji, której funkcjonowanie, ze względu na rodzaj i skalę prowadzonej w niej działalności, może powodować znaczne zanieczyszczenie poszczególnych elementów

---

⁶³⁰ *New EU environmental norms to make chemical and textile industry plants greener*, https://joint-research-centre.ec.europa.eu/jrc-news-and-updates/new-eu-environmental-norms-make-chemical-and-textile-industry-plants-greener-2023-01-13_en (dostęp: 27.09.2023 r.); D. Reichert, *New EU standards force the textile industry to become more sustainable*, <https://www.linkedin.com/pulse/new-eu-standards-force-textile-industry-become-more-dirk-reichert/> (dostęp: 27.09.2023 r.).

przyrodniczych albo środowiska jako całości. W celu wyeliminowania rozbieżności ustawa upoważniła w art. 201 ust. 2 ministra do spraw klimatu do określenia w drodze rozporządzenia rodzaju instalacji objętych zakresem ust. 1. W 2014 r. zostało wydane rozporządzenie w sprawie rodzajów instalacji mogących powodować znaczne zanieczyszczenie poszczególnych elementów przyrodniczych albo środowiska jako całości⁶³¹. Rozporządzenie to stanowi w gruncie rzeczy powtórzenie tekstu załącznika I z dyrektywy IED. Instalacje z przemysłu tekstylnego ujęte zostały jako „6. Instalacje w innych rodzajach działalności: [...] do obróbki wstępnej lub barwienia włókien lub materiałów włókienniczych o zdolności produkcyjnej ponad 10 ton wyrobów gotowych na dobę”.

Pozwolenia zintegrowane, jak sama nazwa wskazuje, to coś znacznie więcej niż pojedyncze pozwolenie sektorowe. Zgodnie z art. 202 ust. 1 p.o.ś. pozwolenia zintegrowane stanowią swego rodzaju zbiór pozwoleń sektorowych wymienionych w art. 181 ust. 1 pkt 2 (emisja do powietrza) i pkt 4 (odpady) p.o.ś., pozwoleń wodnoprawnych na pobór wody oraz pozwoleń wodnoprawnych na wprowadzanie ścieków do wód lub do ziemi. Warunkiem otrzymania pozwolenia zintegrowanego jest spełnianie wymagań ochrony środowiska wynikających z BAT, w szczególności nieprzekraczanie granicznych wielkości emisyjnych.

3.5. Niebezpieczne substancje chemiczne – REACH

Unia Europejska wprowadza ograniczenia oraz zakazy stosowania wielu niebezpiecznych substancji, również w produktach tekstylno-odzieżowych. Najistotniejsze regulacje w zakresie chemikaliów zawarte są w rozporządzeniu (WE) nr 1907/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie rejestracji, oceny, udzielania zezwoleń i stosowanych ograniczeń w zakresie chemikaliów (REACH) i utworzenia Europejskiej Agencji Chemikaliów, zmieniające dyrektywę 1999/45/WE oraz uchylające rozporządzenie Rady (EWG) nr 793/93 i rozporządzenie Komisji (WE) nr 1488/94, jak również dyrektywę Rady 76/769/EWG i dyrektywy Komisji 91/155/EWG, 93/67/EWG, 93/105/WE i 2000/21/WE (rozporządzenie REACH)⁶³², wielokrotnie zmieniane, ostatnio w 2023 r. Celem rozporządzenia REACH, zgodnie z jego art. 1 ust. 1, jest zapewnienie wysokiego poziomu

---

⁶³¹ Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 27 sierpnia 2014 r. w sprawie rodzajów instalacji mogących powodować znaczne zanieczyszczenie poszczególnych elementów przyrodniczych albo środowiska jako całości (Dz.U. poz. 1169).

⁶³² Dz.Urz. UE L 396, s. 1.

ochrony zdrowia i środowiska przed zagrożeniami stwarzanymi przez substancje chemiczne przy jednoczesnym zachowaniu konkurencyjności przemysłu chemicznego Unii Europejskiej.

Zgodnie z rozporządzeniem REACH, przedsiębiorcy (producenci, importerzy i dalsi użytkownicy) podlegają m.in. obowiązkowi identyfikacji oraz zarządzania ryzykiem związanym z substancjami, które wprowadzają do obrotu w Unii Europejskiej. Muszą oni zagwarantować, że substancje, które produkują, wprowadzają do obrotu lub stosują, nie szkodzą zdrowiu człowieka ani na środowisku.

Rozporządzenie REACH było wielokrotnie zmieniane. 10 października 2018 r. zostało nowelizowane rozporządzeniem Komisji UE 2018/1513 zmieniającym załącznik XVII do rozporządzenia (WE) nr 1907/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie oceny, rejestracji, udzielania zezwoleń i stosowanych ograniczeń w zakresie chemikaliów (REACH) w odniesieniu do niektórych substancji sklasyfikowanych jako rakotwórcze, mutagenne lub działające szkodliwie na rozrodczość kategorii 1A lub 1B⁶³³. Prawodawca w dodatku 12 ograniczył możliwość stosowania 33 substancji CMR (substancje sklasyfikowane jako rakotwórcze, mutagenne lub działające szkodliwie na rozrodczość) w odzieży i związanych z nią dodatkach (w tym odzieży sportowej i torbach), a także obuwiu. Ograniczenia mają również zastosowanie do innych rodzajów tekstyliów, które wchodzi w kontakt z ludzką skórą (np. pościel, koce, tapicerka lub pieluchy wielokrotnego użytku). Dodatek 12 zawiera wykaz wszystkich substancji objętych ograniczeniem, wraz z najwyższymi dopuszczalnymi stężeniami wagowymi w jednorodnym materiale. Co istotne, od 1 listopada 2020 r. odzież, akcesoria oraz wyroby włókiennicze inne niż odzież lub obuwie do użytku konsumentów, zawierające substancje w stężeniu na poziomie określonym w dodatku 12 lub powyżej tego poziomu, nie mogą być wprowadzane do obrotu na rynku UE, niezależnie od ich pochodzenia.⁶³⁴

Regulacje obowiązujące od listopada 2020 r. w praktyce oznaczają, że producenci oraz importerzy wprowadzający wyroby tekstylno-odzieżowe na rynek europejski powinni zwiększyć zakres kontroli dostawców, stosowanych barwników, utrwalaczy i dodatków chemicznych stosowanych w produkcji odzieży. Wydaje się, że zaostrzone regulacje REACH mogą pozytywnie wpłynąć na przekształcenie dotychczasowej gospodarki w gospodarkę

---

⁶³³ Dz.Urz. UE L 256, s. 1.

⁶³⁴ Fragment ten nawiązuje do wypowiedzi autorki dysertacji w publikacji „Nowe technologie receptą na post-covidową i zieloną rzeczywistość” w Biuletynie Projektu Chemia 4.0, nr 1/2021, str. 34-37, dostęp: https://www.pipc.org.pl/files/1473620269/file/Biuletyn_Chemia4_0_Maj_2021.pdf

cyrkularną. Niebezpieczne i szkodliwe substancje chemiczne, zawarte w produktach odzieżowych i tekstylnych, ograniczają możliwości efektywnego recyklingu. Z jednej strony właśnie zaostrzone regulacje, z drugiej zaś, oczekiwania konsumentów co do ograniczenia zawartości chemikaliów w wyrobach włókienniczych i tekstylnych stanowią dla przemysłu odzieżowo-tekstylnego bodziec do eliminowania niebezpiecznych substancji chemicznych w produktach użytku codziennego. Wielu największych światowych producentów wyrobów włókienniczych już stworzyło wspólną inicjatywę w celu zredukowania liczby niebezpiecznych substancji chemicznych w swoich produktach. Są już dostępne narzędzia i techniki ułatwiające zastępowanie takich substancji w przemyśle włókienniczym.

Dobre praktyki w zakresie zarządzania chemikaliami obecnymi w procesach produkcyjnych zostały zawarte w *Textile Guide* przygotowanym przez International Chemical Secretariat⁶³⁵. Opracowanie to wskazuje sposób, w jaki należy identyfikować substancje chemiczne użyte w procesach produkcyjnych, oceniać ilość i wpływ na środowisko oraz zdrowie zastosowanych substancji chemicznych, a także podejmować działania w zakresie ograniczenia stosowania substancji chemicznych, by produkty były bezpieczniejsze dla zdrowia i środowiska, z uwzględnieniem certyfikatów oraz informacji od dostawców i podwykonawców w łańcuchach dostaw.

Cenne zalecenia w zakresie wymagań dotyczących substancji w wyrobach (również tekstylnych) zostały wskazane w poradniku⁶³⁶ Europejskiej Agencji Chemikaliów (European Chemicals Agency). Poradnik zawiera wytyczne, które mają pomagać przedsiębiorstwom w podjęciu decyzji, czy podlegają obowiązkowi rejestracji z art. 7 ust. 1 rozporządzenia REACH⁶³⁷, przekazywania informacji z art. 33⁶³⁸ tego rozporządzenia lub zgłaszania (art. 7

---

⁶³⁵ Por. <https://textileguide.chemsec.org/> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶³⁶ Poradnik na temat wymagań dotyczących substancji w wyrobach, czerwiec 2017 r., Wersja 4.0, ECHA, European Chemicals Agency, https://echa.europa.eu/documents/10162/2324906/articles_pl.pdf (dostępny: 27.09.2023 r.)

⁶³⁷ Art. 7 ust. 1 rozporządzenia REACH: „Każdy wytwórca lub importer wyrobów przedkłada Agencji dokumenty rejestracyjne każdej substancji zawartej w tych wyrobach, jeżeli spełnione są wszystkie poniższe warunki: a) substancja jest obecna w tych wyrobach w ilości stanowiącej łącznie ponad 1 tonę rocznie na wytwórcę lub importera; b) zamierzone jest uwolnienie substancji podczas normalnych lub racjonalnie przewidywalnych warunków stosowania. Przedłożenie dokumentów rejestracyjnych łączy się z wniesieniem opłaty zgodnie z przepisami tytułu IX”.

⁶³⁸ Art. 33 rozporządzenia REACH: „1. Dostawca wyrobu zawierającego w stężeniu powyżej 0,1% wag. substancję spełniającą kryteria zawarte w art. 57 i zidentyfikowaną zgodnie z art. 59 ust. 1 przekazuje odbiorcy wyrobu wystarczające informacje, którymi dysponuje, pozwalające na bezpieczne stosowanie wyrobu, a przynajmniej nazwę substancji. 2. Na żądanie konsumenta dostawca wyrobu zawierającego w stężeniu powyżej 0,1% wag. substancję spełniającą kryteria zawarte w art. 57 i zidentyfikowaną zgodnie z art. 59 ust. 1 przekazuje odbiorcy wyrobu wystarczające informacje, którymi dysponuje, pozwalające na bezpieczne stosowanie wyrobu, a przynajmniej nazwę substancji. Odpowiednie informacje przekazywane są bezpłatnie w terminie 45 dni od otrzymania stosowanego żądania”.

rozporządzenia REACH). Jest on skierowany zarówno do producentów, importerów, jak i dostawców, w tym wyraźnie do dostawców z branży tekstylno-odzieżowej.

Dzięki zastosowaniu wytycznych zawartych w poradniku w odniesieniu do regulacji rozporządzenia REACH można znacząco zredukować liczbę niebezpiecznych substancji z produktów tekstylno-odzieżowych. Tym samym przedsiębiorstwa z tej branży mają pewność zgodności z obowiązującymi normami prawnymi. Taka postawa pozwala na kontrolę kosztów, ale też przyczynia się do zwiększenia konkurencyjności rynkowej i pozytywnego odbioru przez konsumentów, którzy coraz częściej poszukują produktów bezpiecznych dla zdrowia i środowiska.

4. Europejski Zielony Ład

Najdalej idącą strategią Unii Europejskiej w dziedzinie zrównoważonego rozwoju jest zasygnalizowany wyżej Europejski Zielony Ład, ogłoszony w komunikacie Komisji Europejskiej z 11 grudnia 2019 r.⁶³⁹. Europejski Zielony Ład jest integralną częścią strategii opracowanej przez Komisję w celu wdrożenia Agendy ONZ na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030 oraz Celów Zrównoważonego Rozwoju. Jak zauważają D. Szpilko i J. Ejdys w badaniach dotyczących EZŁ, jest on formą mapy drogowej wskazującej kierunek do zrównoważonej gospodarki w Europie⁶⁴⁰. Preambuła do EZŁ stanowi jasno: „Atmosfera ulega ociepleniu, a klimat zmienia się z każdym rokiem. Spośród ośmiu milionów gatunków żyjących obecnie na naszej planecie jeden milion jest zagrożony zagładą. Lasy i oceany są zanieczyszczane i dewastowane⁶⁴¹. Europejski Zielony Ład odpowiada na te problemy. Jest to nowa strategia na rzecz wzrostu, której celem jest przekształcenie UE w sprawiedliwe i prosperujące społeczeństwo żyjące w nowoczesnej, zasobooszczędnej i konkurencyjnej gospodarce, która w 2050 r. osiągnie zerowy poziom emisji gazów cieplarnianych netto

---

⁶³⁹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Europejski Zielony Ład, 11.12.2019, COM(2019) 640 final, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0016.02/DOC_1&format=PDF (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶⁴⁰ D. Szpilko, J. Ejdys, *European Green Deal – Research Directions. A systematic Literature Review*, *Ekonomia i Środowisko* 2022, nr 2, file:///C:/Users/Administrator/Downloads/European_Green_Deal_research_direct.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶⁴¹ Źródła: i) Międzyrządowy Zespół ds. Zmian Klimatu (IPCC): Sprawozdanie specjalne na temat skutków globalnego ocieplenia o 1,5° C; (ii) Międzyrządowa Platforma Naukowo-Polityczna w sprawie Różnorodności Biologicznej i Funkcjonowania Ekosystemów: Globalne sprawozdanie z oceny z 2019 r. w sprawie różnorodności biologicznej i usług ekosystemowych; (iii) Międzynarodowy Panel ds. Zasobów: Globalna prognoza za 2019 r. dotycząca zasobów (Global Resources Outlook 2019): Zasoby naturalne na rzecz przyszłości, jakiej chcemy; (iv) Europejska Agencja Środowiska: Europejskie środowisko – stan i prognozy na 2020 r. w kontekście procesu transformacji w kierunku zrównoważonej Europy.

i w ramach której wzrost gospodarczy będzie oddzielony od wykorzystania zasobów naturalnych”⁶⁴². Celem EZŁ jest również ochrona, zachowanie i poprawa kapitału naturalnego UE oraz ochrona zdrowia i dobrostanu obywateli przed zagrożeniami i negatywnymi skutkami związanymi ze środowiskiem. Transformacja ta powinna zarazem przebiegać w sposób sprawiedliwy i sprzyjający włączeniu społecznemu. W EZŁ kładzie się największy nacisk właśnie na konieczność zwiększenia „zrównoważoności”, czyli działań prowadzących do szybszego przestawienia gospodarki i społeczeństwa na nowe tory. W dokumencie tym podkreślono, że przyspieszenie wspomnianej transformacji konieczne jest we wszystkich sektorach, a więc oczywiste jest, że również w branży tekstylno-odzieżowej. Postępująca dewastacja środowiska oraz ocieplenie klimatyczne mają charakter globalny. Z tych względów UE nie jest w stanie osiągnąć samodzielnie ambitnych celów EZŁ. Może jednak wykorzystać swoje wpływy, wiedzę i zasoby finansowe, aby „zmobilizować swoich sąsiadów i partnerów do przyłączenia się do działań na rzecz zrównoważonego rozwoju”⁶⁴³. W EZŁ przedstawiono „wstępny plan działania obejmujący główne polityki i środki niezbędne do osiągnięcia Europejskiego Zielonego Ładu”⁶⁴⁴. Zgodnie z zasadą integracji wszystkie działania i polityki UE powinny przyczynić się do realizacji EZŁ. Na jego potrzeby będą wykorzystywane także wszelkie narzędzia polityczne i prawne: „regulacje i standaryzacja, inwestycje i innowacje, reformy krajowe, dialog z partnerami społecznymi oraz współpraca międzynarodowa”⁶⁴⁵.

Po opublikowaniu EZŁ Komisja Europejska przystąpiła do opracowania szczegółowych dokumentów mających na celu konkretne wdrożenie tej generalnej, ale kluczowej dla przyszłości UE strategii. Duża ilość opublikowanych przez KE dokumentów bywa przyczyną licznych w nich powtórzeń, powielania pomysłów, planów, co w niektórych przypadkach może sprawiać wrażenie braku pełnej koordynacji. W sekcji poniżej przedstawione zostały tylko wybrane działania, które mogą mieć wpływ na implementację zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylno-odzieżowej.

Motywym przewodnim EZŁ w ramach dążenia do implementacji zasady zrównoważonego rozwoju jest osiągnięcie neutralności klimatycznej do 2050 r. Aby zagwarantować nieodwracalność tego procesu, zostało przyjęte rozporządzenie Parlamentu

---

⁶⁴² Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Europejski Zielony Ład, 11.12.2019, COM(2019) 640 final, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0016.02/DOC_1&format=PDF (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶⁴³ *Tamże*, s. 3.

⁶⁴⁴ *Tamże*.

⁶⁴⁵ *Tamże*, s. 4.

Europejskiego i Rady (UE) nr 2021/1119 z dnia 30 czerwca 2021 r. w sprawie ustanowienia ram na potrzeby osiągnięcia neutralności klimatycznej⁶⁴⁶. Treść i znaczenie tych regulacji omówione zostały w sekcji V.4.2. O determinacji UE w sprawach klimatycznych świadczy fakt, że w EZŁ przyjęto ambitne zobowiązanie w sprawie redukcji emisji gazów cieplarnianych do 2030 r. o co najmniej 55% w stosunku do poziomu z 1990 r. Komisja w tej kwestii zobowiązała się przeprowadzić przegląd i zmiany wszystkich znaczących instrumentów polityki związanych z klimatem. Rezultaty tego przeglądu, noszącego nazwę „Gotowi na 55” (Fit for 55), zostały omówione w sekcji V.4.3. Komisja Europejska, mając na uwadze tzw. ucieczkę emisji, czyli praktykę przenoszenia produkcji poza UE, do miejsc o łagodniejszych przepisach dotyczących emisji lub zastępowania produktów europejskich importowanymi, które powstały przy wyższych emisjach, zapowiedziała w EZŁ utworzenie mechanizmu dostosowywania cen na granicach⁶⁴⁷. Taki mechanizm spowoduje, że ceny importowanych towarów odzwierciedlać będą w większym stopniu wielkość emisji związanych z ich wyprodukowaniem. Nie ulega wątpliwości, że branża tekstylna-odzieżowa jest klasycznym przykładem ucieczki emisji i że powinna zostać objęta planowanym mechanizmem. Środek ten, zgodnie ze stanowiskiem Komisji Europejskiej, zostanie zaprojektowany w taki sposób, aby był zgodny z zasadami Światowej Organizacji Handlu i innymi zobowiązaniami międzynarodowymi UE. Należy zauważyć, że mechanizm ten stanowić będzie rozwiązanie alternatywne dla środków służących ograniczeniu ucieczki emisji istniejących w ramach ETS (np. bezpłatny przydział uprawnień)⁶⁴⁸.

Jednym z kluczowych wyzwań, przed którym staje branża tekstylna-odzieżowa, podobnie jak wiele innych sektorów, jest dążenie do stworzenia gospodarki neutralnej dla klimatu, opartej na modelu obiegu zamkniętego. Według EZŁ „Transformacja sektora przemysłowego i wszystkich łańcuchów wartości zajmie 25 lat – jedno pokolenie. Jeżeli chcemy być gotowi w 2050 r., w ciągu najbliższych pięciu lat trzeba podjąć decyzje i zacząć działać”⁶⁴⁹. Tymczasem, jak wskazuje się w EZŁ, zaledwie 12% materiałów wykorzystywanych w unijnym przemyśle pochodzi z recyklingu. W branży tekstylna-odzieżowej, zgodnie ze Strategią KE dla zrównoważonych tekstyliów, recykling odpadów

---

⁶⁴⁶ Dz.Urz. UE L 243, s. 1.

⁶⁴⁷ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Europejski Zielony Ład, 11.12.2019, COM(2019) 640 final, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0016.02/DOC_1&format=PDF (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶⁴⁸ *Tamże*.

⁶⁴⁹ *Tamże*.

włókienniczych w celu produkcji nowych wyrobów włókienniczych wynosi mniej niż 1%⁶⁵⁰. Szybka adaptacja modelu gospodarki opartej na obiegu zamkniętym jest priorytetem. Komisja deklaruje w EZŁ, że jej celem będzie wspieranie rozwoju wiodących rynków produktów o zamkniętym cyklu życia i neutralnych dla klimatu⁶⁵¹. Istotnym elementem składowym planu działania dotyczącego gospodarki o obiegu zamkniętym będzie polityka zrównoważonych produktów, czyli polityka wspierająca projektowanie pod kątem obiegu zamkniętego wszystkich produktów, na podstawie wspólnej metodologii i zasad. Priorytetem, według EZŁ, będzie ograniczanie zużycia materiałów i ich ponowne wykorzystanie przed recyklingiem. W EZŁ przewidziano wzmocnienie rozszerzonej odpowiedzialności producenta⁶⁵².

Europejski Zielony Ład zapowiedział też wiele działań bezpośrednio dla branży tekstylno-odzieżowej. Komunikat Komisji nie pozostawia w tym względzie najmniejszej wątpliwości: „Plan działania dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym będzie wprowadzić wytyczał kierunek transformacji wszystkich sektorów, ale skupi się przede wszystkim na sektorach zasobochłonnych, takich jak przemysł odzieżowy, budownictwo, elektronika i tworzywa sztuczne”⁶⁵³. W ramach tego Komisja podejmie działania polegające na rozwiązaniu problemu celowo dodawanych mikrodrobin plastiku i niezamierzonego uwalniania tworzyw sztucznych, np. z wyrobów włókienniczych. W efekcie pod koniec pierwszego kwartału 2022 r. Komisja Europejska ogłosiła Strategię dla zrównoważonych tekstyliów⁶⁵⁴. Z jednej strony legislator skupił się na przedłużeniu „życia” produktów tekstylno-odzieżowych, z drugiej zaś – zapowiedział wzmocnienie prawa konsumenckiego, przede wszystkim poprzez zapewnienie rzetelnej i porównywalnej informacji na temat wpływu danego produktu na środowisko i klimat oraz wyeliminowanie stosowania nieuczciwego zielonego PR (*greenwashingu*)⁶⁵⁵.

---

⁶⁵⁰ Strategia KE dla zrównoważonych tekstyliów w związku z EMF (2017), A new Textiles Economy: Redesigning fashion's future.

⁶⁵¹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Europejski Zielony Ład, 11.12.2019, COM(2019) 640 final, s. 8, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0016.02/DOC_1&format=PDF (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶⁵² *Tamże*, s. 8–9.

⁶⁵³ *Tamże*, s. 9.

⁶⁵⁴ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Strategia UE na rzecz zrównoważonych wyrobów włókienniczych w obiegu zamkniętym, 30.3.2022, COM(2022) 141 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022DC0141> (dostęp: 18.08.2023 r.).

⁶⁵⁵ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Europejski Zielony Ład, 11.12.2019, COM(2019) 640 final, s. 9, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0016.02/DOC_1&format=PDF (dostęp: 27.09.2023 r.). Por. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Strategia UE na rzecz zrównoważonych wyrobów

Kolejna reforma przewidziana w Europejskim Zielonym Ładzie dotyczy ochrony i odbudowy ekosystemów i bioróżnorodności. W EZŁ Komisja Europejska jednoznacznie stwierdza, że UE nie realizuje swoich niektórych celów środowiskowych, takich jak cele przyjęte w ramach Konwencji o różnorodności biologicznej⁶⁵⁶, zapowiadając jednocześnie ogłoszenie nowej strategii na rzecz bioróżnorodności. W efekcie 9 czerwca 2021 r. została opublikowana europejska strategia na rzecz bioróżnorodności 2030⁶⁵⁷. Strategia ta jest podstawą ochrony przyrody w UE oraz jednym z kluczowych elementów EZŁ. W czerwcu 2021 r. Komisja Europejska wydała kompendium informacyjne dotyczące działania w obronie interesów natury – „Utrata bioróżnorodności, ochrona przyrody i działania UE na rzecz natury”. W sugerowanych działaniach na rzecz ochrony bioróżnorodności wyraźnie wskazuje się, że „przyczyny znacznej części utraty bioróżnorodności można szukać w naszym zapotrzebowaniu na surowce pierwotne, takie jak drewno i tekstylia”. Kompendium wskazuje jednocześnie, że stosowanie zasady tzw. czterech „r” – *refuse, reduce, repair, recycle* (odrzuć, ogranicz, napraw, odzyskaj) – przeciwdziała pomniejszaniu różnorodności biologicznej⁶⁵⁸.

Rodzi się jednak pytanie o sposób implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w obszarach wymienionych w EZŁ w zglobalizowanym łańcuchu dostaw branży tekstylnodzieżowej, w który zaangażowanych jest wiele podmiotów spoza UE. Komisja Europejska wskazuje w EZŁ, że może to nastąpić na gruncie polityki handlowej. „Zobowiązania do prowadzenia działań na rzecz zrównoważonego rozwoju, szczególnie w kontekście walki ze zmianą klimatu, są coraz ważniejszym elementem unijnych umów handlowych. Komisja przykłada coraz większą wagę do wdrażania i egzekwowania zobowiązań w zakresie zrównoważonego rozwoju zawartych w umowach handlowych UE. Wysiłki w tym zakresie zostaną jeszcze bardziej zintensyfikowane po powołaniu głównego urzędnika ds. egzekwowania przepisów handlowych. [...] wszystkie najnowsze umowy UE zawierają

---

włókienniczych w obiegu zamkniętym, 30.3.2022, COM(2022) 141 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022DC0141> (dostęp: 18.08.2023 r.).

⁶⁵⁶ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Strategia UE na rzecz zrównoważonych wyrobów włókienniczych w obiegu zamkniętym, 30.3.2022, COM(2022) 141 final, s. 15, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022DC0141> (dostęp: 18.08.2023 r.).

⁶⁵⁷ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 9 czerwca 2021 r. w sprawie unijnej strategii na rzecz bioróżnorodności 2030 – przywracanie przyrody do naszego życia (Dz.Urz. UE C 67 z 2022 r., s. 25).

⁶⁵⁸ *Działania w obronie interesów natury – kompendium informacyjne. Utrata bioróżnorodności, ochrona przyrody i działania UE na rzecz natury*, czerwiec 2021, s. 22, https://wsiz.edu.pl/wp-content/uploads/2023/05/biodiversity_advocacy_toolkit_web_pl_v1.0_1.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

wiążące zobowiązania stron do ratyfikowania i skutecznego wprowadzania w życie porozumienia paryskiego”⁶⁵⁹.

W EZŁ zostało wyrażone przekonanie, że „największy na świecie jednolity rynek, UE, może ustanowić normy mające zastosowanie w całych globalnych łańcuchach wartości”⁶⁶⁰. Komisja Europejska będzie natomiast prowadzić prace nad nowymi normami służącymi zrównoważonemu wzrostowi i wykorzystywać swoją siłę gospodarczą do kształtowania międzynarodowych standardów zgodnych z ambicjami UE w dziedzinie ochrony środowiska i klimatu. Będzie działać na forach dwustronnych i wielostronnych na rzecz ułatwienia handlu towarami i usługami związanymi z przemysłem ekologicznym oraz wspierać obecność zrównoważonych produktów na europejskim i globalnym rynku.

W końcowej części swojego komunikatu KE podkreśla, że powodzenie EZŁ zależne będzie od uczestnictwa i zaangażowania opinii publicznej i wszystkich zainteresowanych stron. Wyraźnie podkreślono rolę obywateli jako siły napędowej transformacji. W związku z tym Komisja zobowiązała się do wdrożenia tzw. Europejskiego Paktu na rzecz Klimatu – platformy wymiany informacji i opinii oraz prezentacji oddolnych inicjatyw na temat ochrony środowiska i klimatu. Istotną rolę w tym procesie – organizatora dialogów obywatelskich – wyznaczono Komisji Europejskiej.

Europejski Zielony Ład z pewnością zapoczątkował nową europejską strategię na rzecz wzrostu, zgodną z zasadą zrównoważonego rozwoju. Wsparł transformację UE w kierunku implemmentacji, wykonania oraz egzekucji zasady zrównoważonego rozwoju przez społeczeństwo, które odpowiada na wyzwania związane ze zmianą klimatu i degradacją środowiska, poprawiając jakość życia obecnych i przyszłych pokoleń.

4.1. Działania Komisji Europejskiej wdrażające Europejski Zielony Ład

W styczniu 2020 r. Komisja Europejska przedstawiła plan inwestycyjny na rzecz zrównoważonej Europy, czyli strategię finansowania EZŁ. Lecz niemal natychmiast realizację planu zatrzymała pandemia koronowirusa. Z jednej strony pandemia spowodowała zmniejszenie emisji CO₂, ale z drugiej gospodarka UE stanęła w obliczu recesji. W odpowiedzi

---

⁶⁵⁹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Strategia UE na rzecz zrównoważonych wyrobów włókienniczych w obiegu zamkniętym, 30.3.2022, COM(2022) 141 final, s. 26, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022DC0141> (dostęp: 18.08.2023 r.).

⁶⁶⁰ *Tamże*.

na takie wyzwanie Komisja Europejska przygotowała plan ożywienia gospodarczego (*Next Generation EU*) na kwotę 750 mld euro. Plan *Next Generation EU* to instrument, który miał na celu odbudowę Europy po COVID-19 jako bardziej ekologicznej, cyfrowej i odporniejszej na potencjalne wyzwania. Planu tego nie da się jednak zrealizować bez wprowadzenia nowych źródeł dochodów. Parlament i Rada doszły do porozumienia, że takimi źródłami mogą być system handlu emisjami oraz mechanizm dostosowania cen na granicach z uwzględnieniem emisji CO₂, które zawierałyby opłaty od importu określonych towarów. 20 czerwca 2023 r. KE ukończyła prace nad wnioskiem dotyczącym zasobów własnych nowej generacji. W następstwie porozumienia politycznego w sprawie pakietu „Gotowi na 55”, którego celem jest zapewnienie, aby polityki UE przyczyniały się do neutralności klimatycznej kontynentu, Komisja Europejska dostosowała również propozycje dotyczące zasobów własnych w oparciu o system handlu uprawnieniami do emisji (ETS) i mechanizm dostosowania granic pod względem emisji CO₂ w porównaniu z pierwotnymi propozycjami z grudnia 2021 r.

W kontekście dążenia do celu EZŁ, a także sposobu budżetowania Komisja Europejska podjęła szereg działań mających na celu implementację zasady zrównoważonego rozwoju, której elementem, a wręcz celem jest neutralność klimatyczna, w tym rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie ustanowienia ram na potrzeby osiągnięcia neutralności klimatycznej (rozporządzenie w sprawie neutralności klimatycznej)⁶⁶¹, pakiet Fit for 55, Nowy plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym na rzecz czystszej i bardziej konkurencyjnej Europy (Plan działania dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym)⁶⁶², Nowa strategia przemysłowa dla Europy (Strategia przemysłowa)⁶⁶³, Europejski Pakt na rzecz Klimatu⁶⁶⁴. Obszary te zostały poddane szczegółowej analizie w sekcjach V.4.2–V.4.6.

---

⁶⁶¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1119 z dnia 30 czerwca 2021 r. w sprawie ustanowienia ram na potrzeby osiągnięcia neutralności klimatycznej i zmiany rozporządzeń (WE) nr 401/2009 i (UE) 2018/1999 (Europejskie prawo o klimacie) (Dz.Urz. UE L 243, s. 1).

⁶⁶² Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Nowy plan działania dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym na rzecz czystszej i bardziej konkurencyjnej Europy, COM/2020/98, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2020%3A98%3AFIN> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶⁶³ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Nowa strategia przemysłowa dla Europy, 10.3.2020, COM(2020) 102 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0102> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶⁶⁴ *Europejski Pakt Klimatyczny*, https://climate.ec.europa.eu/eu-action/european-green-deal/european-climate-pact_pl (dostęp: 27.09.2023 r.).

4.2. Rozporządzenie w sprawie neutralności klimatycznej (Europejskie prawo o klimacie)

Rozporządzenie w sprawie neutralności klimatycznej jest pierwszym aktem normatywnym w europejskim porządku prawnym dążącym do osiągnięcia neutralności klimatycznej. Do czasu tego rozporządzenia cele takie były ustanawiane w postaci aktów natury politycznej, jak plany, programy, strategie. Rozporządzenie w sprawie neutralności klimatycznej już w swojej preambule wielokrotnie odwołuje się do Porozumienia paryskiego. Artykuł 1 tego rozporządzenia nie pozostawia najmniejszych wątpliwości co do zobowiązaniowego charakteru jego głównego celu: „Niniejszym rozporządzeniem ustanawia się ramy nieodwracalnego i stopniowego ograniczania antropogenicznych emisji gazów cieplarnianych przez źródła oraz ich zwiększonego pochłaniania przez pochłaniacze uregulowanego przez prawo Unii”. I dalej: „W niniejszym rozporządzeniu określa się wiążący cel polegający na osiągnięciu neutralności klimatycznej w Unii do 2050 r., w dążeniu do osiągnięcia długoterminowego celu dotyczącego określonego w art. 2 ust. 1 lit. a) porozumienia paryskiego⁶⁶⁵, i ustanawia się ramy służące osiągnięciu postępów w realizacji globalnego celu w zakresie przystosowania się do zmiany klimatu ustanowionego w art. 7 porozumienia paryskiego. Niniejszym rozporządzeniem ustanawia się również wiążący cel Unii zakładający ograniczenie emisji netto gazów cieplarnianych do roku 2030”⁶⁶⁶.

---

⁶⁶⁵ Art. 2 Porozumienia paryskiego: „1. Wzmacniając wdrażanie Konwencji, w tym jej celu, niniejsze Porozumienie dąży do intensyfikacji globalnej odpowiedzi na zagrożenie związane ze zmianami klimatu, w kontekście zrównoważonego rozwoju i wysiłków na rzecz likwidacji ubóstwa, między innymi poprzez: a) ograniczenie wzrostu średniej temperatury globalnej do poziomu znacznie niższego niż 2 °C powyżej poziomu przedindustrialnego oraz podejmowanie wysiłków mających na celu ograniczenie wzrostu temperatury do 1,5 °C powyżej poziomu przedindustrialnego, uznając, że to znacząco zmniejszy ryzyka związane ze zmianami klimatu i ich skutki; b) zwiększenie zdolności do adaptacji do negatywnych skutków zmian klimatu oraz wspieranie odporności na zmiany klimatu i rozwoju związanego z niską emisją gazów cieplarnianych w sposób niezagrażający produkcji żywności; oraz c) zapewnienie spójności przepływów finansowych ze ścieżką prowadzącą do niskiego poziomu emisji gazów cieplarnianych i rozwoju odpornego na zmiany klimatu. 2. Niniejsze Porozumienie będzie wdrażane w sposób odzwierciedlający zasadę sprawiedliwości i zgodnie ze wspólnymi, chociaż zróżnicowanymi, zasadami odpowiedzialności i możliwościami, w świetle różnych uwarunkowań krajowych”, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22016A1019\(01\)&from=PL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22016A1019(01)&from=PL) (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶⁶⁶ Art. 7 Porozumienia paryskiego: „1. Strony niniejszym ustanawiają globalny cel w zakresie adaptacji, polegający na zwiększeniu zdolności do adaptacji, wzmocnieniu odporności i zmniejszeniu podatności na zmiany klimatu, mając na względzie przyczynienie się do zrównoważonego rozwoju i zapewnienie wystarczających działań w zakresie adaptacji, w kontekście celu dotyczącego temperatury, o którym mowa w artykule 2. 2. Strony uznają, że adaptacja stanowi globalne wyzwanie, przed którym stoją wszyscy, mające wymiar lokalny, niższy niż krajowy, krajowy, regionalny i międzynarodowy, oraz że jest to kluczowy element długoterminowej globalnej odpowiedzi na zmiany klimatu i że wnosi do niej wkład, w celu ochrony ludzi, środków utrzymania i ekosystemów, biorąc pod uwagę pilne, bezpośrednie potrzeby Stron będących państwami rozwijającymi się, które są szczególnie narażone na negatywne skutki zmian klimatu. 3. Wysiłki adaptacyjne Stron będących państwami rozwijającymi się zostaną uznane w trybie, który określi na swojej pierwszej sesji Konferencja Stron służąca jako spotkanie Stron niniejszego Porozumienia. 4. Strony uznają, że aktualna potrzeba adaptacji jest znacząca i że wyższy poziom wysiłków na rzecz łagodzenia zmian klimatu może zmniejszyć potrzebę

Jak zostało już wyżej wspomniane, celem neutralności klimatycznej w rozumieniu art. 2 projektu omawianego rozporządzenia jest zrównoważenie emisji i pochłaniania gazów cieplarnianych w całej Unii do 2050 r., czyli zmniejszenie do tego czasu emisji do poziomu zerowego⁶⁶⁷. Artykuł 2 ust. 1 rozporządzenia w sprawie neutralności klimatycznej obejmuje

---

dodatkowych wysiłków w zakresie adaptacji oraz że większe potrzeby w zakresie adaptacji mogą wiązać się z większymi kosztami adaptacji. 5. Strony przyznają, że w działaniach w zakresie adaptacji należy stosować rozwiązania inicjowane przez kraje, uwzględniające równość płci, oparte na uczestnictwie i w pełni przejrzyste, z uwzględnieniem narażonych grup, społeczności i ekosystemów, i że powinny one opierać się na najlepszej dostępnej wiedzy naukowej oraz, stosownie do okoliczności, na wiedzy tradycyjnej, wiedzy ludów rdzennych i lokalnych systemach wiedzy oraz nimi się kierować, mając na względzie włączenie adaptacji do odpowiednich polityk i działań społeczno-gospodarczych i środowiskowych, stosownie do okoliczności. 6. Strony uznają znaczenie wsparcia dla działań adaptacyjnych i międzynarodowej współpracy w tym zakresie oraz znaczenie uwzględnienia potrzeb Stron będących państwami rozwijającymi się, zwłaszcza tych, które są szczególnie narażone na negatywne skutki zmian klimatu. L 282/8 PL Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej 19.10.2016 7. Strony powinny wzmocnić swoją współpracę mającą na celu intensyfikację działań w zakresie adaptacji, uwzględniając ramy działań adaptacyjnych z Cancun, między innymi w odniesieniu do: a) dzielenia się informacjami, dobrymi praktykami, doświadczeniami i wnioskami na przyszłość, w tym, stosownie do okoliczności, w zakresie, w jakim są one związane z nauką, planowaniem, politykami i realizacją działań adaptacyjnych; b) wzmocnienia rozwiązań instytucjonalnych, w tym rozwiązań w ramach Konwencji, które służą realizacji tego Porozumienia, w celu wsparcia syntezy odpowiednich informacji i wiedzy, a także zapewnienia Stronom wsparcia technicznego i wytycznych; c) wzmocnienia wiedzy naukowej dotyczącej klimatu, w tym badań, systematycznych obserwacji systemu klimatycznego i systemów wczesnego ostrzegania, w sposób zapewniający informacje służbom klimatycznym i wspomagający podejmowanie decyzji; d) udzielania pomocy Stronom będącym państwami rozwijającymi się w identyfikacji skutecznych praktyk adaptacyjnych, potrzeb w zakresie adaptacji, priorytetów, udzielonego i otrzymanego wsparcia dla działań i wysiłków adaptacyjnych oraz wyzwań i luk, w sposób zachęcający do stosowania dobrych praktyk; oraz e) poprawy efektywności i trwałości działań adaptacyjnych. 8. Zachęca się wyspecjalizowane organizacje i agencje Organizacji Narodów Zjednoczonych do wspierania wysiłków Stron mających na celu realizację działań, o których mowa w ustępie 7 niniejszego artykułu, biorąc pod uwagę postanowienia ustępu 5 niniejszego artykułu. 9. Stosownie do okoliczności, każda ze Stron podejmuje procesy planowania adaptacji i wdrażanie działań, w tym opracowywanie lub rozszerzanie odpowiednich planów, polityk lub wkładów, które mogą obejmować: a) realizację działań, przedsięwzięć lub wysiłków adaptacyjnych; b) proces formułowania i wdrażania krajowych planów adaptacji; c) ocenę skutków zmian klimatu i narażenia na nie, mając na względzie określenie działań ustalanych na poziomie krajowym, z uwzględnieniem narażonych osób, miejsc i ekosystemów; d) monitoring i ocenę planów, polityk, programów i działań adaptacyjnych oraz uczenie się na ich podstawie; oraz e) budowanie odporności systemów społeczno-gospodarczych i ekologicznych, między innymi poprzez dywersyfikację gospodarczą i zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi. 10. Każda ze Stron powinna, stosownie do okoliczności, przedłożyć i okresowo aktualizować komunikat w sprawie adaptacji, który może obejmować jej priorytety, potrzeby w zakresie wdrażania i wsparcia, plany i działania, bez tworzenia dodatkowych obciążeń dla Stron będących państwami rozwijającymi się. 11. Komunikat w sprawie adaptacji, o którym mowa w ustępie 10 niniejszego artykułu, jest, stosownie do okoliczności, przedkładany i okresowo aktualizowany jako element innych raportów lub dokumentów albo w powiązaniu z nimi, w tym krajowego planu adaptacji, wkładu ustalonego na poziomie krajowym, o którym mowa w artykule 4 ustęp 2, lub raportu krajowego. 12. Komunikaty w sprawie adaptacji, o których mowa w ustępie 10 niniejszego artykułu, są zapisywane w publicznym rejestrze prowadzonym przez sekretariat. 13. Ciągłe i zwiększone wsparcie międzynarodowe na wdrożenie ustępów 7, 9, 10 i 11 niniejszego artykułu zapewnia się Stronom będącym państwami rozwijającymi się, zgodnie z postanowieniami artykułów 9, 10 i 11. 14. Globalny przegląd, o którym mowa w artykule 14, między innymi: a) uznaje wysiłki adaptacyjne Stron będących państwami rozwijającymi się; b) wzmacnia realizację działań adaptacyjnych, biorąc pod uwagę komunikat w sprawie adaptacji, o którym mowa w ustępie 10 niniejszego artykułu; 19.10.2016 PL Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 282/9 c) dokonuje oceny stosowności i skuteczności adaptacji i wsparcia udzielonego na rzecz adaptacji; oraz d) dokonuje oceny ogólnego postępu w realizacji globalnego celu dotyczącego adaptacji, o którym mowa w ustępie 1 niniejszego artykułu”, *tamże*.

⁶⁶⁷ Art. 2 § 1 projektu rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającego ramy na potrzeby osiągnięcia neutralności klimatycznej i zmieniającego rozporządzenie (UE) 2018/1999 (Europejskie prawo o klimacie): „Emisje i pochłanianie gazów cieplarnianych w całej Unii, uregulowane przez prawo Unii, należy zrównoważyć najpóźniej do 2050 r., tym samym zmniejszając emisje do poziomu zerowego netto w tym terminie”,

zakresem swojego działania wszystkie gazy cieplarniane uregulowane przez prawo Unii, a nie tylko CO₂, oraz wszystkie sektory emitujące gazy cieplarniane, co wyraźnie zostało stwierdzone w pkt 7 preambuły: „Działania na rzecz klimatu powinny stanowić dla wszystkich sektorów gospodarki w Unii okazję do tego, aby pomóc jej zapewnić wiodącą pozycję w przemyśle światowym w zakresie innowacji. Dzięki unijnym ramom regulacyjnym i działaniom podejmowanym przez przemysł możliwe jest oddzielenie wzrostu gospodarczego od emisji gazów cieplarnianych. Na przykład w latach 1990–2019 emisje gazów cieplarnianych zmniejszyły się o 24%, podczas gdy w tym samym okresie gospodarka wzrosła o 60%. Bez uszczerbku dla wiążących przepisów i innych inicjatyw przyjętych na poziomie Unii, wszystkie sektory gospodarki – w tym energetyka, przemysł, transport, sektor ciepłowniczy i chłodniczy, a także budownictwo, rolnictwo, gospodarka odpadami i gruntami, zmiana użytkowania gruntów i leśnictwo – powinny odgrywać rolę w dążeniach do osiągnięcia neutralności klimatycznej w Unii do 2050 r. niezależnie od tego, czy sektory te są objęte systemem handlu przydziałami emisji gazów cieplarnianych”. W tym celu Komisja Europejska – zgodnie z pkt 7 preambuły – powinna ułatwić prowadzenie dialogu i tworzenie partnerstw w poszczególnych sektorach poprzez zbliżenie do siebie kluczowych zainteresowanych stron, tak by zachęcić same sektory do opracowania orientacyjnych dobrowolnych planów działania i zaplanowania ich transformacji w kierunku osiągnięcia unijnego celu neutralności klimatycznej do 2050 r. Działania KE w tym względzie zostały sprecyzowane w art. 10 rozporządzenia w sprawie neutralności klimatycznej: „Komisja nawiązuje kontakt z sektorami gospodarki w Unii, które chcą przygotować orientacyjne dobrowolne plany działania z myślą o osiągnięciu celu neutralności klimatycznej określonego w art. 2 ust. 1. Komisja monitoruje opracowywanie takich planów działania. Jej zaangażowanie obejmuje ułatwianie dialogu na poziomie Unii oraz wymianę najlepszych praktyk między odpowiednimi zainteresowanymi stronami”. W tym kontekście włączenie się w działania na rzecz osiągnięcia neutralności klimatycznej i skorzystanie z pomocy Komisji Europejskiej przez branżę tekstylną-odzieżową wydaje się wysoce pożądane.

Osiągnięcie neutralności klimatycznej jest bez wątpienia bardzo ambitnym zamierzeniem, którego zapewne nie da się zrealizować bez zaostrenia poziomów redukcji emisji uzgodnionej na 2030 r. Zgodnie z art. 4 ust. 1 rozporządzenia w sprawie neutralności klimatycznej, „Aby osiągnąć cel neutralności klimatycznej określony w art. 2 ust. 1, wiążącym

celem Unii w zakresie klimatu na 2030 r. jest ograniczenie emisji netto gazów cieplarnianych (emisje po odliczeniu pochłaniania) w Unii do roku 2030 o co najmniej 55% w porównaniu z poziomami z 1990 r.”. Osiągnięcie tego celu wymaga nie tylko dużej determinacji, ale i środków. W tym celu KE dokonała przeglądu wybranych europejskich aktów prawnych, a także wprowadziła instrumenty mające na celu mobilizację do dążenia do neutralności klimatycznej. Przegląd taki został przedstawiony przez KE jako Pakiet Fit for 55, co jest przedmiotem analizy sekcji V.4.3. dysertacji.

Ze względu na duży przedział czasowy pomiędzy 2030 a 2050 r., a także bardzo ambitny cel do osiągnięcia w postaci neutralności klimatycznej w rozporządzeniu w sprawie neutralności klimatycznej przewidziano pośredni cel klimatyczny (kontrolny) na 2040 r. Zgodnie z art. 4 ust. 3 rozporządzenia w sprawie neutralności klimatycznej „ustanawia się ogólnounijny cel klimatyczny na rok 2040”.

Wydaje się, że rozporządzenie w sprawie neutralności klimatycznej będzie stanowić fundament w realizacji celów EZŁ. Regulacje te mają gwarantować, że proces przejścia na neutralność klimatyczną stanie się nie tylko celem, ale i nieodwracalną zmianą. Dzięki prawnym ramom zapewniona zostaje również pewna stabilność i przewidywalność dla wszystkich uczestników rynku – od przedsiębiorców przez inwestorów po konsumentów. Regulacje te obejmują wszystkie sektory gospodarcze, również branżę tekstylno-odzieżową. Potwierdza to Strategia KE na rzecz zrównoważonych tekstyliów, zgodnie z którą „dążenie do bardziej zrównoważonego ekosystemu włókienniczego wymaga głębokich zmian w dominującym obecnie linearnym sposobie projektowania, produkcji, użytkowania i wyrzucania wyrobów włókienniczych, a także zmniejszenia ich wpływu na zmianę klimatu, niezrównoważone wykorzystanie zasobów i zanieczyszczenie środowiska oraz powstrzymania naruszeń praw człowieka w łańcuchach wartości wyrobów włókienniczych”.

4.3. Pakiet Fit for 55

Rezultatem i dopełnieniem założeń EZŁ oraz rozporządzenia w sprawie neutralności klimatycznej jest pakiet Fit for 55. Neutralność klimatyczną można osiągnąć w 2050 r. tylko poprzez konsekwentną redukcję emisji gazów cieplarnianych we wszystkich obszarach gospodarczych. Tymczasem w niektórych branżach, w tym tekstylno-odzieżowej, emisje nie maleją, a wręcz rosną. Aby transformacja odbyła się na czas, niezbędna jest mobilizacja we wszystkich obszarach, w całym łańcuchu wartości oraz ich niestrudzona realizacja.

Pakiet Fit for 55 to zestaw wzajemnie powiązanych wniosków legislacyjnych, przy czym wszystkie one służą temu samemu celowi, jakim jest zapewnienie sprawiedliwej i konkurencyjnej transformacji ekologicznej do 2030 r. i w latach następnych. Ma on w założeniu zmienić i uaktualnić europejskie regulacje oraz ustanowić nowe inicjatywy w celu realizacji celów klimatycznych UE, zapewnienia sprawiedliwej społecznie transformacji, zwiększenia innowacyjności unijnego przemysłu oraz umocnienia pozycji UE jako lidera globalnej walki ze zmianą klimatu. W jego skład wchodzi m.in. reforma systemu ETS, redukcja emisji z transportu, budynków, rolnictwa i odpadów, realizacja celów klimatycznych w użytkowaniu gruntów i leśnictwie, zwiększenie udziału paliw ekologicznych w sektorze lotniczym i morskim, wzrost wykorzystania energii odnawialnej.

Wydaje się, że elementem Fit for 55 istotnym dla branży tekstylno-odzieżowej będzie unijny system handlu uprawnieniami do emisji. System ten koncentruje się na emisjach, które można z dużą dokładnością mierzyć, opisywać i weryfikować. Obejmuje on takie sektory, jak: wytwarzanie energii elektrycznej i ciepłej, rafinerie, hutnictwo żelaza, stali, aluminium i szkła, przemysł cementowy i wapienniczy, ceramiczny, celulozowy, papierniczy czy chemiczny. Komisja Europejska postanowiła objąć systemem handlu uprawnieniami do emisji transport lądowy, morski oraz budownictwo. Na liście nowych sektorów objętych ETS nie ma co prawda branży tekstylno-odzieżowej, jednak rozszerzenie zakresem systemu o transport i budownictwo pośrednio dotyczy również tego sektora.

Do istotnych zmian legislacyjnych zawartych w omawianym pakiecie należy wprowadzenie mechanizmu dostosowania cen na granicach z uwzględnieniem emisji CO₂, w ramach którego będzie funkcjonował system poboru opłat za przywóz towarów powodujących znaczne wielkości emisji związanych z ich produkcją (*Carbon Border Adjustment Mechanism* – CBAM lub graniczny podatek węglowy). Proponowany mechanizm na podstawie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/956 ustanawiającego mechanizm dostosowywania cen na granicach z uwzględnieniem emisji CO₂ (rozporządzenie nr 2023/956)⁶⁶⁸ ma chronić integralność unijnej i światowej polityki klimatycznej. Stanowi on ponadto swoistą „kłapę bezpieczeństwa” dla zachowania warunków uczciwej konkurencji, w razie gdyby zagraniczni partnerzy handlowi nie stosowali się do równie surowych warunków emisyjnych jak w UE, co z kolei związane jest z ryzykiem ucieczki emisji gazów cieplarnianych, a tym samym wyprowadzania produkcji z UE do krajów o liberalnych standardach emisyjnych. Zaproponowany mechanizm CBAM stanowi

---

⁶⁶⁸ Dz.Urz. UE L 130, s. 52.

w pewnym sensie uzupełnienie ETS. Jego głównym celem jest realizacja neutralności emisyjnej w 2050 r. oraz celów Porozumienia paryskiego. Od 1 października 2023 r. zacznie obowiązywać graniczny podatek węglowy na terenie UE⁶⁶⁹. Rozporządzenie nr 2023/956 obejmuje swoim zasięgiem takie produkty, jak: cement, energia elektryczna, nawozy, żelazo i stal oraz aluminium. Unijny importer takich produktów zobowiązany będzie do uzyskania odpowiedniego certyfikatu, którego cena będzie ustalana jako średnia cena w momencie zamknięcia uprawnień ETS na wspólnej platformie aukcyjnej na każdy tydzień kalendarzowy. Niezależnie od obecnej listy produktów objętych instrumentem CBAM Komisja Europejska będzie zbierać informacje w zakresie możliwości rozszerzenia stosowania CBAM na kolejne produkty narażone na ryzyko ucieczki emisji, dlatego nie jest wykluczone, że na liście takich produktów znajdują się produkty tekstylno-odzieżowe.

Mimo że elementy Pakietu Fit for 55 nie odnoszą się bezpośrednio do branży tekstylno-odzieżowej, to jednak wprowadzane zasady i regulacje będą miały zauważalny, pośredni wpływ na tę branżę. Chociażby zaostrzenie norm emisji CO₂ w transporcie może oddziaływać nie tylko na sposób dystrybucji, ale też na produkcję i konsumpcję produktów tekstylnych i odzieżowych. Przedsiębiorcy tej branży będą musieli dostosować swoje modele biznesowe do bardziej rygorystycznych wymogów ekologicznych i klimatycznych. Zasady dotyczące emisji w transporcie mogą ponadto zwiększyć koszty importu i eksportu produktów tekstylnych i odzieżowych, co z kolei będzie wpływać na cenę końcową produktów. W efekcie przedsiębiorcy będą zmuszeni do weryfikacji strategii biznesowych, szczególnie w obszarze miejsca produkcji. A zatem, choć pakiet Fit for 55 nie jest skierowany bezpośrednio do branży tekstylno-odzieżowej, to jednak jego oddziaływanie może się okazać znaczące i wymagać będzie głębokiej analizy oraz odpowiedniego przygotowania ze strony przedsiębiorców tej branży.

4.4. Nowy Plan Unii Europejskiej dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym

Istotnym elementem transformacji, o której mowa w EZŁ, jest gospodarka o obiegu zamkniętym. Niektóre z zasad GOZ były wdrażane przez ogłoszeniem EZŁ, ale proces ten okazał się w praktyce zbyt wolny⁶⁷⁰. W związku z tym Komisja Europejska wydała 11 marca

---

⁶⁶⁹ Będzie to faza przejściowa, która trwać będzie od 1 października 2023 do końca 2025 r.

⁶⁷⁰ Równie negatywna ocena wdrażania GOZ w Polsce została wystawiona przez Najwyższą Izbę Kontroli, która w swoim raporcie stwierdziła, że niewielkie są szanse na szybkie wdrożenie w naszym kraju modelu gospodarki o obiegu zamkniętym i wskazała na wolne tempo prac koncepcyjnych i legislacyjnych. Por. *NIK krytykuje rząd za*

2020 r. komunikat skierowany do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów pt. Nowy plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym na rzecz czystszej i bardziej konkurencyjnej Europy (Plan działania dotyczący GOZ)⁶⁷¹. Komisja Europejska wskazała w uzasadnieniu, że w UE produkuje się ponad 2,2 mld ton odpadów rocznie⁶⁷², a przewiduje się, że w ciągu najbliższych 40 lat światowe zużycie takich materiałów, jak biomasa, paliwa kopalne, metale i minerały podwoi się, natomiast masa wytwarzanych rocznie odpadów wzrośnie o 70%⁶⁷³. Zachodzi zatem konieczność przyspieszenia procesu przechodzenia na model GOZ, w którym odpady stają się zasobami. W praktyce oznacza to ograniczenie odpadów do minimum. W takim modelu, kiedy cykl życia produktu dobiega końca, surowce i odpady, które z niego pochodzą, powinny zostać w gospodarce, m.in. dzięki recyklingowi. Model GOZ, w przeciwieństwie do tradycyjnego, powszechnego obecnie modelu liniowego, opartego na schemacie „kup-użyj-wyrzuć”, wydłuża cykl życia produktów oraz ogranicza ilość odpadów. Model liniowy opiera się na dostępnych cenowo produktach, których elementem jest planowana użyteczność. Oznacza to, że produkty projektowane i wytwarzane są w taki sposób, by po określonym czasie przestały nadawać się do użytku. Plan działania dotyczący GOZ „stanowi zorientowany na przyszłość program na rzecz czystszej i bardziej konkurencyjnej Europy, współtworzony z podmiotami gospodarczymi, konsumentami, obywatelami i organizacjami społeczeństwa obywatelskiego”⁶⁷⁴.

Co istotne, Komisja Europejska w Planie działania dotyczącym GOZ wskazuje, że decyzje podejmowane na etapie projektowania odpowiadają za 80% wpływu produktów na

---

odpady. Brak działań będzie nas słono kosztować, <https://www.wnp.pl/chemia/nik-krytykuje-rzad-za-odpady-brak-dzialan-bedzie-nas-slono-kosztowac,442206.html> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶⁷¹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Nowy plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym na rzecz czystszej i bardziej konkurencyjnej Europy, 11.3.2020, COM(2020) 98 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0098> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶⁷² *Gospodarka o obiegu zamkniętym: definicja, znaczenie i korzyści (wideo)*, [https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/economy/20151201STO05603/gospodarka-o-obiegu-zamknietym-definicja-znaczenie-i-korzysci-wideo?&at_campaign=20234-](https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/economy/20151201STO05603/gospodarka-o-obiegu-zamknietym-definicja-znaczenie-i-korzysci-wideo?at_campaign=20234-Economy&at_medium=Google_Ads&at_platform=Search&at_creation=RSA&at_goal=TR_G&at_audience=gospodarka%20o%20obiegu%20zamkni%C4%99tym&at_topic=Circular_Economy&at_location=PO&gclid=Cj0KCQjwusunBhCYARIsAFBsUP-1eogdrFkygaRDgA2Ii7thzl0GvPo5S0xc8t7dLwaFz1K-5QtixnoaApxnEALw_wcB)

[Economy&at_medium=Google_Ads&at_platform=Search&at_creation=RSA&at_goal=TR_G&at_audience=gospodarka%20o%20obiegu%20zamkni%C4%99tym&at_topic=Circular_Economy&at_location=PO&gclid=Cj0KCQjwusunBhCYARIsAFBsUP-1eogdrFkygaRDgA2Ii7thzl0GvPo5S0xc8t7dLwaFz1K-5QtixnoaApxnEALw_wcB](https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/economy/20151201STO05603/gospodarka-o-obiegu-zamknietym-definicja-znaczenie-i-korzysci-wideo?&at_campaign=20234-Economy&at_medium=Google_Ads&at_platform=Search&at_creation=RSA&at_goal=TR_G&at_audience=gospodarka%20o%20obiegu%20zamkni%C4%99tym&at_topic=Circular_Economy&at_location=PO&gclid=Cj0KCQjwusunBhCYARIsAFBsUP-1eogdrFkygaRDgA2Ii7thzl0GvPo5S0xc8t7dLwaFz1K-5QtixnoaApxnEALw_wcB) (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶⁷³ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Nowy plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym na rzecz czystszej i bardziej konkurencyjnej Europy, 11.3.2020, COM(2020) 98 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0098> (dostęp: 27.09.2023 r.), wstęp.

⁶⁷⁴ *Tamże*, s. 3.

środowisko naturalne⁶⁷⁵. I to właśnie na etapie projektowania należy szukać rozwiązań dla uczynienia produktów zrównoważonymi. Tymczasem zarówno inicjatywy, jak i prawodawstwo UE okazały się w tej kwestii nieskuteczne. W pewnym stopniu pozytywnie wyróżnia się dyrektywa 2009/125/WE ustanawiająca ogólne zasady ustalania wymogów dotyczących ekoprojektu dla produktów związanych z energią. Nieco szerszy zakres, wychodzący poza produkty związane z energią, ma rozporządzenie nr 66/2010 w sprawie oznakowania ekologicznego UE, ale jego znaczenie jest w praktyce ograniczone, ponieważ rozporządzenie to zasadza się na dobrowolnym podejściu zainteresowanego. Jak stwierdza Komisja Europejska w swoim komunikacie, „w rzeczywistości nie istnieje kompleksowy zestaw wymogów mogących zagwarantować, że wszystkie produkty wprowadzane na rynek UE staną się coraz bardziej zrównoważone i spełnią kryteria obiegu zamkniętego”⁶⁷⁶.

Z powyższych względów, w celu dostosowania produktów do neutralnej dla klimatu, zasobooszczędnej gospodarki o obiegu zamkniętym, Komisja Europejska zobowiązała się w Planie działania dotyczącym GOZ do wystąpienia z inicjatywą prawodawczą w sprawie zrównoważonych produktów⁶⁷⁷. Wskazano, że regulacje dotyczące ekoprojektu zostaną rozszerzone na produkty inne niż związane z energią, tak aby w ramach ekoprojektu mieścił się jak najszerszy zakres produktów, które w efekcie będą spełniać kryteria obiegu zamkniętego. Zwrócono ponadto uwagę na istotne aspekty związane z poprawą trwałości produktów i możliwością ich ponownego użycia, rozbudową i naprawą, wyeliminowaniem niebezpiecznych substancji chemicznych oraz podniesieniem efektywności energetycznej i zasobooszczędności, zwiększeniem w produkcji zawartości materiałów pochodzących z recyklingu, umożliwieniem regeneracji produktów i wysokiej jakości recyklingu, zmniejszeniem śladu węglowego i środowiskowego, przeciwdziałaniem postarzaniu produktów oraz zakazem niszczenia niesprzedanych wyrobów trwałego użytku, wykorzystaniem potencjału cyfrowej informacji o produkcie, w tym takich rozwiązań, jak cyfrowe paszporty produktowe⁶⁷⁸.

---

⁶⁷⁵ *Tamże*, pkt 2.1. Projektowanie zrównoważonych produktów. Por. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4d42d597-4f92-4498-8e1d-857cc157e6db> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶⁷⁶ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Nowy plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym na rzecz czystszej i bardziej konkurencyjnej Europy, 11.3.2020, COM(2020) 98 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0098> (dostęp: 27.09.2023 r.), pkt 2.1. Projektowanie zrównoważonych produktów.

⁶⁷⁷ *Tamże*.

⁶⁷⁸ *Tamże*.

Już na poziomie zarysowywania modelu GOZ w Planie działania dotyczącym GOZ okazało się, że wiele z powyższych rozwiązań odnosi się do produktów branży tekstylno-odzieżowej. Uwagę zwrócił jednak zapis dotyczący zakazu niszczenia niesprzedanych wyrobów, który odnosił się tylko do wyrobów trwałego użytku. Ze względu na fakt, że tego typu proceder jest bardzo rozpowszechniony właśnie w branży tekstylno-odzieżowej, oczywiste było, że błąd ten zostanie usunięty w kolejnym etapie. W Strategii KE dla zrównoważonych tekstyliów taki zakaz został już wyraźnie ustanowiony w odniesieniu do produktów omawianego sektora.

Kierując się głównie kryterium szkodliwości dla środowiska, Komisja Europejska oświadczyła w Planie działania dotyczącym GOZ, że w pierwszej kolejności nowymi regulacjami zostaną objęte grupy produktów z takich sektorów, jak elektronika, ICT i wyroby włókiennicze⁶⁷⁹. Planowane regulacje mają być spójne z obowiązującymi instrumentami prawnymi odnoszącymi się do produktów na różnych etapach ich cyklu życia. Plan działania dotyczący GOZ zapowiedział również zasadnicze wzmocnienie pozycji konsumentów jako kluczowego elementu polityki zrównoważonych produktów. W tym celu KE zapowiedziała przegląd prawa ochrony konsumentów, aby zapewnić im dostęp do wiarygodnych i istotnych informacji na temat produktów, okresu ich użytkowania, dostępności usług naprawczych, części zamiennych i instrukcji naprawy, ochrony przed stosowaniem pseudoekologicznego marketingu i przedwczesnego postarzenia produktów. Komisja zobowiązała się także, że będzie dążyć do ustanowienia nowego „prawa do naprawy”⁶⁸⁰.

W Planie działania dotyczącym GOZ Komisja Europejska zawarła interesującą zapowiedź odnośnie do wprowadzenia zasad GOZ w procesach produkcyjnych. Chodzi o włączenie praktyk GOZ do dokumentów referencyjnych dotyczących najlepszych dostępnych technik oraz przeglądu dyrektywy 2010/75/UE, stworzenie systemu sprawozdawczości i certyfikacji, propagowanie wykorzystania technologii cyfrowych do śledzenia, ustalania pochodzenia oraz mapowania zasobów⁶⁸¹. Podkreślono jednocześnie istotność wsparcia małych i średnich przedsiębiorstw w zakresie GOZ, a także zapowiedziano działania sektorowe, wymieniając *explicite* wyroby włókiennicze i zapowiadając kompleksową Strategię KE dla zrównoważonych tekstyliów⁶⁸².

---

⁶⁷⁹ *Tamże*.

⁶⁸⁰ *Tamże*, pkt 2.2. Wzmocnienie pozycji konsumentów i nabywców publicznych.

⁶⁸¹ *Tamże*, pkt 2.3. Obieg zamknięty w procesach produkcyjnych.

⁶⁸² *Tamże*, pkt 3.5 Wyroby włókiennicze.

To wszystko zapoczątkowało szeroko zakrojone zmiany legislacyjne dla branży tekstylno-odzieżowej. Ostateczny kształt zmian został udostępniony w Strategii KE dla zrównoważonych tekstyliów, która jest przedmiotem szczegółowej analizy w sekcji V.5. Potwierdza to wagę i znaczenie tych zmian, wskazuje też na długoterminowy plan działania, mający na celu implementację, wykonywanie oraz egzekucję zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylno-odzieżowej.

4.5. Nowa strategia przemysłowa dla Europy

Zgodnie z EZŁ przemysł Unii Europejskiej powinien odgrywać wiodącą rolę w ekologicznej transformacji, która ma polegać na ograniczeniu śladu węglowego i dobrze funkcjonującym obiegu zamkniętym we wszystkich sektorach gospodarki⁶⁸³. Temu zagadnieniu poświęcona jest Nowa strategia przemysłowa dla Europy (Strategia przemysłowa)⁶⁸⁴, będąca w dużej mierze powtórzeniem Planu działania dotyczącym GOZ. Strategia przemysłowa akcentuje potrzebę przejścia z modelu linearnego na cyrkularny przy silnym wsparciu cyfrowym i podkreśla, że „Przemysł ma zasadnicze znaczenie dla przyszłego rozwoju i dobrobytu Europy. Stanowi ponad 20% gospodarki UE i zatrudnia około 35 mln osób, a wiele milionów dodatkowych miejsc pracy w Unii i poza nią jest z nim powiązanych. Przemysł generuje 80% eksportu towarów i to głównie jemu UE zawdzięcza swoją pozycję czołowego globalnego dostawcy oraz miejsca przeznaczenia bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Małe i średnie przedsiębiorstwa⁶⁸⁵, z których większość to firmy rodzinne, stanowią ponad 99% wszystkich europejskich spółek i są filarem gospodarczym i społecznym Unii”⁶⁸⁶. Oznacza to, że branża tekstylna-odzieżowa doskonale wpisuje się w tę zmianę.

---

⁶⁸³ Zdanie to nawiązuje do tekstu opracowanego przez autorkę dysertacji, mianowicie Raportu „Zrównoważony Rynek modowy. Przewodnik po strategii UE na rzecz zrównoważonych wyrobów włókienniczych o obiegu zamkniętym” wydanym przez Global Compact Network Poland oraz Instytut Zrównoważonego Rozwoju i Środowiska Uczelni Łazarskiego, str. 46, dostęp: https://ungc.org.pl/wp-content/uploads/2022/11/Raport_Zrownowazonny_Rynek_Modowy.pdf

⁶⁸⁴ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Nowa strategia przemysłowa dla Europy, 10.3.2020, COM(2020) 102 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0102> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶⁸⁵ Równoległe z niniejszym komunikatem Komisja przyjmuje także specjalną strategię na rzecz MŚP. Por. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Strategia MŚP na rzecz zrównoważonej i cyfrowej Europy, 10.3.2020, COM (2020) 103 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0103> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶⁸⁶ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Nowa Strategia przemysłowa dla Europy, 10.3.2020, COM(2020) 102 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0102> (dostęp: 27.09.2023 r.), pkt 2. Europejski przemysł: dziś i jutro.

Strategia przemysłowa wyraźnie wskazuje na potrzebę opracowania i publikacji Strategii UE dla branży tekstylno-odzieżowej w części dotyczącej budowania GOZ⁶⁸⁷. Stanowi w tym zakresie, że należy odejść od dotychczasowego modelu polegającego na wykorzystywaniu zasobów naturalnych, aby tworzyć nowe produkty, które są szybko zużywane i wyrzucane. Niezbędne jest zrewolucjonizowanie sposobu projektowania, produkowania, użytkowania i pozbywania się produktów. Jak wynika ze Strategii przemysłowej, zmiana modelu na cyrkularny podyktowana jest nie tylko względami środowiskowymi, ale także może się przyczynić do stworzenia 700 tys. nowych miejsc pracy w całej UE do 2030 r., w tym wielu miejsc pracy w małych i średnich przedsiębiorstwach. Podkreślona została waga polityki zrównoważonych produktów, ze szczególnym uwzględnieniem grupy produktów o dużym oddziaływaniu na środowisko, jak np. produkty tekstylno-odzieżowe.

Podobnie jak Plan działania dotyczący GOZ, Strategia przemysłowa apeluje o wzmocnienie pozycji konsumentów, aby odgrywali bardziej aktywną rolę w gospodarce o obiegu zamkniętym. Konsumentom, według Strategii przemysłowej, powinni otrzymywać wiarygodne i przydatne informacje, aby mogli wybierać trwałe produkty nadające się do naprawy i ponownego użytku. Komisja Europejska zobowiązała się w Strategii przemysłowej zaproponować, w jaki sposób zwiększyć prawa konsumenckie i ochronę konsumentów, w tym poprzez prace nad „prawem do naprawy”, które ma przysługiwać konsumentom.

Tak samo jak w Planie działania dotyczącym GOZ, KE wskazała, że na straży przestrzegania i egzekwowania przepisów umów handlowych będzie stał „główny urzędnik ds. egzekwowania przepisów handlowych”, który składać będzie sprawozdania Parlamentowi Europejskiemu, a kluczowym elementem wszystkich przyszłych umów handlowych będą postanowienia Porozumienia paryskiego⁶⁸⁸. Nie ulega wątpliwości, że tego typu polityka może poważnie dotknąć podmioty spoza UE, które wprowadzają na jej teren swoje wyroby, m.in. tekstylno-odzieżowe.

4.6. Europejski Pakt na rzecz Klimatu

Komisja Europejska wyraziła w EZŁ przekonanie, że bez maksymalnego zaangażowania obywateli, ich organizacji, samorządów czy przedsiębiorców unijnych nie

---

⁶⁸⁷ *Tamże*, pkt 3.4. Budowanie gospodarki o obiegu zamkniętym.

⁶⁸⁸ *Tamże*, s. 8

będzie w stanie zrealizować ambitnych celów EZŁ. Aby uniknąć w przyszłości takiego scenariusza, zapowiedziała, że uruchomi Europejski Pakt na rzecz Klimatu, który będzie angażować społeczeństwo w działania w dziedzinie klimatu poprzez wymianę informacji, inspirowanie i wspieranie publicznego zrozumienia zagrożenia i wyzwań związanych ze zmianą klimatu, dialog z obywatelami, ułatwianie oddolnych inicjatyw w zakresie zmiany klimatu i ochrony środowiska. W efekcie KE ogłosiła 9 grudnia 2020 r. komunikat pt. Europejski Pakt na rzecz Klimatu⁶⁸⁹, który stanowi ogólnounijną inicjatywę zapewniającą obywatelom przestrzeń do nawiązywania kontaktów, wspólnego opracowywania oraz wdrażania rozwiązań klimatycznych i z zakresu ochrony środowiska. Europejski Pakt na rzecz Klimatu ma na celu upowszechnianie wiedzy o zmianie klimatu na podstawie wiarygodnych dowodów naukowych oraz promowanie stylu życia zgodnego z zasadami zrównoważonego rozwoju. W tym celu KE ogłosiła, że działania będą prowadzone poprzez ambasadorów o różnym pochodzeniu i profesji.

Internetowa inauguracja Europejskiego Paktu na rzecz Klimatu odbyła się 16 grudnia 2020 r. Na uwagę zasługuje niezwykle krótki okres pomiędzy ogłoszeniem komunikatu Komisji a inauguracją projektu – z tego zdaje się wynikać, że Komisja Europejska przywiązuje dużą wagę do powstania i wręcz natychmiastowego działania tej platformy.

Od momentu inauguracji Europejskiego Paktu na rzecz Klimatu liczba ambasadorów przekroczyła 600⁶⁹⁰. Nie są to jednak funkcje wyłącznie symboliczne, ponieważ ambasadorowie odgrywają kluczową rolę w edukowaniu i podnoszeniu świadomości społeczeństwa w zakresie klimatu. Wielu z nich to osoby aktywnie zaangażowane w różnego rodzaju debaty publiczne. Ich głosy są słyszalne, co przyciąga uwagę społeczną i kształtuje dyskusję na temat zmiany klimatu. Wskutek tego napędzane są zmiany systemowe i międzypokoleniowe dla całego społeczeństwa.

W Polsce ambasadorowie współpracują m.in. z UN Global Compact Network Polska, skupiając się również na transformacji branży tekstylno-odzieżowej w kierunku zrównoważonego rozwoju poprzez liczne dyskusje, prace grup roboczych skupiających aktywistów, naukowców oraz przedstawicieli biznesu. Takie partnerstwa są unikatowe i pozwalają na rzeczywiste wprowadzenie zmian w konkretnych branżach. W efekcie

---

⁶⁸⁹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Europejski Pakt na rzecz Klimatu, 9.12.2020, COM(2020) 788 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0788&from=EN> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶⁹⁰ W Polsce jest obecnie 21 ambasadorów, a w ich gronie znajdują się tak wpływowe osobistości, jak prezydent Łodzi Hanna Zdanowska czy prezydent Warszawy Rafał Trzaskowski.

działalność ambasadorów Europejskiego Paktu na rzecz Klimatu napędza konstruktywną dyskusję i realne działania, które służą ograniczeniu wpływu człowieka na środowisko i klimat.

5. Strategia Komisji Europejskiej dla zrównoważonych tekstyliów

5 stycznia 2021 r. została opublikowana przez Komisję Europejską tzw. mapa drogowa dotycząca Strategii na rzecz tekstyliów zrównoważonych w obiegu zamkniętym. Dokument ten stanowił plan konkretyzacji propozycji przedstawionych w EZŁ, Strategii przemysłowej oraz Planie działania na rzecz GOZ. Był to też punkt wyjścia w pracach nad Strategią dla zrównoważonych tekstyliów, a także dla konsultacji społecznych, które trwały od 12 maja do 4 sierpnia 2021 r. Konsultacje skupiły 544 interesariuszy⁶⁹¹, z czego 80% pochodziło z państw członkowskich, reszta zaś z krajów EFTA (Islandia, Liechtenstein, Norwegia i Szwajcaria). W konsultacjach wzięli udział interesariusze będący producentami i dostawcami tekstyliów oraz odzieży, a także spółki detaliczne, podmioty recyklingujące, konsumenci, ośrodki badań, władze publiczne i organizacje pozarządowe. Główne obszary dyskusji podczas konsultacji dotyczyły ekoprojektowania, oznakowania ekologicznego, ograniczenia stosowania niebezpiecznych substancji chemicznych, promowania napraw i ponownego wykorzystania produktów, wprowadzenia „paszportu produktu” zawierającego informacje środowiskowe danego produktu. Postulaty te w dużym stopniu zostały uwzględnione w Strategii na rzecz zrównoważonych wyrobów włókienniczych w obiegu zamkniętym wydanej 30 marca 2022 r. (Strategia KE dla zrównoważonych tekstyliów)⁶⁹², co wcale nie jest zaskakujące, gdyż wcześniej obszary te były też przedmiotem EZŁ, Strategii przemysłowej oraz Planu GOZ.

W celu implementacji, wykonania oraz egzekucji zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylno-odzieżowej zaproponowano w Strategii KE dla zrównoważonych tekstyliów szereg działań do osiągnięcia w 2030 r. Głównym zamierzeniem Komisji Europejskiej jest w tym względzie przejście branży na model cyrkularny. Wiąże się to z jednoczesnym wydłużeniem „życia” (trwałości) oraz zapewnieniem możliwości ponownego wykorzystania produktów tekstylnych (ekoprojektowanie), przeciwdziałaniem niszczeniu

---

⁶⁹¹ https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12822-EU-strategy-for-sustainable-textiles/F_en (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶⁹² Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Strategia UE na rzecz zrównoważonych wyrobów włókienniczych w obiegu zamkniętym, 30.3.2022, COM(2022) 141 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/DOC/?uri=CELEX:52022DC0141> (dostęp: 18.08.2023 r.).

niesprzedanych i zwróconych produktów tekstylnych, wprowadzeniem paszportów produktów, zapobieganiem *greenwashingowi*, eliminacją zanieczyszczeń mikroplastikiem pochodzącym z produktów tekstylnych, a także rozszerzeniem odpowiedzialności producenta w zakresie odpadów tekstylnych. Komisja Europejska podkreśliła potrzebę zmiany dotychczasowego paradygmatu i odejścia od modelu szybkiej mody do 2030 r. To jednak nie oznacza, że europejski legislator ma na celu zahamowanie rozwoju branży tekstylno-odzieżowej. Wręcz przeciwnie, jego intencją jest zlikwidowanie negatywnych aspektów związanych z tą branżą, w tym przede wszystkim zjawiska *fast fashion* i wszystkich łączących się z nim praktyk, które znacząco obciążają środowisko i wpływają na zmianę klimatu.

W Strategii KE dla zrównoważonych tekstyliów Komisja Europejska przedstawiła obszerny pakiet propozycji legislacyjnych, które mają znaleźć odzwierciedlenie w nowo wprowadzanych lub modyfikowanych aktach prawnych. Załącznik do omawianego dokumentu prezentuje listę ponad 20 inicjatyw legislacyjnych, mających na celu osiągnięcie przedstawionych wytycznych. Zaproponowany harmonogram tych działań jest przewidziany na lata 2022–2024 r., co w momencie ogłoszenia Strategii KE dla zrównoważonych tekstyliów wydawało się zadaniem trudnym do osiągnięcia. Biorąc jednak pod uwagę postępy poczynione w ciągu półtorarocznego okresu od daty publikacji omawianego dokumentu, nie ma wątpliwości, że europejski prawodawca jest zdeterminowany, by zrealizować ten ambitny plan.

Parlament Europejski dokonał szczegółowej analizy Strategii KE dla zrównoważonych tekstyliów, z uwzględnieniem szerszego kontekstu, tj. w świetle założeń Agendy 2030, Nowego planu działania dotyczącego GOZ, Ósmego programu działań w zakresie środowiska, dyrektywy 2008/98/WE, briefingów Europejskiej Agencji Środowiska: „Tekstylna w europejskiej gospodarce o obiegu zamkniętym”, „Ramy umożliwiające modele biznesowe w obiegu zamkniętym w Europie”, „Tworzywo sztuczne w tekstyliach: w stronę gospodarki o obiegu zamkniętym”, „Gospodarka tekstyliami syntetycznymi w Europie”, „Tekstylna i środowisko: rola designu w europejskiej gospodarce o obiegu zamkniętym” oraz „Mikroplastiki z tekstyliów: w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym dla tekstyliów w Europie”, raportu technicznego Wspólnego Centrum Badawczego z czerwca 2021 r. – „Perspektywy gospodarki o obiegu zamkniętym w sektorze tekstylnym w UE”, sprawozdania Fundacji Ellen MacArthur z 2017 r. – „A New Textiles Economy: Redesigning fashion's future”, raportu Instytutu Hot or Cool – „Nieodpowiedni, nieuczciwy, niemodny: zmiana rozmiaru mody na rzecz uczciwej przestrzeni konsumpcji”. Wyniki tak wszechstronnej i dogłębnej analizy dokonanej przez PE pokazują, jak ważne jest dla europejskiego

prawodawcy zintegrowane i holistyczne podejście do transformacji branży tekstylno-odzieżowej. Wszystkie wymienione polityki, badania czy regulacje były przedmiotem wcześniejszych badań i analiz w dysertacji, co potwierdza dodatkowo wagę badań w kontekście implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w przedmiotowej branży.

16 maja 2023 r. Parlament Europejski opublikował raport bazujący na przeprowadzonym badaniu⁶⁹³, w którym podkreślono konieczność implementacji zasady zrównoważonego rozwoju odzwierciedloną w agendach i strategiach o zasięgu międzynarodowym i wezwano jednocześnie do umocnienia roli EEA w monitorowaniu implementacji i wykonywania tej zasady w branży. W raporcie tym uwypuklono potrzebę oddzielenia wzrostu gospodarczego od wykorzystania zasobów w branży tekstylno-odzieżowej, a także postulat promowania świadomej konsumpcji i konieczność odejścia od modelu *fast fashion*. Parlament Europejski zaakcentował w raporcie niezbędność zaproponowania przez KE dalszych przepisów mających na celu pełną dekarbonizację branży na wszystkich etapach łańcucha wartości, zgodnie z celem Porozumienia paryskiego. Wezwał ponadto Komisję Europejską do ułatwiania sektorowych dialogów i partnerstw klimatycznych z zainteresowanymi stronami z branży tekstylno-odzieżowej, aby zachęcić do sporządzania dobrowolnych planów działania spójnych z europejskim prawem o klimacie. W sprawozdaniu podniesiono też kwestię redukcji zużycia wody przez branżę oraz problematykę mikroplastiku i ekoprojektowania, a także rozszerzenia odpowiedzialności producenta i ugruntowania pozycji konsumentów w „zielonej transformacji”. Dodatkowo zalecono wzmocnienie mechanizmów egzekwowania prawa w państwach członkowskich w odniesieniu do branży tekstylno-odzieżowej.

Parlament Europejski nie tylko przyjął z aprobatą plany KE w odniesieniu do transformacji branży tekstylno-odzieżowej, ale znacząco je wzmocnił i rozszerzył, zwracając uwagę na szereg kwestii w zakresie nie tylko implementacji zasady zrównoważonego rozwoju, ale też jej wykonywania, monitorowania i egzekwowania.

5.1. Ekoprojektowanie

Jedną z istotnych kwestii z punktu widzenia wpływu branży tekstylno-odzieżowej na środowisko jest wydłużenie życia produktu, czyli zapewnienie jego trwałości oraz możliwości

---

⁶⁹³ Sprawozdanie w sprawie Strategii UE na rzecz tekstyliów zrównoważonych i o obiegu zamkniętym, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0176_EN.html (dostęp: 27.09.2023 r.).

jego ponownego użycia. Jak wskazuje się w Strategii KE dla zrównoważonych tekstyliów, kluczową rolę w realizacji tego założenia odgrywa projektowanie produktów. To właśnie projektowanie jest istotnym etapem w łańcuchu wartości, który umożliwia poddanie produktów tekstylno-odzieżowych recyklingowi, przedłużenie ich „życia”, wyeliminowanie niebezpiecznych substancji oraz cząsteczek mikroplastiku. W obecnej chwili mieszanie różnych włókien w produktach tekstylno-odzieżowych, a także brak dostępnych technologii oddzielających różnego rodzaju włókna znacząco utrudnia recykling⁶⁹⁴. Z tych właśnie względów Komisja Europejska w ślad za zapowiedzią w Strategii dla zrównoważonych tekstyliów opublikowała projekt rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającego ramy dla wymogów dotyczących ekoprojektu dla zrównoważonych produktów i uchylającego dyrektywę 2009/125/WE z 30 marca 2002 r. (projekt rozporządzenia ws. ekoprojektu)⁶⁹⁵.

Do celów priorytetowych zawartych w projekcie rozporządzenia ws. ekoprojektu należą nowe wymagania dotyczące projektowania, które prowadzą do zwiększenia trwałości produktów, możliwości ich ponownego użycia, ulepszenia i naprawy, odnowienia i konserwacji, rozwiązania problemu obecności niebezpiecznych chemikaliów w produktach, zmniejszenia ilości wytwarzanych odpadów, zwiększenia zawartości materiałów z recyklingu w produktach przy jednoczesnym zapewnieniu ich efektywności i bezpieczeństwa oraz zmniejszenia śladu węglowego i środowiskowego.

W uzasadnieniu do rozporządzenia ws. ekoprojektu projektodawca wskazuje: „Niniejsze rozporządzenie jest częścią pakietu inicjatyw przedstawionych przez Komisję, dotyczących zrównoważonych produktów i propagujących wybór zrównoważonych produktów. Pakiet obejmuje ukierunkowane inicjatywy sektorowe dotyczące wyrobów włókienniczych⁶⁹⁶ i budowlanych⁶⁹⁷, które odnoszą się do produktów wywierających

---

⁶⁹⁴ Zdanie to nawiązuje do tekstu opracowanego przez autorkę dysertacji, mianowicie Raportu „Zrównoważony Rynek modowy. Przewodnik po strategii UE na rzecz zrównoważonych wyrobów włókienniczych o obiegu zamkniętym” wydanym przez Global Compact Network Poland oraz Instytut Zrównoważonego Rozwoju i Środowiska Uczelni Łazarskiego, str. 70, dostęp: https://ungc.org.pl/wp-content/uploads/2022/11/Raport_Zrownowazony_Rynek_Modowy.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶⁹⁵ Wniosek, Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające ramy ustalania wymogów dotyczących ekoprojektu dla zrównoważonych produktów i uchylające dyrektywę 2009/125/WE, 30.3.2022, COM(2022) 142 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/DOC/?uri=CELEX:52022PC0142> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶⁹⁶ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Strategia UE na rzecz zrównoważonych wyrobów włókienniczych w obiegu zamkniętym, 30.3.2022, COM(2022) 141 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/DOC/?uri=CELEX:52022DC0141> (dostęp: 18.08.2023 r.).

⁶⁹⁷ *Tamże*.

największy wpływ na środowisko i klimat, a także inicjatywę mającą na celu wzmocnienie pozycji konsumentów w procesie transformacji ekologicznej poprzez lepsze informowanie i lepszą ochronę przed nieuczciwymi praktykami⁶⁹⁸. Planowane rozporządzenie ws. ekoprojektu stanowić będzie ramy mające na celu poprawę zrównoważenia środowiskowego produktów poprzez określenie wymogów, jakie powinny one spełniać, ale to akty delegowane będą precyzować wymogi w odniesieniu do określonych produktów. W aktach delegowanych Komisja Europejska określi w szczególności kryteria dotyczące trwałości i niezawodności produktu, jego ponownego użycia i ulepszenia, możliwości naprawy, łatwości konserwacji i odnowienia, obecności w nim substancji potencjalnie niebezpiecznych, efektywności energetycznej i zasobooszczędności, zawartości materiałów z recyklingu, regeneracji i recyklingu, śladu węglowego i środowiskowego oraz przewidywanej ilości odpadów wytworzonych w związku z produktem.

Możliwość naprawy, która jest istotnym elementem ekoprojektu, jest na tyle istotna dla prawodawcy w przejściu na model GOZ, że 22 marca 2023 r. opublikował on projekt dyrektywy w sprawie wspólnych zasad promujących naprawę towarów (prawo do naprawy)⁶⁹⁹. Celem projektu prawa do naprawy jest ułatwienie konsumentom naprawy i zwiększenie jej opłacalności zamiast wymiany towarów. Projektowana dyrektywa na obecnym etapie wydaje się jednak dotyczyć raczej sprzętów elektronicznych. Sugerować to mogłyby również słowa Fransa Timmermansa, wiceprzewodniczącego wykonawczego do spraw EZŁ: „Naprawa ma kluczowe znaczenie, by położyć kres modelowi »wziąć, skorzystać, zepsuć, wyrzucić«, który tak bardzo szkodzi planecie, naszemu zdrowiu, naszej gospodarce. Nie ma powodu, dla którego wadliwy kabel lub uszkodzony wentylator zmuszałby konsumenta do zakupu całkowicie nowego produktu⁷⁰⁰. Biorąc jednak pod uwagę zarówno brak wyraźnego wyłączenia produktów tekstylno-odzieżowych z projektowanej regulacji, jak i dążenie prawodawcy wyrażone w Strategii KE dla zrównoważonych tekstyliów, zgodnie z którym „do 2030 r. wyroby włókiennicze wprowadzane na rynek UE będą trwałe i nadające się do recyklingu, w znacznym stopniu wykonane z włókien wtórnych, wolne od substancji niebezpiecznych

---

⁶⁹⁸ Wniosek, Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniająca dyrektywy 2005/29/WE i 2011/83/UE w odniesieniu do wzmocnienia pozycji konsumentów w procesie transformacji ekologicznej poprzez lepsze informowanie i lepszą ochronę przed nieuczciwymi praktykami, 30.3.2022, COM(2022) 143 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022PC0143> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁶⁹⁹ Projekt dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie wspólnych zasad promujących naprawę towarów i zmieniającej rozporządzenie (UE) 2017/2394, dyrektywy (UE) 2019/771 i (UE) 2020/1828, 22.3.2023, COM (2023) 155 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023PC0155> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁷⁰⁰ *Do naprawy zamiast do śmietnika*, https://poland.representation.ec.europa.eu/news/do-naprawy-zamiast-dosmietnika-2023-03-22_pl (dostęp: 27.09.2023 r.).

i produkowane z poszanowaniem praw socjalnych i środowiska. Konsumenci będą dłużej korzystali z wysokiej jakości wyrobów włókienniczych po przystępnej cenie, szybka moda wyjdzie z mody, a opłacalne ekonomicznie usługi w zakresie ponownego użycia i naprawy będą powszechnie dostępne”, należy sądzić, że prawo to zostanie również przewidziane dla produktów tekstylno-odzieżowych. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na trend w tym kierunku rozpoczęty we Francji, gdzie od października 2023 r. konsumenci będą mogli ubiegać się o zwrot kosztów naprawy odzieży i obuwia w warsztatach lub u szewców, którzy dołączyli do programu. Rząd francuski przeznaczył na ten cel 154 mln euro, które w ciągu najbliższych 5 lat mają wesprzeć tamtejszy projekt #ReFashion.

Naprawa ubrań nie jest nowym rozwiązaniem również w Holandii. Działają tam centra napraw, takie jak United Repair Center w Amsterdamie, gdzie naprawie poddawane są ubrania m.in. marki Patagonia, obecnie uznanej za najbardziej zaawansowaną markę na świecie pod względem implementacji zasady zrównoważonego rozwoju. Rozwiązania takie znane są również w Wielkiej Brytanii (studio napraw Re.Uniqlo), Belgii, gdzie naprawie poddawane są ubrania sportowe firmy Decathlon, czy w Polsce, gdzie trend ten został rozpoczęty przez markę woshwosh naprawiającą obuwie. To tylko wybrane przykłady, które obrazują fakt, że praktyka w tym względzie wyprzedza już rozwiązania regulacyjne.

Interesujące rozwiązanie zostało przewidziane w art. 17 projektu rozporządzenia ws. ekoprojektu. Zgodnie z tym przepisem Komisja Europejska zapewni udział przedstawicieli państw członkowskich i wszystkich zainteresowanych stron związanych z danym produktem lub daną grupą produktów, takich jak przedstawiciele przemysłu, w tym – co istotne – w branży tekstylno-odzieżowej małych i średnich przedsiębiorstw. Strony te będą uczestniczyć w szczególności w przygotowaniu wymogów dotyczących ekoprojektu, badaniu skuteczności ustanowionych mechanizmów nadzoru rynku oraz ocenie środków samoregulacji. W tym celu KE powoła grupę ekspertów pod nazwą „forum ds. ekoprojektu”, w ramach której będą się odbywały spotkania zainteresowanych stron.

Kolejnym godnym uwagi narzędziem jest możliwość przedstawienia Komisji Europejskiej środków samoregulacyjnych. Zgodnie bowiem z art. 18 projektu rozporządzenia ws. ekoprojektu dwa podmioty gospodarcze lub ich większa liczba mogą zaproponować Komisji środek samoregulacji ustanawiający wymogi dotyczące ekoprojektu dla produktów jako alternatywę dla aktu delegowanego. Rozwiązania samoregulacyjne powinny zawierać wykaz podmiotów gospodarczych będących sygnatariuszami środka samoregulacji, wymagania dotyczące ekoprojektu mające zastosowanie do produktów objętych środkiem

samoregulacji, szczegółowy, przejrzysty i obiektywny plan monitorowania, z jasno określonymi obowiązkami przedstawicieli przemysłu i niezależnych kontrolerów, zasady dotyczące informacji przekazywanych przez sygnatariuszy oraz przeprowadzania badań i inspekcji. Komisja ocenia proponowany środek samoregulacji oraz – w stosownych przypadkach – zwraca się o ekspertyzę naukową do unijnych agencji zdecentralizowanych. Na podstawie tej oceny KE ustala, czy stanowi on pełnoprawną alternatywę dla aktu delegowanego.

Istotnym obszarem we wdrożeniu ekoprojektu i modelu GOZ jest zapewnienie bezpieczeństwa chemicznego. Obecnie obowiązujące rozporządzenie REACH⁷⁰¹ zachęca do przechodzenia na chemikalia zaprojektowane jako bezpieczne (*safe by design*) oraz stopniowego zastępowania substancji niebezpiecznych. Zgodnie ze Strategią dla zrównoważonych tekstyliów oraz raportem Parlamentu Europejskiego planuje się zaostrzenie regulacji mające na celu całkowite wyeliminowanie substancji toksycznych oraz mikroplastików, a na etapie projektowania produktów powinny zostać określone kryteria bezpiecznych chemikaliów. Dodatkowo, jak wskazuje Komisja Europejska, zastępowanie i ograniczanie do minimum substancji potencjalnie niebezpiecznych w wyrobach tekstylno-odzieżowych powinno nastąpić zgodnie ze Strategią w zakresie chemikaliów na rzecz zrównoważoności i nietoksycznego środowiska⁷⁰² (Strategia wydana przez Komisję Europejską 14 października 2020 r.)⁷⁰³. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że 25 września 2023 r. Komisja Europejska przyjęła środki mające na celu ograniczenie celowego dodawania mikrodrobin plastiku. Jak podkreślił Virginijus Sunkevicius, komisarz ds. środowiska, oceanów i rybołówstwa „zakaz celowego dodawania mikrodrobin plastiku stanowi odpowiedź na poważne obawy dotyczące środowiska i zdrowia ludzi. Mikroplastiki znajdują się w morzach, rzekach i na lądzie, a także w żywności i wodzie pitnej. Dzisiejsze ograniczenie dotyczy bardzo

---

⁷⁰¹ Rozporządzenie (WE) nr 1907/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie rejestracji, oceny, udzielania zezwoleń i stosowanych ograniczeń w zakresie chemikaliów (REACH) i utworzenia Europejskiej Agencji Chemikaliów, zmieniające dyrektywę 1999/45/WE oraz uchylające rozporządzenie Rady (EWG) nr 793/93 i rozporządzenie Komisji (WE) nr 1488/94, jak również dyrektywę Rady 76/769/EWG i dyrektywy Komisji 91/155/EWG, 93/67/EWG, 93/105/WE i 2000/21/WE (Dz.Urz. UE L 396, s. 1).

⁷⁰² Zdanie to nawiązuje do tekstu opracowanego przez autorkę dysertacji, mianowicie Raportu „Zrównoważony Rynek mody. Przewodnik po strategii UE na rzecz zrównoważonych wyrobów włókienniczych o obiegu zamkniętym” wydanym przez Global Compact Network Poland oraz Instytut Zrównoważonego Rozwoju i Środowiska Uczelni Łazarskiego, str. 71, dostęp: https://ungc.org.pl/wp-content/uploads/2022/11/Raport_Zrownowazony_Rynek_Modowy.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁷⁰³ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Strategia w zakresie chemikaliów na rzecz zrównoważoności na rzecz nietoksycznego środowiska, 14.10.2020, COM(2020) 667 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/DOC/?uri=CELEX:52020DC0667&from=EN> (dostęp: 27.09.2023 r.).

małych cząstek, ale to duży krok w kierunku ograniczenia zanieczyszczeń powodowanych przez człowieka”⁷⁰⁴.

Obecnie trwają dalsze prace legislacyjne nad projektem rozporządzenia KE ws. ekoprojektowania. 22 maja 2023 r. Rada przyjęła swoje stanowisko w tej sprawie, a Komitet ds. Środowiska, Zdrowia Publicznego i Bezpieczeństwa Żywności ogłosił w Parlamencie Europejskim swoje poprawki do projektu rozporządzenia⁷⁰⁵.

5.2. Wymogi informacyjne i cyfrowy paszport produktu

W celu zagwarantowania klarownych informacji na temat produktów tekstylnoodzieżowych, a także podkreślenia znaczenia cyfryzacji europejski prawodawca zaproponował w Strategii dla zrównoważonych tekstyliów rozwiązanie, jakim jest tzw. cyfrowy paszport produktu. Ramy prawne oraz wymagania ogólne dla tego instrumentu zostały zarysowane w przywołanym wcześniej projekcie rozporządzenia ws. ekoprojektu. Art. 8 rozporządzenia ws. ekoprojektu stanowi, że wymogi związane z cyfrowym paszportem produktu zawarte zostaną w aktach delegowanych i obejmować będą informacje, które należy zawrzeć w paszporcie produktu, rodzaje nośników danych, z których należy korzystać, informacje, czy paszport produktu powinien odnosić się do poziomu modelu, partii czy artykułu, sposób, w jaki paszport produktu udostępnia się klientom, podmioty mające dostęp do informacji zawartych w paszporcie produktu (w tym klienci, producenci, importerzy i dystrybutorzy, sprzedawcy, podmioty zajmujące się naprawą produktów, ich recyklingiem), podmioty, które mogą wprowadzać informacje do paszportu produktu lub je aktualizować, w tym w razie potrzeby stworzyć nowy paszport produktu (np. producenci, podmioty zajmujące się naprawą produktów, specjaliści ds. konserwacji, podmioty zajmujące się recyklingiem produktów), okres, przez jaki dostępny jest paszport produktu.

Paszport produktu ma ułatwiać konsumentom podejmowanie dobrych decyzji zakupowych, dlatego powinien zawierać rzetelne dane o danym produkcie, ale również dawać gwarancję przejrzystości informacji dla przedsiębiorstw w łańcuchu dostaw. Może on dodatkowo stanowić narzędzie, które służy do badań rynkowych i umożliwia zmianę i doskonalenie produktów. Nowe regulacje w zakresie paszportu produktu muszą być, zgodnie

---

⁷⁰⁴ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_4581(dostęp: 27.09.2023 r.).

⁷⁰⁵ <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-european-green-deal/file-sustainable-products-initiative> (dostęp: 27.09.2023 r.).

ze Strategią KE dla zrównoważonych tekstyliów, spójne z obowiązującym rozporządzeniem w sprawie etykietowania wyrobów włókienniczych (nr 1007/2011).⁷⁰⁶

Warto podkreślić, że niektóre organizacje i przedsiębiorcy już podejmują inicjatywy wyprzedzające planowane regulacje dotyczące cyfrowych paszportów produktów, wspierając w ten sposób transformację rynku w kierunku zrównoważonego rozwoju. Za przykład może posłużyć organizacja GS1, znana ze swoich standardów ułatwiających zarządzanie łańcuchem dostaw w różnych sektorach. Pracuje ona obecnie nad koncepcją architektury danych, która mogłaby stanowić podstawę dla cyfrowego paszportu produktu. W tym celu powołana została grupa robocza dla branży tekstylno-odzieżowej skupiająca przedstawicieli biznesu, ekspertów oraz przedstawicieli środowisk akademickich.

Finansowany przez Komisję Europejską w ramach programu „Cyfrowa Europa” projekt CIRPASS zmierza ponadto do stworzenia fundamentów dla wdrożenia od 2023 r. programów dotyczących cyfrowych paszportów produktów. W jego ramach rozwijany jest pilotaż dotyczący wprowadzenia tej technologii do branży tekstylno-odzieżowej. Projekt ten stanowi istotny element w budowie ekosystemu opartego na wspólnych standardach, zasadach i taksonomii.

Ponadto w Szwecji został uruchomiony projekt Trace4value, którego celem jest weryfikacja, w jaki sposób paszport produktu może sprawdzić się w praktyce w przypadku produktów odzieżowych. Jak wskazuje Jenny Waarn, dyrektorka wdrożeniowa projektu, tylko w pierwszym kwartale 2024 r. ma on objąć około tysiąca produktów⁷⁰⁷.

Niezależnie od tego niektórzy przedsiębiorcy branży tekstylno-odzieżowej już eksplorują możliwości praktycznego zastosowania cyfrowych paszportów produktów. Na niedawnym wydarzeniu Circural Textile Days 2023 w Hertogenbosch wielu przedsiębiorców branży tekstylno-odzieżowej prezentowało innowacyjne podejście do wdrożenia tej technologii. To pokazuje, że rynek sam z siebie dąży do adaptacji zrównoważonych rozwiązań, nawet przed wprowadzeniem oficjalnych regulacji w tym zakresie.

---

⁷⁰⁶ Zdanie to nawiązuje do tekstu opracowanego przez autorkę dysertacji, mianowicie Raportu „Zrównoważony Rynek mody. Przewodnik po strategii UE na rzecz zrównoważonych wyrobów włókienniczych o obiegu zamkniętym” wydanym przez Global Compact Network Poland oraz Instytut Zrównoważonego Rozwoju i Środowiska Uczelni Łazarskiego, str. 77, dostęp: https://ungc.org.pl/wp-content/uploads/2022/11/Raport_Zrownowazony_Rynek_Modowy.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁷⁰⁷ R. Graham, *Digital product passport: A ticket to brag sustainability?*, <https://www.siliconrepublic.com/enterprise/digital-product-passport-eu-commission-green-sustainability-clothing> (dostęp: 27.09.2023 r.).

Dodatkowym celem stawianym przez Komisję Europejską w Strategii dla zrównoważonych tekstyliów jest wprowadzenie zakazu niszczenia niesprzedanych produktów, a także nałożenie na duże przedsiębiorstwa obowiązku transparentności, połączone z obowiązkiem ujawniania ilości wyrzucanych i niszczonych tekstyliów. W ramach proponowanego rozporządzenia ws. ekoprojektu wprowadzono definicje związane z usuwaniem niesprzedanych produktów konsumenckich, zakaz niszczenia niesprzedanych produktów oraz monitoring skuteczności takiego zakazu poprzez wprowadzenie obowiązku ujawnienia liczby zniszczonych niesprzedanych produktów konsumpcyjnych, a także przyczyn ich zniszczenia, z powołaniem się na możliwe odstępstwa. Aby zniechęcić do niszczenia produktów, w projekcie rozporządzenia ws. ekoprojektu Komisja Europejska zaproponowała wprowadzenie obowiązku przejrzystości, zgodnie z którym przedsiębiorstwa będą musiały publicznie (np. na ogólnodostępnej stronie internetowej) ujawniać liczbę produktów, w tym wyrobów tekstylnych, które wyrzucają i niszczą.

5.3. Przeciwdziałanie nieuczciwej komunikacji marketingowej (*greenwashingowi*)

Strategia KE dla zrównoważonych tekstyliów zawiera szeroką propozycję dotyczącą wyeliminowania zjawiska *greenwashingu* i wzmocnienia pozycji konsumenta. W tym kontekście Komisja Europejska zaproponowała trzy równoległe mechanizmy eliminowania tzw. nieprawdziwych zielonych twierdzeń. Po pierwsze, wzmocnienie pozycji konsumentów poprzez propozycję dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniającej dyrektywy 2005/29/WE i 2011/83/UE w odniesieniu do wzmocnienia pozycji konsumentów w procesie transformacji ekologicznej poprzez lepsze informowanie i lepszą ochronę przed nieuczciwymi praktykami (dyrektywa dotycząca wzmocnienia pozycji konsumentów)⁷⁰⁸. Po drugie, zapewnienie podawania przez przedsiębiorców klarownych informacji o produktach w projekcie rozporządzenia ws. ekoprojektu – głównie poprzez tzw. paszport produktu. Po trzecie, dobrowolne oświadczenia w zakresie ekologiczności produktów, usług oraz działalności przedsiębiorców przewidziane w projekcie dyrektywy Parlamentu Europejskiego

---

⁷⁰⁸ Wniosek, Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniająca dyrektywy 2005/29/WE i 2011/83/UE w odniesieniu do wzmocnienia pozycji konsumentów w procesie transformacji ekologicznej poprzez lepsze informowanie i lepszą ochronę przed nieuczciwymi praktykami, 30.3.2022, COM (2022) 143 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0143> (dostęp: 27.09.2023 r.).

i Rady w sprawie uzasadnienia wyraźnych oświadczeń środowiskowych i informowania o nich z 22 marca 2023 r. (dyrektywa ws. oświadczeń środowiskowych)⁷⁰⁹.

Celem projektu dyrektywy dotyczącej wzmocnienia pozycji konsumentów jest „wkład w rozwój unijnej gospodarki o obiegu zamkniętym i zielonej gospodarki poprzez umożliwienie konsumentom podejmowania świadomych decyzji o kupnie, a tym samym wkład w bardziej zrównoważoną konsumpcję. Jego celem jest również wyeliminowanie nieuczciwych praktyk handlowych, które wprowadzają konsumentów w błąd, odwołując ich od zrównoważonych wyborów konsumpcyjnych”. Jak wskazuje ponadto prawodawca, wniosek ten jest jedną z inicjatyw określonych w Nowym programie na rzecz konsumentów⁷¹⁰ oraz w Planie działania dotyczącym GOZ⁷¹¹ i stanowi kontynuację EZŁ⁷¹². Projekt dyrektywy dotyczącej wzmocnienia pozycji konsumentów niesie zmiany w obowiązujących obecnie dyrektywach 2005/29/WE i 2011/83/UE, wprowadzając choćby definicje twierdzeń dotyczących ekologiczności, oznakowań dotyczących zrównoważonego charakteru czy trwałości. Celem tych zmian jest utrzymanie dyrektyw 2005/29/WE i 2011/83/UE w mocy, ale też zachowanie wysokiego poziomu ochrony konsumentów we wszystkich sektorach, poprzez uzupełnienie przepisów europejskich dotyczących poszczególnych sektorów i produktów. 19 września 2023 r. Parlament Europejski i Rada osiągnęły wstępne porozumienie w sprawie projektu dyrektywy dotyczącej wzmocnienia pozycji konsumentów. Porozumienie to utrzymało główne cele dyrektywy, ale wprowadziło też ulepszenia, takie jak włączenie nieuczciwych roszczeń opartych na kompensacji emisji gazów cieplarnianych do wykazu zakazanych praktyk, silniejsze środki zapobiegające przedwczesnemu starzeniu się, wyjaśnienie odpowiedzialności przedsiębiorców w niektórych przypadkach oraz wprowadzenie zharmonizowanego formatu w

---

⁷⁰⁹ Wniosek, Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie uzasadnienia wyraźnych oświadczeń środowiskowych i informowania o nich (dyrektywa w sprawie oświadczeń środowiskowych) z 22 marca 2023 r., Bruksela 22.03.2023 r., COM(2023) 166 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023PC0166> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁷¹⁰ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady. Nowy program na rzecz konsumentów. Poprawa odporności konsumentów na potrzeby trwałej odbudowy, 13.11.2020, COM(2020) 696 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0696> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁷¹¹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Nowy plan działania dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym na rzecz czystszej i bardziej konkurencyjnej Europy, 11.3.2020, COM(2020) 98 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0098> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁷¹² Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Europejski Zielony Ład, 11.12.2019, COM(2019) 640 final, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0016.02/DOC_1&format=PDF (dostęp: 27.09.2023 r.).

celu zwiększenia widoczności dobrowolnej handlowej gwarancji trwałości, a także ulepszenia przypomnienia o prawnej gwarancji zgodności⁷¹³.

Dodatkowym zabezpieczeniem konsumentów jest wspomniany wcześniej instrument zaproponowany przez projekt rozporządzenia ws. ekoprojektu, a mianowicie – cyfrowy paszport produktu, który ma zapewnić transparentność produkcji oraz informacji dotyczących wpływu danego produktu na środowisko.

Z kolei projekt dyrektywy ws. oświadczeń środowiskowych, wskazując już w pierwszym zdaniu kontekst wniosku, nawiązuje do projektu dyrektywy dotyczącej wzmocnienia pozycji konsumentów. Legislator uznał jednocześnie, że „wniosek dyrektywy ws. oświadczeń środowiskowych przewiduje bardziej szczegółowe przepisy (*lex specialis*) i uzupełniono proponowane zmiany w dyrektywie o nieuczciwych praktykach handlowych⁷¹⁴ (*lex generalis*). Oba wnioski mają na celu rozwiązanie wspólnego zbioru problemów w drodze wdrożenia różnych elementów tego samego preferowanego pakietu strategicznego określonego w ocenie skutków opublikowanej wraz z inicjatywą dotyczącą wzmocnienia pozycji konsumentów w procesie transformacji ekologicznej”. W uzasadnieniu do projektu dyrektywy ws. oświadczeń środowiskowych wskazano ponadto, że już w EZŁ Komisja Europejska zobowiązała się „do wyeliminowania wprowadzających w błąd oświadczeń środowiskowych dzięki zapewnieniu nabywcom dostępu do wiarygodnych, porównywalnych i weryfikowalnych informacji, aby mogli podejmować bardziej zrównoważone decyzje i w celu ograniczenia ryzyka pseudoekologicznego marketingu. Potrzebę zajęcia się problemem pseudoekologicznego marketingu uznano następnie za priorytetową zarówno w ramach Nowego planu działania UE dotyczącego gospodarki o obiegu zamkniętym⁷¹⁵, jak i Nowego programu na rzecz konsumentów⁷¹⁶. W niedawno przyjętym planie przemysłowym Zielonego

---

⁷¹³ <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/09/19/council-and-parliament-reach-provisional-agreement-to-empower-consumers-for-the-green-transition/> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁷¹⁴ Dyrektywa 2005/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 maja 2005 r. dotycząca nieuczciwych praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów na rynku wewnętrznym oraz zmieniająca dyrektywę Rady 84/450/EWG, dyrektywy 97/7/WE, 98/27/WE i 2002/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady („Dyrektywa o nieuczciwych praktykach handlowych”) (Dz.Urz. UE L 149, s. 22).

⁷¹⁵ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Nowy plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym na rzecz czystszej i bardziej konkurencyjnej Europy, 11.3.2020, COM(2020) 98 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0098> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁷¹⁶ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady. Nowy program na rzecz konsumentów. Poprawa odporności konsumentów na potrzeby trwałej odbudowy, 13.11.2020, COM(2020) 696 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0696> (dostęp: 27.09.2023 r.).

Ładu⁷¹⁷ ponownie podkreślono potrzebę umożliwienia konsumentom dokonywania wyborów w oparciu o przejrzyste i wiarygodne informacje na temat zrównoważonego charakteru, trwałości i śladu węglowego produktów oraz zwrócono uwagę, że przejrzystość rynku jest narzędziem ułatwiającym upowszechnienie produktów neutralnych pod względem emisji, które wyróżniają się pod względem technologicznym i środowiskowym”. Projekt dyrektywy dotyczącej wzmocnienia pozycji konsumentów ma, zgodnie z jej art. 1 ust. 1, zastosowanie do wyraźnych oświadczeń środowiskowych składanych przez przedsiębiorców na temat produktów lub przedsiębiorców w ramach praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów. Zgodnie natomiast z art. 5 ust. 1 to państwa członkowskie mają zapewnić, by przedsiębiorca był zobowiązany do informowania o wyraźnym oświadczeniu środowiskowym. Oświadczenia takie mogą obejmować wyłącznie rodzaje wpływu na środowisko, aspekty środowiskowe i efektywność środowiskową. Regulacje zawarte w projekcie dyrektywy dotyczącej wzmocnienia pozycji konsumentów wprowadzają również określone wymogi dla systemu oznakowania ekologicznego, czyli systemu certyfikacji.

Co interesujące, Komisja Europejska zainicjowała dobrowolny program działań na rzecz zrównoważonej konsumpcji i wyeliminowania *greenwashingu* w ramach Agendy Konsumentckiej jeszcze w styczniu 2021 r. – Green Consumption Pledge. Projekt ten ma na celu przyspieszenie procesu zmian w zakresie wyeliminowania *greenwashingu* w przedsiębiorstwach. Firma Decathlon z branży tekstylno-odzieżowej to jedno z przedsiębiorstw biorących udział w tym pilotażowym projekcie, które zobowiązało się, wraz z innymi sygnatariuszami projektu, do obliczenia śladu węglowego przedsiębiorstwa i produktów, a także do jego redukcji, zwiększenia sprzedaży zrównoważonych produktów i usług, wspieranie (również finansowe) zrównoważonych praktyk w ramach EZŁ, zapewnienie, że informacje przekazane konsumentom w związku ze śladem węglowym przedsiębiorcy i produktu będą łatwo dostępne, dokładne i jasne.

Komisarz ds. sprawiedliwości Didier Reynders zauważył w związku z inicjatywą Green Consumption Pledge: „Aby móc dokonywać świadomych wyborów, konsumenci

---

⁷¹⁷ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Plan przemysłowy Zielonego Ładu na miarę epoki neutralności emisyjnej, 1.2.2023, COM(2023) 62 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023DC0062> (dostęp: 27.09.2023 r.).

potrzebują większej przejrzystości w zakresie śladu węglowego i zrównoważonego rozwoju produktów. Właśnie o to chodzi w dzisiejszej inicjatywie”⁷¹⁸.

Wprowadzane regulacje i projekty dobrowolne obrazują, że transformacja ekologiczna, a także rzetelna komunikacja należą do priorytetów europejskiego prawodawcy. Biorąc pod uwagę kluczową rolę, jaką odgrywają na rynku podmioty przemysłowe i handlowe, istotne jest uzupełnienie wniosków legislacyjnych dobrowolnymi inicjatywami o charakterze nieregulacyjnym, skierowanymi przez UE do pionierów w branży, którzy chcą wspierać zieloną transformację. Green Consumption Pledge to jedna z inicjatyw pozaregulacyjnych Nowej Agendy Konsumenckiej proponowanej przez Komisję Europejską, która stanowi doskonały przykład współpracy pomiędzy prawodawcą a przedsiębiorcami w implementacji zasady zrównoważonego rozwoju.

5.4. Rozszerzona odpowiedzialność producenta oraz wspieranie ponownego użycia i recyklingu odpadów tekstylnych

Komisja Europejska w Strategii KE dla zrównoważonych tekstyliów jako jeden z priorytetów wskazuje rozszerzenie odpowiedzialności producenta w zakresie odpadów tekstylnych. Ma to na celu, z jednej strony, zapobieganie powstawaniu odpadów w ogóle, z drugiej zaś, stworzenie systemu zbierania, sortowania, ponownego używania i przygotowania do recyklingu w obiegu zamkniętym.

Kilka państw członkowskich UE już wprowadziło lub rozważa wprowadzenie wymagań dotyczących rozszerzonej odpowiedzialności producenta w odniesieniu do produktów tekstylny-odzieżowych ze względu na regulacje ustanawiające obowiązek selektywnego zbierania odpadów włókienniczych do 1 stycznia 2025 r.⁷¹⁹ Rozwiązanie takie zostało zaproponowane w dyrektywie 2018/851/UE. Z danych Euractiv wynika, że sprawozdania dotyczące zbiórki odpadów tekstylnych pokonsumenckich składają już Austria,

---

⁷¹⁸ Komisja Europejska ogłasza zobowiązanie do ekologicznej konsumpcji, a pierwsze firmy zobowiązują się do konkretnych działań na rzecz większego zrównoważonego rozwoju, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_182 (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁷¹⁹ Zdanie to nawiązuje do tekstu opracowanego przez autorkę dysertacji, mianowicie Raportu „Zrównoważony Rynek mody. Przewodnik po strategii UE na rzecz zrównoważonych wyrobów włókienniczych o obiegu zamkniętym” wydanym przez Global Compact Network Poland oraz Instytut Zrównoważonego Rozwoju i Środowiska Uczelni Łazarskiego, str. 82, dostęp: https://ungc.org.pl/wp-content/uploads/2022/11/Raport_Zrownowazony_Rynek_Modowy.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

Francja i Włochy, podczas gdy inne kraje dostarczyły takie dane raz w ciągu ostatniej dekady, w dodatku zebrane przy pomocy organizacji pozarządowych⁷²⁰.

Komisja planuje stworzenie gospodarki uwzględniającej zbieranie, sortowanie, ponowne użycie, przygotowanie do recyklingu, a także zachęty dla producentów i marek, aby ich produkty były projektowane z poszanowaniem zasad obiegu zamkniętego. Komisja stara się zatem przede wszystkim zapobiegać powstawaniu odpadów, a te, które powstaną, przygotować je do ponownego użycia.

Pionierem regulacji dotyczących rozszerzonej odpowiedzialności producentów jest Francja, która już w 2007 r. jako pierwszy kraj w UE wprowadziła rozwiązania w tym zakresie. Obecnie pomiędzy państwami członkowskimi UE istnieją znaczne różnice odnośnie do infrastruktury do zbierania i sortowania odpadów tekstylnych. Według Euractiv niektóre kraje nie mają „prawie żadnej infrastruktury”, podczas gdy inne, np. Holandia i Niemcy, dysponują już dobrze rozwiniętymi systemami⁷²¹.

Podstawowym celem Komisji Europejskiej jest opracowanie przepisów mających na celu zapobieganie powstawaniu odpadów oraz przeznaczenie już istniejących do ponownego użycia.⁷²²

5.5. Odpowiedzialność w łańcuchach dostaw

Kolejnym elementem „zielonej transformacji”, w tym w branży tekstylna-odzieżowej, są projektowane regulacje dotyczące należytej staranności przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju (dyrektywa w sprawie należytej staranności)⁷²³. Zgodnie z uzasadnieniem do dyrektywy w sprawie należytej staranności „zachowanie przedsiębiorstw ze wszystkich sektorów gospodarki ma kluczowe znaczenie dla pomyślnego przejścia przez Unię Europejską na neutralną dla klimatu i zieloną gospodarkę zgodnie z Europejskim

---

⁷²⁰ V. Romano, *EU countries prepare for textile recycling big bang*, <https://www.euractiv.com/section/circular-materials/news/eu-countries-prepare-for-textile-recycling-big-bang/> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁷²¹ *Tamże*.

⁷²² Zdanie to nawiązuje do tekstu opracowanego przez autorkę dysertacji, mianowicie Raportu „Zrównoważony Rynek mody. Przewodnik po strategii UE na rzecz zrównoważonych wyrobów włókienniczych o obiegu zamkniętym” wydanym przez Global Compact Network Poland oraz Instytut Zrównoważonego Rozwoju i Środowiska Uczelni Łazarskiego, str. 82, dostęp: https://ungc.org.pl/wp-content/uploads/2022/11/Raport_Zrownowazony_Rynek_Modowy.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁷²³ Wniosek, Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie należytej staranności przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju oraz zmieniająca dyrektywę (UE) 2019/1937, 23.2.2022, COM(2022) 71 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022PC0071> (dostęp: 27.09.2023 r.).

Zielonym Ładem oraz dla osiągnięcia wyznaczonych przez ONZ celów zrównoważonego rozwoju, w tym celów w zakresie praw człowieka i środowiska”. W uzasadnieniu zostało też wskazane, że „przedsiębiorstwa unijne prowadzą działalność w złożonym otoczeniu i polegają na globalnych łańcuchach wartości – dotyczy to w szczególności większych z nich. Biorąc pod uwagę znaczną liczbę ich dostawców w Unii i w państwach trzecich oraz ogólną złożoność łańcuchów wartości, przedsiębiorstwa unijne – uwzględniając duże przedsiębiorstwa – mogą doświadczać trudności w identyfikowaniu i ograniczaniu ryzyka związanego z poszanowaniem praw człowieka lub wpływem na środowisko w swoich łańcuchach wartości”. Celem tej dyrektywy jest ustanowienie ram dla prowadzenia działalności z poszanowaniem praw człowieka i środowiska.

Projektowane regulacje dyrektywy w sprawie należytej staranności stanowią dopełnienie wniosku dotyczącego dyrektywy w sprawie sprawozdawczości przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju zmieniającej dyrektywę w sprawie informacji niefinansowych⁷²⁴. Dyrektywa ta dopełniać ma ponadto europejskie prawo o klimacie, utrwalając cele klimatyczne Unii, w tym również pośredni cel polegający na ograniczeniu emisji gazów cieplarnianych o co najmniej 55% do 2030 r. Uzupełnia ona pakiet Fit for 55.

Przepisy zawarte w projekcie dyrektywy w sprawie należytej staranności mają na celu udoskonalenie praktyk i integrację procesów zarządzania ryzykiem związanym z prawami człowieka i ryzykiem dla środowiska, a także procesów łagodzenia tego ryzyka przy uwzględnieniu całego łańcucha wartości ze strategiami przedsiębiorstw. Zgodnie z pkt 22 preambuły do dyrektywy w sprawie należytej staranności ma ona przede wszystkim oddziaływać na sektory o dużym wpływie, a za taki uznana została m.in. produkcja wyrobów tekstylnych oraz sprzedaż hurtowa wyrobów tekstylnych, odzieży i obuwia. Artykuł 2 ust. 1 pkt b i) dyrektywy w sprawie należytej staranności potwierdza, że dyrektywa ta ma zastosowanie do przedsiębiorstw, które zatrudniają ponad 250 pracowników i w ostatnim roku obrotowym, za który sporządzono roczne sprawozdanie finansowe, osiągnęły przychody netto w skali światowej w wysokości ponad 40 mln EUR, pod warunkiem że co najmniej 50% tych przychodów netto ze sprzedaży uzyskano z produkcji wyrobów tekstylnych, skór i wyrobów ze skór wyprawionych (w tym obuwia) oraz sprzedaży hurtowej wyrobów tekstylnych, odzieży i obuwia.

---

⁷²⁴ Wniosek, Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniająca dyrektywę 2013/34/UE, dyrektywę 2004/109/WE, dyrektywę 2006/43/WE oraz rozporządzenie (UE) nr 537/2014 w odniesieniu do sprawozdawczości przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju, 21.4.2021, COM(2021) 189 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM%3A2021%3A189%3AFIN> (dostęp: 27.09.2023 r.).

Przedsiębiorcy, do których adresowana jest dyrektywa w sprawie należytej staranności, będą zobowiązani do podejmowania działań zapobiegających wszelkim nieprawidłowościom w zakresie środowiskowym i społecznym lub – jeżeli będzie to niemożliwe – do ograniczania negatywnych konsekwencji swoich działań i zaniedbań. Aktualnie Niemcy wyprzedziły w tym obszarze inicjatywę europejską, gdyż wprowadziły do swojego porządku prawnego ustawę dotyczącą należytej staranności w łańcuchu dostaw (*Lieferkettensorgfaltspflichtengesetz*), która obowiązuje od stycznia 2023 r. Regulacja ta już teraz w sposób pośredni wpływa na polskie przedsiębiorstwa, zobowiązując je do dostarczania niemieckim kontrahentom informacji w przedmiocie własnych łańcuchów dostaw.

5.6. Raporty zrównoważonego rozwoju, taksonomia oraz wskaźniki raportowania

Komisja Europejska zapowiedziała w EZŁ nowelizację dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/95/UE z dnia 22 października 2014 r. zmieniającą dyrektywę 2013/34/UE w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże jednostki oraz grupy (dyrektywa niefinansowa)⁷²⁵ wdrożonej w Polsce ustawą o rachunkowości⁷²⁶. Dyrektywa niefinansowa zobowiązuje przedsiębiorców do opracowania informacji niefinansowych dotyczących kwestii środowiskowych, społecznych i pracowniczych, poszanowania praw człowieka, przeciwdziałania korupcji. Obowiązek ten dotyczy co do zasady spółek, które w roku obrotowym, za które sporządzają sprawozdanie finansowe oraz roku poprzedzającym zatrudniały powyżej 500 osób średniorocznie na pełnych etatach i przekroczyły 85 mln zł w przypadku sumy aktywów bilansu na koniec roku obrotowego lub przekroczyły 170 mln zł w przypadku przychodów netto ze sprzedaży towarów i produktów za rok obrotowy. Głównym celem dyrektywy niefinansowej jest umożliwienie inwestorom, konsumentom i innym interesariuszom oceny wyników niefinansowych dużych przedsiębiorstw oraz zachęcanie ich do bardziej odpowiedzialnego sposobu prowadzenia biznesu. Użytkownicy tych informacji, przede wszystkim inwestorzy oraz organizacje społeczne, domagają się jednak od przedsiębiorstw więcej i bardziej szczegółowych informacji o wpływie biznesu na środowisko, gdyż ramy prawne dyrektywy niefinansowej nie zaspokoily w pełni tych potrzeb. Interesariusze oczekują takich danych, niemniej wiele przedsiębiorstw nie dostarcza pełnych, wiarygodnych i porównywalnych informacji w tej kwestii. Potrzeby użytkowników co do

---

⁷²⁵ Dz.Urz. UE L 330, s. 1.

⁷²⁶ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2023 r., poz. 120 z późn. zm.).

informacji znacznie wzrosły w ostatnich latach i nadal będą rosły. Wynika to z coraz większej świadomości inwestorów na temat zrównoważonego rozwoju oraz pojawiających się nowych regulacji dotyczących ujawniania danych w tym zakresie.

Dlatego też 21 kwietnia 2021 r. został przedstawiony projekt dyrektywy zmieniającej dyrektywę 2013/34/UE, dyrektywę 2004/109/WE, dyrektywę 2006/43/WE oraz rozporządzenie (UE) nr 537/2014 w odniesieniu do sprawozdawczości przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju (dyrektywa sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju lub CSRD, skrót stanowi skrót od jej angielskiej nazwy *Corporate Sustainability Reporting Directive*)⁷²⁷. Celem CSRD jest przyczynienie się do „przejścia na w pełni zrównoważony i sprzyjający włączeniu społecznemu system gospodarczy i finansowy zgodnie z Europejskim Zielonym Ładem oraz celami zrównoważonego rozwoju ONZ”⁷²⁸. Dyrektywa sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju rozszerzyła zakres obowiązków sprawozdawczych na firmy zatrudniające powyżej 250 pracowników oraz małe i średnie firmy notowane na giełdzie papierów wartościowych zatrudniające więcej niż 10 pracowników. W efekcie, jak podaje europejski prawodawca w uzasadnieniu do CSRD, prawie 50 tys. firm w Unii Europejskiej będzie zobowiązanych do przestrzegania standardów sprawozdawczości w zakresie zrównoważonego rozwoju. Obecnie wymogom dyrektywy niefinansowej podlega 11 tys. podmiotów. Nowe przepisy nakładają obowiązek zewnętrznej weryfikacji informacji o zrównoważonym rozwoju oraz zgodności ze standardami sprawozdawczości w zakresie zrównoważonego rozwoju (*European Sustainability Reporting Standards – ESRS*).

18 czerwca 2020 r. przyjęte zostało rozporządzenie europejskie w sprawie ustanowienia ram ułatwiających zrównoważone inwestycje (dalej taksonomia)⁷²⁹, które obowiązuje bezpośrednio od 1 stycznia 2022 r. Celem taksonomii jest harmonizacja kryteriów ustalania, czy dana działalność gospodarcza kwalifikuje się jako zrównoważona środowiskowo. Ponadto kryteria taksonomii mają uczynić raportowanie przejrzystym, zrozumiałym

---

⁷²⁷ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/2464 z dnia 14 grudnia 2022 r. w sprawie zmiany rozporządzenia (UE) nr 537/2014, dyrektywy 2004/109/WE, dyrektywy 2006/43/WE oraz dyrektywy 2013/34/UE w odniesieniu do sprawozdawczości przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju (Dz.Urz. UE L 322, s. 15).

⁷²⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex%3A52021PC0189> (dostęp: 27.09.2023 r.).

⁷²⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/852 z dnia 18 czerwca 2020 r. w sprawie ustanowienia ram ułatwiających zrównoważone inwestycje, zmieniające rozporządzenie (UE) 2019/2088 (Dz.Urz. UE L 198, s. 13).

i transparentnym, tak aby w sposób jednolity można było dokonać oceny, czy daną działalność gospodarczą można uznać za odpowiedzialną środowiskowo⁷³⁰.

Dyrektywa sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju weszła w życie 5 stycznia 2023 r. Nowe obowiązki sprawozdawcze będą obowiązywać duże jednostki od 1 stycznia 2024 r. (tzn. w 2025 r. będą one musiały opracować pierwsze raporty za 2024 r.), pozostałe duże firmy za 2025 r. – w 2026 r., a średniej wielkości firmy za 2026 r. – w 2027 r. Warunkiem jej obowiązywania w polskim porządku prawnym jest oczywiście jej implementacja.

W dniu 31 lipca 2023 r. KE przyjęła zestaw standardów raportowania zrównoważonego rozwoju, wspomniany wyżej ESRS⁷³¹. Standardy te wskazują w obszarze środowiska pięć kluczowych zagadnień. Są to: zmiana klimatu, woda i zasoby morskie, różnorodność biologiczna i ekosystemy, wykorzystanie zasobów oraz gospodarka o obiegu zamkniętym.

Raporty zawierające informacje w zakresie niefinansowym są obecnie sporządzane przez największe marki odzieżowe, jak chociażby LPP czy grupa CCC. Większość firm działających w polskiej branży tekstylno-odzieżowej to małe i średnie podmioty niepodlegające obowiązkowi raportowania. Niemniej przedsiębiorcy z tej branży współpracują z sektorami regulowanymi, np. z branżą finansową. Oznacza to, że jeśli chcą utrzymać obecne relacje biznesowe – w tym w zakresie kredytów, ubezpieczeń czy kontraktów z inwestorami – będą musiały dostarczać informacji o ich wpływie na środowisko. Dane te będą kluczowe w podejmowaniu decyzji zarówno przez inwestorów, jak i samych konsumentów. Dlatego nadchodzące zmiany w raportowaniu są istotne dla wszystkich podmiotów, również w branży tekstylno-odzieżowej.

6. Implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylno-odzieżowej w praktyce

W celu dodania niniejszej rozprawie aspektu praktycznego badaniu poddano wybrane, różnorodne przedsiębiorstwa z branży tekstylno-odzieżowej w kontekście implementacji zasady zrównoważonego rozwoju. Zadane pytania miały na celu zgłębienie kwestii tego, jak

---

⁷³⁰ A. Szufel, *Wymogi raportowe (ESG) oraz należytej staranności spółek z sektora nieruchomościowego*, LEX/el. 2023.

⁷³¹ Załącznik do rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) uzupełniającego dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE w odniesieniu do standardów sprawozdawczości w zakresie zrównoważonego rozwoju, 31.7.2023, C(2023)5303 final, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a17f44bd-2f9c-11ee-9e98-01aa75ed71a1.0005.02/DOC_3&format=PDF (dostęp: 27.09.2023 r.).

przedsiębiorcy o różnej wielkości i o różnym modelu biznesowym – od dużych korporacji przez średnie i małe podmioty po tzw. start-upy, czyli innowacyjne biznesy – rozumieją i implementują w swojej działalności zasadę zrównoważonego rozwoju.

W tym celu zostały zadane poniższe pytania:

- Co Państwa zdaniem oznacza zasada zrównoważonego rozwoju?
- Co Państwa zdaniem oznacza implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylno-odzieżowej?
  - Jaką rolę Państwa zdaniem odgrywają dobrowolne inicjatywy branżowe w procesie przejścia przez przedsiębiorców branży tekstylno-odzieżowej na zrównoważoną? Czy takie inicjatywy są Państwu znane i czy w nich uczestniczycie?
  - Jaką rolę Państwa zdaniem odgrywają konsumenci i podejmowane przez nich działania jednostkowe i grupowe w procesie transformacji branży tekstylno-odzieżowej na zrównoważoną?
  - Jakie działania już dziś podejmuje Państwa firma w zakresie implementacji zasady zrównoważonego rozwoju? Czy działania komunikacyjne mają w tym procesie znaczenie?
  - Czy ogłoszona przez Komisję Europejską Strategia dla zrównoważonych tekstyliów Państwa zdaniem jest potrzebna, czy branża tekstylno-odzieżowa mogłaby samodzielnie przejść na zgodną z zasadą zrównoważonego rozwoju?

Do badania zostały wybrane zróżnicowane podmioty: przedstawiciele tzw. dużych przedsiębiorców – marka odzieży sportowej OTCF (marka 4F), największa i najbardziej znana polska marka odzieżowa LPP (m.in. marka Reserved), liderzy sprzedaży internetowej, czyli platformy e-commerce sprzedające odzież: Zalando, MODIVO (należąca do grupy CCC), producent tekstyliów – Freudenberg, marka lokalna średniej wielkości – Local Heros, projektantka Viola Śpiechowicz, projektantka i propagatorka mody upcyklingowej Monika Surowiec, twórczyni butów z materiałów pochodzenia roślinnego AgaZi, lider zbiórki i przetwarzania odpadów tekstylnych Vive Textile, start-up zajmujący się m.in. naprawą obuwia – woshwosh. Każdy z tych podmiotów mierzy się na co dzień z różnymi wyzwaniami, mają one różne modele biznesowe, ich produkty są zróżnicowane, podobnie jak grupy docelowe. Niemniej wszystkie podjęły kroki w kierunku implementacji zasady zrównoważonego rozwoju, co czyni je interesującymi obiektami badawczymi (nie oznacza to, że inne podmioty w branży tekstylno-odzieżowej takich kroków nie podjęły).

Celem tego badania było sprawdzenie, jak teoria w zakresie zrównoważonego rozwoju i inicjatyw z nim związanych jest przekształcana w praktyczne działania podejmowane przez różnorodne podmioty branżowe. Poniżej zostało zamieszczone podsumowanie badania. Natomiast pełne wypowiedzi wskazanych wyżej firm znajdują się w aneksie do dysertacji.

Co Państwa zdaniem oznacza zasada zrównoważonego rozwoju?

Przedsiębiorcy, którzy udzielili odpowiedzi na to pytanie, w konstruowaniu definicji zrównoważonego rozwoju dla celów swojej działalności odnoszą się do międzynarodowych wytycznych. Jednym z najbardziej cenionych źródeł jest Agenda 2030, na którą bezpośrednio powołują się m.in. LPP oraz OTCF. Innym ważnym punktem odniesienia jest EZŁ, wprost przywołany przez MODIVO. Firmy odwołują się również do definicji zrównoważonego rozwoju sformułowanej w Raporcie Brundland i kładącej nacisk na działania na rzecz przyszłych pokoleń. Definicja ta jest przywoływana przez LPP, VIVE Textile Recykling, Violę Śpiechowicz oraz Monikę Surowiec. Projektantka Viola Śpiechowicz zwraca ponadto uwagę na odpowiednie zarządzanie zasobami naturalnymi. Dla firmy Zalando kluczowym elementem definicji zrównoważonego rozwoju jest redukcja emisji oraz dążenie do modelu GOZ. Redukcja emisji w kontekście zasady zrównoważonego rozwoju jest również istotna dla firmy Freudenberg. Z kolei firma Local Heros działa zgodnie z zasadą „nie szkodzić”, a AgaZi podkreśla znaczenie działań na rzecz środowiska.

Z odpowiedzi tych wynika, że przedsiębiorcy kształtują swoje rozumienie zrównoważonego rozwoju, bazując na międzynarodowych zasadach, strategiach i politykach. Wprowadzają ponadto konkretne działania, takie jak GOZ, i dążą do neutralności klimatycznej, aby dookreślić działania w ramach implementacji zasady zrównoważonego rozwoju.

Co Państwa zdaniem oznacza implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylna-odzieżowej?

Przedsiębiorcy coraz bardziej zdają sobie sprawę z obszarów wpływu, jaki wywierają na środowisko.

W ocenie LPP implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylna-odzieżowej wymaga ograniczenia zużycia zasobów, redukcji emisji gazów cieplarnianych oraz wyeliminowania substancji chemicznych w produktach. Na istotność zmiany w odniesieniu do samych produktów zwraca również uwagę OTCF. Z kolei Zalando dodaje, że ważna jest przejrzystość łańcuchów dostaw oraz certyfikaty produktów. W ocenie VIVE Textile Recykling „model przyszłości, który będzie wspomagał zrównoważony rozwój w branży

modowej, będzie zawierał się w słowach »use less, use longer, use again«”. AgaZi podkreśla znaczenie certyfikowanych materiałów roślinnych w produkcji obuwia, co skutkuje ograniczeniem emisji gazów cieplarnianych oraz nadkonsumpcji.

Według OTCF istnieje potrzeba zmiany całej organizacji w ramach implementacji zasady zrównoważonego rozwoju. Podobnie uważa firma VIVE Textile Recykling, która podkreśla, że „producenci odzieży w wielu przypadkach powinni przemyśleć zmianę modeli biznesowych”. Local Heros postrzega przemianę branży tekstylna-odzieżowej na zrównoważoną jako kompleksowy proces – od technologicznych zmian w produkcji po konieczność budowania świadomości wśród wszystkich uczestników tej branży.

Viola Śpiechowicz oraz firma AgaZi podkreślają potrzebę ograniczenia nadprodukcji. Ta ostatnia zwraca również uwagę na „koniec życia” produktów tekstylna-odzieżowych. VIVE Textile stwierdza wręcz, że „niechciane ubrania nie są odpadem, tylko surowcem XXI wieku”.

Wyzwaniem w implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylna-odzieżowej jest, jak zauważa LPP, „brak własnych fabryk oraz fakt, że jedna szwalnia, farbiarnia czy inna firma działająca w łańcuchu wartości współpracuje z wieloma przedsiębiorcami, co znacznie rozszerza jej poziom oddziaływania, ale też komplikuje proces wdrażania zmian. Przeciwdziałanie zmianom klimatycznym i zwalczanie nierówności społecznych wymaga zatem współdziałania marek, a przy międzynarodowej skali może przynieść realne i pozytywne zmiany dla całej branży tekstylna-odzieżowej”.

W implementacji zasady zrównoważonego MODIVO dąży do transparentności, cyrkularności, niskoemisyjności oraz różnorodności. Z kolei Freudenberg precyzyjnie określa kluczowe obszary w implementacji zasady zrównoważonego rozwoju: zwiększenie recyklingu, oszczędność energetyczna, biodegradowalność, organiczna bawełna.

Z uzyskanych odpowiedzi wynika, że badane firmy coraz bardziej uświadamiają sobie swoją rolę w implementacji zasady zrównoważonego rozwoju. Przedsiębiorcy ci zdają sobie sprawę, jakie konkretne obszary działań powinny być podjęte w celu transformacji branży na zrównoważoną. Obszary przez nich wskazane wydają się być spójne z wytycznymi oraz celami określonymi w polityce i strategiach na poziomie międzynarodowym oraz unijnym. Wskazuje to na świadome podejście przedsiębiorstw do kwestii zrównoważenia, pomimo sygnalizowanych trudności i wyzwań. Taka postawa wśród firm świadczy o rosnącej świadomości biznesu, który rozumie, że odpowiedzialność społeczna i dbałość o środowisko naturalne przekłada się nie tylko na pozytywny wizerunek, ale też na długofalową stabilność i sukces na rynku.

Jaką rolę Państwa zdaniem odgrywają dobrowolne inicjatywy branżowe w procesie przejścia przez przedsiębiorców branży tekstylno-odzieżowej na zrównoważoną? Czy takie inicjatywy są Państwu znane i czy w nich uczestniczycie?

Wszyscy badani przedsiębiorcy pytani o to zagadnienie wręcz jednogłośnie podkreślili ogromne znaczenie branżowych działań na rzecz implementacji zasady zrównoważonego rozwoju.

LPP podkreśla, że „współpraca firm z sektora, niejednokrotnie przy wsparciu podmiotów branżowych oraz niezależnych organizacji, jest kluczowa do tego, aby osiągać wymierne efekty na drodze do zrównoważonego rozwoju”. Dodatkowo wskazuje na swoje uczestnictwo w wielu projektach międzynarodowych.

Współpraca MODIVO, OTCF czy Zalando w takich w inicjatywach, jak okrągły stół i grupy robocze ds. zrównoważonej mody przy UN Global Compact Network Polska świadczy o zaangażowaniu w te działania. Wszystkie wymienione firmy są uczestnikami wielu innych, wymienionych przez nich inicjatyw (por. aneks do dysertacji). Local Heros, będąca również członkiem inicjatywy okrągłego stołu i grup roboczych ds. zrównoważonej mody przy UN Global Compact Network Polska, podkreśla, że inicjatywy branżowe dostarczają wczesnych informacji dotyczących wymogów legislacyjnych i umożliwiają wpływanie na kształt przepisów. Jak wskazuje Viola Śpiechowicz, inicjatywy przyspieszają rozwój branży we właściwym kierunku, VIVE Textile Recycling podkreśla natomiast, że są one wręcz katalizatorem zmiany, zaznaczając swoje członkostwo w okrągłym stole i grupach roboczych ds. zrównoważonej mody przy UN Global Compact Network Polska. Firma woshwosh uznaje inicjatywy za niezwykle istotne w budowaniu świadomości i nawyków, lecz wskazuje przy tym na ich wciąż zbyt małą liczbę. AgaZi uważa wręcz, że dobrowolne inicjatywy mają o wiele większe znaczenie niż przepisy narzucone przez legislatorów. Freudenberg również docenia dobrowolne inicjatywy, wskazując, że są one efektywne z punktu widzenia tego przedsiębiorstwa zarówno dla jego konsumentów, jak i podwykonawców.

Jaką rolę Państwa zdaniem odgrywają konsumenci i podejmowane przez nich działania jednostkowe i grupowe w procesie transformacji branży tekstylno-odzieżowej na zrównoważoną?

Analiza odpowiedzi pokazuje, jak dużą wagę przedsiębiorcy przywiązują do zachowań konsumentów, do ich inicjatyw oddolnych, oczekiwań oraz wyborów.

Jak zauważa LPP, konsumenci są jednym z „elementów układanki”, której pełny obraz stanowią wspólne działania na poziomie rządów i legislacji, biznesu oraz konsumentów. OTCF potwierdza, że wybory konsumentów są częścią całościowej zmiany i odgrywają ważną rolę w tym procesie. Zalando dostrzega lukę pomiędzy deklaracjami a wyborami i analizuje ją, aby pomóc konsumentom w lepszym dostosowaniu ich decyzji zakupowych do wartości ekologicznych. MODIVO uznaje konsumentów za swoich kluczowych interesariuszy, których zdanie uwzględnia przy planowaniu działań na rzecz zrównoważonego rozwoju. Freudenberg wskazuje, że konsumenci są siłą napędową zmian w przedsiębiorstwach na bardziej odpowiedzialne. Firma ta podkreśla, że to właśnie wybory konsumenckie przyczyniają się do napędzania zmian na rzecz zrównoważonego rozwoju w całej branży. W ocenie firmy Local Heros strony popytowej i podażowej nie można traktować odrębnie. Viola Śpiechowicz stwierdza, że reakcje konsumentów mają bezpośredni wpływ na tempo i kierunek przemian w branży, zaś VIVE Textile Recykling dodaje, że konsumenci stanowią część składową transformacji branży na zrównoważoną. Z kolei AgaZi zwraca uwagę na siłę nabywczą konsumentów, którzy „głosują swoimi portfelami”. Uważa, że ich rola jest kluczowa w transformacji branży tekstylno-odzieżowej. Woshwosh podkreśla, że decyzje zakupowe mają moc przyspieszania transformacji w branży. Podobną opinię wyraża Monika Surowiec, która jako marka przywiązuje dużą wagę do decyzji i ewolucji zachowań konsumentów.

W świetle tych stwierdzeń jest oczywiste, że badani przedsiębiorcy z branży tekstylno-odzieżowej przykładają dużą wagę do postaw konsumentów. Rozumieją, jak ważne są oddolne inicjatywy i jak duży mają wpływ na kształtowanie implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w branży.

Jakie działania już dziś podejmuje Państwa firma w zakresie implementacji zasady zrównoważonego rozwoju? Czy działania komunikacyjne mają w tym procesie znaczenie?

Badane firmy branży tekstylno-odzieżowej podejmują kroki w celu implementacji zasady zrównoważonego rozwoju. Działania te, choć zróżnicowane, mają wspólny cel – przyczynienie się do transformacji branży w kierunku odpowiedzialnym społecznie i środowiskowo.

LPP wskazuje, że od 2017 r. sporządza raporty niefinansowe. Szczególnie wyróżnia w nich swoje zobowiązanie do samodzielnego obliczenia śladu węglowego zgodnie z wytycznymi *GHG Protocol*, by ich cele dekarbonizacyjne zostały naukowo zweryfikowane i zaakceptowane przez międzynarodową inicjatywę SBTi. Firma deklaruje też prowadzenie

prac nad zrównoważoną produkcją, wdrażaniem trwałych materiałów, chemicznym recyklingiem poliestrowych ubrań, polityką opakowaniową, optymalizacją zużycia energii w swoich salonach oraz zieloną energią w biurach i centrach dystrybucyjnych. Firma OTCF realizuje od lipca 2020 r. strategię 4F Change. W tym celu uruchomiła jeden z projektów wear_fair w partnerstwie start-upu Ubrania do oddania, który promuje odpowiedzialne postępowanie z odzieżą (szczegóły w aneksie do dysertacji). Zalando skupia się na kluczowych filarach: planeta, produkty i ludzie, podkreślając wagę komunikacji z klientami i transparentności działań. MODIVO, będące częścią grupy CCC, wdraża założenia strategii grupy ESG GO 25. Podejmowane działania szczegółowo opisane zostały w raporcie grupy. Na bezpośredni kontakt z konsumentem stawia firma Local Heros, tworząc punkty naprawcze i edukując konsumentów, podczas gdy Viola Śpiechowicz wyróżnia się innowacyjnym podejściem od odpadów tekstylnych, gdyż przekształca je w artystyczne kreacje. Tak zwany upcykling, czyli tworzenie nowych produktów z już używanych poprzez nadanie im dodatkowego waloru artystycznego, naprawy to jedno z rozwiązań stosowanych przez Monikę Surowiec.

LOCAL HEROS wprowadza punkty naprawcze oraz rozwija przestrzeń edukacyjną dla klienta.

VIVE wychodzi poza tradycyjny model biznesowy tej branży, gdyż zbiera, sortuje i przerabia zużyte ubrania na czyściwa przemysłowe, ławki zrobione z kompozytu tekstylnego VIVE Texcellence, który skutecznie zastępuje drewno i ma szerokie zastosowanie w branży budowlanej. AgaZi wprowadza innowacyjne rozwiązania w produkcji obuwia, korzystając ze skór roślinnych, co znacząco obniża emisję CO₂. Z kolei woshwosh skupia się na naprawach i edukacji, przez co podkreśla wagę świadomości konsumenta w procesie zrównoważonego rozwoju. Freudenberg natomiast stosuje w swoim przedsiębiorstwie polityki, wytyczne, samoregulacje, które ułatwiają firmie ustalenie i dążenie do celu zmniejszenia negatywnego wpływu na środowisko.

Z analizy działań przywołanych wyżej firm wynika, że przywiązują one wagę do przemian w kierunku zrównoważonego rozwoju. Wskazani przedsiębiorcy różnią się strategiami, zakresem i tempem działania, a nawet modelem biznesowym. Dążą jednak do implementacji zasady zrównoważonego rozwoju. Firmy poddane badaniu stanowią jedynie niewielki fragment branży, ale są na tyle różnorodne, że można na ich podstawie dostrzec ogólną tendencję ewolucji tego sektora.

Biorąc pod uwagę perspektywę ostatniej dekady, widoczna jest zmiana w tej branży w zakresie odpowiedzialności środowiskowej. Trendy, które wcześniej były na marginesie dyskusji, teraz dla wielu przedsiębiorców stają się priorytetowe. Branża wciąż stoi przed wieloma wyzwaniami.

Czy ogłoszona przez Komisję Europejską Strategia dla zrównoważonych tekstyliów Państwa zdaniem jest potrzebna, czy branża tekstylna-odzieżowa mogłaby samodzielnie przejść na zgodną z zasadą zrównoważonego rozwoju?

Według ankietowanych podmiotów zmiany legislacyjne są wręcz pożądane. Każda z pytanych firm wskazuje, że chciałaby jasnych wytycznych od regulatora, które pomogłyby w zorganizowaniu rynku.

Jak zauważa LPP, dzisiejszy brak regulacji sprawia, że „branża opierała się na działaniach dobrowolnych – gdzie niektóre firmy postępowały mniej sprawiedliwie od pozostałych. Przez lata wokół branży utworzył się negatywny PR, przez co wszelkie działania traktowane są jako nieprawdziwe lub niewystarczające. Patrząc na wymagania stawiane branży, czeka nas spora rewolucja, a przedsiębiorcy, którzy do tej pory nie traktowali zrównoważonego rozwoju jako elementu strategicznego, będą mieli dużo do nadrobienia”.

Na rozwiązania regulacyjne oczekuje również firma OTCF. Według niej „firmy, które samodzielnie podejmują działania w kierunku zrównoważonego rozwoju, są raczej w mniejszości. Branża odzieżowa ma wpływ na środowisko, w związku z czym musi się zmienić”. Istotną rolę przepisów, szczególnie dotyczących wyeliminowania *greenwashingu* podkreśla Freudenberg.

Strategię KE dla zrównoważonych tekstyliów popiera Zalando, zaznaczając, że istotne jest, by standardy były harmonizowane na poziomie UE i właściwie egzekwowane na poziomie krajowym. Legislacyjnych rozwiązań dla obiegu zamkniętego oczekuje również MODIVO. Local Heros zdecydowanie popiera legislację, argumentując, że „to, co nie nabierze wymiaru wymogu prawnego, nie zostanie wprowadzone w przestrzeni branży odzieżowej”. Za impuls we właściwym kierunku uznaje zapowiadane regulacje również Viola Śpiechowicz.

Według VIVE Textile Recykling regulacje prawne są niezbędne, ale powinny zostać przygotowane w oparciu o rozmowy z uczestnikami rynku. Ułatwień w funkcjonowaniu w branży tekstylna-odzieżowej poprzez wprowadzenie strategii upatruje również AgaZi. Woshwosh podsumowuje, że regulacje są niezbędne do transformacji w kierunku zrównoważonego rozwoju.

7. Podsumowanie

Obowiązujące obecnie regulacje w zakresie szeroko pojętej ochrony środowiska na poziomie UE, m.in. te dotyczące oceny oddziaływania na środowisko czy w zakresie zarządzania środowiskowego, stosowane są przez podmioty branży tekstylno-odzieżowej jedynie fragmentarycznie albo mają charakter dobrowolny, z czego niewiele takich podmiotów korzysta w praktyce. Choć istniejące przepisy sektorowe mają po części zastosowanie również do branży tekstylno-odzieżowej, to dopiero niedawno zauważono konieczność dostosowania ich do specyfiki tej branży. Punktem zwrotnym było ogłoszenie Strategii KE dla zrównoważonych tekstyliów w 2022 r., opartej na założeniach EZŁ i polityce UE w zakresie „zielonej transformacji”. Zostały wskazane konkretne obszary działań w zakresie implementacji zasady zrównoważonego rozwoju, takie jak dążenie do neutralności klimatycznej, gospodarka obiegu zamkniętego i związane z tym wydłużenie życia produktów, prawo do naprawy, wyeliminowanie szkodliwych substancji chemicznych, zakaz niszczenia niesprzedanych produktów, transparentność w informowaniu konsumenta, wprowadzenie cyfrowych paszportów produktów. Przyjęte ostatnio europejskie regulacje dla branży tekstylno-odzieżowej, a także trwające prace nad nowymi, dowodzą, że zasada zrównoważonego rozwoju przestała być zagadnieniem czysto teoretycznym, a stała się prawną busolą zarówno dla prawodawców, jak i praktyków.

Ankietowani przedsiębiorcy wydają się dobrze rozumieć ideę zrównoważonego rozwoju, gdyż opierają się na wytycznych międzynarodowych oraz założeniach i celach unijnych. Godny podkreślenia jest fakt, że w praktyce podejmują oni już teraz kroki w kierunku implementacji owej zasady w swoich przedsiębiorstwach i określają działania, które powinny być realizowane na poziomie całej branży. Zarówno inicjatywy branżowe, jak i oddolne działania konsumenckie uznane zostały przez wszystkie zbadane w dysertacji podmioty gospodarcze jako kluczowe w procesie transformacji branży na zrównoważoną.

Niemniej najistotniejszym elementem, według pytanych przedsiębiorców, jest ustanowienie jasnych ram regulacyjnych, które nadadzą kierunek i zapewnią spójność działaniom branży tekstylno-odzieżowej zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

ZAKOŃCZENIE

W dysertacji przeprowadzono badanie procesu implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w Unii Europejskiej, skoncentrowane na aspektach ochrony środowiska i klimatu. Tak wąskie wyznaczenie zakresu badań uzasadnione jest przez różnorodność i złożoność zagadnień środowiskowych oraz ich wielowymiarowość. Za przedmiot analizy wybrano branżę tekstylno-odzieżową, a o wyborze zadecydowała charakterystyczna cecha tej branży, ściśle powiązana ze zrównoważonym rozwojem. Cechą tą jest fenomen społeczny: *fast fashion* i jego istotny, dewastujący wpływ na środowisko.

Branża tekstylno-odzieżowa jest trudnym przedmiotem badania. Trudności wynikają z jej globalnego charakteru, wielości i zróżnicowania występujących w niej podmiotów oraz znaczącego, a zarazem zróżnicowanego udziału w degradacji środowiska w całym łańcuchu dostaw. Branża ta nie była do tej pory uregulowana kompleksowo, a unormowania prawne jej dotyczące miały charakter fragmentaryczny i jako takie rzadko stanowiły dobry przykład dostrzegania – reagowania na występujące w niej związki przyczynowo-skutkowe negatywnie oddziałujące na środowisko i klimat. Sytuacja zaczęła ulegać zmianie wraz z powstaniem holistycznej koncepcji, sposobu postrzegania środowiska, która znalazła wyraz w zasadzie zrównoważonego rozwoju, uznanej z biegiem czasu za jedną z zasad prawa międzynarodowego i europejskiego oraz wielu systemów prawa krajowego.

Głównym celem niniejszej pracy było zbadanie relacji pomiędzy ogólną transpozycją zasady zrównoważonego rozwoju w UE a stopniem oraz sposobem jej implementacji w branży tekstylno-odzieżowej. Teza rozprawy brzmiała: implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w Unii Europejskiej, zwłaszcza w przypadku branży tekstylno-odzieżowej, nie sprowadza się jedynie do prostego przeniesienia tej zasady w ramach ogólnych wytycznych i przepisów. Jest to proces złożony, zależny od zaangażowania różnorodnych aktorów tej branży, w tym producentów oraz konsumentów.

W ramach dysertacji przeprowadzono badanie mające na celu weryfikację hipotez towarzyszących postawionej tezie. Wyniki tego badania zostały przedstawione i omówione w pięciu rozdziałach, koncentrujących się na różnych aspektach omawianej problematyki.

Zasada zrównoważonego rozwoju uważana jest za swego rodzaju busołę funkcjonowania naszej cywilizacji. Trwający całe dziesięciolecia proces kształtowania się tej zasady odbywał się na płaszczyźnie międzynarodowej, regionalnej, lokalnej, w dużej mierze

w ramach organizacji międzynarodowych. Działania ONZ stanowią kamienie milowe na drodze do uznania zrównoważonego rozwoju za fundament prawa międzynarodowego. Dlatego pogłębione badanie opisane w rozdziale pierwszym dysertacji sięga lat 70. XX wieku, kiedy to zaczęła się rozwijać świadomość znaczenia harmonii pomiędzy człowiekiem a środowiskiem oraz pomiędzy rozwojem ekonomicznym a ochroną środowiska.

Dzisiaj na ogół panuje zgoda co do tego, że zasada ta osadzona jest na trzech współzależnych filarach: środowiskowym, ekonomicznym i społecznym. Najwięcej uwagi poświęcono w dysertacji ochronie środowiska. Powodem tego jest jego globalna i wciąż postępująca degradacja, której ludzkość stara się przeciwstawić m.in. lawinowo tworzonymi regulacjami prawnymi. W praktyce zasada zrównoważonego rozwoju ukazuje swoje zalety, gdyż jej stosowanie prowadzi właśnie do wprowadzenia harmonii pomiędzy zjawiskami środowiskowymi, ekonomicznymi i społecznymi.

Treść zasady zrównoważonego rozwoju jest bardzo ogólna, co sprawia, że jej stosowanie jest trudne i prowadzi do rozbieżnych rezultatów zarówno w praktyce, legislacji, jak i doktrynie. Samo przeniesienie tej zasady do prawa europejskiego lub krajowego – w mniej lub bardziej literalnym brzmieniu – to zaledwie mały krok, aczkolwiek we właściwym kierunku. Implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w prawie międzynarodowym oraz europejskim odbywała się dotąd przy użyciu tradycyjnych metod, w których główną rolę odgrywały państwa i UE jako podmioty prawa międzynarodowego. W rozdziale drugim rozprawy przedstawiono wyniki badania, zgodnie z którym prawodawca europejski traktuje środowisko jako priorytet, a zrównoważony rozwój – jako centralną wartość i cel funkcjonowania tej organizacji.

Niemniej w przypadku branży tekstylno-odzieżowej proces ten wydaje się przebiegać odmiennie, co wykazano w rozdziale trzecim, czwartym oraz piątym pracy. Pomimo globalnego i unijnego wzrostu znaczenia zasady zrównoważonego rozwoju ta konkretna branża, idąc ścieżką *fast fashion*, charakteryzuje się zwiększoną produkcją oraz konsumpcją, a tym samym – znaczącym negatywnym wpływem na środowisko i klimat. Spowodowało to, że w proces implementacyjny zasady zrównoważonego rozwoju w analizowanym sektorze zaangażowały się podmioty niepaństwowe. W tym kontekście należy wskazać przede wszystkim pozarządowe organizacje konsumenckie. Ich działalność na rzecz wdrażania zasady zrównoważonego rozwoju odbywa się głównie poprzez inicjowanie odpowiednich programów działań, regulacji prawnych bądź uczestnictwo w procesach legislacyjnych. Podobne działania zostały podjęte przez producentów odzieży. Rezultatem takich działań było powstanie

w 2018 r. inicjatywy Karta Przemysłu Mody na rzecz Klimatu czy w 2019 r. – Paktu Mody, które zostały podjęte przez przedstawicieli branży i organizacje wspierające. Przedsiębiorcy tworzą ponadto takie platformy, jak Sustainable Apparel Coalition, okrągłe stoły czy grupy robocze, które służą współpracy i wymianie wiedzy z zakresu najlepszych praktyk, przyczyniając się w ten sposób do tworzenia akceptowanych standardów w zakresie ochrony środowiska i klimatu. Ważną rolę w promowaniu zrównoważonych praktyk w branży tekstylna-odzieżowej odgrywają samoregulacje ISO oraz wytyczne OECD, promujące transparentność i odpowiedzialność w tej branży. Analiza oddziaływania podmiotów niepaństwowych w tym zakresie pozwala stwierdzić, że od pewnego czasu mamy do czynienia z nowym zjawiskiem, a mianowicie znaczącym zwiększeniem roli tych podmiotów w procesie implementacji zasady zrównoważonego rozwoju. Kierunek wektora tendencji przemawia na rzecz prognozy, że tendencja ta się utrzyma, a jej praktyczne znaczenie wzrośnie. Istotne znaczenie mają inicjatywy podmiotów niepaństwowych – to dzięki nim zasada zrównoważonego rozwoju wypełnia się nowymi, szczegółowymi treściami, przez co staje się bardziej czytelna i przewidywalna. Wyniki badań w tym obszarze przedstawione w rozdziale czwartym pozwoliły ocenić udział aktywności oddolnej w implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylna-odzieżowej.

Przegląd zasad i wartości Unii Europejskiej, zarówno w obszarze prawa pierwotnego, jak i wtórnego, pozwala skonstatować, że zasada zrównoważonego rozwoju i jej implementacja stały się kluczowymi elementami architektury politycznej i prawnej tej organizacji. Ranga i stosunkowo konsekwentna implementacja zasady zrównoważonego rozwoju wynikają z uświadomienia sobie, że trwałe powodzenie projektu europejskiego – integracji europejskiej zależy m.in. od równoczesnej dbałości o rozwój gospodarczy, środowiskowy i społeczny. Spod tego procesu wymyka się jednak zjawisko tzw. *fast fashion*, sprawcy degradacji środowiska w skali globalnej, przy znaczącym negatywnym udziale samej Unii Europejskiej. Lecz jednocześnie w UE mają miejsce procesy dające nadzieję na sprostanie temu wyzwaniu.

Wiele wskazuje na to, że poziom implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w Unii Europejskiej może ulec znacznej poprawie po wdrożeniu regulacji zaproponowanych w Strategii KE dla zrównoważonych tekstyliów z 2022 r. Jak przewidziano w tym dokumencie, do 2030 r. wszystkie wyroby włókiennicze wprowadzane na rynek unijny będą musiały spełniać kryteria trwałości, recyklingu, braku substancji szkodliwych i odpowiedzialnej produkcji środowiskowej. Podkreślono w nim również, że realizacja tych celów wymagać będzie kompleksowych zmian w całym łańcuchu dostaw, od projektowania przez produkcję

i dystrybucję, aż po konsumpcję i zarządzanie odpadami, a projektowane zmiany będą wymagały nie tylko inwestycji w nowe technologie, ale też nowego podejścia do projektowania, produkcji i konsumpcji wyrobów tekstylnych. Z lektury Strategii wynika, że jej głównym celem jest implementacja zasady zrównoważonego rozwoju poprzez osiągnięcie neutralności klimatycznej, wprowadzenie gospodarki obiegu zamkniętego, wydłużenie życia produktów, prawo do naprawy, wyeliminowanie szkodliwych substancji, zakaz niszczenia niesprzedanych produktów, transparentność informacji dla konsumentów, wprowadzenie cyfrowych paszportów produktów oraz wyeliminowanie tzw. *greenwashingu*.

W procesie implementacji zasady zrównoważonego rozwoju w UE zaobserwować można jeszcze jedno interesujące zjawisko. Jest nim stopniowe włączanie przez producentów i dystrybutorów tekstyliów oraz odzieży – bez przymusu prawnego – zasady zrównoważonego rozwoju do ich strategii biznesowych. Zmiana ta wynika przede wszystkim z rosnących oczekiwań konsumentów oraz analizy trendów rynkowych, co jest motywowane dążeniem do uzyskania przewagi konkurencyjnej. Przedsiębiorcy poddani dla potrzeb tej dysertacji badaniu, którego wyniki zostały opisane w rozdziale piątym, wydają się nie tylko dobrze rozumieć zasadę zrównoważonego rozwoju, ale też w praktyce podejmują konkretne kroki w kierunku jej implementacji w swoich firmach i określają działania, jakie powinny być realizowane na poziomie całej branży.

Jak wynika z analizy przedstawionej w rozdziale trzecim rozprawy, na obecnym etapie stosowania zasady zrównoważonego rozwoju przez unijną branżę tekstylną-odzieżową cena wciąż jest podstawowym kryterium decyzji konsumenckich, lecz w coraz większym stopniu brane są również pod uwagę aspekty ochrony środowiska i zmian klimatu. Ten rosnący nacisk ze strony konsumentów staje się jednym z motorów sprzyjających implementacji zrównoważonego rozwoju w UE (i nie tylko).

Implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w unijnej branży tekstylną-odzieżowej – mimo rosnącej świadomości wynikających z niej implikacji – wciąż stanowi duże wyzwanie. Branża ta jest z jednej strony świadoma stawianych przed nią oczekiwań, lecz z drugiej strony przejawia pewną rezerwę i wyczekiwanie na mające nastąpić zmiany normatywne. Ten stan rzeczy wynika z trendu *fast fashion*, skutkującego nadprodukcją, nadmierną konsumpcją i znaczącym śladem środowiskowym. W tej sytuacji uprawniony wydaje się wniosek, że kamieniem milowym implementacji zasady zrównoważonego rozwoju będzie wejście w życie aktów prawnych przewidzianych w Strategii KE dla zrównoważonych tekstyliów.

ANEKS – PEŁNE ODPOWIEDZI MAREK TEKSTYLNO-ODZIEŻOWYCH DO SEKCJI V.6. DYSERTACJI

Odpowiedzi zamieszczone poniżej są prezentowane w ich pierwotnej formie i brzmieniu, tak jak zostały podane przez uczestników badania w celach badawczych w ramach dysertacji. Nie były one modyfikowane ani edytowane, aby można było jak najwierniej oddać stanowisko ankietowanych podmiotów w kontekście analizowanych zagadnień. W części A znajdują się wszystkie odpowiedzi w języku polskim. Ze względu na fakt, że firma Zalando oraz Freudenberg udzieliły odpowiedzi w języku angielskim, zostały one przetłumaczone przez autorkę dysertacji, a ich oryginalne brzmienie załączone do części B niniejszego aneksu.

CZĘŚĆ A

Co Państwa zdaniem oznacza zasada zrównoważonego rozwoju?

LPP: „Mówiąc o zrównoważonym rozwoju firm, mamy na myśli realizację ustrukturyzowanych, systemowych działań na rzecz środowiska i społeczeństwa, które wpisują się w strategię biznesową przedsiębiorstwa. Głównymi zasadami, które powinny wyznaczać ich kierunek, jest 17 celów zrównoważonego rozwoju ONZ, które kategoryzują działania w 5 grup: ludzie, planeta, dobrobyt, pokój i partnerstwo. Przede wszystkim chodzi o to, żeby firma poza generowaniem zysku i realizacją planów biznesowych jednocześnie miała na uwadze poszanowanie otoczenia społecznego i naturalnego – by zaspokajała potrzeby społeczeństwa nie tylko tu i teraz, ale też w długiej perspektywie, a poprzez skutki swojej działalności nie ograniczała możliwości życia i rozwoju przyszłym pokoleniom. W tym kontekście ważne jest, w jaki sposób firma generuje swój zysk i czy w drodze do osiągnięcia celów bierze pod uwagę nie tylko przychody i zadowolenie akcjonariuszy. Jako firma, która funkcjonuje w sposób zrównoważony, musimy być świadomi złożoności uwarunkowań, w których operujemy, i rozumieć swój wpływ w całym łańcuchu wartości. W przypadku branży odzieżowej, która ten łańcuch ma bardzo rozdrobniony, te wpływy są szerokie i często nieoczywiste. Warto też pamiętać o tym, że relacja przedsiębiorstwa z otoczeniem społecznym i naturalnym ma charakter dwukierunkowy. Zrównoważony biznes to taki, który bierze pod uwagę swój wpływ na otoczenie zewnętrzne, ale równocześnie dba o wewnętrzny dobrostan, zapewniając stałe zatrudnienie, bezpieczeństwo i możliwości rozwoju swoim pracownikom. Ważne jest zatem, aby znaleźć odpowiedni balans pomiędzy realizacją zadań związanych z celami

środowiskowymi i społecznymi oraz biznesowymi, które pozwolą w dłuższej perspektywie zachować stabilną pozycję na rynku”.

OTCF: „W OTCF nie mamy własnej definicji Zrównoważonego Rozwoju, więc w komunikacji zarówno z naszymi pracownikami, jak i wszystkimi interesariuszami zewnętrznymi opieramy się na pojęciach ogólnie dostępnych. Bliskie jest nam m.in. podejście UNGC, którego jesteśmy członkiem (w tym 17 celów dla zrównoważonego rozwoju). W naszej strategii mówimy przede wszystkim o rozwijaniu się w sposób odpowiedzialny. Jak wynika z danych ONZ, przemysł odzieżowy jest odpowiedzialny za około 10% emisji gazów cieplarnianych (generuje więcej dwutlenku węgla niż loty międzynarodowe i cała żegluga morska), a według raportu Ellen MacArthur Foundation z 2017 roku udział branży w emisji dwutlenku węgla może wzrosnąć do 26% do roku 2050. Ponadto według danych pochodzących ze Światowego Instytutu Zasobów (WRI) branża odzieżowa jest drugim co do wielkości konsumentem wody na świecie. Na każdą tonę wyprodukowanej odzieży przypada ok. 200 ton wody. Te i inne fakty stanowią fundament w naszym myśleniu o zrównoważonym rozwoju. To właśnie dlatego stworzyliśmy strategię 4F Change, która na początku dotyczyła głównie marki 4F, a dziś dotyczy całej spółki OTCF. U jej podstaw znajduje się transformacja całej firmy, a więc zmiana we wszystkich obszarach ESG”.

Zalando: „Naszą wizją jest bycie zrównoważoną platformą modową z pozytywnym wpływem na ludzi i planetę. Chcemy oddać społeczeństwu więcej, niż bierzemy, realizując naszą wizję w oparciu o trzy filary zrównoważoności: planetę, produkty i ludzi. W miarę jak klimat się ociepla, będziemy kontynuować redukcję emisji gazów cieplarnianych zgodnie z nauką o klimacie. Jako firma e-commerce, która dostarcza produkty do klientów, będziemy priorytetowo traktować bardziej zrównoważone opcje opakowań i redukcję materiałów opakowaniowych. Poprzez nasze produkty chcemy pomóc naszym klientom w dokonywaniu bardziej świadomych wyborów. Naszym celem jest też zachowanie zasobów poprzez promowanie działań z zakresu gospodarki o obiegu zamkniętym, takich jak ponowne użycie, odsprzedaż i recykling”.

MODIVO: „Jest to globalny kierunek transformacji gospodarki, uwzględniający koszty wpływu na środowisko naturalne oraz społeczności, wynikające z prowadzonej działalności. W Unii Europejskiej kierunek działań wyznacza ogłoszony w grudniu 2019 Europejski Zielony Ład, przekładający się na szereg wytycznych dotyczących prowadzenia, finansowania czy monitorowania i komunikowania przedsiębiorstw”.

Freudenberg: „Firma realizuje holistyczne podejście do zrównoważonego rozwoju na trzech poziomach: ekonomicznym, ekologicznym i społecznym. a) Freudenberg dzieli swoje działania ekologiczne na dwa obszary: • Ślad węglowy (Footprint) = Freudenberg wyznaczył sobie cel osiągnięcia neutralności CO₂ do 2045 roku. • Ślad ręczny (Handprint) = Drugim celem działu Apparel w FPM jest wygenerowanie około 25% przychodów ze zrównoważonych produktów do 2025 roku. b) Działania firmy na poziomie ekonomicznym i społecznym (zarządzanie personelem) również są zgodne z tym zrównoważonym podejściem i są opisane w Kodeksie Postępowania”.

LOCAL HEROS: „Ponieważ nie istnieje oficjalna definicja, kierujemy się formą definicji, która odzwierciedla wartości Zrównoważenia: nie szkodzić w obszarze ekologii, społeczeństwa i angażować się w obszar legislacyjny w celu tworzenia nowej zrównoważonej branży Mody. W naszej ocenie jest to działanie ze świadomością konsekwencji, które niesie za sobą przemysł lekki, jak i branie odpowiedzialności za konsekwencje, które są wynikiem produkcji”.

Viola Śpiechowicz: „Zrównoważony rozwój to najogólniej mówiąc, właściwe podejście do korzystania z istniejących zasobów, w poczuciu odpowiedzialności za przyszłość naszej planety i funkcjonowanie kolejnych pokoleń”.

Monika Surowiec: „To, jak został on zdefiniowany w Raportcie Brundtland z 1987 r. ŚK ds. Środowiska i Rozwoju pt. »Nasza wspólna przyszłość«, jest dla mnie jak do tej pory najlepszą definicją. Czyli: »Zrównoważony rozwój to taki, który odpowiada obecnym potrzebom bez uszczerbku dla możliwości spełnienia swoich potrzeb przez przyszłe pokolenia. Ma na celu zapewnić rozwój gospodarczy przy jednoczesnej ochronie równowagi społecznej i środowiskowej«. Gdybym miała zastosować tę definicję na gruncie przemysłu tekstylnego i odzieżowego (branża mody), to rozpatrywałabym go na całym łańcuchu dostaw wartości mody, ponieważ żaden z jego elementów nie powinien być rozpatrywany oddzielnie, a traktowany jako cały system. Oznacza to, że potrzeby wszystkich uczestników łańcucha dostaw mody powinny być zaspokojone przy jednoczesnym zaspokojeniu potrzeb ekosystemów środowiskowych i wsparciu innych gospodarek. W tym mogą pomóc dokumenty wspierające przemysł mody, tj. Strategia dla zrównoważonych tekstyliów, bo dzięki nim możemy definiować konkretne zapotrzebowania, rozwiązania i adresować je na całym łańcuchu dostaw mody, tworząc realną zmianę w systemie. Zgłębiając się w Strategię UE dotyczącą wyrobów włókienniczych w obiegu zamkniętym na temat ekoprojektowania, wskazuje się, że produkt mody, aby nadawał się do recyklingu czy ponownego użycia, musi

być jakościowy zarówno pod względem wykonania jak i trwałości i jakości użytych materiałów bezpieczny dla człowieka i środowiska. Ważne jest więc zdefiniowanie tych wszystkich parametrów”.

VIVE Textile Recykling: „W VIVE Textile Recykling uważamy, że zrównoważony rozwój to spełnienie potrzeb obecnego pokolenia z uwzględnieniem potrzeb przyszłych pokoleń i środowiska”.

AgaZi: „Dla AgaZi zasada zrównoważonego rozwoju oznacza obranie kierunku, którego drogowskazem jest szacunek. Do siebie, do innych, do środowiska, w którym żyjemy i zwierząt jako współuczestników tego środowiska. Zrównoważony rozwój biznesu nie musi być przy tym rozwojem widzianym w kategoriach stricte finansowych czy liczbowych dla tego biznesu, bierze natomiast pod uwagę prawdziwy całościowy koszt związany z jego funkcjonowaniem – również koszt, który muszą ponieść inni, by usunąć negatywne skutki tego funkcjonowania. Zrównoważony rozwój nie będzie więc miał na celu »dalej, mocniej, więcej«, a »lepiej, mądrzej, odpowiedzialniej... z szacunkiem«”.

Co Państwa zdaniem oznacza implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w branży tekstylna-odzieżowej?

LPP: „Zrównoważony rozwój oznacza pełną równowagę między trzema czynnikami postępu cywilizacyjnego: gospodarczym, społecznym i środowiskowym. Podejmowane działania według wytycznych przedstawionych w Agendzie 2030 powinny odbywać się zarówno na szczeblu państwowym, jak i na poziomie podmiotów biznesowych oraz jednostek. Dążenie do minimalizacji zużycia zasobów, redukcji emisji zanieczyszczeń, eliminacji toksycznych substancji z procesów gospodarczych, a także zapewnienia poczucia bezpieczeństwa i dobrobytu są istotne zarówno dla właścicieli firm, jak i ich interesariuszy, co oznacza, że determinują strategie biznesowe, ale też wybory konsumenckie. Mając na uwadze wspólne wartości, poprzez implementację zasad zrównoważonego rozwoju marki i ich klienci są w stanie zmienić branżę odzieżową tak, by nie tylko nie szkodzić środowisku oraz ludziom zaangażowanym w produkcję, ale także by wspierać odtwarzanie ekosystemów. Ważne jest, by jednocześnie łączyć potrzeby wszystkich interesariuszy, ale także przyszłych pokoleń. Patrząc na nasz łańcuch wartości i wszystkich jego uczestników, mamy świadomość wpływu branży odzieżowej na środowisko, społeczności lokalne i ludzi pracujących w fabrykach naszych dostawców produkujących ubrania. Troska o planetę to także dbanie o jakość życia – nie tylko

swojego, ale i innych. Branża modowa odgrywa dużą rolę w kształtowaniu gospodarki zarówno w krajach europejskich, jak również azjatyckich, gdzie zlokalizowana jest produkcja. To, co charakteryzuje sektor modowy, to brak własnych fabryk oraz fakt, że jedna szwalnia, farbiarnia czy inna firma działająca w łańcuchu wartości współpracuje z wieloma przedsiębiorcami, co znacznie rozszerza jej poziom oddziaływania, ale też komplikuje proces wdrażania zmian. Przeciwdziałanie zmianom klimatycznym i zwalczanie nierówności społecznych wymaga zatem współdziałania marek, a przy międzynarodowej skali może przynieść realne i pozytywne zmiany dla całej branży tekstylno-odzieżowej”.

OTCF: „Dla nas to proces ciągłej zmiany i wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju na wszystkich poziomach działalności. Upraszczając, można powiedzieć, że mówimy tu głównie o dwóch aspektach: 1) zmiany w obrębie samego produktu, czyli odzieży (dla nas oznacza to m.in. działanie w zgodzie ze Strategią Tekstylną Unii Europejskiej) oraz 2) zmiany w funkcjonowaniu całej organizacji (m.in. w zgodzie ze standardem raportowania ESG, dyrektywą CSRD)”.

Zalando: „Ostatecznie chodzi tu o ustanawianie standardów związanych z cyklem życia produktów, przejrzystością łańcucha dostaw i certyfikatami. Oczekujemy regulacji na poziomie UE, które stworzą bardziej równą płaszczyznę dla całej branży. W Zalando angażujemy różne strony zainteresowane w branży, aby wspólnie sprostać tym wyzwaniom”.

MODIVO: „W Grupie MODIVO oraz w całej Grupie CCC są 4 zasady, którymi kierujemy się w wyznaczaniu i realizacji celów z zakresu zrównoważonego rozwoju w prowadzeniu biznesu, tj. zasada Transparentności, Cyrkularności, Niskoemisyjności i Różnorodności”.

Freudenberg: „Uważamy, że działania przyczyniające się do realizacji wyżej opisanych korporacyjnych celów dotyczących naszego śladu ręcznego (handprint) i śladu węglowego (footprint) są niezwykle ważne. Dom Zrównoważoności FPM Apparel z jego siedmioma filarami określa konkretne cele krótko- i długoterminowe. Aby osiągnąć te cele, nieustannie podejmujemy i rozwijamy różne działania i podejścia”.

LOCAL HEROS: „W kontekście teoretycznym oznacza zmianę systemów zarządzania z linearnych na cyrkularne. W kontekście operacyjnym oznacza wyzwanie z zakresu zarządzania zmianą. Zmiana owa odbywać się będzie w sferze technicznej, operacyjnej, jak i mentalnej. Technicznej, ponieważ wymaga zmiany w doborze składowych produktu, metod produkcji, jak i wykorzystaniu określonych składników na etapie

konfekcjonowania. W sferze operacyjnej, ponieważ zobowiązuje producenta do myślenia pełnym łańcuchem wartości, który jest dłuższy niż zwyczajowy, liczony od zakupu składników do momentu sprzedaży lub obsługi reklamacyjnej. Pełny łańcuch wartości w kontekście zrównoważenia liczyć będziemy od powstania idei produktu uwzględniającej miejsca pochodzenia składników, sposób ich wytworzenia, transport, sposób wytworzenia produktu gotowego, sprzedaż, obsługę posprzedażową, w tym reklamacyjną, po zaopiekowanie produktu zużytego przez klienta. Najcięższym do zarządzania zmianą obszarem będzie strona mentalna dotycząca Zrównoważenia. Dotyczy to zarówno członków organizacji, współpracowników, jak i klientów końcowych. Bez wsparcia w zakresie budowania świadomości strony popytowej wprowadzanie zmiany w całej branży nie będzie wysoce efektywne”.

Viola Śpiechowicz: „Zasada zrównoważonego rozwoju na gruncie tekstylno-odzieżowym polega na działaniach wielotorowych, których celem jest wyeliminowanie szkodliwej dla środowiska nadprodukcji odzieży i umiejętne zagospodarowanie istniejącym potencjałem tekstyliów. Ten proces dotyczy zarówno podejmowanych wyborów w zakresie zaopatrzenia do produkcji, jak i samego procesu produkcyjnego. Chodzi w nim o używanie biodegradowalnych tkanin, korzystanie z przyjaznych środowisku technologii, wykorzystywanie możliwości lokalnych fabryk, w których odbywa się etyczna produkcja. Kluczowa jest wysoka jakość wytwarzanych produktów, dbałość o ich funkcjonalność, a także oryginalność, co zapewnia ich atrakcyjność, i myśląc o przyszłości, niesie za sobą potencjał cyrkularny”.

VIVE Textile Recycling: „Branża modowa stoi więc przed wieloma wyzwaniami. Sytuacja nie poprawi się jak za dotknięciem czarodziejskiej różdżki. Jeżeli chcemy wprowadzać systemowe, długofalowe i skuteczne zmiany, potrzebne jest współdziałanie w całym procesie: w edukacji konsumentów, wytwarzaniu surowców i produkcji odzieży. Producenci odzieży w wielu przypadkach powinni przemyśleć zmianę modeli biznesowych. Jak dotąd o potrzebie wprowadzania ekologicznych rozwiązań w branży dużo się mówi, jednak konkretnych rozwiązań brak. Wyzwania w tym zakresie dotyczą nie tylko zrównoważonych łańcuchów dostaw czy produkcji, ale i dobrych warunków pracy i płacy. Model przyszłości, który będzie wspomagał zrównoważony rozwój w branży modowej, będzie zawierał się w słowach »use less, use longer, use again«. Dzisiaj możemy powiedzieć, że VIVE Textile Recycling jest ambasadorem świadomej zmiany w szeroko rozumianej cyrkularności w branży tekstylnej. Redefiniujemy potencjał tekstyliów, edukujemy, pokazujemy, że używane i niechciane ubrania nie są odpadem, tylko surowcem XXI wieku”.

AgaZi: „Dla mnie i mojej marki implementacja zasady zrównoważonego rozwoju oznacza:

a. Skupienie na materiałach i sięganie po te, które mają jak najmniejszy negatywny wpływ na środowisko i jak największy pozytywny wpływ na zdrowie i wygodę użytkowników. Odejście od skóry odzwierzęcej, która ma dewastujący wpływ na środowisko i której produkcja wymaga użycia silnie toksycznych chemikaliów zatrzymujących proces rozkładu skóry jako organu zwierzęcego. O skórze można bardzo dużo pisać, dlatego odsyłam do świetnego raportu Collective Fashion Justice https://www.collectivefashionjustice.org/under-their-skin_. I tak wszystkie nasze modele obuwia powstają z certyfikowanych materiałów pochodzenia roślinnego, takich jak skóra z jabłek (odpadów po produkcji soków i przetworów jabłkowych), skóra z winogron (odpadów po produkcji wina we Włoszech), kukurydzy i pszenicy, a także materiał z bambusa czy naturalnego korka, którymi wyłożone jest wnętrze każdego modelu AgaZi. Produkcja skór roślinnych pozostawia po sobie nawet 10–15 razy mniejszy ślad węglowy niż produkcja skóry odzwierzęcej. Ma też wiele innych pozytywów, ale to zapewne informacje na inne opracowanie.

b. Ograniczanie konsumpcji i produkcji – jako marka możemy przyczynić się do ograniczania konsumpcji, proponując minimalistyczne modele, np. z łatwo wymienialnymi elementami, które pozwolą na uzyskanie różnych efektów wizualnych tego samego produktu – np. nasze loafery Diane, które mają wymienne wkładki ozdobne, można je wyjąć w ogóle, a można np. dodać jakiś kolor wpisujący się w daną stylizację, łatwa wymienialność pozwala uzyskać efekt łatwego dopasowania do różnych stylizacji.

c. Ograniczanie konsumpcji poprzez tworzenie trwałych jakościowych produktów – w tym celu np. stosujemy specjalną metodę szewską tzw. Strobla – elementy buta są zszywane, a nie klejone, przez co mogą znieść więcej i służyć dłużej.

d. Możliwie lokalne pozyskiwanie surowców i materiałów – to jest np. przyczyna, dla której nie zdecydowaliśmy się jako marka wykorzystywać skóry z kaktusa, choć jest świetna pod względem technicznym i jej produkcja ma nieporównywalnie mniejszy negatywny wpływ na środowisko... ale jest produkowana w Meksyku, więc ten cudowny materiał musiałby jednak przez pół świata do Polski docierać, a to też pozostawia zbędny ślad węglowy, skoro podobne materiały, tylko z innych roślin, są produkowane w Europie.

e. Korzystanie z lokalnej produkcji – to wsparcie lokalnej społeczności i znaczne ograniczenie śladu węglowego związanego z transportem produktów. Jednocześnie to wyraz

naszej niezgody na łamanie praw człowieka i pracownika oraz produkcję nienadzorowaną pod kątem jej negatywnego wpływu na środowisko (np. skóra odzwierzęca, produkowana głównie w krajach rozwijających się, produkuje mnóstwo toksycznych chemikaliów, które w braku sprawnie egzekwowanych przepisów środowiskowych wylewane są do lokalnych rzek, a w fabrykach pracują dzieci po kolana zanurzone w toksycznych substancjach – to także wynika z raportu Collective Fashion Justice, do którego link wkleiłam powyżej).

f. Dbłość o produkt – instruowanie dot. konserwacji produktu, edukacja konsumentów w tym zakresie, przyjmowanie produktów, które nie są już używane (u nas zawsze można je oddać, jeśli są używane – odnawiamy je i oddajemy na cele charytatywne)”.

Jaką rolę Państwa zdaniem odgrywają dobrowolne inicjatywy branżowe w procesie przejścia przez przedsiębiorców branży tekstylno-odzieżowej na zrównoważoną? Czy takie inicjatywy są Państwu znane i czy w nich uczestniczycie?

LPP: „Od lat angażujemy się w inicjatywy na rzecz zrównoważonego rozwoju, które są zgodne z wartościami zapisanymi w DNA naszej firmy. Widzimy, że współpraca firm z sektora, niejednokrotnie przy wsparciu podmiotów branżowych oraz niezależnych organizacji, jest kluczowa do tego, aby osiągać wymierne efekty na drodze do zrównoważonego rozwoju. W 2022 r. przystąpiliśmy do amfori BSCI, czyli organizacji, która jest jednym z wiodących globalnych inicjatorów działań na rzecz zrównoważonej produkcji i handlu, również w branży odzieżowej. Kontynuujemy też działania w ramach międzynarodowych stowarzyszeń i inicjatyw, m.in. partnerstwa na rzecz bezpieczeństwa pracy i BHP – International Accord, partnerstwa Cotton Made in Africa – uznanego na świecie standardu dla zrównoważonych upraw bawełny w Afryce, oraz Canopy – działającego na rzecz ochrony zasobów leśnych poprzez wdrażanie zmian w obszarze zamykania obiegu papieru, opakowań czy tkanin z masy celulozowej. Równolegle mamy status Przyjaciela inicjatywy Zero Discharge of Hazardous Chemicals, której misją jest umożliwienie przemysłowi odzieżowemu wdrażania najlepszych praktyk w zakresie zrównoważonego bezpieczeństwa chemicznego w całym łańcuchu dostaw. Warto zwrócić uwagę na fakt, że do tej pory sytuacja w branży tekstylno-odzieżowej nie była uregulowana, dlatego uczestnictwo w dobrowolnych inicjatywach było jedną z niewielu skutecznych form wyrażenia zrównoważonego kierunku rozwoju biznesu. Teraz jednak, wraz z klarownymi regulacjami Komisji Europejskiej, wszyscy przedsiębiorcy będą musieli działać według tych samych zasad, by wypracować modele biznesowe, które będą korzystne dla planety. Takie rozwiązanie nas cieszy, ponieważ to

w znaczący sposób zwiększy skalę zmian i pozwoli na bardziej efektywną transformację sektora. Lista partnerstw i inicjatyw, w których bierzemy udział: <https://www.lpp.com/zrownowazony-rozwoj/nasze-zobowiazania>”.

OTCF: „Bierzemy udział w takich inicjatywach i uważamy, że są one potrzebne. Dla każdej firmy, która nie działa w sposób zrównoważony, a chce do tego dążyć, taka zmiana to długi i wymagający proces. Niektóre przedsiębiorstwa nie biorą udziału w dobrowolnych inicjatywach i wybierają ścieżkę oczekiwania na legislację, która narzuci konkretne działania. Takie podejście wydaje się łatwiejsze niż dobrowolne zmiany, ale niesie za sobą też spore konsekwencje, m.in. krótszy czas na dostosowanie przedsiębiorstwa do narzuconych wymogów czy brak konkurencyjności związanej z oczekiwaniami klienta.

Jako OTCF bierzemy udział m.in. w takich inicjatywach, jak:

- okrągły stół i grupy robocze ds. mody przy UNGC
- Business & Human Rights Accelerator przy UNGC
- Polski Pakt Plastikowy (temat opakowań i plastiku przy produktach)
- GOZ2030 organizowany przez CSR Consulting (nowy projekt, który się tworzy)
- Projekt Waste Changers organizowany przez Sustainable Fashion Institute, <https://4fchange.com/aktualnosci/4f-partnerem-konkursu-cth-awards-zmieniacze-odpadow/>.

Dodatkowo podjęliśmy własne inicjatywy branżowe:

- Drugi Obieg ubrań i program wear_fair, który realizujemy z Ubrania do Oddania
- Naprawa butów z woshwosh
- Circular Design z Uczelnią VIAMODA (program nowych ubrań ze starych w trzech kategoriach: Repair, Recycling, Upcycling)
- Wypożyczalnia ubrań (pilot nowego modelu biznesowego w 2022)
- I inne”.

Zalando: „Takie inicjatywy odgrywają kluczową rolę. Zalando współpracuje z detalistami i partnerami biznesowymi i uczestniczy w inicjatywach na poziomie branży, co obejmuje nasze członkostwo w Międzynarodowym Porozumieniu dotyczącym Zdrowia

i Bezpieczeństwa w Branży Tekstylniej i Odzieżowej oraz w ACT, które walczy o godziwe wynagrodzenie”.

MODIVO: „Takie inicjatywy mają dużą wartość wspierającą transformację przedsiębiorstw poprzez inspirację, wymianę doświadczeń, wspólne poszukiwanie rozwiązań i edukację czy też wyrównywanie wiedzy. Grupa MODIVO należy m.in. do Okrągłego Stołu (obecnie zespołu roboczego) ds. zrównoważonej mody przy UN Global Compact oraz grupy roboczej Odpowiedzialny e-Commerce, działającej przy Izbie Gospodarki Elektronicznej”.

Freudenberg: „Różne inicjatywy są rozpoznawane zarówno przez naszych klientów (dostawców/producentów/marki), jak i przez klientów końcowych (konsumentów). Na przykład dział Apparel jest zaangażowany w OEKO-TEX, Global Recycled Standard (GRS), bluesign, Zero Discharge of Hazardous Chemicals (ZDHC) i dąży do osiągnięcia neutralności CO₂. Te inicjatywy są skuteczne na różne sposoby. Przede wszystkim mają one efekt przyciągania, zachęcając innych do naśladowania ich przykładu. Inicjatywy te są ważne dla firm produkcyjnych i są z kolei promowane przez marki i etykiety modowe. To zwiększa świadomość wśród klientów końcowych i podnosi popyt”.

LOCAL HEROS: „Inicjatywy owe są niezwykle ważne. Z dużym wyprzedzeniem dostarczają informacji dotyczących wymogów legislacyjnych. Dają też możliwość wpływania na wymagania prawne dzięki pracy nad rekomendacjami trafiającymi w kolejnym etapie do ośrodków tworzących prawo”.

Viola Śpiechowicz: „Takie inicjatywy przyspieszają rozwój branży we właściwym kierunku i wskazują, że to, co wydawało się trudne do przeprowadzenia, jednak jest możliwe. Trend w przechodzeniu na produkcję uważną na środowisko jest zauważalny, ale nie można go jeszcze uznać za zjawisko powszechne. Moja działalność od początku istnienia była zaplanowana jako etyczna i pozostająca w harmonii z planetą. Czas i zachodzące zmiany jedynie wzmacniają moje stanowisko w tej sprawie”.

VIVE Textile Recykling: „Branża cały czas uczy się. Zaczyna rozumieć, że zrównoważony rozwój nie jest czyjąś fanaberią, ale realną potrzebą. Jesteśmy częścią tego rynku, dlatego staramy się uczestniczyć i inicjować przedsięwzięcia, które wspierają tę ideę. Jednym z przykładów jest Okrągły Stół dla Zrównoważonej Mody. Te działania są ważne, bo partnerstwo i współpraca są katalizatorem zmiany”.

AgaZi: „Dobrowolne inicjatywy mają, moim zdaniem, znacznie większe znaczenie niż przepisy narzucone przez legislatorów. Kluczowa jest tu dobrowolność, która wynika ze

świadomości. A świadomość jest wynikiem edukacji, dlatego naszą misją jest właśnie edukowanie konsumentów. Staramy się także w ten sposób być »role model« dla innych marek. Jeśli osiągniemy sukces – także ci, dla których liczą się wyłącznie wyniki finansowe (a niestety takich marek jest większość, szczególnie jeśli ich właścicielami są fundusze inwestycyjne lub marki są notowane na giełdach – ten wskaźnik ma priorytet), będą widzieli większy sens zwrócenia się w stronę zrównowżenia”.

woshwosh: „Bardzo ważną – to budowanie świadomości i przyzwyczajień, ale wciąż jest ich zbyt mało”.

Jaką rolę Państwa zdaniem odgrywają konsumenci i podejmowane przez nich działania jednostkowe i grupowe w procesie transformacji branży tekstylno-odzieżowej na zrównoważoną?

LPP: „Wszyscy uczestniczymy w procesie transformacji, w którym założenia zrównoważonego rozwoju stają się normą, a nie tylko trendem. Rola klientów jest bardzo ważna, ale jest jednym z elementów układanki, której pełny obraz stanowią wspólne działania na poziomie rządów i legislacji, biznesu oraz konsumentów. Według badania, które przeprowadziliśmy w 2022 roku w ramach kampanii »Dbaj o Ubranie. Czytaj. Sprawdzaj. Pielęgnuj«, Polacy chcą żyć bardziej ekologicznie – segregują śmieci, oszczędzają wodę oraz energię. Jako społeczeństwo mamy ogólną wiedzę na temat działań proekologicznych, ale nadal nie do końca wiemy, czym jest zrównoważona moda. Często zapominamy o tym, że prawidłowa pielęgnacja odzieży wydłuża życie ubrań – a to także działanie na rzecz ochrony środowiska. Wciąż brakuje też jednoznacznych oznaczeń, które pomagałyby konsumentom dokonywać odpowiedzialnych wyborów. Obecnie regulowanym prawnie zadaniem producenta jest stworzenie takiej oferty, której oznaczenie jest zgodne z legislacją, co jednak nie zawsze jest przejrzyste dla klienta. Dlatego tak ważne jest stworzenie klarownych przepisów na poziomie europejskim, które byłyby wspólnym kierunkowskazem dla wszystkich marek w budowaniu strategii łączącej transparentność i edukację”.

OTCF: „Konsumenci odgrywają bardzo ważną rolę w tej transformacji. Decyzje zakupowe oraz świadome wybory konsumentów są ważne, ale jednocześnie w OTCF uważamy, że w transformacji całej branży swoją rolę muszą odegrać wszystkie strony, w tym firmy i legislacja”.

Zalando: „Według naszego Raportu o Luce między Postawą a Zachowaniem (2021) – zakupy zrównoważone są dla konsumentów coraz ważniejsze, jednak istnieje luka między tym, co ludzie myślą, a co robią. Analizujemy tę lukę i wyjaśniamy, dlaczego klientom trudno jest przekształcić swoje wartości w działania”.

MODIVO: „Klienci są jednym z naszych kluczowych interesariuszy, których zdanie bierzemy pod uwagę, planując działania na rzecz zrównoważonego rozwoju. Dlatego ich coraz bardziej świadome wybory konsumenckie przyczyniają się do napędzania zmian na rzecz zrównoważonego rozwoju w całej branży”.

Freudenberg: „Rosnąca świadomość znaczenia tematów związanych ze zrównoważonym rozwojem wśród klientów końcowych, w branży i w polityce wywiera presję na marki modowe, aby stawiały czoła i przestrzegały tego zagadnienia, a przede wszystkim, aby unikały *greenwashingu*. Marki z kolei przenoszą tę presję na producentów/dostawców”.

LOCAL HEROS: „Ogromną, jeśli nie najważniejszą. Strona popytowa i podażowa to dwie strony jednego równania, zmiana w obszarze podażowym bez równoległej pracy nad obszarem popytowym obniży efektywność wprowadzanych zmian. Możemy ze strony przemysłu budować przestrzeń komunikacyjno-edukacyjną, wydaje się nam jednak, że bez wsparcia odgórnego (Ministerstwo Edukacji) i wprowadzania edukacji dotyczącej Zrównoważenia« na każdym z poziomów systemu szkolnictwa ciężko będzie wykształcić »odpowiedzialną« postawę konsumencką w szerokim zakresie”.

Viola Spiechowicz: „Reakcja konsumentów i podejmowane przez nich wybory mogą znacząco wpływać na tempo i kierunek transformacji. Dlatego kluczowy jest wyedukowany klient, to on może uruchamiać mechanizmy przedstawiania producentów na właściwe tory. Chęć sprostania oczekiwaniom odbiorcy jest idealną motywacją”.

Monika Surowiec: „Wpływ na zachowania konsumentów, ich świadomość, na otoczenie: polityczne, ekonomiczne, socjalne, środowiskowe. Czyli z jednej strony to my jako konsumenci mamy wpływ na środowisko, a z drugiej strony to ww. obszary mają wpływ na konsumentów. Zachowanie konsumenta jest dynamiczne, uwzględnia interakcje oraz zmianę. Interakcją może być proponowany produkt, a może być to proponowana treść, np. idee, a mogą być też czynniki zewnętrzne. Zaspokajanie potrzeb konsumenckich może odbywać się na gruncie idei oraz chęci pozytywnego wpływu. Dlatego tak ważna jest tutaj rola producenta, który gwarantuje to, że produkt ma wszelkie kryteria do nazywania do zrównoważonym. Produkt, który kupuje, utożsamia z dbałością o planetę. Tutaj ogromnie ważna jest więc rola

projektanta i producenta ROP, aby mógł tę potrzebę zaspokoić, a konsument mógł realizować ją w przekonaniu, że te zasady zostały przez projektantów i producentów wdrożone. To mogą być np. certyfikaty, inne. Oczywiście dochodzą do tego jeszcze pozostałe ogniwa łańcucha dostaw mody, który również musi spełniać 17 zasad zrównoważonego rozwoju. Dziś konsument jest o wiele bardziej wymagający i świadomy. Jego świadomość kształtowana jest przez dostęp do wiedzy, do technologii. Dzięki technologii może mieć wpływ na zmiany, z każdego punktu na świecie. Dzięki wiedzy może realnie włączać się w zmiany. Edukacja konsumentka to jedna z podstaw ZR w branży mody. W związku z tym silną rolę ma tutaj inkluzyjna, transparentna, etyczna komunikacja (np. w przypadku marek odzieżowych czy producentów). Różne formy zaangażowania konsumentki: 1) Aktywizm konsumentki koncentrujący się głównie na wyrażaniu sprzeciwu wobec nieuczciwych praktyk korporacji. 2) Ruch konsumentki przyjmujący za fundament swoich działań poszukiwanie alternatywnych wzorców konsumpcji, u podstaw których znajdują się wartości etyczne oraz poszanowanie kwestii społecznych i środowiska naturalnego. 3) Konsumentka aktywność społeczna – samodzielne diagnozowanie przez konsumentów nieuczciwych praktyk rynkowych. W Polsce np. afera metrowa czy w USA sprawa sądowa wytoczona przez konsumentów dużej sieciówce za *greenwashing*. Nazwę to polem nie walki, a polem dialogu i możliwości”.

VIVE Textile Recycling: „Konsumentki są częścią składową tej transformacji. Już dziś widzimy zmianę nawyków klientów, jeżeli chodzi o decyzje zakupowe. Od kilku lat rośnie zainteresowanie zakupami odzieży z obiegu cyrkularnego. Klienci wskazują kierunek zmiany już przy kasach sklepowych. To jest bardzo dobra zmiana, a zadaniem takich firm jak VIVE Textile Recycling jest wspieranie tego procesu i przyspieszanie go. Zależy nam, żeby konsumentki rozumieli, że każdy z nas może się zatroszczyć o planetę”.

AgaZi: „Nie bez powodu mówi się, że konsumentki »głosują swoimi portfelami«. Moim zdaniem ich rola jest kluczowa w transformacji branży tekstylno-odzieżowej. To na skutek ich pytań, ich świadomości, wreszcie ich wyborów marki natychmiastowo dostosowują swoje oferty. Dlatego też działania podejmowane przez konsumentów i wybory przez nich dokonywane są znacznie skuteczniejsze niż jakiegokolwiek przepisy narzucane markom czy producentom”.

woshwosh: „Bardzo ważną, ich decyzję zakupową mogą przyspieszyć transformację”.

Jakie działania już dziś podejmuje Państwa firma w zakresie implementacji zasady zrównoważonego rozwoju? Czy działania komunikacyjne mają w tym procesie znaczenie?

LPP: „W LPP podejmujemy liczne działania na rzecz zrównoważonego rozwoju na każdym etapie łańcucha wartości, co od 2017 r. regularnie opisujemy w naszych raportach rocznych, wyjaśniając tam nasze cele i prezentując dotychczasowe osiągnięcia. Publikacja sprawozdań jest jednym z lepszych sposobów na to, by w sposób rzeczowy opowiedzieć, jaką drogę w kierunku zrównoważonego rozwoju pokonaliśmy i co jeszcze przed nami. Działania komunikacyjne traktujemy jako edukacyjny element dialogu z klientem i rynkiem, a ze względu na dotychczasowy brak regulacji staramy się to robić w oparciu o weryfikowalne dane i wytyczne naukowe, czego przedmiotem jest właśnie coroczny raport. Podejmowane przez nas działania są w dużej mierze konsekwencją zobowiązań zapisanych w strategii zrównoważonego rozwoju LPP na lata 2020–2025. Ważnym krokiem na drodze do jej realizacji w 2021 r. było samodzielne obliczenie śladu węglowego we wszystkich trzech zakresach, zgodnie z wytycznymi *GHG Protocol*, by na końcu tej ścieżki w 2023 r. nasze cele dekarbonizacyjne zostały finalnie naukowo zweryfikowane i zaakceptowane przez międzynarodową inicjatywę SBTi (Science Based Targets). Realizowana przez ostatnie lata strategia skupia się m.in. na zrównoważonej produkcji odzieży. Dążąc do lepszego poszanowania zasobów i wydłużania cyklu życia ubrań oraz tekstyliów, nieustannie śledzimy rynek i poszerzamy gamę zrównoważonych i trwałych materiałów, które włączamy do naszych kolekcji. W 2022 r. rozpoczęliśmy też współpracę z polskim startupem Use Waste, z którym wspólnie pracujemy nad chemicznym recyklingiem poliestrowych ubrań, co pozwoli na znalezienie brakującego ogniwa w cyklu życia odzieży. Na ten cel do końca 2023 roku przeznaczymy milion złotych. Ważnym obszarem naszej działalności jest także racjonalna polityka opakowaniowa – odchodzimy od jednorazowego plastiku na rzecz recyklowanych tworzyw oraz opakowań makulaturowych, które nadają się do wielokrotnego użytku i są poddawane procesowi standaryzacji, co przekłada się na mniejsze emisje związane z transportem. Dzięki wykorzystaniu zaawansowanych technologii, m.in. systemom telemetrii, optymalizujemy też zużycie energii w naszych salonach, a ponadto stawiamy na zieloną energię w biurach i centrach dystrybucyjnych”.

OTCF: „Implementowanie zasady zrównoważonego rozwoju rozpoczęliśmy w lipcu 2020. Wtedy rozpoczęliśmy prace nad strategią 4F Change. Przez pierwsze 1,5 roku były to głównie działania wewnątrz OTCF, które na początku miały na celu budowanie świadomości

pracowników, a potem przerodziły się w prace nad konkretnymi projektami. Jednym z takich projektów jest Program wear_fair, który oficjalnie ogłosiliśmy w styczniu 2022 roku. Jest to program oparty na cyrkularności i zamkniętym obiegu ubrań, a naszym partnerem są Ubrania do Oddania. Program obejmuje dwa rodzaje produktów:

- Nowe, które zawierają materiały pozyskane w sposób odpowiedzialny, co zostało potwierdzone certyfikatami niezależnych instytucji certyfikujących lub licencjami. Ich szczegółowy skład umieszczamy na zawieszkach i na kartach produktów w sklepie internetowym.
- Wprowadzone do drugiego obiegu po tym, jak zostały odnowione (RENEWED), naprawione (REPAIRED), odzyskane (REVIVED) lub powstały z innych produktów: używanych i/lub niewykorzystanych (UPCYCLED).

Program stale jest rozwijany. Obecnie zbieramy ubrania we wszystkich sklepach własnych marki 4F (ok. 240 sklepów), sprzedajemy ubrania z drugiego obiegu w 10 sklepach oraz wprowadziliśmy usługę naprawy ubrań dla naszych klientów, we wszystkich sklepach. Więcej szczegółów na stronie 4fchange.com. Wszystkie nasze dotychczasowe oraz planowane działania można znaleźć pod adresem https://4fchange.com/4F_Change_eco_strategia.pdf.

Zalando: „Zapraszamy do zapoznania się z naszym raportem o postępiech w dziedzinie zrównoważoności za rok 2022. Podejmujemy działania w trzech filarach: planeta, produkty i ludzie. Komunikacja z konsumentami jest kluczowa – na przykład w zeszłym roku udostępniliśmy naszym klientom informacje o zrównoważeniu produktów za pomocą ikon”.

MODIVO: „Jako część Grupy CCC w Grupie MODIVO sukcesywnie realizujemy Strategię Zrównoważonego Rozwoju ESG GO.25. Strategia North Star – Sustainability Appendix, która stanowi uzupełnienie o działania Grupy MODIVO zobowiązań podjętych przez Grupę CCC. Postępy w realizacji strategii od roku 2018 podsumowujemy w Raporcie zrównoważonego rozwoju Grupy CCC, który jest ważnym elementem komunikacji skierowanej do naszych interesariuszy, wyznaczającym jednocześnie kierunek dalszych działań”.

Freudenberg: „Zaangażowanie branży mody w zrównoważony rozwój znacznie wzrosło w ostatnich latach i coraz częściej stanowi kluczowy czynnik różnicujący zarówno dla klientów (marek i producentów), jak i dostawców. Widzimy to w konkretnych pytaniach naszych klientów dotyczących wszystkich komponentów naszych produktów. Jest to trend, który wspieramy. Na przykład, pracujemy bezpośrednio z naszymi klientami i dostawcami

surowców nad opracowaniem zrównoważonych rozwiązań, które promują temat zrównoważonego rozwoju zarówno dla klientów, jak i rynków. Udostępniamy informacje dostosowane do różnych grup docelowych za pomocą różnych platform i narzędzi, takich jak nasza strona internetowa czy specyfikacje techniczne, i zapewniamy, że mają one dostęp do istotnych treści”.

LOCAL HEROS: „Tak, realizujemy zmiany w zakresie produkcji z linearnej na dążącą do cyrkularnej, wprowadzamy punkty naprawcze, ponosimy odpowiedzialność za odpady oraz zużyte produkty gotowe oraz rozwijamy przestrzeń edukacyjną dla naszego klienta”.

Viola Śpiechowicz: „Moim językiem komunikacji z klientem jest tworzenie kolekcji nacechowanych ideami zrównoważonego rozwoju. Projekt zatytułowany Trash Test wskazuje na możliwość wykorzystywania odpadów tekstylnych, dzięki którym powstaje nowa wartość. Co oznacza, że to, co wydawało się bezużyteczne, nabiera nowych walorów artystycznych. Inny projekt o nazwie Powiązana Rzeczywistość uwypukla ciągłość zdarzeń i pokazuje, że każde działanie niesie za sobą pewne konsekwencje. Nawet jeśli udaje mi się w ten sposób dotrzeć tylko do nieprzebieganie wrażliwego odbiorcy, to ta ścieżka komunikacji jest w moim przypadku naturalnym procesem twórczym”.

Monika Surowiec: „Projektowanie jest silną formą wpływu społecznego. Może łączyć lub wykluczać. Często mówimy o tym, że konsument głosuje portfelem (marki odzieżowe), widelcem (np. hodowla ryb, roślin). Produkt, który kupuje, utożsamia z dbałością o planetę. Tutaj ogromnie ważna jest więc rola projektanta i producenta. W przypadku przedsiębiorstw kierowanych misją ich cyrkularne modele biznesowe są tworzone z myślą o wpływie na społeczeństwo i środowisko. Moja firma jest taką firmą. Cyrkularny model biznesowy wynika z mojej praktyki oraz potrzeb i obowiązków względem środowiska, społeczeństwa i gospodarki. Moim celem jest tworzyć i dostarczać modę cyrkularną, która ma niski ślad ekologiczny i która jednocześnie zaspokaja potrzeby estetyczne. Cyrkularny model biznesowy oparty na upcyclingu oprócz cech proekologicznych, daje możliwość tworzenia nowych miejsc pracy, w tym powrotu do dawnych zawodów – ich współczesnych interpretacji oraz reorientację na rzemiosło. Naprawa, ekoczystnienie, banki materiałów, współpraca z rzemieślnikami, to jedne z wielu możliwości. Ten model angażuje potencjalne odpady w kolejne cyrkularne procesy. Zakłada jak najdłuższe użytkowanie ubrań czy akcesoriów – poprzez ich właściwą pielęgnację, naprawę, potencjalne przeróbki, re-upcycling. Odsuwa

maksymalnie etap recyklingu. Przeciwdziała również utracie surowców, zachęcając konsumentów do zwracania produktów”.

VIVE Textile Recykling: „Od 30 lat istnienia firmy ekologię mamy zaszytą w naszym DNA. Dziś możemy pochwalić się tym, że zamykamy obieg przetwarzanych przez nas tekstyliów na poziomie 97 procent. I to nie jest nasze ostatnie słowo. Warto podkreślić, że każdego dnia w VIVE Textile Recycling sortujemy ponad 1 380 000 sztuk ubrań. Podchodzimy z szacunkiem do każdej nitki i włókna. Naprawdę dajemy ubraniom drugie życie! Działamy na trzech płaszczyznach:

- RE_sell: czyli ponowna odsprzedaż starannie wyselekcjonowanej odzieży w sieciach sklepów VIVE Profit i u naszych zagranicznych partnerów.
- RE_use: czyli wykorzystanie do maksimum potencjału, jaki drzemie choćby w najbardziej zużytych ubraniach. Dajemy im drugie życie, ale w innym wcieleniu: od czystościwa przemysłowego po ławkę w parku zrobioną z naszego kompozytu tekstylnego VIVE Texcellence, który skutecznie zastępuje drewno i ma szerokie zastosowanie w branży budowlanej.
- RE_duce: czyli działania edukacyjne na temat ekologii, slow-fashion i cyrkularnej gospodarki, które prowadzimy wśród naszych najmłodszych i starszych klientów oraz partnerów biznesowych.

Naszym flagowym programem, do którego angażujemy i klientów, i partnerów biznesowych, jest Game4Planet. Pokazujemy w nim zależności pomiędzy klientami, VIVE Textile Recycling a planetą. W skrócie polega on na tym, że łączymy edukację z ułatwianiem pozbywania się przez ludzi rzeczy, których już nie noszą. Tak wygląda cyrkularność w praktyce”.

AgaZi: „Na to pytanie odpowiedzi udzieliłam powyżej, w pkt. 2. Co do działań komunikacyjnych – uważam, że mają one istotne znaczenie nie tylko dla identyfikacji marki, ale także dla zwiększania świadomości konsumentów i wyznaczania dobrego przykładu dla innych marek. Na tym polega dla mnie odpowiedzialność marki, aby komunikować, pokazywać, edukować – tak aby ci doedukowani konsumenci swoimi wyborami zmuszali rynek mody do zmniejszenia podaży fast fashion i niskiej jakości produktów, a zwiększenia podaży produktów zrównoważonych i odpowiedzialnie wyprodukowanych”.

woshwosh: „Biznes model firmy oparty jest na cyrkularności, tworzymy także rozwiązania, które mogą być wdrożone w działania innych firm. Komunikacja stanowi jedną z ważniejszych kwestii w procesie edukacyjnym i budującym świadomość”.

Czy ogłoszona przez Komisję Europejską Strategia dla zrównoważonych tekstyliów Państwa zdaniem jest potrzebna, czy branża tekstylna-odzieżowa mogłaby samodzielnie przejść na zgodną z zasadą zrównoważonego rozwoju?

LPP: „Samoregulacja branży odzieżowej jest praktycznie niemożliwa. Konieczne jest wsparcie legislacyjne na poziomie europejskim, a regulacje powinny być zharmonizowane i obowiązywać wszystkie podmioty sprzedające produkty na jednolitym rynku europejskim. Usystematyzowanie przepisów pomoże świadomym firmom, które traktują zrównoważony rozwój poważnie, oraz ochroni klientów przed nieuczciwymi działaniami komunikacyjnymi, które wprowadzają ich w błąd. Do tej pory branża opierała się na działaniach dobrowolnych – gdzie niektóre firmy postępowały mniej sprawiedliwie od pozostałych. Przez lata wokół branży utworzył się negatywny PR, przez co wszelkie działania traktowane są jako nieprawdziwe lub niewystarczające. Patrząc na wymagania stawiane branży, czeka nas spora rewolucja, a przedsiębiorcy, którzy do tej pory nie traktowali zrównoważonego rozwoju jako elementu strategicznego, będą mieli dużo do nadrobienia”.

OTCF: „Zdecydowanie strategia KE jest potrzebna. Firmy, które samodzielnie podejmują działania w kierunku zrównoważonego rozwoju, są raczej w mniejszości. Branża odzieżowa ma wpływ na środowisko, w związku z czym musi się zmienić”.

Zalando: „Popieramy strategię UE dotyczącą tekstyliów, która pomaga w ustanawianiu standardów dla branży. Ważne jest dla nas, aby te standardy były harmonizowane na poziomie UE i właściwie egzekwowane na poziomie krajowym”.

MODIVO: „Tak, strategia UE dla zrównoważonych tekstyliów w obiegu zamkniętym jest ważnym wyrazem wartości, do których należy dążyć w biznesie. Oczekujemy szczegółowych wytycznych i rozwiązań dot. implementacji oraz wypracowania w branży innowacyjnych technologii na rzecz obiegu zamkniętego, które umożliwiłyby dostosowanie się do jej wymogów”.

Freudenberg: „Jesteśmy przekonani, że temat zrównoważonego rozwoju jest tak pilny, że branża podejmie niezbędne działania na rzecz wspierania rozwoju zrównoważonych

tekstyliów. Jednakże oczekujemy wszelkich rozwiązań regulacyjnych, które pomagają zapobiegać *greenwashingowi*”.

LOCAL HEROS: „Zdecydowanie jest potrzebna. To, co nie nabierze wymiaru wymogu prawnego, nie zostanie wprowadzone w przestrzeni branży odzieżowej. Za taki stan odpowiada zarówno struktura rynku odzieżowego (duży sektor MŚP), niechęć do wprowadzania zmian, jak i wyjątkowo niska świadomość przemysłu dotyczącego tematu Zrównoważenia”.

Viola Śpiechowicz: „Strategia ogłoszona przez Komisję Europejską jest koniecznym i jednocześnie zdecydowanym impulsem we właściwym kierunku. Chęć zysku generująca szereg nieetycznych działań będzie trudna do przerwania bez określonych regulacji. Myślę, że jeśli razem z regulacjami pojawią się również sankcje, to wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju ma szansę znacznie przyspieszyć”.

VIVE: „Tego typu dokumenty, jeżeli tylko są przygotowane w oparciu o rozmowy z uczestnikami rynku, są bardzo potrzebne. Strategia UE w dużym stopniu wpłynie na zmianę modeli biznesowych w branży. Biznes będzie musiał przejść z modelu linearnego na cyrkularny, czyli zamkniętego obiegu. Nie będziemy, jak dzisiaj, kupować, używać i wyrzucać, przyczyniając się do degradacji środowiska. Będziemy ponownie używać, przetwarzać i nadawać produktom nowe życie (reuse, remade, upcykling). Oznacza to wiele zmian dla wszystkich interesariuszy: producentów, konsumentów, inwestorów. Chociaż dostrzegamy wiele wyzwań, które są do zaadresowania, jeżeli chodzi o nowe praktyki, które wprowadzi Strategia, to w VIVE Textile Recycling jesteśmy na nie gotowi”.

AgaZi: „Uważam, że ogłoszona przez Komisję Europejską Strategia jest potrzebna. Wiele marek chciałoby odnaleźć się na rynku zrównoważonej mody, ale nie jest to łatwe. Kiedy czyta się materiały udostępniane np. w Internecie, trudno nie odnieść wrażenia, że najlepiej byłoby niczego nie produkować, ponieważ żaden produkt nie będzie idealny i każdemu można coś zarzucić. Ale nie o to także chodzi w zrównoważeniu rynku mody, a o to, by produkować bardziej odpowiedzialnie, z szacunkiem do zasobów planety, do zdrowia konsumentów, do pracy osób zatrudnionych w tej gałęzi gospodarki. Stąd Strategia jest z pewnością dla wielu marek cennym drogowskazem już teraz, zanim przybierze formę wiążących przepisów. Przy tym wykonanie tej strategii powinno być, moim skromnym zdaniem, połączone nie tyle z kolejnymi oczekiwaniami od przedsiębiorców (ci i tak nie mają łatwego życia, mogę to potwierdzić), co ze wsparciem, zarówno merytorycznym (np. poprzez możliwość dostępnego finansowo sprawdzenia, czy dany materiał czy nawet gotowy produkt

nadaje się do recyklingu albo ile czasu się będzie rozkładał, wyrzucony na wysypisko śmieci etc.), jak i finansowym (np. przez zwiększenie przeznaczenia środków UE na rozwój innowacji na rynku tekstylnym i modowym, wsparcie dla marek, które spełnią określone kryteria, np. zbieżne z regulacjami ESG, etc.)”.

woshwosh: „Moim zdaniem to jedyna opcja, aby doszło do transformacji w branży tekstylno-odzieżowej. Branża, pod rygiorem konkretnych kar, się nie zmieni. Potrzebuje do tego także wytycznych, co wiąże się z wciąż zbyt małą ilością specjalistów na rynku”.

CZEŚĆ B

Zalando:

What do you think the principle of sustainable development means?
Our vision is to be a sustainable fashion platform with a net-positive impact for people and the planet. We want to give back to society more than we take, realizing our vision across three sustainability pillars: planet, products, and people. As the planet continues to warm, we will continue to cut greenhouse gas emissions in line with climate science. In addition, as an e-commerce business that relies on delivery to our customers, we will prioritize more sustainable packaging options and reductions in packaging materials. Through our products, we want to help our customers make more informed choices. And we aim to preserve resources by promoting circular activities including reuse, resale, and recycling. Based on the same circularity principles, we target waste reduction across our business. Finally, there can be no sustainability agenda without respect and fairness for people. We are committed to raising our standards and providing our workforce with skilling and career opportunities.

What do you think the implementation of the principle of sustainable development in the textile and clothing industry means?

At the end of the day, this actually means setting standards related to product life cycles, supply chain transparency and certifications. There will be regulatory changes at EU level and we welcome these new rules, which will create a more level playing field across our industry. At Zalando, we are committed to bringing together different stakeholders in the industry to collectively tackle these challenges. We recognize that this is a journey we must embark on

together with our brands and private labels to make a positive impact on the industries's sustainability practices.

What role do you think industry voluntary initiatives play in the textile and clothing industry's entrepreneurial transition to a sustainable one? Are you aware of such initiatives and do you participate in them?

Those initiatives play a crucial role. For instance, in the ethical standards space, to address sector-level risks, Zalando collaborates with retailers and business partners, and participates in industry-wide initiatives. This includes, but is not limited to, our participation in the International Accord for Health and Safety in the Textile and Garment Industry, and our membership of ACT (Action, Collaboration, Transformation) to advocate for a living wage. To combat child labor, we launched a program with Save the Children and joined the Child's Rights in Business (CRIB) Working Group.

What role do you think consumers and their individual and group actions play in the process of transforming the textile and clothing industry into a sustainable one?

According to our Attitude Behaviour Gap Report (2021) - shopping sustainably is more important than ever for consumers, but there is still a gap between what people think and what they do. In this report, we analyze the gap and explain why shoppers struggle to translate their values into actions. We also make recommendations for consumers like buy second-hand clothing, use your clothes longer through better care but also understanding your shopping impact

What actions is your company already taking to implement the principle of sustainable development? Do communication activities play a role in this process?

Please have a look at our sustainability progress report 2022. We have taken steps in following 3 pillars: planet, products and people. For instance, in 2022, we reduced our Scope 1 and Scope 2 emissions by 78% against a 2017 baseline (compared to 67% in 2021). We used 100% renewable electricity across our own operations. 58% of our suppliers (by emissions, including the products we sell, packaging and last-mile-delivery partners) have set SBTs (compared to 52% in 2021). Communication to consumers is key - for instance last year, to support our

customers, we made our sustainability-related product information available through tappable icons representing various sustainability attributes.

Is the Strategy for Sustainable Textiles announced by the European Commission, in your opinion, necessary, or could the textile and clothing industry independently switch to a sustainable development principle?

We support the EU textile strategy which helps setting standards for the industry such as due diligence processes in the Corporate Sustainable Due Diligence Directive (CSDDD) or for products like in the ecodesign for sustainable products regulation (ESPR). What is important for us is that these standards are harmonised across the EU and enforced properly at national level for all market players to ensure a level playing field.

Freudenberg:

What do you think the principle of sustainable development means?

Freudenberg pursues a holistic sustainability approach on three levels: an economic, an ecological and a social one.

a) Freudenberg divides its ecological activities into two areas:

- Footprint = Freudenberg has set itself the goal of becoming CO₂ neutral by 2045.*
- Handprint = The secondary goal of FPM's Apparel division is to generate around 25% of revenue with sustainable products by 2025.*

b) The company's activities on an economic and social (personnel management) level are also in line with this sustainable approach and are described in the Code of Conduct.

Website Responsibility Report Freudenberg

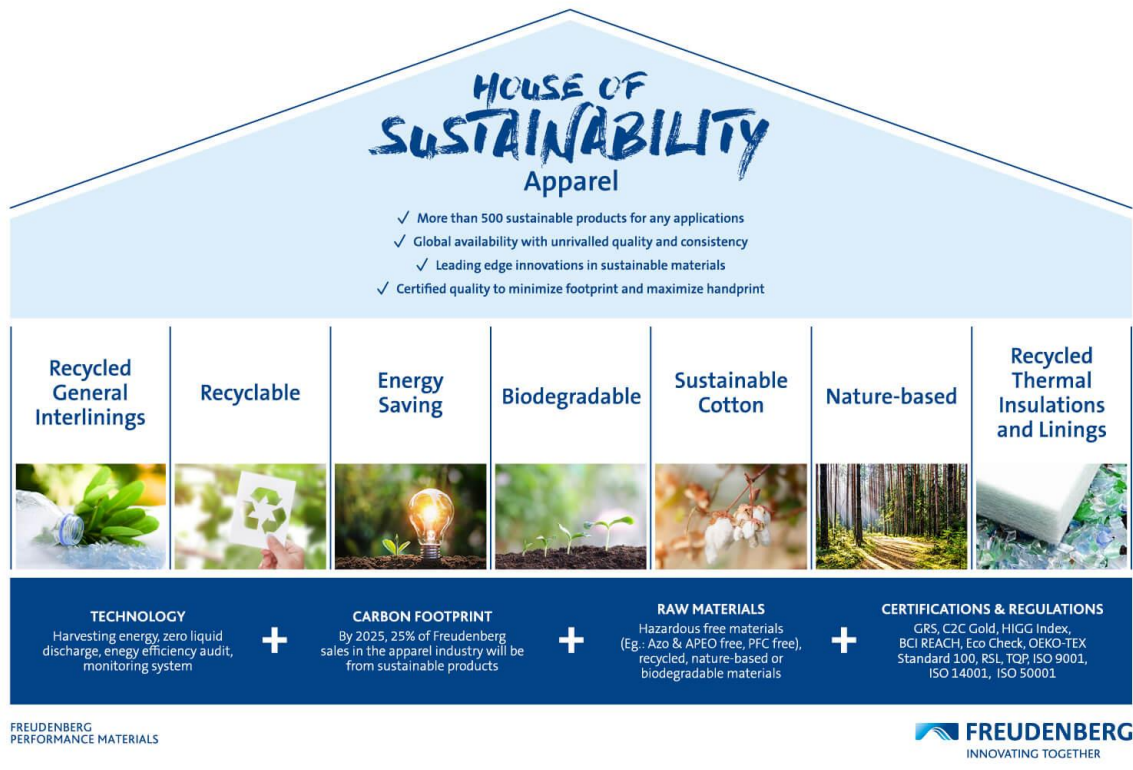
Responsibility Report PDF 2022

What do you think the implementation of the principle of sustainable development in the textile and clothing industry means?

We consider measures to be extremely important that contribute towards realising the corporate goals described above regarding our handprint and footprint. FPM Apparel's House of

Sustainability with its seven pillars defines specific near- and long-term goals. To achieve these goals, we are continuously pursuing and developing different measures and approaches.

House of Sustainability Website

What role do you think industry voluntary initiatives play in the textile and clothing industry's entrepreneurial transition to a sustainable one? Are you aware of such initiatives and do you participate in them?

Various initiatives are recognised by our customers (suppliers/manufacturers/brands) as well as by end customers (consumers). For example, Apparel is involved in OEKO-TEX, Global Recycled Standard (GRS), bluesign, Zero Discharge of Hazardous Chemicals (ZDHC) and aspires to become CO₂ neutral.

These initiatives are effective in various ways. But above all, they have a pull effect, encouraging others to follow their example. The initiatives are important for manufacturing companies and are in turn promoted by fashion brands and labels. That raises awareness among end customers and increases demand.

What actions is your company already taking to implement the principle of sustainable development? Do communication activities play a role in this process?

FPM Apparel's House of Sustainability is a global concept we have developed to draw up measures relating to the development and production of our portfolio and pursue concrete goals. In addition, we are committed to upholding various certifications and standards (e.g. Sustainable Development Goals / UN Charter).

The fashion industry's commitment to sustainable development has grown considerably in recent years and is increasingly a key differentiating factor for both customers (brands and manufacturers) and suppliers. We see this in our customers' specific questions on all components of our products.

This is a trend we support. For example, we are working directly with our customers and raw materials suppliers to develop sustainable solutions that promote the topic of sustainability for both customers and markets.

We provide information geared to various target groups via different platforms and tools, such as our website or technical specifications, and ensure that they have access to relevant content.

What role do you think consumers and their individual and group actions play in the process of transforming the textile and clothing industry into a sustainable one?

The growing awareness of the relevance of sustainability topics among end customers, the industry and in politics is putting pressure on fashion brands to face up to and comply with this issue, and above all not to greenwash. The brands in return pass on this pressure to manufacturers/suppliers.

Is the Strategy for Sustainable Textiles announced by the European Commission, in your opinion, necessary, or could the textile and clothing industry independently switch to a sustainable development principle?

We are convinced that the topic of sustainability is so urgent that the industry will take the necessary measures to support the development of sustainable textiles. However, we welcome any legal provisions that help to prevent greenwashing ...

BIBLIOGRAFIA

I. Akty prawne i dokumenty

1. Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030: W kierunku pomyślnego wdrożenia w Polsce, <https://www.oecd.org/poland/Better-Policy-Series-Poland-Nov-2017-PL.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).
2. Commission Staff Working Document. Evaluation of the Industrial Emissions Directive (IED), Directive 2010/75/EU of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 on industrial emissions (interated pollution prevention and control), 23.9.2020, SWD(2020) 181 final, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SWD:2020:0181:FIN:EN:PDF> (dostęp: 27.09.2023 r.).
3. Convention on Biological Diversity, <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).
4. „Człowiek i jego środowisko”. Raport sekretarza generalnego ONZ U Thanta z dn. 26. V. 1969 r., http://web.archive.org/web/20080401001208/www.kwik.kapkap.pl/www/raport_u_thanta.html (dostęp: 27.09.2023 r.).
5. Decyzja Komisji (UE) 2017/1392 z dnia 25 lipca 2017 r. zmieniająca decyzję Komisji 2014/350/UE ustalającą kryteria ekologiczne przyznawania oznakowania ekologicznego UE dla wyrobów włókienniczych (Dz.Urz. UE L 195, s. 36).
6. Decyzja Komisji (UE) 2020/1805 z dnia 27 listopada 2020 r. zmieniająca decyzje 2014/350/UE i (UE) 2016/1349 oraz przedłużająca okres ważności kryteriów ekologicznych przyznawania oznakowania ekologicznego UE wyrobom włókienniczym i obuwia oraz związanych z nimi wymogów dotyczących oceny i weryfikacji (Dz.Urz. UE L 402, s. 89).
7. Decyzja Komisji z dnia 5 czerwca 2014 r. ustalająca kryteria ekologiczne przyznawania oznakowania ekologicznego UE dla wyrobów włókienniczych (2014/350/UE) (Dz.Urz. UE L 174, s. 45).
8. Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1386/2013/EU z dnia 20 listopada 2013 r. w sprawie ogólnego unijnego program działań w zakresie środowiska „Dobre życie z uwzględnieniem ograniczeń naszej planet”. Tekst mający znaczenie dla EOG,

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013D1386> (dostęp: 27.09.2023 r.).

9. Deklaracja z Rio w sprawie środowiska i rozwoju, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/inne/1992.html> (dostęp: 27.09.2023 r.).
10. Dyrektywa 2000/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej (Dz.Urz. UE L 327, s. 1).
11. Dyrektywa 2003/4/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 28 stycznia 2003 r. w sprawie publicznego dostępu do informacji dotyczących środowiska i uchylająca dyrektywę Rady 90/313/EWG (Dz.Urz. UE L 41, s. 26).
12. Dyrektywa 2005/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 maja 2005 r. dotycząca nieuczciwych praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów na rynku wewnętrznym oraz zmieniająca dyrektywę Rady 84/450/EWG, dyrektywy 97/7/WE, 98/27/WE i 2002/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady („Dyrektywa o nieuczciwych praktykach handlowych”) (Dz.Urz. UE L 149, s. 22).
13. Dyrektywa 2005/32/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 lipca 2005 r. ustanawiająca ogólne zasady ustalania wymogów dotyczących ekoprojektu dla produktów wykorzystujących energię oraz zmieniająca dyrektywę Rady 92/42/EWG, oraz dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 96/57/WE i 2000/55/WE (Dz.Urz. UE L 191, s. 29).
14. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/50/WE z dnia 21 maja 2008 r. w sprawie jakości powietrza i czystsze powietrze dla Europy (Dz.Urz. UE L 152, s. 1).
15. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/98/WE z dnia 19 listopada 2008 r. w sprawie odpadów oraz uchylająca niektóre dyrektywy (Dz.Urz. UE L 312, s. 3).
16. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/125/WE z dnia 21 października 2009 r. ustanawiająca ogólne zasady ustalania wymogów dotyczących ekoprojektu dla produktów związanych z energią (Dz.Urz. UE L 285, s. 10).
17. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/75/UE z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie emisji przemysłowych (zintegrowane zapobieganie zanieczyszczeniom i ich kontrola) (Dz.Urz. UE L 334, s. 17).
18. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko (Dz.Urz. UE L 26 z 2012 r., s. 1).

19. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/52/UE z dnia 16 kwietnia 2014 r. zmieniająca dyrektywę 2011/52/UE w sprawie oceny wpływu wywieranego przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko (Dz.Urz. UE L 124, s. 1)
20. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/95/UE z dnia 22 października 2014 r. zmieniająca dyrektywę 2013/34/UE w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże jednostki oraz grupy (Dz.Urz. UE L 330, s. 1).
21. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2193 z dnia 25 listopada 2015 r. w sprawie ograniczenia emisji niektórych zanieczyszczeń do powietrza ze średnich obiektów energetycznego spalania (Dz.Urz. UE L 313, s. 1).
22. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/2284 z dnia 14 grudnia 2016 r. w sprawie redukcji krajowych emisji niektórych rodzajów zanieczyszczeń atmosferycznych, zmiany dyrektywy 2003/35/WE oraz uchylecia dyrektywy 2001/81/WE (Dz.Urz. UE L 344, s. 1).
23. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/851 z dnia 30 maja 2018 r. zmieniająca dyrektywę 2008/98/WE w sprawie odpadów (Dz.Urz. UE L 150, s. 109).
24. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/2464 z dnia 14 grudnia 2022 r. w sprawie zmiany rozporządzenia (UE) nr 537/2014, dyrektywy 2004/109/WE, dyrektywy 2006/43/WE oraz dyrektywy 2013/34/UE w odniesieniu do sprawozdawczości przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju (Dz.Urz. UE L 322, s. 15).
25. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie opakowań i odpadów opakowaniowych z dnia 20 grudnia 1994 r., 94/62/WE.
26. Dyrektywa Rady z dnia 6 kwietnia 1976 r., 76/403/EWG.
27. Dyrektywa Rady 79/113/EWG z dnia 19 grudnia 1978 r. w sprawie zbliżenia ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do określania emisji hałasu z instalacji i urządzeń budowlanych (Dz.Urz. UE L 33 z 8.2.1979).
28. Dyrektywa Rady 84/631/EWG z dnia 6 grudnia 1984 r. w sprawie nadzoru i kontroli transgranicznego przesyłania odpadów niebezpiecznych.
29. Dyrektywa Rady z dnia 6 kwietnia 1976 r., 76/403/EWG.
30. Dyrektywa Rady z dnia 7 czerwca 1990 r., 90/313/EWG.
31. Dyrektywa Rady z dnia 21 maja 1991 r. dotycząca oczyszczania ścieków komunalnych (91/271/EWG) (Dz.Urz. UE L 135, s. 40).
32. Dyrektywa Rady z dnia 16 grudnia 1994 r., 94/67/WE.

33. *Działania w obronie interesów natury – kompendium informacyjne. Utrata bioróżnorodności, ochrona przyrody i działania UE na rzecz natury*, czerwiec 2021, https://wsiz.edu.pl/wp-content/uploads/2023/05/biodiversity_advocacy_toolkit_web_pl_v1.0_1.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).
34. Fashion Industry Charter for Climate Action, <https://unfccc.int/climate-action/sectoral-engagement/global-climate-action-in-fashion/about-the-fashion-industry-charter-for-climate-action> (dostęp: 27.09.2023 r.).
35. In larger freedom: towards development, security and human rights for all, <https://digitallibrary.un.org/record/550204> (dostęp: 27.09.2023 r.).
36. Jednolity Akt Europejski z 28 dnia lutego 1986 r. (Dz.U. z 2004 r., Nr 90, poz. 864/5).
37. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady. Nowy program na rzecz konsumentów. Poprawa odporności konsumentów na potrzeby trwałej odbudowy, 13.11.2020, COM(2020) 696 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0696> (dostęp: 27.09.2023 r.).
38. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Aktualizacja nowej strategii przemysłowej z 2020 r. – tworzenie silniejszego jednolitego rynku sprzyjającego odbudowie Europy, 5.5.2021, COM(2021) 350 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0350>, (dostęp: 27.09.2023 r.).
39. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Europejski Pakt na rzecz Klimatu, 9.12.2020, COM(2020) 788 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0788&from=EN> (dostęp: 27.09.2023 r.).
40. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Europejski Zielony Ład, 11.12.2019, COM(2019) 640 final, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0016.02/DOC_1&format=PDF (dostęp: 27.09.2023 r.).
41. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Plan przemysłowy Zielonego Ładu na miarę epoki neutralności emisyjnej, 1.2.2023, COM(2023) 62 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023DC0062> (dostęp: 27.09.2023 r.).

42. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Kolejne kroki w kierunku zrównoważonej przyszłości Europy. Europejskie działania na rzecz zrównoważonego rozwoju, 12.11.2016, COM(2016) 739 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0739&from=PL> (dostęp: 27.09.2023 r.).
43. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Nowa strategia przemysłowa dla Europy, 10.3.2020, COM(2020) 102 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0102> (dostęp: 27.09.2023 r.).
44. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Nowy plan działania dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym na rzecz czystszej i bardziej konkurencyjnej Europy, 11.3.2020, COM(2020) 98 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0098> (dostęp: 27.09.2023 r.).
45. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Odnowiona strategia UE na lata 2011–2014 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, 25.10.2011, COM(2011) 681 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52011DC0681> (dostęp: 8.09.2023 r.).
46. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Strategia w zakresie chemikaliów na rzecz zrównoważoności na rzecz nietoksycznego środowiska, 14.10.2020, COM(2020) 667 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/DOC/?uri=CELEX:52020DC0667&from=EN> (dostęp: 27.09.2023 r.).
47. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Strategia MŚP na rzecz zrównoważonej i cyfrowej Europy, 10.3.2020, COM (2020) 103 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0103> (dostęp: 27.09.2023 r.).
48. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Strategia UE na rzecz zrównoważonych wyrobów włókienniczych w obiegu zamkniętym, 30.3.2022,

- COM(2022) 141 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/DOC/?uri=CELEX:52022DC0141> (dostęp: 18.08.2023 r.).
49. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U., Nr 78, poz. 483).
50. Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r. (Dz.U. z 2002 r., Nr 184, poz. 1532).
51. Konwencja sporządzona w Aarhus dnia 25 czerwca 1998 r. o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska (Dz.U. z 2003 r., Nr 78, poz. 706).
52. OECD Recommendation on Policy Coherence for Sustainable Development, <https://www.oecd.org/gov/pcsd/oecd-recommendation-on-policy-coherence-for-sustainable-development.htm> (dostęp: 17.08.2023 r.).
53. Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie samoregulacji i współregulacji we wspólnotowych ramach prawnych, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014IE4850&from=HR_ (dostęp: 27.09.2023 r.).
54. Polska 2025. Długookresowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju, czerwiec 2020, [http://orka.sejm.gov.pl/rejestr.d.nsf/wgdruku/2133/\\$file/2133a.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/rejestr.d.nsf/wgdruku/2133/$file/2133a.pdf) (dostęp: 21.07.2023 r.).
55. Porozumienie paryskie do Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 9 maja 1992 r., przyjęte w Paryżu dnia 12 grudnia 2015 r., (Dz.U. z 2017 r., poz. 36).
56. Porozumienie paryskie – Ramowa konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, <https://eur-lex.europa.eu/content/paris-agreement/paris-agreement.html?locale=pl> (dostęp: 27.09.2023 r.).
57. Projekt dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie wspólnych zasad promujących naprawę towarów i zmieniającej rozporządzenie (UE) 2017/2394, dyrektywy (UE) 2019/771 i (UE) 2020/1828, 22.3.2023, COM (2023) 155 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023PC0155> (dostęp: 27.09.2023 r.).
58. Protokół z Kioto, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM:kyoto_protocol (dostęp: 27.09.2023 r.).
59. Protokół z Kioto do Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzony w Kioto dnia 11 grudnia 1997 r. (Dz.U. z 2005 r., Nr 203, poz. 1684).

60. Realizacja Celów Zrównoważonego Rozwoju w Polsce. Raport 2018, s. 20, <https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologia/monitoring-realizacji-agendy-2030> (dostęp: 27.09.2023 r.).
61. Report of the United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro 3–14 June 1992, vol. I, Resolutions Adopted by the Conference, <https://digitallibrary.un.org/record/168679> (dostęp: 27.09.2023 r.).
62. Report of the United Nations Conference On The Human Environment, Stockholm 5–16 June 1972, <https://digitallibrary.un.org/record/523249> (dostęp: 27.09.2023 r.).
63. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).
64. Report of the World Summit on Sustainable Development, Johannesburg, South Africa, 26 August–4 September 2002, <https://digitallibrary.un.org/record/478154#record-files-collapse-header> (dostęp: 27.09.2023 r.).
65. Report on the implementation of the OECD Recommendation on the OECD Due Diligence Guidance for Responsible Supply Chains in the Garment and Footwear Sector, [https://one.oecd.org/document/C\(2023\)103/en/pdf](https://one.oecd.org/document/C(2023)103/en/pdf) (dostęp: 27.09.2023 r.).
66. Resolution adopted by the General Assembly, 55/2 United Nations Millennium Declaration, 18 September 2000, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_55_2.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).
67. Resolution adopted by the General Assembly on 22 September 2010. Keeping the Promise: United to Achieve the Millennium Development Goals, <https://digitallibrary.un.org/record/690079#record-files-collapse-header> (dostęp: 27.09.2023 r.).
68. Resolution adopted by the General Assembly on 27 July 2012, 66/288 The future we want, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_66_288.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).
69. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 9 czerwca 2021 r. w sprawie unijnej strategii na rzecz bioróżnorodności 2030 – przywracanie przyrody do naszego życia (Dz.Urz. UE C 67 z 2022 r., s. 25).
70. Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 25 września 2015 r. Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030,

https://www.unic.un.org.pl/files/164/Agenda%202030_pl_2016_ostateczna.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

71. Rezolucja Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 marca 1999 r. w sprawie przedstawienia przez Radę Ministrów strategii zrównoważonego rozwoju Polski (M.P. Nr 8, poz. 96).
72. Roth J., Zenger B., De Geeter D., Gómez Benavides J., Roudier S., Best Available Techniques (BAT) Reference Document for the Textiles Industry, Luxembourg 2023, https://eippcb.jrc.ec.europa.eu/sites/default/files/2023-01/TXT_BREF_2023_for_publishing%20ISSN%201831-9424_final_1_revised.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).
73. Rozporządzenie Komisji UE 2018/1513 z dnia 10 października 2018 r. zmieniające załącznik XVII do rozporządzenia (WE) nr 1907/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie oceny, rejestracji, udzielania zezwoleń i stosowanych ograniczeń w zakresie chemikaliów (REACH) w odniesieniu do niektórych substancji sklasyfikowanych jako rakotwórcze, mutagenne lub działające szkodliwie na rozrodczość kategorii 1A lub 1B (Dz.Urz. UE L 256, s. 1).
74. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 27 sierpnia 2014 r. w sprawie rodzajów instalacji mogących powodować znaczne zanieczyszczenie poszczególnych elementów przyrodniczych albo środowiska jako całości (Dz.U. poz. 1169).
75. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1221/2009 z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie dobrowolnego udziału organizacji w systemie ekozarządzania i audytu we Wspólnocie (Dz.Urz. UE L 342, s. 1).
76. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 66/2010 z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie oznakowania ekologicznego UE (Dz.Urz. UE L 27, s. 1).
77. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/852 z dnia 18 czerwca 2020 r. w sprawie ustanowienia ram ułatwiających zrównoważone inwestycje, zmieniające rozporządzenie (UE) 2019/2088 (Dz.Urz. UE L 198, s. 13).
78. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1119 z dnia 30 czerwca 2021 r. w sprawie ustanowienia ram na potrzeby osiągnięcia neutralności klimatycznej i zmiany rozporządzeń (WE) nr 401/2009 i (UE) 2018/1999 (Europejskie prawo o klimacie) (Dz.Urz. UE L 243, s. 1).
79. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/956 ustanawiające mechanizm dostosowywania cen na granicach z uwzględnieniem emisji CO₂ (Dz.Urz. UE L 130, s. 52).

80. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 66/2010 z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie oznakowania ekologicznego UE (Dz.Urz. UE L 27, s. 1.).
81. Rozporządzenie Rady (EWG) nr 1210/90 z dnia 7 maja 1990 r. w sprawie ustanowienia Europejskiej Agencji Ochrony Środowiska oraz Europejskiej Sieci Informacji i Obserwacji Środowiska (Dz.Urz. UE L 120, s. 1).
82. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) (Dz.U. z 2007 r., Nr 251, poz. 1885 z późn. zm.).
83. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 września 2019 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko (Dz.U. z 2019 r., poz. 1839).
84. Rozporządzenie (WE) nr 1907/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie rejestracji, oceny, udzielania zezwoleń i stosowanych ograniczeń w zakresie chemikaliów (REACH) i utworzenia Europejskiej Agencji Chemikaliów, zmieniające dyrektywę 1999/45/WE oraz uchylające rozporządzenie Rady (EWG) nr 793/93 i rozporządzenie Komisji (WE) nr 1488/94, jak również dyrektywę Rady 76/769/EWG i dyrektywy Komisji 91/155/EWG, 93/67/EWG, 93/105/WE i 2000/21/WE (Dz.Urz. UE L 396, s. 1).
85. Sprawozdanie w sprawie Strategii UE na rzecz tekstyliów zrównoważonych i o obiegu zamkniętym, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0176_EN.html (dostęp: 27.09.2023 r.).
86. Traktat o Unii Europejskiej z dnia 7 lutego 1992 r. (Dz.U. z 2004 r., Nr 90, poz. 864/30).
87. Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana), https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9e8d52e1-2c70-11e6-b497-01aa75ed71a1.0018.01/DOC_2&format=PDF (dostęp: 27.09.2023 r.).
88. Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską z dnia 13 grudnia 2007 r. (Dz.U. z 2009 r., Nr 203, poz. 1569).
89. Traktat z Amsterdamu, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex%3A11997D%2FTXT> (dostęp: 27.09.2023 r.)
90. Traktat z Lizbony, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2007:306:FULL> (dostęp: 27.09.2023 r.).
91. Traktat z Nicei, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:12001C/TXT> (dostęp: 27.09.2023 r.).
92. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 10 maja 1991 r. w sprawie polityki ekologicznej (M.P. Nr 18, poz. 118).

93. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 19 stycznia 1995 r. w sprawie polityki zrównoważonego rozwoju (M.P. Nr 4, poz. 47).
94. United Nations Conference on Environment & Development, Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992. Agenda 21, https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf?_gl=1*1j9mzx s*_ga*NzI3MTM5NTIuMTY4ODgwNjE4NA..*_ga_TK9BQL5X7Z*MTY4ODg5ODI0NS42LjAuMTY4ODg5ODI0NS4wLjAuMA (dostęp: 27.09.2023 r.).
95. United Nations Framework Convention On Climate Change, https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).
96. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2023 r., poz. 120 z późn. zm.).
97. Ustawa z dnia 13 września 1996 r. w sprawie utrzymania czystości i porządku w gminach (Dz.U. z 2023 r., poz. 1469).
98. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2022 r., poz. 2556 z późn. zm.).
99. Ustawa z dnia 7 czerwca 2001 r. o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków (Dz.U. z 2023 r., poz. 537).
100. Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. o systemie oceny zgodności (Dz.U. z 2023 r., poz. 215).
101. Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. z 2023 r., poz. 1094).
102. Ustawa z dnia 13 kwietnia 2012 r. o zmianie ustawy – Prawo ochrony środowiska oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2012 r., poz. 460).
103. Ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne (Dz.U. z 2023 r., poz. 1478).
104. Wersje skonsolidowane Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana). Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex%3A12016ME%2FTXT> (dostęp: 27.09.2023 r.).
105. Wniosek, Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie należytej staranności przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju oraz zmieniająca dyrektywę (UE) 2019/1937, 23.2.2022, COM(2022) 71 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022PC0071> (dostęp: 27.09.2023 r.).

106. Wniosek, Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie uzasadnienia wyraźnych oświadczeń środowiskowych i informowania o nich (dyrektywa w sprawie oświadczeń środowiskowych) z 22 marca 2023 r., Bruksela 22.03.2023 r., COM(2023) 166 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023PC0166> (dostęp: 27.09.2023 r.).
107. Wniosek, Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniająca dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/75/UE z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie emisji przemysłowych (zintegrowane zapobieganie zanieczyszczeniom i ich kontrola) i dyrektywę Rady 1999/31/WE z dnia 26 kwietnia 1999 r. w sprawie składowania odpadów, COM (2022) 156 final, https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/AUTRES_INSTITUTIONS/COMM/COM/2022/07-11/COM_COM20220156_PL.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).
108. Wniosek, Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniająca dyrektywę 2013/34/UE, dyrektywę 2004/109/WE, dyrektywę 2006/43/WE oraz rozporządzenie (UE) nr 537/2014 w odniesieniu do sprawozdawczości przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju, 21.4.2021, COM(2021) 189 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM%3A2021%3A189%3AFIN> (dostęp: 27.09.2023 r.).
109. Wniosek, Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniająca dyrektywy 2005/29/WE i 2011/83/UE w odniesieniu do wzmocnienia pozycji konsumentów w procesie transformacji ekologicznej poprzez lepsze informowanie i lepszą ochronę przed nieuczciwymi praktykami, 30.3.2022, COM(2022) 143 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022PC0143> (dostęp: 27.09.2023 r.).
110. Wniosek, Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające ramy ustalania wymogów dotyczących ekoprojektu dla zrównoważonych produktów i uchylające dyrektywę 2009/125/WE, 30.3.2022, COM(2022) 142 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/DOC/?uri=CELEX:52022PC0142> (dostęp: 27.09.2023 r.).
111. Zalecenie Komisji (UE) 2016/2125 z 30 listopada 2016 r. w sprawie wytycznych dotyczących środków samoregulacji przyjętych przez branże przemysłowe zgodnie z dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/125/WE, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32016H2125> (dostęp: 27.09.2023 r.).

112. Załącznik do rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) uzupełniającego dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE w odniesieniu do standardów sprawozdawczości w zakresie zrównoważonego rozwoju, 31.7.2023, C(2023)5303 final, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a17f44bd-2f9c-11ee-9e98-01aa75ed71a1.0005.02/DOC_3&format=PDF (dostęp: 27.09.2023 r.).

II. Literatura przedmiotu

Monografie

1. Anguelov N., *The Sustainable Fashion Quest*, New York 2021.
2. Apanowicz J., *Metodologia ogólna*, Gdynia 2002.
3. Boyle A.E., Freestone D., *International Law and Sustainable Development: Past Achievements and Future Challenges*, Oxford 1999.
4. Bukowski Z., *Prawo międzynarodowe a ochrona środowiska*, Toruń 2005.
5. Bukowski Z., *Prawo ochrony środowiska Unii Europejskiej*, Warszawa 2007.
6. Bukowski Z., *Zrównoważony rozwój w systemie prawa*, Toruń 2009.
7. Ciechanowicz-McLean J., *Ochrona środowiska w działalności gospodarczej*, Warszawa 2003.
8. Cline E.L., *Overdressed: The Shockingly High Cost of Cheap Fashion*, New York 2013.
9. Cordonier Segger M.C., Khalfan A., *Sustainable Development Law: Principles, Practices, and Prospects*, Oxford 2004.
10. Gabriel Y., Lang T., *The Unmanageable Consumer*, London 2006.
11. Gilas J., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Toruń 1977.
12. Górski M. (red.), *Prawo ochrony środowiska*, Warszawa 2018.
13. Grabowska G., *Europejskie prawo środowiska*, Warszawa 2001.
14. Gruszecki K., *Prawo ochrony środowiska. Komentarz*, Warszawa 2019.
15. Jans J.H., *European Environmental Law*, Amsterdam 2000.
16. Kenig-Witkowska M.M., *Międzynarodowe prawo środowiska. Wybrane zagadnienia systemowe*, Warszawa 2011.
17. Kingston S., *European Perspectives on Environmental Law and Governance*, London 2013.
18. Kingston S., Heyvaert V., Čavoški A., *European Environmental Law*, Cambridge 2017.
19. Kiss A., Shelton D., *Manual of European Environmental Law*, 2nd ed., Cambridge 1997.
20. Kocot K., *Prawnomiędzynarodowe zasady sozologii*, Wrocław 1975.

21. Korzycka M., Wojciechowski P., *System prawa żywnościowego*, Warszawa 2017.
22. Kozłowski S., *Ekorozwój. Wyzwanie XXI wieku*, Warszawa 2000.
23. Kozłowski S., *Przyszłość ekorozwoju*, Lublin 2005.
24. Krämer L., *EC Environmental Law*, 4th ed., London 2000.
25. Lisowska A., *Polityka ochrony środowiska Unii Europejskiej. Podstawy instytucjonalne i programowe*, Wrocław 2005.
26. Menkes J., *Kształtowanie prawa międzynarodowego zasobów wodnych*, Warszawa 2000.
27. Muchel M., *Ocena oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym jako instrument prawa ochrony środowiska Unii Europejskiej*, rozprawa doktorska napisana pod kier. nauk. R. Grzeszczaka i J. Jendroński, Warszawa, grudzień 2021 r., <https://depotuw.ceon.pl/bitstream/handle/item/4172/0000-DR-231268-praca.pdf?sequence=1> (dostęp: 16.08.2023 r.).
28. Nowacki J., Tobor Z., *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2016.
29. Nowak J., *Samoregulacja i koregulacja na rynkach środków spożywczych – między faktyczną ochroną konsumentów a pozornością działań przedsiębiorców*, Warszawa 2022.
30. Paczuski R., *Ochrona środowiska. Zarys wykładu. Z uwzględnieniem obowiązującego porządku prawnego od dnia uzyskania przez Polskę członkostwa w Unii Europejskiej*, Bydgoszcz 2008.
31. Paczuski R., *Prawo ochrony środowiska Unii Europejskiej w zarysie*, Toruń 1999.
32. Peeters M., Uylenburg R., *EU Environmental Legislation. Legal Perspectives on Regulatory Strategies*, Cheltenham 2014.
33. Płonka M., *Etyka w modzie, czyli CSR w przemyśle odzieżowym*, Warszawa 2013.
34. Prandecki K., Sadowski M., *Międzynarodowa ewolucja ochrony środowiska*, Warszawa 2010.
35. Przyborowska-Klimczak A., *Ochrona przyrody. Studium prawnomiędzynarodowe*, Lublin 2004.
36. Pyć D., *Prawo zrównoważonego rozwoju*, Gdańsk 2006.
37. Rakoczy B., Wierzbowski B., *Prawo ochrony środowiska. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 2010.
38. Resta B., Dotti S., *Environmental impact assessment methods for textiles and clothing*, [w:] *Handbook of Life Cycle Assessment (LCA) of Textile and Clothing*, Seria wydawnicza Woodhead 2015.

39. Rieu-Clarke A., *International Law and Sustainable Development: Lessons from the Law of International Watercourses*, London 2005.
40. Rok B., *Odpowiedzialny biznes w nieodpowiedzialnym świecie*, Warszawa 2004.
41. Sands P., *Principles of International Environmental Law*, Cambridge 2003.
42. Seidler G.L., Groszyk H., Pieniążek A., *Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie*, Lublin 2009.
43. Sozański J., *Ogólne zasady prawa a wartości Unii Europejskiej (po traktacie lizbońskim) – studium prawnoporównawcze*, Toruń 2012.
44. Sozański J., *Prawa człowieka w Unii Europejskiej (po Traktacie Lizbońskim)*, Warszawa–Poznań 2010.
45. Suchodolski B., *Wychowanie i strategia życia*, Warszawa 1987.
46. Weizsäcker E.U. von, Lovins A.B., Lovins L.H., *Mnożnik cztery. Podwojony dobrobyt – dwukrotnie mniejsze zużycie zasobów naturalnych*, Toruń 1999.
47. Wolf S., Stanley N., *Wolf and Stanley on Environmental Law*, 4th ed., London 2003.
48. Wolfke K., *Międzynarodowe prawo środowiska (tworzenie i egzekwowanie)*, Wrocław 1979.
49. Zeben J. van, Rowell A., *A Guide to EU Environmental Law*, Oakland, CA 2020; Oakland, CA 2021.

Opracowania zbiorowe

1. Barcik J., Grzeszczak R. (red.), *Prawo Unii Europejskiej*, Warszawa 2022.
2. Boć J. (red.), *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 roku*, Wrocław 1998.
3. Cieślak Z. (red.), *Jawność i jej ograniczenia, t. 2, Podstawy aksjologiczne*, Warszawa 2013, Legalis.
4. *A European Union Strategy for Sustainable Development*, Luxembourg 2002.
5. Haczkowska M. (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2014.
6. Izdebski H., Łazarska A. (red.), *Metodologia dysertacji doktorskiej dla prawników. Teoria i praktyka*, Warszawa 2022.
7. Jans J.H., Vedder H.H.B., *European Environmental Law After Lisbon*, 4th ed., Groningen 2012.
8. Jendrońska J. (red.), *Ustawa – Prawo ochrony środowiska. Komentarz*, Wrocław 2001.

9. Kornberger-Sokołowska E. (red.), *Jednostki samorządu terytorialnego jako beneficjenci środków europejskich*, Warszawa 2012.
10. Meadows D.H., Meadows D.L., Randers J., Behrens W.W., *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*, New York 1972.
11. Pietraś M. (red.), *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Lublin 2007.
12. *Strategia Lizbońska – droga do sukcesu zjednoczonej Europy*, Warszawa 2002.

Artykuły

1. Barankiewicz T., *Współczesne metody badania prawa*, Studia Prawnicze KUL 2010, nr 1.
2. Bhardwaj V., Fairhurst A., *Fast fashion: Response to changes in the fashion industry*, The International Review of Retail, Distribution and Consumer Research” 2010, vol. 20, nr 1.
3. Czakon T., *Kodeksy etyczne firm jako narzędzie budowy instytucji totalnej*, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie 2015, nr 85.
4. Dobos E., Éltető A., *Regulation of the fashion supply chain and the sustainability – growth balance*, Sustainability Accounting, Management and Policy Journal 2023, vol. 14, nr 1.
5. Dorđević D., Vuković M., Urošević S., Štrbac N., Vuković A., *Studying the corporate social responsibility in apparel and textile industry*, Industria Textila 2019, vol 70, nr 4.
6. Dubiński Ł., *Unijne ujęcie zasady zrównoważonego rozwoju z uwzględnieniem znaczenia udziału Europejskiej Agencji Środowiska w jej wdrażaniu (wybrane zagadnienia)*, Studia i Prace WNEiZ US 2017, nr 1.
7. Dynia E., *Unia Europejska jako wspólnota wartości*, [w:] E. Cała-Wacinkiewicz, J. Menkes (red.), *Wspólne wartości prawa międzynarodowego, europejskiego i krajowego*, Warszawa 2018.
8. Epiney A., *Environmental Principles*, [w:] R. Macrory (ed.), *Reflections on 30 Years of EU Environmental Law: A High Level of Protection*, Groningen 2006.
9. Erechemla A., *Wieloletnie programy środowiskowe jako akty tworzące wspólnotową politykę i prawo ochrony środowiska. III Konferencja Naukowo-Techniczna „Błękitny San”*, Dubiecko, 21–22 kwietnia 2006 r., <https://docplayer.pl/16238704-Wieloletnie-programy-srodowiskowe-jako-akty-tworzace-wspolnotowa-polityke-i-prawo-ochrony-srodowiska.html> (dostęp: 17.08.2023 r.).
10. Forowicz K., *Przywódcy świata jednak przespali*, Rzeczpospolita z 23.09.2002.

11. Frankowska M., *Łańcuch logistyczny, łańcuch dostaw i łańcuch wartości – próba usystematyzowania koncepcji*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Problemy Transportu i Logistyki 2015, nr 31.
12. Gończ E. *Zrozumieć Unię Europejską?*, [w:] Z. Brodecki (red.), *Ochrona środowiska*, Warszawa 2005.
13. Graczyk A., *Gospodarka rynkowa*, [w:] P. Trzepacz (red.), *Zrównoważony rozwój – wyzwania globalne. Podręcznik dla uczestników studiów doktoranckich*, Kraków 2012.
14. Gruchelski M., Niemczyk J., *Agenda Narodów Zjednoczonych na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030 i cele zrównoważonego rozwoju – szanse realizacji celów*, Postępy Techniki Przetwórstwa Spożywczego 2016, nr 1.
15. Gupta S., Gentry J.W., *Evaluating Fast Fashion: Examining its Micro and the Macro Perspective*, [w:] C. Becker-Leifhold, M. Heuer (ed.), *Eco-Friendly and Fair: Fast Fashion and Consumer Behaviour*, New York 2018.
16. Habuda A., Radecki W., *Stan polskiej nauki prawa ochrony środowiska w 40 lat po Raporcie U Thanta*, Studia Prawnicze 2009, nr 3.
17. Habuda L., *Nie zrównoważony rozwój, lecz rozważne korzystanie ze środowiska w kierunku nowego ekologicznego paradygmatu*, [w:] H. Lisicka (red.), *Prawo i polityka w ochronie środowiska, Studia z okazji 40-lecia pracy naukowej Jerzego Sommera*, Wrocław 2006.
18. Jakubek M., „Zasady prawa” w prawie międzynarodowym, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1975, nr 2.
19. Jasudowicz T., *O zasadach ogólnych prawa uznanych przez narody cywilizowane – garść refleksji*, [w:] C. Mik (red.), *Pokój i sprawiedliwość przez prawo międzynarodowe. Zbiór studiów z okazji sześćdziesiątej rocznicy urodzin Profesora Janusza Gilasa*, Toruń 1997.
20. Jedlecka W., *O metodzie socjologicznej w badaniu prawa*, Studia Erasmiana Wratislaviensia 2014, nr 8.
21. Jedlińska M., *Greenwashing jako nieetyczna praktyka w świetle finansów*, LEX/el. 2022.
22. Jędrych E., Sidor-Rządkowska M., *Kodeksy etyczne instrumentem good government w organizacjach*, Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula 2017, nr 4.
23. Joy A., Sherry J.F., Jr, Venkatesh A., Wang J., Chan R., *Fast Fashion, Sustainability, and the Ethical Appeal of Luxury Brands*, Fashion Theory 2012, vol. 16, nr 3.
24. Kalicka-Mikołajczyk A., *Wartości w polityce zewnętrznej Unii Europejskiej*, [w:] E. Cała-Wacinkiewicz, J. Menkes (red.), *Wspólne wartości prawa międzynarodowego, europejskiego i krajowego*, Warszawa 2018.

25. Katoła A., *Rola samorządu terytorialnego we wdrażaniu zrównoważonego rozwoju*, [w:] A. Graczyk (red.), *Problemy koncepcyjne i implementacyjne zrównoważonego rozwoju*, Wrocław 2011.
26. Kelsen H., *The Function of the Pure Theory of Law*, [w:] A. Reppy (ed.), *Law: A century of progress, 1835–1935. Contributions in Celebration of the 100th Anniversary of the Founding of the School of Law of New York University*, vol. 2, *Public Law and Jurisprudence*, New York 1937.
27. Kenig-Witkowska M.M., *Koncepcja „sustainable development” w prawie międzynarodowym*, Państwo i Prawo 1998, nr 8.
28. Kędziński D. Van, *Metodologia i paradygmat polskich szczegółowych nauk prawnych*, *Transformacje Prawa Prywatnego* 2018, nr 3.
29. Kielin-Maziarz J., *Rozumienie zasady zrównoważonego rozwoju w prawie międzynarodowym*, *Roczniki Nauk Prawnych* 2012, nr 1.
30. Kielin-Maziarz J., *Zasada zrównoważonego rozwoju – uwagi na tle jej miejsca w Konstytucji RP*, *Krytyka Prawa* 2020, nr 1.
31. Klimska A., Syryt A., *Etyczne i prawne uwarunkowania zrównoważonego rozwoju – wprowadzenie do badań*, *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie* 2018, nr 123.
32. Kociszewski K., *Wstęp*, [w:] K. Kociszewski (red.), *Rozwój trwały i zrównoważony*, Wrocław 2016.
33. Kośmicki E., *Geneza koncepcji trwałego i zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Uwarunkowania i mechanizmy zrównoważonego rozwoju*, Białystok 2007.
34. Kozłowski S., *Deklaracja z Rio – początkiem ery przemysłowej*, *Ekologia i Zdrowie* 1992, nr 11.
35. Kozłowski S., *Strategie zrównoważonego rozwoju: gospodarki wodą, gospodarki przestrzennej i naukowa*, [w:] A. Papuźński (red.), *Zrównoważony rozwój. Od utopii do praw człowieka*, Bydgoszcz 2005.
36. Kuraś B., *Zasada „zanieczyszczający płaci” a odpowiedzialność za zanieczyszczenie gleby spowodowane działalnością rolniczą (zagadnienia wybrane)*, *Przegląd Prawa Rolnego* 2012, nr 1.
37. Kuzior A., *Człowiek jako racjonalny podmiot działań w świetle założeń koncepcji zrównoważonego rozwoju*, *Problemy Ekorozwoju* 2006, nr 2.
38. Łuszczuk M., *Kazimierza Górki niedźwiedź brunatny, czyli rzecz o terminologii rozwoju trwałego*, *Studia i Prace WNEiZ US* 2016, nr 2.

39. Marks S., *What has Become of the Emerging Right to Democratic Governance?*, European Journal of International Law 2011, vol. 22, nr 2.
40. Marszał T., *Przestrzenne aspekty rozwoju przemysłu włókienniczego na świecie do połowy XX wieku*, Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica 1986, nr 24.
41. Mayeda G., *Where Should Johannesburg Take Us? Ethical and Legal Approaches to Sustainable Development in the Context of International Environmental Law*, Colorado Journal of International Environmental Law and Policy 2004, vol. 15, nr 1.
42. Mazur-Wierzbicka E., *Miejsce zrównoważonego rozwoju w polskiej i unijnej polityce ekologicznej na początku XXI wieku*, Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy 2006, nr 8.
43. Mazur-Wierzbicka E., *Zachowania konsumenckie w kontekście społecznej odpowiedzialności biznesu*, Studia i Prace WNEIZ US 2016, nr 43/3.
44. Mazur-Wierzbicka E., *Zrównoważony rozwój przedsiębiorstw*, [w:] P. Bartkowiak, T. Bernat (red.), *Wzrost zrównoważony a procesy restrukturyzacji*, Poznań 2012.
45. Menkes J., *Polska przeciwko „wspólnym europejskim wartościom”*, [w:] E. Cała-Wacinkiewicz, J. Menkes (red.), *Wspólne wartości prawa międzynarodowego, europejskiego i krajowego*, Warszawa 2018.
46. Menkes J., *Środowisko naturalne w świetle prawa międzynarodowego – aspekty teoretyczne*, [w:] J. Gilas (red.), *Prawnomiędzynarodowa ochrona środowiska naturalnego*, Warszawa 1991.
47. Mik C., *Związanie Unii Europejskiej prawem międzynarodowym zmiany klimatycznej*, [w:] C. Mik, A. Borek (red.), *Zmiany klimatu w świetle prawa Unii Europejskiej i prawa polskiego na tle porównawczym. Monografia*, Warszawa 2021.
48. Mysłowski P., *Rola i znaczenie zasady zrównoważonego rozwoju w prawie administracyjnym – zagadnienia ogólne*, Białostockie Studia Prawnicze 2013, nr 14.
49. Olejarczyk E., *Zasada zrównoważonego rozwoju w systemie prawa polskiego – wybrane zagadnienia*, Przegląd Prawa Ochrony Środowiska 2016, nr 2.
50. Papuziński A., *The Enlightenment Assumptions of the Brundtland Report*, Problemy Ekorozwoju 2018, nr 1.
51. Papuziński A., *Międzynarodowa polityka zrównoważonego rozwoju: między współpracą a konfliktem*, [w:] J.W. Czartoszewski (red.), *Nauki humanistyczne i socjologia. Księga jubileuszowa dedykowana księdzu profesorowi zwyczajnemu doktorowi habilitowanemu Józefowi M. Dołędze*, Warszawa 2010.

52. Piątek Z., *Człowiek jako podmiot zrównoważonego rozwoju: konsekwencje filozoficzno-społeczne*, [w:] A. Papuziński (red.), *Zrównoważony rozwój. Od utopii do praw człowieka*, Bydgoszcz 2005.
53. Pyć D., *Zrozumieć Unię Europejską?*, [w:] Z. Brodecki (red.), *Ochrona środowiska*, Warszawa 2005.
54. Rabinovych M., *Legal Status and Effects of the Agenda 2030 within the EU Legal Order*, *Journal of Contemporary European Research* 2020, vol. 16, nr 2.
55. Rakoczy B., *Procesowy wymiar zasady zrównoważonego rozwoju*, *Białostockie Studia Prawnicze* 2015, nr 18.
56. Rashed A.H., Shah A., *The role of private sector in the implementation of sustainable development goals*, *Environment, Development and Sustainability* 2021, vol. 23.
57. Roliński M., *Z problematyki zasad ochrony środowiska*, *Studia Iuridica Lublinensia* 2014, t. 21.
58. Rosicki R., *Międzynarodowe i europejskie koncepcje zrównoważonego rozwoju*, *Przegląd Naukowo-Metodyczny* 2010, nr 4.
59. Równy K., *Rio+20 dla wdrażania zrównoważonego rozwoju a prawo ochrony środowiska i jego nauka w Polsce*, [w:] Z. Galicki, A. Gubrynowicz (red.), *Międzynarodowe prawo ochrony środowiska XXI wieku*, Warszawa 2013.
60. Rudnicka A., *Zrównoważony rozwój w modelach biznesowych firm z branży TSL. Założenia i praktyka*, *Studia Ekonomiczne. Zarządzanie* 2018, nr 15.
61. Ruhl J.B., *Law for Sustainable Development: Work Continues on the Rubik's Cube*, *Tulsa Law Review* 2008, vol. 44, nr 1.
62. Rzymelka J., *Ekologiczna wieża Babel*, *Rzeczpospolita* z 23.09.2002.
63. Sand P.H., *International Environmental Law After Rio*, *European Journal of International Law* 1993, vol. 4, nr 3.
64. Skrzydło-Niżnik I., Dobosz P., *Pojęcie zrównoważonego rozwoju w systemie prawa i nauce prawa administracyjnego*, [w:] J. Filipek (red.), *Jednostka w demokratycznym państwie prawa*, Bielsko–Biała 2003.
65. Sobocińska M., *Zachowania polskich konsumentów a kultura odpowiedzialności*, *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Zarządzanie* 2021, nr 4.
66. Symonides J., *Czy „ogólne zasady prawa uznane przez narody cywilizowane” są źródłem prawa międzynarodowego*, *Gdańskie Studia Prawnicze* 2019, nr 2.

67. Szczech-Pietkiewicz E., Radło M.J., *Is European Green Deal Doomed to Share The Paths Of Previous Multiannual EU Strategies*, Studia Sieci Uniwersytetów Pogranicza 2022, t. 6.
68. Szpilko D., Ejdyś J., *European Green Deal – Research Directions. A systematic Literature Review*, *Ekonomia i Środowisko* 2022, nr 2.
69. Sztumski W., *Idea zrównoważonego rozwoju a możliwości jej urzeczywistnienia*, *Problemy Ekorozwoju* 2006, nr 2.
70. Śleziak C., *Szczyt Ziemi w Johannesburgu – ocena wyników i wyzwania dla Polski*, [w:] T. Borys (red.), *Zarządzanie zrównoważonym rozwojem. Agenda 21 w Polsce – 10 lat po Rio*, Białystok 2003.
71. Trzewik J., *Człowiek na tle społeczno-gospodarczych uwarunkowań ochrony środowiska*, *Studia Ecologiae et Bioethicae* 2017, nr 2.
72. Uhma P., *Jaka demokracja jest wartością prawa międzynarodowego*, [w:] E. Cała-Wacinkiewicz, J. Menkes (red.), *Wspólne wartości prawa międzynarodowego, europejskiego i krajowego*, Warszawa 2018.
73. Venkatesan M., Dreyfuss-Wells F., Nair A., Pedersen A., Prasad V., *Evaluation Conscious Consumption: A Discussion of a Survey Development Process*, *Sustainability* 2021, 13.
74. Wajda S., *Zobowiązania międzynarodowe Polski w dziedzinie ochrony środowiska*, [w:] J. Gilas (red.), *Prawnomiędzynarodowa ochrona środowiska naturalnego*, Warszawa 1991.
75. Wirth D.A., *The Rio Declaration on Environment and Development: Two Steps Forward and One Back, or Vice Versa*, *Georgia Law Review* 1995, nr 3.
76. Wodzikowski C., *Koncepcja zrównoważonego rozwoju w polityce państwa*, *Świat Idei i Polityki* 2012, nr 11.
77. Wołpiuk W.J., *Zasada zrównoważonego rozwoju. Zasada konstytucyjna czy zasada polityki społeczno-ekonomicznej w zakresie ochrony środowiska?*, *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki, Zarządzania i Administracji w Warszawie* 2003, nr 1.
78. Ziemblicki B., *Zrównoważony rozwój z perspektywy prawa międzynarodowego i europejskiego*, [w:] K. Kociszewski (red.), *Rozwój trwały i zrównoważony*, Wrocław 2016.
79. Zimon D., Madzik P., *Impact of Implementing ISO 14001 Standard Requirements for Sustainable Supply Chain Management in the Textile Industry*, *Fibres & Textiles in Eastern Europe* 2019, nr 6.

80. Zyblikiewicz L.W., *Klub Rzymski – po 45 latach*, [w:] R. Kłosowicz, B. Szlachta, J.J. Węc (red.), *Dylematy strategiczne XXI wieku. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Michałowi Chorośnickiemu z okazji czterdziestolecia pracy naukowej*, Kraków 2013.
81. Żywczoł A., *Więź człowieka ze środowiskiem naturalnym. Rekonstrukcja i interpretacja dorobku naukowego Bogdana Suchodolskiego*, *Przełęcz Pedagogiczny* 2020, nr 1.

III. Źródła internetowe

1. *10 Calls to Action from Zalando's "It takes two" Attitude-Behavior GAP Report*, <https://corporate.zalando.com/en/our-impact/10-calls-action-zalandos-it-takes-two-attitude-behavior-gap-report> (dostęp: 10.09.2023 r.).
2. *The 17 Goals*, <https://sdgs.un.org/goals> (dostęp: 27.09.2023 r.).
3. *Apparel and Footwear Sector. Science-Based Targets Guidance*, <https://files.wri.org/d8/s3fs-public/apparel-footwear-sector-science-based-targets-guidance-executive-summary.pdf> (dostęp: 10.09.2023 r.).
4. *Better Policies for 2030. An OECD Action Plan on the Sustainable Development Goals*, <https://www.oecd.org/dac/Better%20Policies%20for%202030.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).
5. *Biodiversity: The next frontier in sustainable fashion*, <https://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/biodiversity-the-next-frontier-in-sustainable-fashion> (dostęp: 18.08.2023 r.).
6. *Branża modowa to jeden z największych szkodników. Pomoże nowa technologia?*, <https://www.forbes.pl/biznes/branza-modowa-zagrozeniem-dla-srodowiska-czy-traceability-jest-rozwiazaniem/bd5r857> (dostęp: 18.08.2023 r.).
7. *Branża mody i innowacyjnych tekstyliów. Branżowy Bilans Kapitału Ludzkiego. Raport z I edycji badań*, s. 23, https://www.parp.gov.pl/storage/publications/pdf/BBKL-Moda-i-innowacyjne-tekstyli_22_7_2022.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).
8. *Branża modowa – znaczenie gospodarcze, analiza czynników sukcesu i dalszych możliwości rozwoju*, http://www.muzeumwlokiennictwa.pl/public/uploads/files/Bran%C5%BCa_modowa_report_badawczy.pdf (dostęp: 8.09.2023 r.).

9. Bush E., *July was so hot that scientists think it has already been the hottest month ever*, <https://www.nbcnews.com/science/environment/july-hottest-month-record-scientist-rcna96475> (dostęp: 18.08.2023 r.).
10. *A call for accountability and action. The Deloitte Global 2021 Millennial and Gen Z Survey*, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/mk/Documents/about-deloitte/2021-deloitte-global-millennial-survey-report.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).
11. *Climate Change 2023. Synthesis Report. Summary for Policymakers*, https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).
12. *Commission on Sustainable Development (CSD)*, https://sustainabledevelopment.un.org/csd.html?_gl=1*479yrb*_ga*NzI3MTM5NTIuMTY4ODgwNjE4NA..*_ga_TK9BQL5X7Z*MTY4ODkwMTUxNC43LjEuMTY4ODkwMTc5OS4wLjAuMA (dostęp: 27.09.2023 r.).
13. *Communique: Fashion Industry Invites Governments to Collaborate on Climate Action*, <https://unfccc.int/climate-action/sectoral-engagement/global-climate-action-in-fashion/fashion-industry-charter-for-climate-action/communique-fashion-industry-invites-governments-to-collaborate-on-climate-action> (dostęp: 6.09.2023 r.).
14. *Conditions and pathways for sustainable and circular consumption in Europe*, <https://www.eea.europa.eu/publications/conditions-and-pathways-for-sustainable> (dostęp: 27.09.2023 r.).
15. *Consumer Pulse: 2023 Outlook*, <https://kpmg.com/uk/en/home/insights/2023/01/consumer-pulse.html> (dostęp: 8.09.2023 r.).
16. *Counting The Cost: A Year of Climate Breakdown*, file:///C:/Users/Administrator/Downloads/Counting_the_Cost.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).
17. *Czy doświadczenie pandemii wpłynie na nasze postawy wobec zmian klimatu*, <https://raport.togetair.eu/czlowiek/ludzie-swiat-klimat/czy-doswiadczenie-pandemii-wplynie-na-nasze-postawy-wobec-zmian-klimatu> (dostęp: 10.09.2023 r.).
18. Dąbrowska I., *Jak Shein zostało największą marką fast fashion na świecie? Oto case study chińskiego giganta odzieżowego*, <https://fashionbiznes.pl/jak-shein-zostalo-najwieksza-marka-fast-fashion-na-swiecie-oto-case-study-chinskiego-giganta-odziezowego/> (dostęp: 27.09.2023 r.).

19. *Dbaj o ubranie. Kalkulator emisji*, <https://dbajoubranie.pl/kalkulator-emisji/> (dostęp: 10.09.2023 r.).
20. *Dbaj o ubranie. Raport*, <https://dbajoubranie.pl/raport-pielegnacja-odziezy/> (dostęp: 10.09.2023 r.).
21. Demyon C., *Youth vs Europe: „Unprecedented” climat trial unfolds at rights court*, <https://www.reuters.com/world/europe/youth-vs-europe-unprecedented-climate-trial-kick-off-rights-court-2023-09-27/> (dostęp: 27.09.2023 r.).
22. Dickie G., *July 2023 set to be world’s hottest month on record*, <https://www.reuters.com/business/environment/july-2023-set-be-worlds-hottest-month-record-scientists-2023-07-27/> (dostęp: 18.08.2023 r.).
23. *Do naprawy zamiast do śmietnika*, https://poland.representation.ec.europa.eu/news/do-naprawy-zamiast-do-smietnika-2023-03-22_pl (dostęp: 27.09.2023 r.).
24. *Drugie życie ubrań*, <https://www.accenture.com/pl-pl/insights/retail/drugie-zycie-ubran> (dostęp: 8.09.2023 r.).
25. *EEA Signals 2023 – Health and environment in Europe*, <https://www.eea.europa.eu/publications/eea-signals-2023> (dostęp: 27.09.2023 r.).
26. *Environment and climate pressures from household consumption in Europe*, <https://www.eea.europa.eu/publications/environment-and-climate-pressures-from/environment-and-climate-pressures-from> (dostęp: 27.09.2023 r.).
27. *Environmental impact of the textile and clothing industry. What consumers need to know*, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI\(2019\)633143_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI(2019)633143_EN.pdf) (dostęp: 27.09.2023 r.).
28. *„The era of global boiling has arrived” warns the UN*, <https://www.youtube.com/watch?v=xyacrd1d-cU> (dostęp: 18.08.2023 r.).
29. Erhart S., Erhart K., *Environmental ranking of European industrial facilities*, <https://cepr.org/voxeu/columns/environmental-ranking-european-industrial-facilities> (dostęp: 27.09.2023 r.).
30. *The European environment – state and outlook 2020. Knowledge for transition to a sustainable Europe*, <https://www.eea.europa.eu/soer/2020> (dostęp: 27.09.2023 r.).
31. *European State of the Climate. Summary 2022*, https://climate.copernicus.eu/sites/default/files/custom-uploads/ESOTC2022/PR/ESOTCsummary2022_final.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).

32. *European Textiles & Workwear Market. The role of Public Procurement in making textiles circular*, <http://www.ecap.eu.com/wp-content/uploads/2016/09/ECAP-Workwear-Report-Pt-1-def-final.pdf> (dostęp: 10.09.2023 r.).
33. *Europejski Pakt Klimatyczny*, https://climate.ec.europa.eu/eu-action/european-green-deal/european-climate-pact_pl (dostęp: 27.09.2023 r.).
34. *EY Future Consumer Index*, https://www.ey.com/en_gl/future-consumer-index (dostęp: 8.09.2023 r.).
35. *Fashion for Climate. Fashion Industry Charter for Climate Action*, <https://unfccc.int/climate-action/sectoral-engagement-for-climate-action/fashion-charter> (dostęp: 27.09.2023 r.).
36. *Fashion industry*, <https://www.britannica.com/art/fashion-industry> (dostęp: 27.09.2023 r.).
37. *Fashion Industry Charter For Climate Action. Playbook for Climate Action*, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/20_REP_UN%20FIC%20Playbook_V7.pdf (dostęp: 6.09.2023 r.).
38. *Fashion Industry Charter for Climate Action*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/Fashion%20Industry%20Charter%20For%20Climate%20Action%20Progress%20Report%202023.pdf> (dostęp: 6.09.2023 r.).
39. *Fashion on Climate. How the Fashion Industry can Urgently Act to Reduce its Greenhouse Gas Emissions*, <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries/Retail/Our%20Insights/Fashion%20on%20climate/Fashion-on-climate-Full-report.pdf> (dostęp: 18.08.2023 r.).
40. *The Fashion Pact*, <https://thefashionpact.org/?lang=en> (dostęp: 6.09.2023 r.).
41. *The Fashion Pact. First Steps to Transform Our Industry*, [file:///C:/Users/Administrator/Downloads/The_fashion_pact%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Administrator/Downloads/The_fashion_pact%20(1).pdf) (dostęp: 6.09.2023 r.).
42. *The Fashion Pact. Raising the ambition for nature. A fashion, textile and apparel sector primer on the first science-based targets for nature*, https://www.cisl.cam.ac.uk/files/sbtn_primer_20230627.pdf (dostęp: 6.09.2023 r.).
43. *Fashion Revolution*, <https://www.fashionrevolution.org/about/> (dostęp: 27.09.2023 r.).
44. *Fashion Transparency Index. 2023 Edition*, https://issuu.com/fashionrevolution/docs/fashion_transparency_index_2023_pages (dostęp: 27.09.2023 r.).

45. *Fossil Fashion: The hidden reliance of fast fashion on fossil fuels*, https://changingmarkets.org/wp-content/uploads/2021/01/FOSSIL-FASHION_Web-compressed.pdf (dostęp: 18.08.2023 r.).
46. *Global Reporting Initiative*, <https://www.globalreporting.org/> (dostęp: 27.09.2023 r.).
47. *Global State of the Consumer Tracker*, <https://www.deloitte.com/an/en/Industries/consumer/research/global-state-of-the-consumer-tracker.html> (dostęp: 8.09.2023 r.).
48. *Gospodarka o obiegu zamkniętym: definicja, znaczenie i korzyści (wideo)*, https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/economy/20151201STO05603/gospodarka-o-obiegu-zamknietym-definicja-znaczenie-i-korzysci-wideo?&at_campaign=20234-Economy&at_medium=Google_Ads&at_platform=Search&at_creation=RSA&at_goal=TR_G&at_audience=gospodarka%20o%20obiegu%20zamkni%C4%99tym&at_topic=Circular_Economy&at_location=PO&gclid=Cj0KCQjwusunBhCYARIsAFBsUP-1eogdrFkygaRDgA2li7thzl0GvPo5S0xc8t7dLwaFz1K-5QtixnoaApxnEALw_wcB (dostęp: 27.09.2023 r.).
49. Graham R., *Digital product passport: A ticket to brad sustainability?*, <https://www.siliconrepublic.com/enterprise/digital-product-passport-eu-commission-green-sustainability-clothing> (dostęp: 27.09.2023 r.).
50. Granskog A., Laizet F., Lobis M., Sawers C., *Biodiversity: The next frontier in sustainable fashion*, <https://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/biodiversity-the-next-frontier-in-sustainable-fashion> (dostęp: 10.09.2023 r.).
51. *Greenhouse Gas Protocol*, <https://ghgprotocol.org/> (dostęp: 27.09.2023 r.).
52. *Habits and Priorities of Contemporary Fashion Consumers in Czechia Slovakia, Hungary and Poland*, <https://poland.fashionrevolution.org/visegrad-fashion-consumption/> (dostęp: 10.09.2023 r.).
53. *How Fast Fashion Is Destroying the Planet*, <https://www.nytimes.com/2019/09/03/books/review/how-fast-fashion-is-destroying-the-planet.html> (dostęp: 18.08.2023 r.).
54. *How Much Do Our Wardrobes Cost to the Environment*, <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2019/09/23/costo-moda-medio-ambiente> (dostęp: 27.09.2023 r.).

55. *Identyfing Low Carbon Sources of Cotton and Polyester Fibers*, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/UCC_Cotton_Pet_report.pdf (dostęp: 10.09.2023 r.).
56. *The International Organization for Standardization*, <https://www.iso.org/about-us.html> (dostęp: 27.09.2023 r.).
57. *ISO 14001, Introduction to ISO 14001:2015*, <https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/store/en/PUB100371.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).
58. *ISO 14001, Key benefits*, <https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/store/en/PUB100372.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).
59. James A., Fashion industry's environmental impact is largely unknown – here's why, <https://theconversation.com/fashion-industrys-environmental-impact-is-largely-unknown-heres-why-212825> (dostęp: 27.09.2023 r.).
60. Janzwood S., Homer-Dixon T., *What is a Global Polycrisis? And how is it different from a systemic risk?*, Cascade Institute, Discussion Paper, <https://cascadeinstitute.org/wp-content/uploads/2022/04/What-is-a-global-polycrisis-version-1.1-27April2022.pdf> (dostęp: 18.08.2023 r.).
61. *Komisja Europejska ogłasza zobowiązanie do ekologicznej konsumpcji, a pierwsze firmy zobowiązują się do konkretnych działań na rzecz większego zrównoważonego rozwoju*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_182 (dostęp: 27.09.2023 r.).
62. Kraszewski A., *Znaczenie dyrektywy IED dla przemysłu z punktu widzenia Polski i Unii Europejskiej*, https://powermeetings.eu/konferencje/prezentacje/IED_11-10-2012/Dyrektywa_IED_SCC_2012-10-11.pdf (dostęp: 22.09.2023 r.).
63. *Leading NASA climate expert says July likely to be hottest month on record*, <https://www.theguardian.com/environment/2023/jul/20/nasa-climate-crisis-july-hottest-month> (dostęp: 18.08.2023 r.).
64. *Licence to Greenwash*, <http://changingmarkets.org/wp-content/uploads/2022/03/LICENCE-TO-GREENWASH-FULL-REPORT.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).
65. Łachecki Ł., *Nowy raport potwierdza: „szybka moda” niszczy planetę*, <https://sukces.rp.pl/styl/art17704591-nowy-raport-potwierdza-szybka-moda-niszczy-planete> (dostęp: 18.08.2023 r.).

66. *Mapping clothing impacts in Europe: the environmental cost*, <http://www.ecap.eu.com/wp-content/uploads/2018/07/Mapping-clothing-impacts-in-Europe.pdf> (dostęp: 10.09.2023 r.).
67. Mijakoska-Siemion A., *Tylko przemysł paliwowy truje bardziej niż moda. Co sekundę na wysypisko trafia śmieciarka pełna ubrań*, <https://www.wysokieobcasy.pl/Instytut/7,175750,24398133,co-sekunde-na-wysypisko-trafia-smieciarka-pelna-ubran-jak-kupowac.html?disableRedirects=true> (dostęp: 18.08.2023 r.).
68. *Nastroje konsumentów 2022*, <https://openresearch.pl/raport-nastroje-i-postawy-konsumentow-2022/> (dostęp: 8.09.2023 r.).
69. *Nationally determined contributions under the Paris Agreement*, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma2021_02E.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).
70. *New EU environmental norms to make chemical and textile industry plants greener*, https://joint-research-centre.ec.europa.eu/jrc-news-and-updates/new-eu-environmental-norms-make-chemical-and-textile-industry-plants-greener-2023-01-13_en (dostęp: 27.09.2023 r.).
71. *A New Textile Economy: Redesigning fashion's future*, https://emf.thirdlight.com/file/24/uiwtaHvud8YIG_uiSTauTIJH74/A%20New%20Textiles%20Economy%3A%20Redesigning%20fashion%E2%80%99s%20future.pdf (dostęp: 18.08.2023 r.).
72. *NIK krytykuje rząd za odpady. Brak działań będzie nas słono kosztować*, <https://www.wnp.pl/chemia/nik-krytykuje-rzad-za-odpady-brak-dzialan-bedzie-nas-slonko-kosztowac,442206.html> (dostęp: 27.09.2023 r.).
73. *OECD Due Diligence Guidance For Responsible Supply Chains In The Garment And Footwear Sector*, <https://gca.org.pl/wp-content/uploads/2017/07/OECD-Due-Diligence-Guidance-Garment-Footwear.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).
74. *Okrągły Stół Mediów. Porozumienie nadawców w sprawie rozpowszechniania reklam suplementów diety*, <https://www.gov.pl/web/krrit/okragly-stol-mediow---porozumienie-nadawcow-w-sprawie-rozpowszechniania-reklam-suplementow-diety> (dostęp: 6.09.2023 r.).
75. Pattinson T., *The Wonders of Greta Thunberg: Read our interview with the voice of a generation*, <https://www.voguescandinavia.com/articles/greta-the-great> (dostęp: 4.09.2023 r.).

76. *Polacy a zmiany klimatu – badanie w czasach COVID-19*, <https://ios.edu.pl/aktualnosci/polacy-a-zmiany-klimatu-badanie-w-czasach-covid-19/> (dostęp: 10.09.2023 r.).
77. *Polski sektor modowy na krawędzi. Wpływ COVID-19*, <https://www.pwc.pl/pl/pdf-nf/2020/polski-sektor-modowy-wplyw-covid19.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).
78. Popko I., *Czy kupowanie ubrań używanych jest ekologiczne? To droga do produkcji gór śmieci*, <https://sukces.rp.pl/ekologia/art36964261-czy-kupowanie-ubran-uzywanych-jest-ekologiczne-to-droga-do-produkcji-gor-smieci> (dostęp: 4.09.2023 r.).
79. *Pulse of the Fashion Industry 2017*, <https://globalfashionagenda.org/product/pulse-of-the-fashion-industry-2017/> (dostęp: 18.08.2023 r.).
80. *Rada przyjmuje 8. Program działań w zakresie środowiska*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2022/03/29/council-adopts-8th-environmental-action-programme/> (dostęp: 27.09.2023 r.).
81. *Raport Accenture: Konsument w nowej rzeczywistości*, <https://ccnews.pl/2020/05/20/raport-accenture-konsument-w-nowej-rzeczywistosci/> (dostęp: 8.09.2023 r.).
82. *Raport zrównoważonego rozwoju Grupy Kapitałowej CCC za rok obrotowy zaczynający się 1 lutego 2021 r. a kończący 31 stycznia 2022 r.*, s. 6, <https://corporate.ccc.eu/raporty-esg> (dostęp: 27.09.2023 r.).
83. *Record hurricane season and major wildfires – The natural disaster figures for 2020*, <https://www.munichre.com/en/company/media-relations/media-information-and-corporate-news/media-information/2021/2020-natural-disasters-balance.html> (dostęp: 27.09.2023 r.).
84. *Redesigning the future of fashion*, <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/our-work/activities/make-fashion-circular/report> (dostęp: 27.09.2023 r.).
85. Reichert D., *New EU standards force the textile industry to become more sustainable*, <https://www.linkedin.com/pulse/new-eu-standards-force-textile-industry-become-more-dirk-reichert/> (dostęp: 27.09.2023 r.).
86. *ReSet the Trend and EMAS*, https://green-business.ec.europa.eu/news/reset-trend-and-emas-2023-05-09_en (dostęp: 22.09.2023 r.).
87. Roberts-Islam B., *The Global Fashion Summit: A Roundup Of The Tangible Gains Versus Questionable Claims*, <https://www.forbes.com/sites/brookerobertsislam/2022/06/16/the-global-fashion-summit-a-roundup-of-the-tangible-gains-versus-questionable-claims/?sh=4eb0b33d50d3> (dostęp: 4.09.2023 r.).

88. Romano V., *EU countries prepare for textile recycling big bang*, <https://www.euractiv.com/section/circular-materials/news/eu-countries-prepare-for-textile-recycling-big-bang/> (dostęp: 27.09.2023 r.).
89. *Rynek mody w Polsce. Wyzwania*, <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/pl/pdf/2019/11/pl-raport-kpmg-w-polsce-pt-rynek-mody-w-polsce-2019.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).
90. Schiro A.M., *Fashion; Two New Stores That Cruise Fashion's Fast Lane*, <https://www.nytimes.com/1989/12/31/style/fashion-two-new-stores-that-cruise-fashion-s-fast-lane.html> (dostęp: 27.09.2023 r.).
91. *Self regulation: a fashion fairytale*, <https://www.greenpeace.org/international/publication/50922/self-regulation-fashion-supply-chain-fairytale/> (dostęp: 4.09.2023 r.).
92. Shoab M., *Fashion in big on climate commitments UN says, but action lags*, <https://www.voguebusiness.com/sustainability/fashion-is-big-on-climate-commitments-un-says-but-action-lags> (dostęp: 6.09.2023 r.).
93. *Signatories of the Fashion Industry Charter Launch Guide to Support Collaborative Climate Action*, <https://unfccc.int/news/signatories-of-the-fashion-industry-charter-launch-guide-to-support-collaborative-climate-action> (dostęp: 6.09.2023 r.).
94. *Skromniej i mniej, czyli życie polskiego konsumenta. Transformacja konsumentów w Polsce – 2022*, <https://www.strategyand.pwc.com/pl/pl/publikacje/2022/transformacja-polskiego-konsumenta.html> (dostęp: 8.09.2023 r.).
95. *Społeczna odpowiedzialność biznesu*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Spo%C5%82eczna_odpowiedzialno%C5%9B%C4%87_biznesu (dostęp: 8.09.2023 r.).
96. Stallard E., *Fast fashion: How clothes are linked to climate change*, <https://www.bbc.com/news/science-environment-60382624> (dostęp: 18.08.2023 r.).
97. *The State of Fashion 2019*, <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/retail/our%20insights/the%20state%20of%20fashion%202019%20a%20year%20of%20awakening/the-state-of-fashion-2019-final.ashx> (dostęp: 27.09.2023 r.).
98. *Sustainable development in the European Union – Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context – 2023 edition*,

- <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-flagship-publications/w/ks-04-23-184>
(dostęp: 27.09.2023 r.).
99. *Sustainability Sector Index 2022*, <https://www.kantar.com/campaigns/sustainability-sector-index> (dostęp: 8.09.2023 r.).
100. Szufel A., *Wymogi raportowe (ESG) oraz należytej staranności spółek z sektora nieruchomościowego*, LEX/el. 2023.
101. *Świadomy Konsument*, <https://www.accenture.com/pl-pl/insights/retail/report-consumers-behavior-poland-2020-part2> (dostęp: 8.09.2023 r.).
102. *Świadomy konsument. Raport przygotowany przez Accenture, Fashionbiznes.pl i Fundację Kupuj Odpowiedzialnie. Moda, kosmetyki*, <https://fashionbiznes.pl/wp-content/uploads/2020/10/Accenture-Raport-SwiadomyKonsument-2020.pdf.pdf>
(dostęp: 10.09.2023 r.).
103. *Taking action on fashion and the climate crisis*, <https://www.fashionrevolution.org/climatecrisis/> (dostęp: 27.09.2023 r.).
104. *Taking the Shine off Shein. A business model based on hazardous chemicals and environmental destruction*, https://www.greenpeace.de/publikationen/S04261_Konsumwende_StudieEN_Mehr%20Schein_v9.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).
105. *Textiles and the environment in a circular economy*, file:///C:/Users/Administrator/Downloads/ETC-WMGE_report_final%20for%20website_rev20221118.pdf (dostęp: 18.08.2023 r.).
106. *Textiles and the environment in a circular economy*, <https://www.eea.europa.eu/publications/textiles-and-the-environment-the> (dostęp: 27.09.2023 r.).
107. *This is why „polycrisis” is a useful way of looking at the world right now*, <https://www.weforum.org/agenda/2023/03/polycrisis-adam-tooze-historian-explains>
(dostęp: 18.08.2023 r.).
108. *This Looks Like Earth’s Warmest Month. Hotter Ones Appear to Be in Store*, <https://www.nytimes.com/2023/07/27/climate/july-heat-hottest-month.html> (dostęp: 18.08.2023 r.).
109. Tomański R., *Shein. Jeszcze szybsza moda*, <https://www.vogue.pl/a/platforma-shein-gigant-ultra-fast-fashion> (dostęp: 27.09.2023 r.).
110. Trachtman J.P., *Introduction to the Shrimp-Turtle Case. Brief Summary and Analysis of the WTO Panel and Appellate Body Decisions*, <https://iilj.org/wp->

- content/uploads/2016/08/Trachtman-Introduction-to-the-Shrimp-Turtle-Case.pdf
(dostęp: 27.09.2023 r.).
111. *Trendy na globalnym rynku konsumenckim w roku 2023*,
<https://polska.mintel.com/swiatowe-trendy-konsumenckie> (dostęp: 8.09.2023 r.).
  112. *Unfit, Unfair, Unfashionable. Resizing Fashion for a Fair Consumption Space*,
https://hotorcool.org/wp-content/uploads/2022/12/Hot_or_Cool_1_5_fashion_report_.pdf (dostęp: 10.09.2023 r.).
  113. *United Nations Conference on the Human Environment, 5–16 June 1972, Stockholm*,
<https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972> (dostęp: 27.09.2023 r.).
  114. Vetter D., *July 2023 „Virtually Certain” to be Hottest Month in Human History*,
<https://www.forbes.com/sites/davidrvetter/2023/07/27/july-2023-virtually-certain-to-be-hottest-month-in-human-history/> (dostęp: 18.08.2023 r.).
  115. *The water footprint of cotton consumption*,
<https://www.waterfootprint.org/resources/Report18.pdf> (dostęp: 18.08.2023 r.).
  116. *Who Cares Wins. Connecting Financial Markets to a Changing World*,
https://www.unepfi.org/fileadmin/events/2004/stocks/who_cares_wins_global_compact_2004.pdf (dostęp: 8.09.2023 r.).
  117. *Why July is the „world’s hottest month”... in 61 seconds*,
<https://www.bbc.com/news/av/world-66332670> (dostęp: 18.08.2023 r.).
  118. Wicker A., *Your Clothes Could Be Toxic. Fashion Urgently Needs To Address This*,
<https://www.vogue.co.uk/article/chemicals-clothes> (dostęp: 18.08.2023 r.).
  119. *World Scientists’ Warning of a Climate Emergency*,
<https://academic.oup.com/bioscience/advance-article/doi/10.1093/biosci/biz088/5610806> (dostęp: 27.09.2023 r.).
  120. *Wpływ produkcji tekstyliów i odpadów tekstylnych na środowisko (infografiki)*,
<https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20201208STO93327/wplywp-rodukcji-tekstyliow-i-odpadow-tekstylnych-na-srodowisko-infografika> (dostęp: 10.09.2023 r.).
  121. *Wpływ produkcji tekstyliów i odpadów tekstylnych na środowisko (infografiki)*,
https://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/expert/2020/12/story/20201208STO93327/20201208STO93327_pl.pdf (dostęp: 10.09.2023 r.).
  122. *Wytyczne dotyczące gospodarowania ściekami przemysłowymi, Projekt Best*,
<https://www.teraz-srodowisko.pl/media/pdf/aktualnosci/9361-BEST-Guidelines-PL.pdf>
(dostęp: 27.09.2023 r.).

123. *Ziemia nie atakuje?*, <https://ziemia nie atakuje.pl/> (dostęp: 8.09.2023 r.).
124. *Zrównoważony Rynek Modowy. Przewodnik po strategii UE na rzecz zrównoważonych wyrobów włókienniczych w obiegu zamkniętym*, https://ungc.org.pl/wp-content/uploads/2022/11/Raport_Zrownowazony_Rynek_Modowy.pdf (dostęp: 27.09.2023 r.).
125. https://unfccc.int/climate-action/sectoral-engagement/global-climate-action-in-fashion/about-the-fashion-industry-charter-for-climate-action?gclid=CjwKCAiArY2fBhB9EiwAWqHK6h2vltQ7ThPebV9XpZr5MRx4zq0QKj7mefvpDnC006mT1gZKeqsMZxoCYjsQAvD_BwE (dostęp: 18.08.2023 r.).
126. https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/consumer-rights-and-complaints/enforcement-consumer-protection/sweeps_en (dostęp: 27.09.2023 r.).
127. https://www.oecd-ilibrary.org/economics/better-policies_23081392 (dostęp: 27.09.2023 r.).
128. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/database> (dostęp: 27.09.2023 r.).
129. https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/green-claims_en (dostęp: 10.09.2023 r.).
130. <https://textileguide.chemsec.org/> (dostęp: 27.09.2023 r.).
131. <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-european-green-deal/file-sustainable-products-initiative> (dostęp: 27.09.2023 r.).
132. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex%3A52021PC0189> (dostęp: 27.09.2023 r.).
133. <https://climatecasechart.com/non-us-case/youth-for-climate-justice-v-austria-et-al/> (dostęp: 27.09.2023 r.).
134. [https://www.thelancet.com/journals/lancet/issue/vol391no10119/PIIS0140-6736\(18\)X0005-1#closeFullCover](https://www.thelancet.com/journals/lancet/issue/vol391no10119/PIIS0140-6736(18)X0005-1#closeFullCover) (dostęp: 27.09.2023 r.).
135. [https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736\(17\)32345-0.pdf](https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736(17)32345-0.pdf) (dostęp: 27.09.2023 r.).
136. <https://ec.europa.eu/environment/chemicals/reach/pdf/39168%20Intentionally%20added%20micro%20plastics%20-%20Final%20report%2020171020.pdf> (dostęp: 27.09.2023 r.).
137. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0144> (dostęp: 27.09.2023 r.).
138. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4d42d597-4f92-4498-8e1d-857cc157e6db> (dostęp: 27.09.2023 r.).

139. https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12822-EU-strategy-for-sustainable-textiles/F_en (dostęp: 27.09.2023 r.).
140. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_4581 (dostęp: 27.09.2023 r.).
141. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/09/19/council-and-parliament-reach-provisional-agreement-to-empower-consumers-for-the-green-transition/> (dostęp: 27.09.2023 r.).
142. *Handbook on the Implementation of EU Environmental Legislation, Section 2 – Horizontal Legislation, ECRAN Environment and Climate Regional Accession – Network, Hulla & Co Human Dynamics 2015-2016, ISBN 978-92-79-62013-3, s. 31 i n.* <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2b832b9d-9aea-11e6-868c-01aa75ed71a1> (dostęp: 27.09.2023 r.).

IV. Orzeczenia sądów

1. *Minors Oposa v. Secretary of the Department of Environmental and Natural Resources*, 30 July 1993, 33 ILM 173 (1994), <https://archive.crin.org/en/library/legal-database/minors-oposa-v-secretary-department-environmental-and-natural-resources.html> (dostęp: 27.09.2023 r.).
2. *Gabčíkovo-Nagymaros Project, Hungary v Slovakia, Judgment, Merits*, ICJ GL No 92, [1997] ICJ Rep 7, [1997] ICJ Rep 88, (1998) 37 ILM 162, ICGJ 66 (ICJ 1997), 25th September 1997, International Court of Justice [ICJ], <https://jusmundi.com/en/document/decision/en-gabcikovo-nagymaros-project-hungary-slovakia-judgment-thursday-25th-september-1997> (dostęp: 27.09.2023 r.).
3. Wyrok TK z 6 czerwca 2006 r., K 23/05, OTK-A 2006, nr 6, poz. 62.
4. Wyrok WSA w Gorzowie Wielkopolskim z 25 marca 2009 r., II SA/Go 825/08, LEX nr 526352.
5. Wyrok NSA z 26 października 2011 r., II OSK 1820/11, LEX nr 1152061.
6. Wyrok NSA z 2 kwietnia 2015 r., II OSK 2123/13, LEX nr 2089921.
7. Wyrok WSA w Białymstoku z 27 marca 2018 r., II SA/Bk 760/17, LEX nr 2480201.
8. Wyrok WSA w Warszawie z 22 stycznia 2020 r., IV SA/Wa 2522/10, LEX nr 3038096.

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ W JĘZYKU ANGIELSKIM

The dissertation entitled "Implementation of the sustainable development principle in the European Union. A case study of the textile and clothing industry" is a legal studies paper prepared on 27 September 2023.

In this work, an analysis of the process of implementing the principle of sustainable development in the European Union has been conducted, with particular emphasis on environmental and climate protection. While this approach may seem relatively narrow in scope, due to the diversity and complexity of environmental issues, the topic is comprehensive and multidimensional. Particular attention has been paid to the globalized textile and clothing industry, chosen for its unique characteristics and significant environmental impact. Due to its size, global reach, and intensive use of natural resources, the industry poses a significant challenge in the context of sustainable development.

On the international stage, the principle of sustainable development has been highlighted since the 1970s. Over time, it has become one of the principles of international law. The EU and its member states have incorporated this principle into European law and national legal systems, making it a constitutional principle. However, mere incorporation or assigning the norm does not guarantee automatic or high-level implementation of the principle.

Several factors determined the choice of the textile and clothing industry for this study.

First, the intensity and advancement of the process of implementing the principle of sustainable development at the universal, regional, and national levels, and the significant density of legal regulations. The advanced nature of this process allowed a specific segment of the implementation to be studied.

Second, the choice of the case study was based on non-legal factors, namely the significant negative environmental impact of the textile and apparel industry combined with rising social awareness. Mass media contribute to popularizing knowledge about the industry's environmental impact. Despite numerous publications on the industry's impact on the environment and climate, and the need for sustainable transformation, there is a lack of comprehensive legal studies on the implementation of sustainable development in this sector.

Third, a legal argument for selecting the textile and apparel industry is that it has a relatively new way of implementing the principle of sustainable development. In addition to traditional international law entities (states and international organizations), NGOs, producers, as well as textile and apparel buyers also participate in the implementation process. This research has shown that in international and national spaces, the range of entities involved in

this process is expanding, particularly among individuals like consumers, NGOs, and producer associations. This change is legally significant and involves various stages of lawmaking (through self-regulation and legal acts), application, execution, and enforcement.

Fourth, the textile and clothing industry has currently become one of the European legislator's priority sectors for implementing the principle of sustainable development. The industry, which has been one of the least regulated so far, became at the end of the first quarter of 2022 the subject of the comprehensive EU Strategy for Circular Textiles. The Strategy opens a new chapter for this industry in the process of transitioning towards environmentally and socially responsible practices, while also embodying a catalogue of increasingly specific norms within the principle of sustainable development. The aim of the Strategy is to create coherent frameworks and visions for transformation within the discussed industry. The shape and content of the Strategy result from extensive consultations, as well as grassroots initiatives. Over the past decade, both consumer initiatives, which accelerated the adoption of sustainable development principles by representatives of the textile and clothing industry, and voluntary industry initiatives motivating entrepreneurs to conduct business in accordance with the principle of sustainable development, have been undertaken.

The thesis of the dissertation is as follows: the implementation of the principle of sustainable development in the European Union, especially in the case of the textile and clothing industry, is not merely a matter of straightforward transposition of this principle within general guidelines and regulations. It is a complex process dependent on the involvement of various actors in this industry, including producers and consumers. Also significant are voluntary actions undertaken by various stakeholders in the value chain, as well as detailed regulatory solutions at the European level that must consider the global nature of this industry, such as international supply chains and differences in environmental standards in different regions of the world. In the context of the textile and clothing industry, sustainable development therefore requires a holistic approach that combines both regulatory policies and grassroots initiatives aimed at reducing the industry's negative impact on the environment. Thus, the implementation of the principle of sustainable development in the EU in the textile and clothing industry is not synonymous with the general transposition of this principle.

The manner in which the principle of sustainable development has been implemented in the textile and clothing industry has been analyzed. In this process, the legislator envisages the possibility of co-regulation, and the voice and actions of social factors are of significant and tangible importance. The dissertation also attempts to answer the question of the extent to which grassroots initiatives, industry initiatives, and self-regulation in the textile and clothing industry

are useful in implementing the principle of sustainable development in this industry in the European Union and how they relate to the current stage of development of international law, including codification work in the field of environmental protection and sustainable development, as well as European law in the same scope.

The preliminary assumptions in this work are as follows:

1. The production and consumption of textiles and clothing are not environmentally neutral. The level of consumption of textiles and clothing, especially so-called fast fashion, significantly increases the level of environmental risk, leading to the conclusion that it is necessary to limit consumption without compromising the objective well-being of the consumer.
2. In the European Union, there is a process of supplementing comprehensive regulations relating to the principle of sustainable development with sectoral regulations.
3. Compared to other industries, the creation of norms implementing the principle of sustainable development in the textile and clothing industry has also been accelerated. The choice of this industry follows from the fact that changes in it can bring significant benefits in relation to the costs of their implementation. There is a significant potential effect in terms of reducing environmental degradation with relatively low constraints on human welfare.
4. Producers operating on the European market increasingly take into account the principle of sustainable development and the demand to reduce environmental damage.
5. Individual entrepreneurs involved in the wholesale and retail trade of textile and clothing products in the EU undertake voluntary actions to implement the principle of sustainable development, anticipating legal regulations in this area.
6. The growing number of European consumers take into account the impact of goods/producers on the environment in their clothing purchase decisions.
7. It is necessary to introduce clear sectoral legal regulations aimed at eliminating inequalities in the implementation of the principle of sustainable development. The textile and clothing industry is an interesting case of such a process. Such regulations are crucial to ensuring a consistent approach to the implementation of the principle in question.

Although the preliminary assumptions could be considered truisms, the conclusions drawn from them are of immense importance for both theory and practice, constituting a key element of analysis within the dissertation. These conclusions emphasize how multidimensional the legal bases and consequences can be, extending beyond purely legal frameworks of interpretation.

This dissertation consists of five chapters.

The first chapter covers sustainable development, focusing on its theoretical, practical, and legal aspects at an international level. This topic is presented from a historical and contemporary perspective, starting with an exploration of the origin and evolution of the principle of sustainable development in international law, highlighting key stages of its development, as well as its interpretation and implementation internationally. The early sections of this chapter introduce foundational documents on the relationship between humans and the environment, like the U Thant Report and the Club of Rome Report, which raised important issues related to anthropogenic environmental changes. These documents inspired subsequent discussions on sustainable development, gaining prominence as ecological awareness grew. The chapter further discusses international debates that culminated in the Brundtland Commission's first definition of sustainable development, which was a turning point that compelled nations to recognize the importance of sustainable development, shaping international law in this regard. The chapter also provides a detailed analysis of UN summits on the environment, climate change, and biodiversity, examining how these events have shaped the principle of sustainable development from the 1972 Stockholm Summit to key events in 2015, such as the New York Summit (resulting in Agenda 2030) and the Paris Climate Summit (resulting in the Paris Agreement), all of which strengthened sustainable development at the international level.

The second chapter provides an analysis of the principle of sustainable development in the context of primary European law, which forms the "backbone" of the EU. It explores how the principle was incorporated into and implemented at the treaty level, showing that sustainable development evolved from a goal of the European Union into its constitutional principle. The chapter discusses various interpretations of the principle, its role in shaping EU policies, and its impact on the laws and practices of member states. It concludes with a discussion on the application of the principle in Polish law. The chapter does not cover the analysis of European secondary law.

The third, fourth, and fifth chapters are studies of sustainable development from an industry and regional perspective, focusing on the textile and clothing industry in the European Union.

The third chapter focuses on the development of the textile and clothing industry, considering trends and processes shaping the sector, including its environmental and climate impact across the value chain. It begins with a historical overview, showing the industry's evolution from hand production to mass production, dominated in recent years by "fast fashion." This trend has influenced production, consumption, and waste generation. The chapter

includes a detailed analysis of environmental pollution and climate change related to the textile and apparel industry. It also examines the impact of textile and apparel consumption on the environment and climate, the evolution of consumer behavior, and the growing awareness and expectations regarding environmental and social responsibility in the textile and apparel industry.

The fourth chapter focuses particularly on initiatives taken in the textile and clothing industry to implement the principle of sustainable development. On the one hand, grassroots consumer and social initiatives are examined, while on the other, industry-led entrepreneurial initiatives are considered. Faced with increasing social pressure, the industry has begun implementing processes to limit its negative environmental and climate impact. This chapter also analyzes ISO standards and OECD guidelines for the textile and apparel industry, which play a key role in promoting and enforcing sustainable practices. References to the new paradigm of consumption, production, and communication between business and consumers are also included.

The fifth chapter analyzes the existing and planned EU regulations and strategies aimed at incorporating sustainable development principles into the industry. It reviews the *de lege ferenda* regulations that will transform the sector into a circular, resource-efficient, and climate-neutral one. These normative solutions align with the EU's broader long-term climate and environmental goals. Key objectives include achieving climate neutrality by 2050, meaning greenhouse gas emissions must be reduced so the remaining ones can be balanced by environmental absorption. This is a central goal of the European Green Deal, which aims to integrate sustainable development into all economic sectors, including the textile and apparel industry. The EU Strategy for Circular Textiles published in 2022 announced a significant change in industry regulations, according to which by 2030 all textiles entering the European market should be durable, recyclable, free from harmful substances, and responsibly produced. Achieving this will require significant changes across the supply chain, from design through production, distribution, consumption, and waste management. In this context, the fifth chapter analyzes how the EU seeks to integrate these goals into regulatory solutions for transforming the textile and apparel industry toward sustainability.

The result of the research conducted in this dissertation was that the sustainable development principle is considered a compass for the functioning of our civilization. Despite however, the global and EU-level importance of the sustainable development principle, this specific industry, following the path of fast fashion, is characterized by increased production and consumption, and thus, continues to exert a significant negative impact on the environment

and climate. This led to the involvement of non-state actors in the implementation process of the sustainable development principle in the analyzed sector. In this context, consumer organizations play a significant role in promoting sustainable development through various programs, legal regulations, or participation in legislative processes. Similar actions have been taken by clothing manufacturers.

Furthermore, the dissertation outlines the gradual inclusion by textile and clothing producers and distributors of the sustainable development principle into their business strategies, even without legal compulsion. This change primarily stems from increasing consumer expectations and market trend analysis, driven by the desire to gain a competitive edge. The results of the study suggest that consumer pressure is becoming a key driver of sustainable development implementation in the EU and beyond.

Despite growing awareness of the implications of sustainable development, the implementation of this principle in the EU textile and clothing industry still poses significant challenges. This industry is aware of the expectations placed upon it, but it also displays some reservation and awaits regulatory changes. Therefore, it is reasonable to conclude that the milestone in the implementation of the sustainable development principle will be the enactment of legal acts outlined in the EU Strategy for Circular Textiles.

Oświadczenie

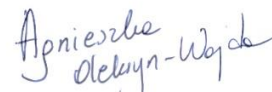
Oświadczam, że rozprawa doktorska pt.:

Implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w Unii Europejskiej. Studium przypadku branży tekstylno-odzieżowej

- a) została napisana przeze mnie samodzielnie,
- b) nie narusza praw autorskich w rozumieniu ustawy z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie, autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U.2022 r. poz. 2509 ze zm.) oraz dóbr osobistych chronionych prawem, nie zawiera danych i informacji, które uzyskałem w sposób niedozwolony,
- c) nie była podstawą nadania stopnia naukowego ani mnie, ani innej osobie.

Ponadto oświadczam, że treść rozprawy doktorskiej zawarta na przekazanym nośniku elektronicznym, jest identyczna z jej wersją drukowaną.

Szczecin dnia 06.05.2024 r.

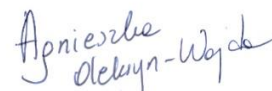

podpis doktoranta

Oświadczenie

Wyrażam zgodę na udostępnienie mojej rozprawy doktorskiej pt. **Implementacja zasady zrównoważonego rozwoju w Unii Europejskiej. Studium przypadku branży tekstylno-odzieżowej**

Szczecin dnia 06.05.2024 r.

podpis doktoranta

